

DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

NOVÁ EURÓPA - VÝZVY A OČAKÁVANIA

NOVÁ EURÓPA - PRÁVO A NÁBOŽENSTVO

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Trnava 2016

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivates. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Zborník je výstupom z medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni „*Nová Európa – výzvy a očakávania*“ konanej v dňoch 22. – 23. 9. 2016 v Trnave.

Editor:

© ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.

Autori:

© doc. JUDr. Martina Gajdošová, PhD., Mons. ThLic. Marián Gavenda, PhD., JUDr. Róbert Gyuri, PhD., JUDr. Mgr. Michal Jesenko, PhD., JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M., Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D., ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D., Bc. Matěj Mrlina, doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr, doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D., Rev. Prof. Mirosław Sitarz, J.C.D., ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD.

Recenzenti:

© prof. Dr. Tatiana Senyushkina, DrSc.
doc. JUDr. ThDr. Oleksandr Bilash, CSc.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer, s. r. o., 2016.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8168-567-5 (online – pdf)

ISBN 978-80-8168-568-2 (CD-ROM)

OBSAH

Predhovor	5
ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.	
Sloboda združovania vo vzťahu k slobode združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach	7
doc. JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD.	
Nové cesty spirituality a ich výzvy na formovanie novej európskej identity	38
ThLic. Marián Gavenda, PhD.	
Miestne dane a oslobodenie od nich ako nepriama podpora náboženských organizácií	66
JUDr. Róbert Gyuri, PhD. JUDr., JUDr. Mgr. Michal Jesenko, PhD.	
Zahaľovanie moslimských žien vo svetle judikatúry EŠLP	79
JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M.	
Reforma orgánů finančního hospodaření Apoštolského stolce	90
ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D.	
Financing of Churches and Religious Societies in the Slovak Republic	102
ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.	
Církevní daně a jejich zakotvení ve vybraných právních řádech	114
Bc. Matěj Mrlina	
Snaha Ústředí muslimských obcí v České republice o přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv	128
doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr	
Vermögensausgleich mit den Kirchen und Religionsgesellschaften in der Tschechischen Republik: Geltendes Gesetz und Urteil des Verfassungsgerichts	147
doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Th.D., Ph.D., J.C.D.	

Religious Freedom and Church-State Relations in the Republic of Poland	169
Rev. Prof. Mirosław Sitarz, J.C.D.	
Medzinárodné zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou s dôrazom na prijatie osobitnej zmluvy o finančnom zabezpečení katolíckej cirkvi	196
ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD.	

PREDHOVOR

Do rúk sa vám dostáva zborník zo sekcie Nová Európa – právo a náboženstvo medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni zorganizovanej Právnickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave v dňoch 22. – 23. septembra 2016 v Trnave pod názvom Nová Európa – výzvy a očakávania. Právnická fakulta aj týmto vedeckým počinom reaguje na dianie vo svete a predovšetkým na starom kontinente v uplynulých dvoch rokoch. Reflektovala sociálne zmeny spôsobené nielen migráciou, ale aj krízou hodnôt, finančnou a hospodárskou krízou, nárastom extrémizmu a zmenenou bezpečnostnou situáciou v dôsledku teroristických atakov a hrozieb.

Je úlohou práva adekvátne a včas zareagovať na novú spoločenskú situáciu a je úlohou akademikov vyvinúť najvyššie úsilie pre premyslenie nových riešení v novej spoločenskej situácii, a kontextualizovať právne myslenie a princípy. Týka sa to aj tvorby a interpretácie práva, ktoré vytvára rámec vzťahov medzi štátnou autoritou a náboženstvom, ako aj interakcií štátneho práva a práva cirkví a náboženských spoločností. V súčasnosti sú vyjadrené predovšetkým problematikou uznania resp. neuznania cirkví ako subjektov verejného práva, právnou úpravou ich pôsobenia vo verejnej sfére, zmluvami a zákonmi, ich ekonomickým životom a mierou akceptácie náboženských noriem pretavených do žitého náboženstva jednotlivcov a skupín v sekulárnej spoločnosti. Príspevky z konferencie, ktoré čitateľovi ponúkame sú reflektovaním práve týchto aktuálnych výziev, či už ide o príklady dobrých praxí okolitých krajín alebo pálčivých problémov, ktoré sú nútené riešiť, alebo o aktuálne otázky, ktoré rieši Európska únia, či konkrétne Európsky súd pre ľudské práva. Nemenej významnou je aj problematika vnútorného práva cirkví a náboženských spoločností, vyjadrená najmä zmenami v kánonickom práve a v iných vnútrocirkevných normách, ktoré významne ovplyvňujú ich ekonomický život alebo cirkevnú súdnu prax.

Nechýba ani reflexia témy interkulturality, reprezentovaná islamom v Európe a islamskými náboženskými organizáciami, a ani téma náboženských symbolov vo verejnom priestore reprezentovaná predovšetkým kauzami moslimských šatiek.

Veríme, že tak ako sekcia vedeckej konferencie, aj predkladaný zborník napomôže rozvinúť vedecké poznanie v sledovanej oblasti, s ambíciou prispieť svojím podielom k lepšiemu poňatiu novej európskej reality.

Michaela Moravčíková

SLOBODA ZDRUŽOVANIA VO VZŤAHU K SLOBODE ZDRUŽOVANIA V CIRKVÁCH A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTIACH

FREEDOM OF ASSOCIATION IN CONNECTION WITH FREEDOM OF ASSOCIATION IN CHURCH AND RELIGIOUS COMMUNITIES

doc. JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Sloboda združovania je jednou z kodifikovaných základných slobôd a je zakotvená nielen v ústavách štátoch, ale aj v rôznych ľudskoprávných medzinárodných dohovoroch a aktoch. Príspevok sa venuje podobnostiam a odlišnostiam slobody združovania (podľa čl. 11 Dohovoru) a slobody združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach (podľa čl. 9 Dohovoru) v právnych podmienkach Slovenskej republiky. Venuje sa tiež prostriedkom ochrany slobody „klasického“ združovania a slobody združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach.

Abstract: Freedom of association is one of codified human rights and freedom, and it is stipulated in constitutions of states, also in various conventions and acts of human rights. The article is focuses to similarities and differences between freedom of association (according to art. 11 Convention – Freedom of Assembly and Association) and freedom of association in church and religion communities (according to art. 9 Convention – Freedom of Thought, Conscience and Religion) in legal condition of the Slovak republic. Article is intended on instruments of protection of freedom of association in classical form and in association in church and religion communities.

Kľúčové slová: sloboda združovania, právo slobodne sa združovať, združovanie v cirkvách a náboženských spoločnostiach, prostriedky ochrany slobody združovania a združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach

Key words: freedom of association, freedom of thought, conscience and religion, on instruments of protection of freedom of association and in association in church and religion communities

Sloboda združovania je jednou z kodifikovaných základných slobôd a je zakotvená nielen v ústavách štátov, ale aj v rôznych ľudskoprávných medzinárodných dohovoroch a aktoch. Predstavuje sféru, kde jedinec sa môže združiť s inými jedincami, aby spoločne dosahovali dohodnutý dovolený účel.¹ Ide o sféru okolo jedinca, do ktorej štát nemá zasahovať.

Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva patrí tiež ku kodifikovaným základným slobodám, pričom zahŕňa právo jedinca na jeho slobodný vnútorný priestor myslenia, svedomia a náboženstva. Zahŕňa tiež slobodu prejavovať náboženské vyznanie alebo presvedčenie jemu samotnému, alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov.²

V podmienkach Slovenskej republiky sú tieto práva zakotvené v ústave v druhej hlave, Základné práva a slobody. V druhom oddiele, Základné ľudské práva a slobody, je v čl. 24 zakotvená sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery.³ V treťom oddiele, Politické práva, je v článku 29

¹ Podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý je podstatný pre interpretáciu tohto práva aj cestou rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva: **Článok 11** Sloboda zhromažďovania a združovania: 1. Každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa s inými, včítane práva zakladať na obranu svojich záujmov odbory alebo vstupovať do nich. 2. Na výkon týchto práv sa nemôžu uvaliť žiadne obmedzenia okrem tých, ktoré ustanovuje zákon a sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. Tento článok nebráni uvaleniu zákonných obmedzení na výkon týchto práv príslušníkmi ozbrojených síl, polície a štátnej správy. (ozn. FMZV č. 209/1992 Zb.); pozri aj čl. 22 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a iné dohovory.

² Podľa čl. 9 Dohovoru, Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva: 1. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov. 2. Sloboda prejavovať náboženské vyznanie a presvedčenie môže podliehať len obmedzeniam, ktoré sú ustanovené zákonmi, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. (ozn. FMZV č. 209/1992 Zb.); pozri aj čl. 18 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a iné dohovory.

³ Ústava Slovenskej republiky, čl. 24: (1) Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie. (2) Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.

zakotvená sloboda združovania.⁴ Združovanie v odboroch predstavuje tiež podmnožinu slobody združovania, v tomto príspevku však nie je zámerom sa mu venovať.

Ide o odlišné slobody, ktoré však majú mnoho spoločného. Je užitočné predstaviť si podobnosti i odlišnosti, keďže poznanie uvedeného podmieňuje aj použitie vhodného prostriedku ochrany, či jednoducho uvažovanie vo vzájomných súvislostiach.

Podľa bilancií Európskeho súdu pre ľudské práva z roku 2015 v rokoch 1959 – 2014 súd vyniesol asi 18 000 rozsudkov, pričom v 84 % rozsudkov konštatoval aspoň jedno porušenie práv sťažovateľov. Takmer polovicu predstavovali rozsudky týkajúce piatich členských štátov Rady Európy – Turecko (3 095), Taliansko (2 312), Rusko (1 604), Rumunsko (1 113), Poľsko (1 070). V tomto bilancovaní členských štátov Rady Európy pri porovnaní porušenia čl. 11 – sloboda zhromažďovania a združovania išlo o konštatované porušenie v 165 prípadoch z celkového počtu 17 554 porušení. Počet porušení čl. 9 Dohovoru – sloboda myslenia, svedomia a náboženstva bol v spomínanom období 59.

Celkový obraz poskytne pohľad na čísla, ktoré predstavujú najväčšiu frekvenciu konaní pred ESĽP. Porušenie čl. 6 – právo na spravodlivé súdne konanie predstavovalo celkovo 4 198 prípadov, a k tomu neprimeraná dĺžka procesu 5 331 prípadov. Ochrana vlastníctva podľa čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 – predstavovalo 2 898 porušení.

(3) Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov. (4) Podmienky výkonu práv podľa odsekov 1 až 3 možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

⁴ Ústava Slovenskej republiky, čl. 29: (1) Právo slobodne sa združovať sa zaručuje. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach. (2) Občania majú právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich. (3) Výkon práv podľa odsekov 1 a 2 možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnuté pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných. (4) Politické strany a politické hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia sú oddelené od štátu. Čl. 37 zakotvuje slobodu združovania na ochranu hospodárskych a sociálnych záujmov.

Tabuľka č. 1: Konštatovanie porušenia čl. 9 a čl. 11 Dohovoru Európskym súdom pre ľudské práva v rokoch 1959 – 2014 (uvedené sú štáty, kde bolo konštatované aspoň jedno porušenie aspoň jedného z daných práv)

Štát Rady Európy	Porušenie čl. 9 Dohovoru – sloboda myslenia, svedomia a náboženstva	Porušenie čl. 11 Dohovoru – sloboda združovania a zhromažďovania
Arménsko	3	7
Azerbajdžan	0	7
Bulharsko	5	11
Bývalá juhoslovanská republika Macedónia	0	1
Česko	0	1
Dánsko	0	1
Francúzsko	4	6
Grécko	12	5
Gruzínsko	2	1
Chorvátsko	0	1
Gruzínsko	2	1
Island	0	2
Litva	0	1
Lotyšsko	3	1
Luxembursko	0	1
Maďarsko	0	6
Nemecko	0	2
Poľsko	1	1
Rakúsko	1	1
Republika Moldava	4	13
Rumunsko	1	5

Štát Rady Európy	Porušenie čl. 9 Dohovoru – sloboda myslenia, svedomia a náboženstva	Porušenie čl. 11 Dohovoru – sloboda združovania a zhromažďovania
Ruská federácia	8	15
Švédsko	0	1
Švajčiarsko	1	1
Spojené kráľovstvo	1	4
Taliansko	0	3
Turecko	9	63
Ukrajina	3	4

Slovensko patrí k 18 štátom, kde nebolo konštatované porušenie práva podľa čl. 11 v sledovanej rozhodovacej činnosti ESĽP. Taktiež patrí k 31 štátom, kde nebolo konštatované porušenie práva podľa čl. 9. Voči Slovenskej republike súd vyniesol v rokoch 1959 – 2014 celkom 322 rozsudkov, z toho porušenie aspoň jedného práva sťažovateľa konštatoval v 287 prípadoch. Najviac namietanými porušeniami boli dĺžka súdneho konania (196, k tomu 31 porušení práva na spravodlivé súdne konanie).⁵

Je zreteľné, že sloboda združovania a sloboda myslenia, svedomia a náboženstva nepatria svojim objemom k veľkej agende pred ESĽP. Z toho možno vyvodíť konštatovanie, že spory v tejto oblasti nie sú také časté, respektíve že nepresahujú vo veľkej miere hranice svojho štátu. Možno sa odvážiť aj k tvrdeniu, že právna úprava a právne záruky týchto slobôd priniesli relatívne stabilné prostredie pre ich realizáciu a vyjadrujú spoločenský konsenzus. Konštatovanie je však relatívne, vo vzťahu k porovnateľným číslam v rámci ochrany jednotlivých práv a slobôd. Celkom určite majú tieto čísla svoju výpovednú hodnotu aj z pohľadu národnostného a náboženského zloženia či iných, aj geopolitických a historických súvislostí jednotlivých štátov.

⁵ http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592014_ENG.pdf; Overview 1959 – 2014, Council of Europe, ECHR; (náhľad 3. 9. 2016)

Znaky, ktoré sú charakteristické pre obe slobody – slobodu združovania „klasického“ a slobodu združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach – alebo v čom sú tieto dve slobody podobné

i) jednotlivci sa združujú na účely kolektívne konať v oblasti dohodnutého a dovoleného

Obe slobody naplňajú práva jednotlivcov kolektívne konať na poli dohodnutom a dovolenom.

Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery má svoje vnútorné zložky, ktorých je viacero. Týka sa predovšetkým každého jednotlivca a jeho súkromného priestoru, no týka sa aj verejného priestoru prejavovania jeho náboženstva alebo viery spoločne s inými – nie len súkromne, ale aj verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovaním sa na jeho vyučovaní. Viaže sa však aj na cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré si spravujú svoje záležitosti nezávisle od štátu. Sloboda združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach ako naplnenie práv jednotlivcov kolektívne konať na poli dohodnutom a dovolenom je jednou zložkou celkového konceptu slobody myslenia, svedomia a náboženstva.

Sloboda „klasického“ združovania zahŕňa právo jednotlivcov spojiť sa za spoločným cieľom a vykonávať ho. Teda iba verejne prejavovaná túžba konať spoločne s inými je predmetom ochrany. Napokon aj ochrana individuálneho záujmu jednotlivca je posudzovaná iba vo vzťahu ku kolektívne realizovanému právu.

ii) oddelenosť od štátu

Pre obe slobody je spoločným prvkom oddelenosť od štátu. Subjekty, ktoré vzniknú realizáciou tohto práva sú oprávnené, ale svojím spôsobom aj povinné spravovať si svoje záležitosti samy. Štát im poskytol tento dobrovoľný priestor, aby si ho zaplnili samy. Tak ako združenia a politické strany sú oddelené od štátu, aj cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy. Ústava im výslovne zakotvuje, že do ich samosprávneho pôsobenia patrí demonštratívne: zriaďovanie svojich orgánov, ustanovovanie svojich duchovných, zabezpečovanie vyučovania náboženstva a zakladanie rehoľných a iných cirkevných inštitúcií nezávisle od štátnych orgánov. Oddelenosť od štátu sa prejavuje predovšetkým v tom, že orgán štátu môže do výkonu tohto práva a do existencie subjektu vzniknutého realizáciou tohto práva zasiahnuť len na základe zákona. Združenia, politické strany, cirkvi ani náboženské spoločnosti nevykonávajú úlohy štátnych orgánov. Neriadia

štátne orgány, ani neukladajú povinnosti iným, ako svojim členom. Hoci taký výslovný zákonný odkaz je určený iba združeniam, motiváciou bolo, a je celkom určite zákonný predpoklad delegácie istých oprávnení štátu aj na združenia.⁶ Vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam nemožno nespomenúť zákonnú delegáciu napríklad v prípade uzatvárania sobášov cirkevnou formou, alebo ich účasť, respektíve účasť duchovných vo vzdelávacom procese.

Platí aj naopak, orgány štátu neriadia združenia, politické strany, cirkvi a náboženské spoločnosti, určujú im však základné pravidlá svojou legislatívnou činnosťou. Trocha zložitejšie je to v oddelenosti od štátu v oblasti finančnej, keďže financovanie politických strán a hnutí a cirkví a náboženských spoločností je súčasťou aj rozpočtu štátu, pričom základné pravidlá sú tiež obsiahnuté v zákonnej úprave.⁷

iii) dobrovoľnosť

Ďalším spoločným znakom oboch je dobrovoľnosť. Dobrovoľnosť sa viaže na slobodné rozhodnutie jednotlivcov založiť si združenie, politickú stranu, cirkev či náboženskú spoločnosť. Dobrovoľnosť sa viaže na vôľu jedinca vstúpiť do takého už existujúceho subjektu a podieľať sa na jeho aktivitách, alebo z neho vystúpiť. Ba dokonca dobrovoľne sa rozhodnúť o zániku daného subjektu. Zákonná úprava cirkví a náboženských spoločností také pravidlo nemá upravené – dobrovoľne rozhodnúť o zániku cirkvi alebo náboženskej spoločnosti – čo však nevylučuje vnútorná úprava.⁸ Politická strana môže

⁶ Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov: § 5: Združenia nesmú vykonávať funkciu štátnych orgánov, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak. Nesmú riadiť štátne orgány a ukladať povinnosti občanom, ktorí nie sú ich členmi.

⁷ Osobitnú kapitolu vzťahov tvorí reštitučná legislatíva – prijatím zákona č. 161/2005 Z. z. (obdobne ako v prípade zákona č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam) bolo motivované snahou dosiahnuť naplnenie princípu všeobecnej spravodlivosti a morálky spoločnosti pri vrátení odňatého majetku a poznaním, že tento majetok bude mať všeobecno-prospešný význam, predovšetkým v charitatívnej a sociálnej oblasti, ako aj v zdravotníctve, školstve a inde. Vrátením majetku sa sledoval aj dlhodobější cieľ spočívajúci vo vytváraní ekonomických podmienok pre proces postupného ekonomického osamostatnenia cirkví a náboženských spoločností. (Porovnaj napr.: Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Cdo 48/2009, z 28. 10. 2010.)

⁸ Podľa § 13 ods. 1 písm. h) zákona č. 308/1991 Zb. o slobode viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, k návrhu na registráciu sa prikladá základný dokument zakladanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (štatút, poriadok, stanovy a pod.), z ktorého musia byť zrejme: práva a povinnosti členov hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.

dobrovoľne zaniknúť na základe rozhodnutia o dobrovoľnom zrušení, či zlúčením s inou stranou, združenie obdobne môže zaniknúť dobrovoľným rozpustením alebo zlúčením s iným združením.⁹ Cirkvi a náboženské spoločnosti majú zákonom upravený len nedobrovoľný zánik.¹⁰

iv) samosprávny a autonómny charakter

Dobrovoľnosť je veľmi úzko prepojená so samosprávnym charakterom týchto subjektov (združenia, politické strany, cirkvi a náboženské spoločnosti). Prejavuje sa predovšetkým v oprávnení a zároveň povinnosti upraviť si svoje vnútorné záležitosti samostatne, vytvoriť si svoje vlastné pravidlá, ako aj spravovať sa nimi. Obdobne je prejavom samosprávy aj vytvorenie vlastnej štruktúry daného subjektu, jeho orgánov a určenie vzájomných práv a povinností jednotlivých členov a subjektu samotného, ako aj oprávnení a povinností ich orgánov a spôsobu ich ustanovovania. Dokladom toho je zákonom uložená povinnosť predkladať registrujúcemu orgánu samostatne vytvorené vlastné pravidlá (vznikajúce združenie i politická strana predkladá stanovky, cirkev alebo náboženská spoločnosť predkladá základný dokument – štatút, poriadok, stanovky a pod., platí aj pre ich zmeny). Zákon ukladá, čo všetko majú tieto vnútorné pravidlá obsahovať, neurčuje však ich presné znenie. Obsah stanov môže byť predmetom diskusie, štandardne je predmetom posudzovania registrujúceho orgánu, ktorý v každom prípade neviaže vznik daného subjektu na svoje vlastné povolenie, ale je viazaný zákonnými pravidlami preskúmania splnenia podmienok registrácie.

Celkom aktuálnym pokynom zo strany posudzovateľa obsahu stanov združenia, z ktorého je aj zrejмый odkaz na vnútornú kvalitu vzťahov – konkrétne organizácie združenia a ustanovovanie jeho orgánov – je nasledovný príklad z aplikačnej praxe:

Každé združenie musí mať svoju nevyhnutnú vnútornú organizačnú štruktúru, prostredníctvom ktorej prebiehajú všetky rozhodovacie a schvaľovacie procesy. Občianske združenie musí mať teda orgány, ktoré združenie zastupujú a konajú zaň navonok, ale aj orgány, ktoré majú schvaľovací a dozorný význam. Najvyšší orgán občianskeho združenia, ktorý rozhoduje o najdôležitejších otázkach týkajúcich sa občianskeho združenia, by mali tvoriť všetci členovia občianskeho združenia a všetci členovia by mali mať zároveň hlasovacie právo. Takto by bolo zabezpečené, aby všetci

⁹ § 14 ods. 1 písm. a) a b) zákona č. 85/2005 Z. z., § 12 ods. 1 písm. a) zákona č. 83/1990 Zb.

¹⁰ § 20 zákona č. 308/1991 Zb.: „Ak cirkev alebo náboženská spoločnosť koná v rozpore s týmto zákonom alebo podmienkami registrácie, vykoná registrujúci orgán konanie o zrušení registrácie.“

členovia občianskeho združenia mohli rozhodovať aj o zmene stanov, zmene organizačnej štruktúry a voľbe a odvolávaní jednotlivých členov ostatných orgánov, prípadne o vylúčení členov združenia. Takýmto spôsobom by bola zabezpečená rovnoprávnosť všetkých členov občianskeho združenia. Občianske združenie by nemalo byť koncipované na princípe nadriadenosti a podriadenosti, ale na princípe rovnosti všetkých členov, ktorí sa dobrovoľne spojili za účelom dosiahnutia spoločných cieľov v určitej oblasti spoločenského života. Registrovanému orgánu je potrebné predložiť buď stanov v konečnej dostatočnej konkrétnej preskúmateľnej podobe alebo predložiť spolu so stanovami aj ostatné interné poriadky, na ktoré odkazujú stanov, aby súladnosť stanov so zákonom bolo možné preskúmať v spojení s vnútornými predpismi. Napriek tomu, že zákon upravuje povinné náležitosti stanov a unevádza, v akom rozsahu a do akej hĺbky majú byť tieto náležitosti v stanovách upravené, majú byť špecifikované v takom rozsahu, aby činnosť, ciele, štruktúra a postupy občianskeho združenia boli preskúmateľné, či sú v súlade so zákonom.¹¹

Rešpektovanie vnútorného priestoru subjektov, ktoré vznikli realizáciou spomínaných slobôd, je každopádne neodškriepiteľnou súčasťou dotknutých právnych vzťahov. Tak napríklad pre združenia možno uviesť slovenský príklad: *Pokiaľ vnútorná úprava pomerov v združení (napr. stanov, disciplinárny poriadok) nie je v rozpore so zákonom, štát ju má rešpektovať a poskytnúť ochranu dotknutému členovi.*¹²

Z rozhodovacej činnosti ESLP je prítomný akcent na vnútornú autonómiu cirkví a náboženských spoločností: *Autonómna existencia náboženskej komunity je nevyhnutne nutná pre pluralizmus v demokratickej spoločnosti a je jadrom, ochranu ktorého poskytuje čl. 9 Dohovoru. To priamo zahŕňa nie len organizáciu komunity ako takú, ale tiež efektívny výkon práva na slobodu náboženského vyznania všetkými jej aktívnymi členmi. Ak by nebol organizačný život komunity chránený čl. 9 Dohovoru, všetky ďalšie aspekty individuálnej slobody náboženského vyznania by sa stali ohrozenými (zraniteľnými).*¹³

Zaujímavým je prístup ESLP, ktorý v danom zložitom prípade sporu vo vnútri moslimskej komunity v Bulharsku vyjadril: (...) *fakty demonštrujúce zly-*

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 1. júna 2016, sp. zn. 8Sr1/2014. Istá polemika k tomuto názoru je v príspevku: Gajdošová, M.: Úskalia odlišenia verejnoprávnych a súkromnoprávnych prvkov v rámci slobody združovania. In: *Zborník z konferencie „Metamorfózy práva ve střední Evropě V – Přečrání nový svět nebo ostrov?“, Znojmo 2016“*, v tlači;

¹² Nález Ústavného súdu SR z 8. apríla 2010, sp. zn. II. ÚS 413/09-35.

¹³ ESLP: Hasan and Chaush v. Bulharsko, sťažnosť č. 30985/96, rozsudok, 26. október 2000 (bod 62)

hanie autority zachovať neutralitu pri výkone jej právomocí v tejto sfére viedli k záveru, že štát zasiahol do slobody veriacich manifestovať ich náboženstvo, ako vyplýva z čl. 9 Dohovoru. (...) Štátne konanie uprednostňujúce jedného lídra rozdelenej náboženskej komunity alebo podniknutie nátlaku voči komunite za účelom zjednotiť sa pod jednotné vedenie proti ich vlastným želaniam môže rovnako založiť zásah do slobody náboženstva. V demokratickej spoločnosti štát nepotrebuje robiť také opatrenia, ktoré zabezpečia, že náboženské komunity sa uvedú pod zjednotené vedenie. (...).¹⁴

K špecifikácii autonómie možno pridať aj rozhodnutia ESĽP: S ohľadom na princíp autonómie, štát má zakázané zaviazat' náboženskú spoločnosť prijat' nových členov alebo vylúčiť existujúcich. Článok 9 Dohovoru negarantuje právo nesúhlasit' s orgánom náboženskej spoločnosti; v prípade nesúhlasu s doktrínou alebo organizáciou medzi náboženskou organizáciou a jedného z členov, jeho individuálna sloboda je zabezpečená slobodou opustiť komunitu.¹⁵

Autonómiu cirkví v oblasti samostatnosti rozhodovania vo vnútorných vzťahoch možno príkladmi doložit' aj zo slovenského prostredia. Z princípu nezávislosti cirkví od štátu podľa čl. 24 ods. 3 vyplýva aj opačný vzťah, ktorý vylučuje zodpovednosť štátu za konanie subjektov uvedených v čl. 24 ods. 3 pri uplatňovaní práv, ktoré im priznáva toto ustanovenie ústavy. Preto v konaní pred ústavným súdom nemožno podnetom podľa čl. 130 ods. 3 ústavy namietať porušenie Ústavy Slovenskej republiky orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.¹⁶

Ústavný súd odmietol ústavnú sťažnosť, v ktorej podstatou bolo, že sťažovateľ v dôsledku odmietnutia žaloby všeobecnými súdmi o nulitu krstu a zrušenie členstva v cirkvi namietať porušenie práva na spravodlivé konanie

¹⁴ ESĽP: Hasan and Chaush v. Bulharsko, sťažnosť č. 30985/96, rozsudok, 26. október 2000 (bod 78).

¹⁵ ESĽP, Miroļubovs and Others v. Litva, sťažnosť č. 798/05, § 80, 15. septembra 2009.

¹⁶ Uznesenie ÚS SR z II. ÚS 128/95 10. októbra 1995, ktoré odmietlo podnet. V podnete manželia namietať porušenie čl. 48 ods. 2 a čl. 19 ods. 1 Ústavy SR v konaní pred cirkevnými orgánmi a súdmi a porušenie čl. 24 ods. 3 v spojení s čl. 13 ods. 1 Ústavy SR v konaní pred všeobecnými súdmi, ako aj porušenie práva na verejné prerokovanie vecí podľa čl. 48 ods. 2 a práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti podľa čl. 19 ods. 1 Ústavy SR republiky. K porušeniu týchto práv malo dôjsť v konaní pred Dištriktuálnym súdom Východného dištriktu Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. v ČSFR, ktorý rozsudkom rozhodol o strate hodností manželov na doterajšom mieste (Cirkevný zbor X.) bez toho, aby sa uvedeného prejednávania mohli zúčastniť a následne sa tak stalo aj v konaní na Generálnom súde Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. v ČSFR, ktorý rozsudkom potvrdil rozsudok Dištriktuálneho súdu. Podľa pisateľov podnetu sa porušenia dopustili Dištriktuálny súd Západného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku v Y. rozhodnutím, ktorým rozhodol o odmietnutí žiadosti o povolenie obnovy a Generálne presbyterstvo Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku, keď rozhodnutím rozhodlo o vylúčení manželov z Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku.

a práva podľa čl. 24 ods. 1 byť bez vyznania, pretože zrušenie členstva v cirkvi je kompetenciou jej orgánov ako vnútorná záležitosť. *Zmena náboženského presvedčenia je totiž výlučne na vôli fyzickej osoby a nemôže byť nahradená kompetenciou súdu alebo cirkevného orgánu. Niet totiž právnej normy, ktorá by upravovala právny vzťah na vyriešenie právneho základu žaloby.*¹⁷

v) právnická osoba – združenie osôb

Z teoretického hľadiska treba zvýrazniť, že v sledovaných prípadoch ide o spoločenstvo osôb, teda subjekty vzniknuté realizáciou týchto práv, sú združeniami osôb. Osoby ako členovia sa podieľajú na jeho aktivitách a viažu sa na nich – v istom zovšeobecnení – členské práva a povinnosti voči danému subjektu. Nie je zámerom príspevku venovať sa osobitne fyzickým a právnickým osobám, ktoré môžu (a ktoré nemôžu) vystupovať v pozícii členov každého z vymenovaných.

Obe slobody sú si podobné v tom, že výkon oboch sa naplňa vznikom a existenciou samostatného subjektu práv, ktorým je združenie, politická strana, cirkev alebo náboženská spoločnosť a sú nimi tiež subjekty od nich odvodzujúce svoju právnu subjektivitu.¹⁸ Takýto subjekt započína svoju

¹⁷ Uznesenie ÚS SR III. ÚS 313/09-9 zo 7. októbra 2009. Ústavný súd poukázal na odôvodnenia súdov v obochstupňoch. Súd prvého stupňa v rozhodnutí okrem iného uviedol aj skutočnosť, že mohlo by dôjsť k zmene evidenčného stavu žalobcu ako člena pravoslávnej cirkvi, ak podá žiadosť o zrušenie členstva na príslušnú farnosť, kde farár v krste knihy, v kolónke Poznámky uvedie dátum, kedy k zrušeniu došlo a kedy sa členstvo zrušuje. Z týchto dôvodov bolo potrebné rozsudok súdu prvého stupňa, pokiaľ ide o výrok o zamietnutí žaloby, ako aj o náhrade trov konania vo vzťahu žalobcu k žalovanému v prvom rade zamietnuť podľa § 219 ods. 1 OSP. (...) Odvolací súd jednoznačne poukazuje na závery súdu prvého stupňa, ku ktorým je potrebné predovšetkým uviesť to, že zo strany odvolacieho súdu podľa upraveného žalobného návrhu, ktorý súd pripustil na pojednávaní (...) je určením neplatnosti krstu a zrušenie členstva v cirkvi. Súd prvého stupňa správne posúdil, že nie sú dané dôvody neplatnosti krstu a že zrušenie členstva v cirkvi je v kompetencii orgánov ako vnútorná záležitosť.

¹⁸ Napr. zákon č. 308/1991 Zb., § 4 ods. 3: Cirkvi a náboženské spoločnosti podľa tohto zákona sú právnické osoby. Môžu sa vzájomne združovať, utvárať komunity, rehole, spoločnosti a obdobné spoločnosti; § 13 ods. 1: K návrhu na registráciu sa prikladá základný dokument zakladanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (štatút, poriadok, stanovy a pod.), z ktorého musí byť zrejmé: ... g) útvary, ktoré majú právnu subjektivitu a v akom rozsahu a kto je oprávnený v ich mene konať; pri vzniku politickej strany – zákon č. 85/2005 Z. z. § 6 ods. 5: Stanovy musia obsahovať... g) ustanovenia o organizačných jednotkách strany, ak budú zriadené, najmä vymedzenie rozsahu, v akom môžu v mene strany nadobúdať majetok, hospodáriť a nakladať s ním, prípadne nadobúdať iné majetkové práva, a vymedzenie rozsahu, v akom môžu konať a zaväzovať sa v mene strany; organizačné jednotky strany nie sú právnickými osobami; pri vzniku združenia – zákon č. 83/1990 Zb. § 6 ods. 2: ... v stanovách musí byť uvedené: ... e) ustanovenia o organizačných jednotkách, pokiaľ budú zriadené a pokiaľ budú konať vo svojom mene.

existenciu zo súkromnoprávnej iniciatívy a jeho ďalšie pôsobenie môže obiahnuť súkromnoprávny, ale aj verejnoprávny priestor.

Združenia, politické strany a cirkvi nie sú osobami verejného práva, hoci zmiešanú povahu možno najviac identifikovať pri politických stranách. Akokoľvek nemožno ani jednotne uviesť, že sú napospol osobami súkromného práva.

K povahe politickej strany však možno pridať, že napriek tomu, že politické strany sú oddelené od štátu, a teda nemajú status štátneho orgánu, nemožno to vyhodnotiť tak, že nie sú ničím iným, „...iba súkromnoprávnymi spolkami. Také jednoduché ich postavenie... nie je. Po druhej svetovej vojne prekonalí mnohé ústavy predvojnovú ústavnú prudériu a upravili postavenie a úlohu politických strán výslovne tiež v ústavnom zriadení. Francúzska ústava napr. vyzdvihuje úlohu a účasť strán vo voľbách (...) a nemecká ústava účasť strán na tvorbe politickej vôle ľudu (čl. 21 ods. 1 Základného zákona SRN). Tomuto ústavnému *odhaleniu* verejnej úlohy politických strán po ich *zverejnoprávnení* vyšlo v niektorých západoeurópskych krajinách v ústrety uznanie istého uznania statusu verejnosti, t. j. role, ktorú majú strany v štáte a voči štátu, bez toho, aby strany samy boli štátom – mali štátnu, verejnoprávnu povahu. Z tejto ambivalentnej povahy politických strán vyplýva mnoho problémov spojených s interpretáciou ich postavenia, funkcie a vzťahu ku štátu...“¹⁹ Z ďalšieho českého súdneho rozhodnutia vyplýva, že existujú nasledovné koncepcie povahy politickej strany, pričom súd sa priklonil k poslednej: 1. politická strana je dovolenou spoločnosťou, teda súkromnoprávnou korporáciou; koncepcia vychádzala napr. v Rakúsku v 19. storočí z § 26 ABGB a dnes sa už javí ako prekonaná, 2. politická strana je verejnoprávnu korporáciou a 3. politická strana má zmiešanú, teda súkromnoprávnu i verejnoprávnu povahu a prevažuje v nej prvok verejnoprávny.²⁰

Z rozhodovacej činnosti súdov k povahe cirkvi možno dodať: *Súd pri svojom rozhodovaní môže vychádzať z rozhodnutia iného orgánu, iba ak ide o orgán verejnej moci aplikujúci pri svojom rozhodovaní právny poriadok Slovenskej republiky alebo keď právny poriadok Slovenskej republiky alebo medzinárodná zmluva umožňujú vychádzať z rozhodnutia iného orgánu (cirkevné orgány nie sú orgánmi verejnej moci a vo svojich rozhodnutiach aplikujú aj iné normy okrem právneho poriadku Slovenskej republiky) alebo použiť inú normu (porovnaj tiež nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 31. januára 2001 sp. zn. III. ÚS 64/00).*²¹

¹⁹ Z odôvodnenia nálezu ÚS ČR, sp. zn. Pl. ÚS 26/94.

²⁰ Z odôvodnenia rozsudku NS ČR, sp. zn. 28 Cdo 3373/2009.

²¹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Cdo 48/2009, z 28. októbra 2010.

Nie je podmienkou, aby jednotlivci uskutočňujúci tieto práva boli nútení vytvoriť nový subjekt práva. Teda obe slobody sa môžu realizovať aj bez inštitucionalizovanej formy. Zvýrazniť však treba, čo platí predovšetkým pre klasické združovanie, že *najdôležitejším aspektom práva na slobodu združovania je to, že občania by mali mať možnosť vytvoriť právnickú osobu s cieľom kolektívne konať v oblasti ich vzájomného záujmu.*²²

Podobnosť možno identifikovať aj v tom, že všetky subjekty, ktoré vzniknú realizáciou týchto slobôd, vzniknú na základe aktu registrácie príslušného orgánu štátu, t. j. na princípe legality (nazývanom tiež princíp registračný) a môžu zaniknúť aj z vrchnostenského rozhodnutia. Pôjde o situácie, kedy ich činnosť je posúdená ako činnosť nedovolená, resp. v rozpore s ústavou, ústavnými zákonmi, so zákonmi, či medzinárodnými zmluvami. Proces vedúci k ich zániku nie je jednotný, ale každopádne právna úprava určuje kompetencie príslušným orgánom, ktoré v tejto veci konajú.²³

Výkon oboch slobôd vedie k spoločnému cieľu, a to k životu pluralitnej demokratickej spoločnosti, ktorá si ctí princípy právneho štátu a zároveň k napĺňaniu vnútorných predstáv o vlastnej sebarealizácii jedincov v spoločnosti. Tento základný charakter v sebe, prirodzene, obsahuje napätia medzi jednotlivcom a celkom.

Znaky, v ktorých sa prejavujú rozdiely medzi slobodou „klasického“ združovania a slobodou združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach – alebo v čom sa tieto dve slobody odlišujú

Na prvý pohľad sú zreteľné rozdiely medzi združeniami, politickými stranami a cirkvami (alebo náboženskými spoločnosťami). Veľmi zjednodušenie ide o ich účel, na ktoré tieto vznikajú a aké miesto v spoločnosti plnia. Napriek tomu, že prísne podľa ústavného členenia sloboda združovania je

²² Napr. ESLP, Gorzelik v. Polsko, sťažnosť č. 44158/98, rozsudok veľkého senátu zo 17. februára 2004, § 92

²³ § 20 zákona č. 308/1991 Zb.: Ak cirkev alebo náboženská spoločnosť koná v rozpore s týmto zákonom alebo podmienkami registrácie, vykoná registrujúci orgán konanie o zrušení registrácie. (Registrujúci orgán je Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky.) § 12 ods. 3 zákona č. 83/1990 Zb.: Ak ministerstvo zistí, že združenie vyvíja činnosť... (definovanú pod písm. a) až c) bez meškania ho na to upozorní a vyzve ho, aby od takej činnosti upustilo. Ak združenie v tejto činnosti pokračuje, ministerstvo ho rozpustí. Proti tomuto rozhodnutiu nemožno podať rozklad. (Ide o Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.) § 14 ods. 1 zákona č. 85/2005 Z. z. politická strana sa zrušuje... e) právoplatným rozhodnutím správneho súdu o rozpustení strany. Na podanie návrhu na rozpustenie strany je oprávnený generálny prokurátor, o návrhu rozhoduje správny súd. (§ 17 ods. 1). Registrujúcim orgánom je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

výkonom politických práv a sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania a viery patrí k základným ľudským právam a slobodám, takéto rozčlenenie nie je vyčerpávajúce.

Podľa charakteristiky ESĽP: *Hoci náboženská sloboda je primárne vecou individuálneho vyznania, tiež implikuje, okrem iného, slobodu manifestovať náboženstvo, sám a v súkromí, alebo v komunite s inými, na verejnosti, v kruhu tých, ktorí zdieľajú jednu vieru. Čl. 9 uvádza počet foriem, ktorých manifestácia vyznania alebo viery je možná, menovite bohoslužby, učenie, praktizovanie a zachovávanie obradov. Akokoľvek, čl. 9 nechráni každý akt motivovaný alebo inšpirovaný náboženstvom alebo vierou.*²⁴

Pre cirkvi a náboženské spoločnosti ESĽP konštatoval nasledovné: *Náboženské komunity tradične a univerzálne existujú vo formách s organizovanou štruktúrou. Dodržiavajú pravidlá, ktoré sú považované uctievačmi (nasledovníkmi) ako z božieho pôvodu. Náboženské ceremónie majú význam a posvätnú hodnotu pre veriacich, ak sú vykonávané služobníkmi („ministers“) na to oprávnenými, poverenými na ten účel pri splnení daných pravidiel. Osobnosť náboženského služobníka (predstaveného, „ministers“) je nepochybne dôležitá pre každého člena komunity. Účasť na živote komunity a teda manifestáciou náboženstva chráneného čl. 9 Dohovoru. (...) Organizácia náboženskej komunity podľa čl. 9 Dohovoru musí byť interpretovaná vo svetle čl. 11, ktorá chráni život združení proti neodôvodnenému zásahu štátu. Pohľad z tejto perspektívy, právo veriacich na slobodu náboženského vyznania zahŕňa očakávanie, že komunita bude dovolené fungovať pokojne a mierumilovne, slobodne od arbitrárneho štátneho zásahu. Autonómna existencia náboženskej komunity je nevyhnutne nutná pre pluralizmus v demokratickej spoločnosti a je jadrom, ochranu ktorého poskytuje čl. 9. To priamo zahŕňa nie len organizáciu komunity ako takú, ale tiež efektívny výkon práva na slobodu náboženského vyznania všetkými jej aktívnymi členmi. Ak by nebol organizačný život komunity chránený čl. 9 Dohovoru, všetky ďalšie aspekty individuálnej slobody náboženského vyznania by sa stali ohrozenými (zraniteľnými).*²⁵

Obe slobody sú dve samostatné a oddelené zložky chránených práv a slobôd, ale zároveň nemožno poprieť ich príbuznosť, dokonca nemusia vyvstať „separátne otázky“ pri ich posudzovaní, keďže aj v rozhodovacej činnosti ESĽP je evidentné ich previazanie. ESĽP v spomínanom zložitom prípade

²⁴ ESĽP, Kalaç v. Turkey, rozsudok z 1. júla 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-IV, p. 1209, § 27

²⁵ ESĽP: Hasan and Chaush v. Bulharsko, sťažnosť č. 30985/96, rozsudok, 26. október 2000 (bod 62).

sporu vo vnútri muslimskej komunity vyjadril, že nie je potrebné prípad posudzovať osobitne pre porušenie čl. 9 a osobitne pre porušenie čl. 11 Dohovoru. Sťažovatelia sa sťažovali, že štátny zásah do vnútornej organizácie muslimskej komunity je tiež porušením čl. 11 Dohovoru. Vláda nesúhlasila, lebo muslimská komunita nie je združenie a trvala na tom, že tu nešlo o porušenie tohto článku. *Komisia posúdila, že nebolo nevyhnutné posudzovať sťažnosť oddelenie podľa čl. 11. Súd, obdobne ako komisia, usúdil, že nevytvárajú separátne otázky podľa čl. 11 Dohovoru. Zaoberal sa sťažnosťou zohľadňujúc štátny zásah do vnútornej organizácie muslimskej náboženskej komunity podľa čl. 9 Dohovoru, interpretujúc ju vo svetle čl. 11.*²⁶

Previazanosť posudzovania slobôd a chránených hodnôt je ešte širšia. Podľa iného rozhodnutia ESLP: Štáty sú oprávnené určiť, či hnutie alebo spoločenstvo nevykonáva pri zdanlivom dosahovaní náboženských cieľov činnosti, ktoré sú škodlivé pre obyvateľstvo alebo pre verejnú bezpečnosť. Jedným z prostriedkov výkonu práva prejaviť svoje náboženstvo, najmä pri kolektívnych náboženských spoločenstvách, je to, aby mali možnosť zaistiť súdnu ochranu spoločenstvu, ich členov, majetku. Na článok 9 tak musí byť nazerané nie len v súvislosti s článkom 11, ale i s článkom 6 Dohovoru.²⁷

Možno si pomôcť aj interpretáciou z aplikačnej praxe, z ktorej je zrejme odlišenie týchto dvoch slobôd, respektíve ich právne vyjadrenie. Ústavný súd SR konštatoval nasledovné: *Združovanie v cirkvách nepožíva ochranu podľa čl. 29 Ústavy Slovenskej republiky. Združovanie v cirkvách a náboženských spoločnostiach má svoju osobitnú úpravu.*²⁸ Z odôvodnenia rozhodnutia možno vybrať nasledovné úvahy: *(...) Z postavenia Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu vyplýva, že Slovenská republika je oprávnená ustanoviť podmienky pôsobenia a právne relevantných činností cirkví a náboženských spoločností na svojom území a tieto podmienky vyjadriť aj v inštitúte ich registrácie. Pri ustanovovaní podmienok na udelenie statusu právnickej osoby cirkvám a náboženským spoločnostiam ústava vytvára zákonodarcovi priestor pre možnosť uplatnenia značnej miery uváženia. Právna úprava by nemala a ani nesmie pri tom cirkvám svojvoľne brániť v ich vstupe do verejného života štátu a musí všetkým cirkvám pri získavaní statusu právnickej osoby zaručiť rovnaké podmienky. Stav,*

²⁶ ESLP: Hasan and Chaush v. Bulharsko, sťažnosť č. 30985/96, rozsudok, 26. október 2000 (bod 91).

²⁷ Rozhodnutie ESLP, Metropolitná cirkev Bessarábie a ďalší v. Moldava, sťažnosť č. 45701/99, 13. 12. 2001, § 113, § 118.

²⁸ Nález Ústavného súdu SR z 3. februára 2010, sp. zn. PL. ÚS 10/08.

že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamená ani neimplikuje skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania, a to v jeho prejave (...). (...) Zo záväzného príkazu svetonázorovo-náboženskej neutrality štátu v čl. 1 ods. 1 ústavy „(Slovenská republika)... sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo“ vyplýva, že početnosť (početná sila) alebo spoločenský význam určitého vierovyznania nemôže zohrávať nijaký význam. Štát má zákaz privilegovať určité vierovyznania, ako aj zákaz hodnotiť vieru svojich občanov. Slobodu náboženského vyznania a viery možno zásadne vymedziť ako fórum internum, t. j. ako slobodu každého vyznávať určité náboženstvo a vieru, do ktorej nemožno zasahovať zo strany tretích osôb, predovšetkým zo strany verejnej moci (status negativus). Súčasne však je zrejmé, že náboženské vyznanie a vieru nemožno obmedziť na fórum internum: pojmovým znakom náboženskej slobody je právo každého prejavovať svoje náboženské vyznanie navonok, pri súčasnom rešpektovaní obmedzení vyplývajúcich z čl. 24 ods. 4 ústavy a čl. 9 ods. 2 Dohovoru. Skutočnú hodnotu však tieto slobody nadobúdajú len vtedy, ak ich možno aj verejne vyjadriť. Právo verejne prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo vieru upravuje posledná veta čl. 24 ods. 1 ústavy „každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie a aj čl. 9 ods. 1 dohovoru, ktorý ustanovuje, že „každý má slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie“. (...) Účelom čl. 24 ústavy a čl. 9 dohovoru nie je len ochrana náboženskej slobody, ale zaručenie duchovnej slobody pre každého, pre veriacich i neveriacich.

Charakteristika je obsiahla, možno však zdôrazniť jeden aspekt – stav, že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamená, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania, a to v jeho prejave, respektíve, že môžu kolektívne konať bez inštitucionalizovanej formy, alebo aj vo forme občianskeho združenia (pozri ďalej).

i) úvaha o účeloch a odlišných podmienkach pre vznik subjektu ako výkone danej slobody

Zjednodušenou úvahou možno načrtnúť naznačené rozdiely – v právnych podmienkach Slovenskej republiky. Sloboda združovania – je postavená na čom? Robiť čokoľvek dovoľené spolu s inými, ktorí chcú robiť to, čo ja. Čo sa týka združení, môžem byť členom mnohých združení, môžem ich mnoho založiť a vystupovať z nich, či spolurozhodnúť o ich zrušení. Zákonné podmienky sú nastavené tak, že založenie a vznik združenia nie je nič zložité, ani neprekonateľné, je v tom ohromná miera slobody, bezpočet účelov a ich

kombinácií, voľnosť vytvárať si vlastné pravidlá a ich meniť. Ak sa hovorí o ich reálne existujúcom počte, vyjadruje sa v desiatkach tisícoch.²⁹

Sloboda združovať sa v politických stranách vyjadruje ambíciu zúčastniť sa politickej súťaže a podieľať sa organizácii štátu, ovplyvniť smerovanie krajiny, získať pozície v parlamente, vo vláde a v orgánoch vykonávajúcich štátnu správu a verejnú správu, alebo posty, ktoré sú od výsledkov volieb a pomeru politických síl závislé. Takýto subjekt vzniká relatívne zložitejšou procedúrou ako združenie. Účel a činnosť je právne podrobnejšie špecifikovaná, sú stanovené prísne podmienky, ako zachovať politickú súťaž a podmienky transparentnosti. Nie je neprekonateľný problém založiť novú politickú stranu (alebo reálne sa chopiť existujúcej bez absolvovania zložitého procesu registrácie), nie je nevídané, že strany vznikajú, naberajú na sile i zanikajú, nie je nevídané, že menia členov, či členovia menia strany, aj niekoľkokrát. S viacnásobným členstvom – jedného člena vo viacerých politických stranách je to už iný problém, ten však súvisí s podstatou veci.³⁰ Ak hovoríme o počte, hovoríme o stovkách.³¹ V oboch prípadoch možno zhrnúť, že ide o veci súkromné aj verejné, však svojím spôsobom „svetské“.

Sloboda združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach je vymedzená inak. Príslušnosť k cirkvi je napojená na vnútornú predstavu o usporiadaní sveta či mne najbližšej spoločnosti, jeho či jej smerovania, a to predovšetkým vlastným postojom k veciam prirodzeným a nadprirodzeným a svojim

²⁹ Na webovom sídle Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v evidencii – úplný zoznam občianskych združení sa nachádza vyše 48 tisíc subjektov; v aktuálnom zozname je to 43 tisíc subjektov; In: <http://www.ives.sk/registre/zoznamoz.do;jsessionid=B1938246FF-37F38B2D6ADE9DE6804EC8?action=azzu> (náhľad 17. septembra 2016)

³⁰ *Zákaz členstva vo viacerých politických stranách alebo politických hnutiach vyjadrený v zákonom ustanovenej povinnosti uviesť do stanov neprípustnosť členstva formou výslovného zákazu členstva vo viacerých politických stranách alebo politických hnutiach je obmedzením práva na združovanie v politických stranách, pretože zákonným dôsledkom nesplnenia tejto povinnosti je odmietnutie registrácie politickej strany alebo politického hnutia na príslušnom ústrednom orgáne štátnej správy. Princíp demokratického a slobodného vytvárania politických strán vyjadruje čl. 29 ods. 2 Ústavy SR, v zmysle ktorého občania majú právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich. Citovaný článok Ústavy SR potvrdzuje slobodné rozhodovanie občana o tom, či využije svoje základné právo na združovanie v politických stranách a v akom rozsahu. Táto sloboda rozhodovania nemôže byť obmedzená len preto, že občan je už členom inej politickej strany. Riešenie otázky viacnásobného členstva podľa platného ústavného stavu by preto nemal chrániť štát, ale politická strana alebo politické hnutie. (Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 3/01 zo 6. septembra 2001)*

³¹ Ak nazrieme do registra politických strán na webovom sídle Ministerstva vnútra SR, nájdeme v úplnom zázname dva a pol stovky subjektov (vrátane vymazaných), v aktuálnom zozname vyše jeden a pol stovky subjektov (vrátane tých v likvidácii); In: <http://www.ives.sk/registre/zoznamps.do> (náhľad 12. júna 2016)

spôsobom ide o sprostredkovanie pravdy. Vzťah medzi štátom a cirkvou a neskôr viacerými cirkvami a náboženskými spoločnosťami je vzťahom podmieneným históriou. Najviac je zreteľné konzervatívne prepojenie medzi status quo a jeho možným vývojom čo do vzniku nových takých subjektov, ku ktorým má mať štát obdobné vzťahy ako ku tým, ktoré sa na danom území v histórii etablovali. Ak hovoríme o počtoch cirkví a náboženských spoločností, hovoríme o desiatkach, aj to nie mnohých, ani nie dvoch.³² Trochu iný je pohľad na všetky cirkevné právnické osoby, ktorých je takmer tri tisíc.³³ Možno hovoriť, že prakticky je len ťažko realizovateľné registrovať novú cirkev či náboženskú spoločnosť. Prečo? Alebo naopak. Prečo by to malo ísť ľahko? Neodpovie ani zákonodarca, ani sudca, ani ústavný sudca, ani člen exekutívy, ani ja.

Konfesijná príslušnosť bola smerodajná v minulosti, no ani v súčasnosti nie je neprehliadnuteľná. Napriek skúsenostiam s totalitnými režimami, ktoré slobodu nie len združovaciú, a nie len slobodu náboženského vyznania a slobodu združovania v cirkvách značne limitovali a asi zrejme v dôsledku antidiskriminačnej klauzuly „bez ohľadu na... vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie...“ postupne vývojom zakotvenej v ústavách, v ľudskoprávných dohovoroch i vo vnútroštátnej úprave, možno charakterizovať súčasný prístup k občianskej spoločnosti, ale aj politicky organizovanej spoločnosti, ako prístup hľadajúci hodnoty ľudskej dôstojnosti, slobody a rovnosti v právach. Konfesijná príslušnosť bola zreteľná nielen z kultúry, z jednotlivých smerov umenia, ale aj z civilného zamestnania, či celkovo z verejného a zo súkromného života jedinca. Ako v minulosti, tak aj dnes. Rozmer človeka je viacdimenzionálny, a preto sú viacdimenzionálne aj jeho prejavy. A keďže sa upriamujeme na normatívny systém, je možné v tejto súvislosti spomenúť nielen systém právny, ale aj systém náboženských, či dokonca morálnych noriem. Možno práve pre tento stret normatívnych systémov, ktorý je

³² Na webovom sídle Ministerstva kultúry SR je v zozname registrovaných cirkví a náboženských spoločností uvedených 18 subjektov. In: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-f9.html> (náhľad 12. júna 2016)

³³ Na webovom sídle Ministerstva kultúry SR je v zázname evidovaných cirkevných právnických osob 2893, z toho počet ústredí (biskupstiev, dištriktov, eparchií...) registrovaných cirkví a náboženských spoločností je 36, počet základných organizačných zložiek (farností, cirkevných zborov, cirkevných obcí...) registrovaných cirkví a náboženských spoločností s právnou subjektivitou 2539, počet iných cirkevných právnických osôb (reholí, účelových zariadení, združení...) 318, v tom mužských reholí 74 a ženských reholí 81; stav k 1. máju 2016, <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-/evidencia-cirkevnych-pravnickyh-osob-1a0.html> (náhľad 12. septembra 2016)

najviac viditeľný a hmatateľný pri koncepcii slobody viery a náboženského vyznania, spôsobuje, že je tu prítomný oveľa silnejší aj iný prvok, ako čisto právny. Uvažujúc o Slovensku, ale možno tak aj o iných štátoch, reflektuje sa v nej identita spoločnosti organizovanej v štáte, ktorá je súhrnom niekoľkých identít konfesijne či bezkonfesijne určených, a ich vzájomných väzieb, či už so štátom alebo voči sebe navzájom. Uvažujúc o hodnotách a dedičstve, ktoré preberáme, pretvárame a nesieme ďalej, a ktoré sú jedinečné v celom geopolitickom priestore, pretože sú jedinečné v každom jednotlivom štáte, tak uvažujeme z pozície organizovania ľudskej spoločnosti v štáte.

Konfesijná príslušnosť už nie je povinnou kolónkou formulárov sprevádzajúcou človeka od matrík štátnych, matrík na štúdiách, či pri výkone povolania, teda nie len matrík cirkevných pri evidencii krstov, sobášov a úmrtí. Takéto údaje (obdobne ako údaje o národnostnej či politickej a inej príslušnosti) sa vždy vedeli nielen využiť, ale aj zneužiť na účel, ktorý sme už aj v našej histórii mnohokrát vyskúšali. Napriek tomu, že občiansky, resp. civilný život nevyžaduje ako povinný údaj konfesijnú príslušnosť alebo „bez-príslušnosti“, tento údaj si nosíme v sebe všetci a je našou vnútornou výbavou. Neskrývame ju, ale ani s ňou „nechodíme bežne na trh“, je našou súčasťou, ktorá ovplyvňuje aj náš život či už súkromný, pracovný, verejný i priamo občiansky a politický. Rešpektujeme, že je to sféra vyššia ako sféra pozemská a čisto fyzicky a psychicky ľudská, preto vedome i nevedome podmieňuje naše ideály aj o usporiadaní spoločnosti a je spôsobilá vytvárať či ovplyvňovať i úplne najbežnejšie politikum.

Veľkú revolúciu spôsobí, keď vznikne nové náboženstvo a predlhé obdobie trvá, kým sa etabluje. Obdobne to môže byť aj v dejinách jednej ľudskej osobnosti, ktorá v sebe niečo také objaví, dostane vieru, prijme príslušnosť k náboženskému vyznaniu. Možno preto je práve čas významnou premenou, ktorá zohráva pri výkone tejto slobody dôležitú úlohu. Dlhý čas.

Podmienky registrácie združenia, politickej strany a cirkvi a náboženskej spoločnosti upravujú jednotlivé právne predpisy.³⁴

³⁴ Registráciu združenia upravuje § 6 a nasl. zákona č. 83/1990 Zb., pričom osobný prvok tu zohráva trojčlenný prípravný výbor. Registráciu politickej strany upravuje § 4 a nasl. zákona č. 85/2005 Z. z., pričom osobný prvok tvorí trojčlenný prípravný výbor ako aj zoznam 10000 občanov, ktorí súhlasia s tým, aby strana vznikla; pričom občan je v zákone vyjadrený v § 3 ods. 1: Právo voliť a byť volený do orgánov strany má štátny občan SR s trvalým pobytom na území SR a občan iného občan Slovenskej republiky s trvalým pobytom na území SR a občan iného členského štátu Európskej únie s trvalým pobytom na území SR (ďalej len „občan“). Registráciu cirkvi a náboženskej spoločnosti upravuje § 10 a nasl. zákona č. 308/1991 Zb., pričom osobný prvok predstavuje trojčlenný prí-

Otázka zložitosti procesu registrácie (najmä početnosť cenzu) bola predmetom konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky, a to už dvakrát. Prvýkrát bolo konanie zastavené, pretože generálny prokurátor vzal svoj návrh späť.³⁵ Druhýkrát súd rozhodol, že návrhu generálneho prokurátora o súlade ustanovení zákona č. 308/1991 Zb. s ustanoveniami ústavy a jednotlivých medzinárodných dohovorov, nevyhovuje.³⁶ Z odôvodnenia možno vybrať nasledovné: *Podmienky na registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti ustanovené zákonom č. 308/1991 Zb. nijako neobmedzujú (neovplyvňujú) výkon práva slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru spôsobom uvedeným v citovaných článkoch ústavy. Ani výkon týchto práv však nie je absolútny, pretože čl. 24 ods. 4 ústavy a čl. 9 ods. 2 dohovoru umožňuje výkon týchto práv obmedziť, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre ochranu verejnej bezpečnosti a poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd druhých. Stavom, keď určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je zaregistrovaná podľa zákona č. 308/1991 Zb., sa však nijako nezasiahlo do výkonu základných práv alebo slobôd osôb hlásiacich sa k tejto cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, ktoré sa môžu realizovať aj prostredníctvom iného právneho subjektu (občianskeho združenia). Registrácia cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nie je v tomto zmysle nevyhnutnou podmienkou (conditio sine qua non) výkonu slobody alebo práva podľa čl. 24 ústavy a čl. 9 dohovoru, týka sa iba podmienok ich vzniku ako štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností a má právnu relevanciu najmä z hľadiska ekonomických aspektov ich fungovania.*

So zohľadnením už uvedeného, čo sa týka početného cenzu ako podmienky na registráciu cirkvi, ústavný súd uvádza, že z ústavného princípu delby moci a z ústavného vymedzenia postavenia a funkcií zákonodarnej moci vzniká podľa jeho názoru pre zákonodarcu dostatočný priestor pre rozhodovanie o početnom limite na registráciu cirkví. Potom relevantnou otázkou nie je optimalizácia, ale vylúčenie extrémnej disproporcionality pri ustanovení podmienok na registráciu cirkvi. Ak možno realizáciu základnej slobody garantovanej v čl. 24 ústavy a slobody garantovanej

právny výbor, no aj čestné vyhlásenia najmenej 20 000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území SR a sú občanmi SR, o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, podporujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.

³⁵ Po novele zákona č. 308/1991 Zb., uznesenie pléna Ústavného súdu SR, č. k. PL. ÚS 7/05-52 z 20. júna 2007, konanie bolo zastavené. (...Dňa 1. júna 2007 bolo ústavnému súdu doručené podanie navrhovateľa, ktorým oznámil, že svoj návrh z 29. júna 2004 doručeny ústavnému súdu 6. júla 2004 berie späť v celom rozsahu z dôvodu, že Národná rada SR 29. marca 2007 schválila zákon č. 201/2007 Z. z., ktorým došlo k novelizácii zákona o slobode náboženskej viery...).

³⁶ Nález Ústavného súdu SR, PL. ÚS 10/08-70, z 3. februára 2010.

v čl. 9 dohovoru dosiahnuť aj iným spôsobom, akým je registrácia cirkvi podľa zákona č. 308/1991 Zb., potom pri ustanovení podmienok na registráciu cirkvi a posúdenie ich ústavnej konformity príkaz k optimalizácii početného cenzu možno nahradiť uplatnením príkazu vylúčenia extrémnej disproporcionality pri jeho ustanovení a jeho rešpektovaním (...). Náboženská sloboda garantovaná čl. 24 ústavy a čl. 9 dohovoru je ponímaná ako individuálna sloboda, a preto nie je dôvod namietat rozpor označených ustanovení zákona s čl. 24 ústavy a s čl. 9 Dohovoru tam, kde zákon č. 308/1991 Zb. upravuje právo cirkvi alebo náboženských spoločností ako kolektívnych entít. (...) Základné právo slobodne sa združovať zahŕňa dobrovoľné zjednotenie sa za určitým účelom. Je vecou zákonodarcu ustanoviť, za akých podmienok možno zakladať právnické osoby. Právo na slobodu združovania sa nevzťahuje na zakladanie verejnoprávných inštitúcií a združení ako napríklad korporácií verejného práva. Pre účely výkonu náboženských obradov sa zakladajú cirkvi a náboženské spoločnosti. Združovanie v nich nie je formou uplatnenia základného práva slobodne sa združovať podľa čl. 29 ústavy, ale podlieha úprave čl. 24 ods. 2 ústavy. (...)

V právnom poriadku Slovenskej republiky právo združovať sa v cirkvách a náboženských spoločnostiach je osobitnou formou výkonu slobody (práva) združovania (...). V tejto súvislosti pritom platí, že „bežné združenia“ majú podľa zákona č. 83/1990 Zb. právo zriaďovať svoje organizačné zložky ako tzv. „vedľajšie“ právnické osoby odvodené od spolku ako celku, ktoré sú nositeľkami právnej subjektivity. Na zriadenie takýchto právnických osôb spravidla postačuje úprava obsiahnutá v stanovách spolku, pripúšťajúca takúto možnosť. Vznik týchto „vedľajších“ právnických osôb nie je podmienený akceptáciou zo strany štátu (registrácia, evidencia). V praxi zákon č. 83/1990 Zb. umožňuje registrovať spolky, kluby, spoločnosti, ktoré sa môžu obsahovo venovať svojim náboženským aktivitám s tým, že tieto nie sú považované za cirkvi a náboženské spoločnosti podľa zákona č. 308/1991 Zb. Ide o občianske združenia registrované na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky vedené pod kapitolou Cirkevná a náboženská oblasť... Pri posudzovaní namietaného nesúladu označených ustanovení napadnutého zákona s čl. 29 ods. 1 a 3 ústavy, resp. s čl. 11 ods. 1 a 2 dohovoru ústavný súd nezistil medzi nimi príčinnú súvislosť. Vychádzal z toho, že zákon č. 83/1990 Zb. umožňuje fyzickým osobám združovať sa do spolkov, klubov aj spoločností, v ktorých sa môžu venovať svojim náboženským činnostiam, ale na inom právnom základe ako poskytuje zákon č. 308/1991 Zb.

Z odlišného stanoviska sudcu ústavného súdu možno vybrať nasledovné myšlienky:³⁷ *Vzťah medzi štátom na jednej strane a cirkvami a náboženskými*

³⁷ Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Mészárosa k rozhodnutiu pléna Ústavného súdu SR vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/08, 3. februára 2010.

spoločnosťami na strane druhej býva nielen vzhľadom na ich často prekrývajúce sa úlohy a ambície často veľmi zložitý. Na tomto základe je aj registrácia nových cirkví a náboženských spoločností spoločensky a zároveň ústavnoprávne vypätá téma. (...) Častou predmetu konania, ku ktorej sa chcem vyjadriť, je otázka ústavnej súladnosti podmienky členstva 20 000 osôb, štátnych občanov s trvalým pobytom, pre registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, a teda nadobudnutie jej právnej subjektivity ako štátom uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti so slobodou prejavovať svoje náboženstvo podľa čl. 24 ústavy a čl. 9 dohovoru (ďalej len „referenčné normy“). (...) Pri posudzovaní veci sa podľa môjho názoru nerozlíšilo medzi základným právnym štandardom (base level entity status), ktorý umožňuje cirkvám a náboženským spoločnostiam získať adekvátnu právnu formu, právnu subjektivitu a zvýšeným právnym štandardom (upper tier status, Rakúsko, Česká republika), ktorému sa tešia cirkvi a náboženské spoločnosti registrované v Slovenskej republike. Naša právna úprava nepozná základnú registráciu, ale právnu subjektivitu môže cirkev alebo náboženská spoločnosť získať len registráciou s vyšším právnym štandardom, so zvláštnymi právami. Pre cirkvi a náboženské spoločnosti je právna subjektivita, ktorú získavajú registráciou, veľmi významná napríklad pre ich cirkevnú autonómiu (...) Vychádzajúc z nemožnosti získať právnu subjektivitu pri nízkom počte členov sa domnievam, že v danej veci ide o zásah do slobody prejavovať svoje náboženstvo, a teda je nutné testovať jeho ústavnoprávnu akceptovateľnosť. V komunitnom duchovnom živote je bezprostredne previazaná individuálna a komunitná sloboda prejavovať svoje náboženstvo. Myslím si preto, že vec si vyžaduje perspektívu previazanosti združovacej slobody a slobody prejavovať svoje náboženstvo. Možnosť získať právnu subjektivitu pre účely možnosti konať kolektívne v oblasti spoločných záujmov je jednou z hlavných prvkov združovacieho práva, bez ktorého by bolo dané právo pozbavené významu. Kde je v hre organizácia náboženskej komunity, odmietnutie jej uznania (registrácie) je zásahom do slobody prejavovať svoje náboženstvo, ktorá v sebe obsahuje aj tento združovací komponent. Garancie obsiahnuté v referenčných ustanoveniach nemožno redukovať len na slobodu prejavovať vieru pre jednotlivcov. Nemožno sa preto nezaoberať ústavnosťou cenzu ako zásahom do slobody prejavovať svoje náboženstvo len z toho dôvodu, že jednotlivci aj bez registrovanej cirkvi sa môžu tešiť náboženskej slobode alebo sa prípadne môžu združovať v „nekvalifikovanej“ forme na báze združovacieho zákona. (...) Na posúdenie zásahu do slobody prejavovať svoje náboženstvo spočívajúceho vo vysokom početnom cenzu je potrebné hľadieť z tej perspektívy, že cenzus 20 000 členov by mohol byť akceptovateľný pre získanie zvláštnych práv, no je potrebné testovať ho z toho hľadiska, že

je podmienkou pre získanie púhej právnej subjektivity, keďže naša právna úprava medzi získaním púhej právnej subjektivity (základným právnym štandardom) a získaním právnej subjektivity so zvláštnymi právami nerozlišuje. To znamená, že neexistuje možnosť získať aspoň púhu právnú subjektivitu pri nízkom počte členov, možno získať len subjektivitu pri vysokom počte členov a hneď aj so zvláštnymi právami. (...) V rámci testu nevyhnutnosti sa však domnievam, že na dosiahnutie tohto cieľa takto vysoký cenzus nie je nevyhnutný. Ten možno dosiahnuť aj nižším než aktuálnym cenzom spolu s inými nástrojmi. Rozumne nízky cenzus odrážajúci minimálnu spoločenskú reprezentatívnosť cirkvi alebo náboženskej spoločnosti považujem za akceptovateľný. (...) A preto by som uprednostnil buď apel na zákonodarcu v nevyhovujúcom náleze (nález, ktorým sa nevyhovie návrhu), alebo derogáciu platnej úpravy ako motiváciu zákonodarcu k prijatiu ústavne súladnej právnej úpravy. Také riešenie by rešpektovalo aj kultúrne kontexty spočívajúce v existencii už registrovaných cirkví s vyšším právnym štandardom. Inšpiratívne môžu byť právne úpravy iných krajín, napr. úpravy s rozumne dlhou skúšobnou lehotou v základnom štandarde, či dvojstupňová registrácia.

Téma je zatiaľ uzavretá, v budúcnosti sa možno bude zvažovať aj naznačený variant.

ii) úvaha o osobitostiach slobody združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach

Zjavná odlišnosť medzi rozoberanými slobodami je výslovné špecifikovanie vnútornej pôsobnosti cirkví a náboženských spoločností. Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú reholné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov (čl. 24 ods. 3 ústavy). Je to rozsiahla problematika vzťahov medzi štátom a cirkvou, ktorá je upravená zákonom č. 308/1991 Zb. o slobode viery a o postavení cirkví a náboženských spoločností.³⁸ Je tu súvis s oblasťou pracovného práva, správneho práva, občianskeho práva i rodinného práva, ako aj s ochranou

³⁸ Podrobnejšie k jednotlivým aspektom slobody viery a náboženského vyznania pozri napr. ČÍC a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Eurokódex, Bratislava, 2012, s. 183 a nasl., BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2010, s. 147 a nasl., BARTOŇ a kol. *Základní práva*. Praha : Leges, 2016, s. 327 a nasl.; WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod, Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2012, s. 370 a nasl.; ďalej pozri: Základnú zmluvu medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou, ktorá nadobudla platnosť 18. decembra 2000 a je uverejnená v Oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR (č. 326/2001 Z. z.)

základných práv a slobôd, ktoré môžu byť dotknuté.³⁹ Aplikčná prax pozná aj niekoľko reálnych riešení sporov vzniknutých „niekde na pomedzí medzi štátom a cirkvou“. Napríklad: „... nemožno z čl. 24 ods. 3 ústavy vyvodzovať, že poverenie na výučbu náboženstva (náboženskej výchovy) vydané príslušnou cirkevnou vrchnosťou konkrétnej osobe (kánonická misia) vylučuje oprávnenie riaditeľa školy posúdiť, či uvedená osoba spĺňa ďalšie zákonom ustanovené predpoklady pre výkon práce (vrátane odbornej a pedagogickej spôsobilosti) podľa právnych predpisov Slovenskej republiky, a v rozsahu oprávnení vyplývajúcich mu z príslušných (najmä) pracovno-právnych) predpisov rozhodnúť o uzavretí, zmene, prípadne skončení pracovného pomeru s takouto osobou. Výkon uvedeného oprávnenia riaditeľa školy nemožno považovať za mocenský zásah štátu do autonómneho postavenia cirkvi alebo náboženskej spoločnosti“ (III. ÚS 292/04). „...článok čl. 24 ods. 3 ústavy poskytuje cirkvám a náboženským spoločnostiam právo vykonávať v ňom vymenované činnosti nezávisle od štátnych orgánov, ale nezabavuje cirkvi a náboženské spoločnosti povinnosti zachovávať pri všetkých svojich činnostiach vrátane činností vymenovaných v čl. 24 ods. 3 ústavy celý právny poriadok Slovenskej republiky. V zmysle § 7 ods. 3 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov (...) cirkevné právo žiadnej cirkvi nie je súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky, ale je súborom vnútorných predpisov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.“ (III. ÚS 64/00, III. ÚS 292/04).⁴⁰

Môže dokonca vyvstať otázka, či je, alebo nie je v konflikte združovanie v cirkvi a združovanie v odboroch – vo vzťahu k duchovným?⁴¹ Zaujímavý

³⁹ Napríklad o podrobnostiach o činnosti kňazov a výkone ich duchovenskej činnosti z pohľadu pracovného práva a pôsobnosti Zákonníka práce, pozri Barancová, H.: Právne postavenie kňaza z pohľadu pracovného práva. Príspevok odznel na vedeckom kolokviu s medzinárodnou účasťou Právne postavenie duchovných, ktoré sa konalo 18. 3. 2016 na Právnickej fakulte TU v Trnave. Organizátor Ústav pre právne otázky náboženskej slobody PF TU.

⁴⁰ Pozri aj uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, III. ÚS 361/04-8, z 26. januára 2004, kde sa prerokúvala sťažnosť katechétky farnosti X.Y., ktorej riaditeľka základnej školy odmietla predĺžiť pracovnú zmluvu, pretože nespĺňala kvalifikačné predpoklady, a to vysokoškolské vzdelanie učiteľského smeru a príslušného predmetu – náboženskej výchovy, aj napriek tomu, že Okresný úrad v X. udelil menovanej výnimku z vysokoškolského vzdelania. (pozri aj uznesenie ÚS SR III. ÚS 156/05-5 z 1. júna 2005).

⁴¹ Podrobnejšie k téme práva združovať sa v orgánoch utvorených na ochranu zamestnancov vo všeobecnosti, pozri: KRÍŽAN, V., MORAVČÍKOVÁ, M. *Sociálna náuka Katolíckej cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky*. Praha : Leges, 2015, s. 143 a nasl.

prípád riešil EȘLP, kedy kňaz ortodoxnej pravoslávnej cirkvi v Rumunsku spolu s odbornými laickými zamestnancami tejto cirkvi založil odbory, pričom žiadosť o registráciu bola odmietnutá. Arcidiecéza sa k tomu vyjadrila záporne argumentujúc, že vnútorné predpisy ortodoxnej cirkvi zakazujú vznik združenia bez súhlasu arcibiskupa. Rumunský odvolací súd zrušil rozhodnutie prvostupňového súdu a zamietol žiadosť o registráciu odvolávajúc sa na vnútroštátne právo garantujúce vnútroštátnym cirkevným združeniam slobodu organizácie vlastných záležitostí podľa ich vnútorných pravidiel. Keďže cirkevné predpisy neumožňovali vznik odborových organizácií bez súhlasu cirkevných predstaviteľov, ortodoxná cirkev sa podľa svojich stanov neriadila vo veciach združovania právnym poriadkom štátu.⁴²

Súd pri posudzovaní uviedol: *Je pravdou, ako uvádza vláda, že osobitosťou práce členov kléru je, že sleduje duchovný účel a je vykonávaná v cirkvi, ktorá užíva istý stupeň autonómie. Preto, u členov kléru sa predpokladá, že prevzali záväzky špeciálnej povahy a sú povinní vo zvýšenej miere k lojalite, ktorá bola založená osobne a v princípe neodvolateľne každým členom kléru. Môže byť preto delikátnou úlohou presne určiť odlišnosti medzi čisto náboženskými aktivitami členov kléru a ich aktivitami viac finančnej povahy. (...) Napokon, súd uvádza, že široká rôznosť ústavných modelov upravuje vzťahy medzi štátmi a náboženskými denomináciami v Európe. Vzhľadom na nedostatok európskeho konsenzu v tejto otázke, usudzuje, že štát užíva širšiu mieru pochopenia (porozumenia, zhodnotenia, „appreciation“), v tejto sfére, zahrňujúcu právo rozhodnúť, či uznáva alebo nie odbory, ktoré operujú v náboženských spoločnostiach a sledujú ciele, ktoré môžu brániť tejto autonómii spoločnosti.*⁴³

Záverečné zhrnutie prostriedkov ochrany slobody „klasického“ združovania a slobody združovania v cirkvách a náboženských spoločnostiach

Vychádzajúc z uvedeného, ide o odlišné slobody, ktoré však majú mnoho spoločného, čo podmieňuje aj zvolenie a použitie vhodného prostriedku ochrany.

Ilustratívne sú práve tie sféry, kde sa sloboda dotkne so zásahom štátu. Ide o moment zaregistrovania či nezaregistrovania združenia, politickej

⁴² Podrobnejšie pozri: BARANCOVÁ, H. *Právne postavenie kňaza z pohľadu pracovného práva*. Príspevok odznel na vedeckom kolokviu s medzinárodnou účasťou Právne postavenie duchovných, ktoré sa konalo 18. marca 2016 na Právnickej fakulte TU v Trnave. Organizátor Ústav pre právne otázky náboženskej slobody PF TU.

⁴³ EȘLP, SINDICATUL „PĂSTORUL CEL BUN“ v. Rumunsko, sťažnosť č. 2330/09, 9. júla 2013, bod 144.

strany, cirkvi či náboženskej spoločnosti, respektíve odmietnutia registrácie, ich rozpustenie a zásah štátu do ich vnútorného života v prípadoch takzvaných žalôb člena.

Obe slobody nie sú absolútne a zásahy do nich sú možné. Výkon práva slobodne sa združovať možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných (čl. 29 ods. 3 ústavy; čl. 11 ods. 2 Dohovoru uvádza ako legitímne dôvody obmedzenia národnú bezpečnosť, verejnú bezpečnosť, predchádzanie nepokojom a zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky alebo ochranu práv a slobôd iných). Výkon práva spojeného so slobodou myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných (čl. 24 ods. 4 ústavy, čl. 9 ods. 2 Dohovoru uvádza ako legitímne dôvody obmedzenia verejnú bezpečnosť, ochranu verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných).

Osobitne významná je v tejto súvislosti judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý má vypracovanú metodiku posudzovania zásahu do práva slobodne sa združovať a konštatovania porušenia čl. 11 Dohovoru alebo vyhodnotenia zásahu súladného s touto úpravou.⁴⁴ Rozhodovacia činnosť tohto súdu ovplyvňuje aj rozhodovaciu činnosť národných súdov, vrátane našich, ako ústavného súdu v konaní o súlade právnych predpisov i v konaní o ústavnej sťažnosti, tak aj všeobecných súdov.

Prostriedky ochrany združovania v združeniach poskytuje Správny súdny poriadok. Konanie vo veciach politických práv upravuje piata hlava, § 375 a nasl. zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok, pričom tretí diel upravuje Konanie vo veciach združovania občanov (§ 391 – § 401). Sú tu upravené nasledovné žaloby: i) žaloba o preskúmanie rozhodnutia žalovaného o odmietnutí registrácie združenia a ii) žaloba o preskúmanie rozhodnutia žalovaného o rozpustení združenia. Žalobcom v prvom prípade sú všetci členovia prípravného výboru a v druhom prípade združenie. Žalovným v oboch prípadoch je ministerstvo vnútra.

⁴⁴ Podrobnejšie k posudzovaniu zásahu do práva slobodne sa združovať pozri napr.: MOLEK, P. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 308 a nasl.; KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech – Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1103 – 1105.

Politických strán sa dotýkajú ustanovenia: Konanie vo veciach registrácie politických strán a Konanie o žalobe generálneho prokurátora na rozpustenie politickej strany (§ 375 a nasl. Správneho súdneho poriadku). Ide o nasledovné žaloby: i) žaloba na určenie, že návrh na registráciu politickej strany nemá nedostatky; ii) žaloba na preskúmanie rozhodnutia žalovaného (ministerstva) o odmietnutí registrácie politickej strany; iii) žaloba na preskúmanie rozhodnutia žalovaného (ministerstva) o odmietnutí zápisu zmeny údajov zapísaných v registri strán alebo rozhodnutia žalovaného o odmietnutí zápisu nových stanov do registra strán; iv) žaloba na určenie, že rozhodnutie orgánu politickej strany je nezákonné alebo odporujúce stanovám. Žalobcom v prípadoch i) až iii) je prípravný výbor politickej strany, všetci členovia prípravného výboru politickej strany a politická strana; žalovaným je ministerstvo. V poslednej žalobe (iv) je žalobcom člen politickej strany, ktorý považuje rozhodnutie orgánu politickej strany za nezákonné alebo odporujúce stanovám a žalovaným daná politická strana. Ustanovenia § 384 a nasl. Správneho súdneho poriadku obsahujú úpravu o konaní o žalobe generálneho prokurátora na rozpustenie politickej strany. Účastníkmi takého konania sú generálny prokurátor a politická strana, ktorej rozpustenie sa navrhuje.

Zákon č. 308/1991 Zb. nemá osobitné ustanovenie pre ochranu proti rozhodnutiu o odmietnutí registrácie, ani proti rozhodnutiu o zrušení registrácie, ale má ustanovenie, ktoré odkazuje na použitie správneho poriadku (*Pre konanie podľa tohto zákona platia všeobecné predpisy o správnom konaní, pokiaľ tento zákon neustanovuje inak.* § 21). Zároveň sa na ne vzťahujú ustanovenia Správneho poriadku o preskúmaní rozhodnutia, ako aj všeobecné ustanovenia správneho súdnictva (Správny súdny poriadok).

V našich právnych podmienkach s účinnosťou od 1. júla 2016 v dôsledku právnej úpravy trestnej zodpovednosti právnických osôb pribudol ďalší spôsob nedobrovoľného zániku subjektu združovania. Ide o – v trestnom konaní – uloženie trestu znamenajúceho koniec existencie združenia, či politickej strany.⁴⁵ Zákon o slobode viery a postavení cirkví a náboženských spoločností neustanovuje výslovne možnosť zániku na základe právoplatného rozhodnutia súdu v trestnom konaní. Obsahuje však ustanovenie: *Registrujúci orgán vedie evidenciu všetkých právnických osôb podľa tohto zákona, včítane tých, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví a náboženských*

⁴⁵ § 12 ods. 1 písm. c) zákona č. 83/1990 Zb. združenie zaniká: c) právoplatným rozhodnutím súdu v trestnom konaní; § 14 ods. 1 písm. d) zákona č. 85/2005 Z. z.

spoločnosť, pokiaľ nepodliehajú inej evidencii alebo registrácii a upraví jej podmienky. Reguluje tiež nezahladené tresty uložené im súdom v trestnom konaní, ako aj nevykonané tresty postihujúce ich právnych nástupcov.⁴⁶ Právnickým osobám môžu byť v trestnom konaní uložené rôzne druhy trestov, tým najprísnejším je trest zrušenia právnickej osoby.⁴⁷ Škála trestných činov, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba, je rozsiahla.⁴⁸ Z hľadiska možného roz-

⁴⁶ § 19 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb.

⁴⁷ Prirodzene, aj ďalšie z druhov trestov môžu významne zasiahnuť do existencie združenia a spôsobiť „nedobrovoľne dobrovoľný“ zánik, sledovaný je však vrchnostenský zásah priamo ukončujúci existenciu združenia; Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 10 Druhy trestov: Za spáchaný trestný čin podľa § 3 môže súd uložiť právnickej osobe tieto tresty: a) trest zrušenia právnickej osoby, b) trest prepadnutia majetku, c) trest prepadnutia vecí, d) peňažný trest, e) trest zákazu činnosti, f) trest zákazu prijímať dotácie alebo subvencie, g) trest zákazu prijímať pomoc a podporu poskytovanú z fondov Európskej únie, h) trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní, i) trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku.

⁴⁸ Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 3 Trestné činy právnických osôb – Na účely tohto zákona sa trestnými činmi rozumejú trestné činy upravené v osobitnej časti Trestného zákona, a to nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 a 173, šírenie toxikománie podľa § 174, obchodovanie s ľuďmi podľa § 179, sexuálne násilie podľa § 200, sexuálne zneužívanie podľa § 201 až 202, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže podľa § 211, podielníctvo podľa § 231 a 232, legalizácia príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 a 234, úžera podľa § 235, neoprávnený prístup do počítačového systému podľa § 247, neoprávnený zásah do počítačového systému podľa § 247a, neoprávnený zásah do počítačového údajov podľa § 247 b, neoprávnené zachytávanie počítačových údajov podľa § 247c, výroba a držba prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov podľa § 247d, neoprávnené zamestnávanie podľa § 251a, poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 až 263, poškodzovanie spotrebiteľa podľa § 269, nekalé obchodné praktiky voči spotrebiteľovi podľa § 269a, falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov podľa § 270, uvádzanie falšovaných, pozmenených a neoprávnenne vyrobených peňazí a cenných papierov podľa § 271, výroba a držba falšovateľského náčinia podľa § 272, skrátenie dane a poistného podľa § 276, neodvedenie dane a poistného podľa § 277, daňový podvod podľa § 277a, nezaplatenie dane a poistného podľa § 278, marenie výkonu správy daní podľa § 278a, všeobecné ohrozenie podľa § 284 a 285, nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami podľa § 294 a 295, založenie, zosnovanie a podporovanie zločineckej skupiny podľa § 296, založenie, zosnovanie a podporovanie teroristickej skupiny podľa § 297, nedovolená výroba a držanie jadrových materiálov, rádioaktívnych látok, vysoko rizikových chemických látok a vysoko rizikových biologických agensov a toxínov podľa § 298 a 299, ohrozenie a poškodenie životného prostredia podľa § 300 a 301, neoprávnené nakladanie s odpadmi podľa § 302, neoprávnené vypúšťanie znečisťujúcich látok podľa § 302a, porušovanie ochrany vôd a ovzdušia podľa § 303 a 304, porušovanie ochrany rastlín a živočíchov podľa § 305, porušovanie ochrany stromov a krov podľa § 306, teror podľa § 313 a 314, prijímanie úplatku podľa § 328 až 330, podplácanie podľa § 332 až 334, nepriama korupcia podľa § 336, prevádzachstvo podľa § 355 a 356, kupliarstvo

pustenia subjektu združovania však za osobitné pripomenutie stoja aktivity napĺňajúce skutkovú podstatu trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a § 422 Trestného zákona, a trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 Trestného zákona. Podľa zákona o združovaní občanov, nie sú dovolené združenia (okrem iného), ktorých cieľom je popierať alebo obmedzovať osobné, politické alebo iné práva občanov pre ich národnosť, pohlavie, rasu, pôvod, politické alebo iné zmýšľanie, náboženské vyznanie a sociálne postavenie, rozniecovať nenávisť a neznašanlivosť z týchto dôvodov, podporovať násilie alebo inak porušovať ústavu a zákony; ktoré sledujú dosahovanie svojich cieľov spôsobmi, ktoré sú v rozpore s ústavou a zákonmi.⁴⁹ K rozpusteniu politickej strany dôjde, ak koná v rozpore s § 2 ods. 1 zákona č. 85/2005 Z. z.: *Strana nesmie svojimi stanovami, svojím programom alebo činnosťou porušovať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony a medzinárodné zmluvy.*

Nedovolená činnosť subjektu združovania je tak už predmetom úpravy nielen administratívneho konania príslušných orgánov štátu, ale aj trestného konania. Donedávna bol výkon práva slobodne sa združovať chránený v trestnoprávnej oblasti iba v rámci skutkovej podstaty trestného činu podľa § 195 Trestného zákona – Porušovanie slobody združovania a zhromažďovania⁵⁰ a § 193 Trestného zákona – Obmedzovanie slobody vyznania.⁵¹

podľa § 367, výroba detskej pornografie podľa § 368, rozširovanie detskej pornografie podľa § 369, prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení podľa § 370, ohrozovanie mravnosti podľa § 371 a 372, terorizmus a niektoré formy účasti na terorizme podľa § 419, podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a 422, výroba extrémistických materiálov podľa § 422a, rozširovanie extrémistických materiálov podľa § 422 b, prechovávanie extrémistických materiálov podľa § 422c, popieranie a schvaľovanie holokaustu a zločinov politických režimov podľa § 422d, hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 a podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a.

⁴⁹ § 4 písm. a) a b) zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov; o rozpustení cirkvi už bolo spomenuté skôr.

⁵⁰ § 195 ods. 1 Trestného zákona: Kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy obmedzuje vo výkone jeho združovacieho práva alebo zhromažďovacieho práva, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

⁵¹ § 193 ods. 1 Trestného zákona: Obmedzovanie slobody vyznania – (1) Kto násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy a) núti iného zúčastniť sa na náboženskom úkone, b) bez oprávnenia bráni inému v účasti na náboženskom úkone, alebo c) inému v užívaní slobody vyznania inak bez oprávnenia bráni, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

Bude vecou aplikačnej praxe, ako sa trestnoprávna zodpovednosť subjektov združovania a trestnoprávna ochrana týchto základných slobôd bude vyvíjať v budúcnosti.

Zásahom štátu do vnútorného priestoru subjektu združovania sa považuje aj súdna ochrana v prípade žaloby člena. Ide o situáciu, keď sa člen domáha na súde ochrany s tvrdením, že bol dotknutý rozhodnutím orgánu subjektu, v ktorom je združený, pričom tvrdí rozpor so zákonom alebo stanovami. Tu sa otvára ďalšia široká oblasť súdnej ochrany a svojím spôsobom aj zásahu do slobody združovania. Stručne možno uviesť, že žaloba člena politickej strany voči rozhodnutiu jej orgánu je upravená v Správnom súdnom poriadku (§ 377 ods. 4). Žaloba člena združenia voči rozhodnutiu orgánu združenia s tvrdením rozporu so zákonom či stanovami pôvodne obsiahnutá v § 15 zákona o združovaní občanov s účinnosťou od 1. 7. 2016 bola zrušená. Vzhľadom na charakter sporu je riešením použitie Civilného sporového poriadku. Ani ochrana člena voči cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nemá v žiadnom právnom predpise osobitnú úpravu. Vzhľadom na charakter vzťahu medzi štátom a cirkvami, tu sa azda najzreteľnejšie prejavuje oddelenosť a trendom je zdržanlivosť štátu a nezasahovanie do autonómneho priestoru cirkvi.

Slová, slová, slová – čo všetko sa dá nimi zamlčať...⁵²

Literatúra

1. BARANCOVÁ, H. *Právne postavenie kňaza z pohľadu pracovného práva*. Príspevok na vedeckej konferencii Právne postavenie duchovných, 18. 3. 2016. Právnická fakulta TU v Trnave. Organizátor: Ústav pre právne otázky náboženskej slobody PF TU.
2. BARTOŇ a kol. *Základní práva*. Praha : Leges, 2016.
3. BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2010.
4. ČIČ a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012

⁵² Aforizmus Vlada Javorského, Literárny týždenník, č. 29–30/2016.

5. GAJDOŠOVÁ, M. *Združenia a právo slobodne sa združovať*. Bratislava : C. H. Beck, 2013.
6. GAJDOŠOVÁ, M. Úskalia odlišenia verejnoprávnych a súkromnoprávných prvkov v rámci slobody združovania. In: *Zborník z konferencie: „Metamorfózy práva ve střední Evropě V – Překrásný nový svět nebo ostrov? Znojmo : 2016“*, v tlači.
7. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech – Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012.
8. KRIŽAN, V., MORAVČÍKOVÁ, M. *Sociální nauka Katolické církve v pracovním práve Slovenskej republiky*. Praha : Leges, 2015.
9. MOLEK, P. *Politická práva*. Praha : Wolters Kluwer, 2014.
10. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod – Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2012.

E-mail: martina.gajdosova@truni.sk

NOVÉ CESTY SPIRITUALITY A ICH VÝZVY NA FORMOVANIE NOVEJ EURÓPSKEJ IDENTITY NEW WAYS OF SPIRITUALITY AND THEIR CHALLENGES IN FORMING NEW EUROPEAN IDENTITY

ThLic. Marián Gavenda, PhD.

Univerzita Komenského Bratislava, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

Abstrakt: Ak chceme hovoriť v rámci právnickej konferencie na tému „Nová Európa – Výzvy a očakávania“, tak do sekcie „Právo a náboženstvo“ ponúka téma „Nové cesty spirituality a ich výzvy na formovanie novej európskej identity“ potrebný rámec, ideovú preambulu. Štúdia predstavuje pokus a diagnózu súčasného duchovného stavu Európy, poukazuje na najzávažnejšie duchovné výzvy a nové vitálne perspektívy. Spiritualita nesie so sebou novú dynamiku aj do angažovanosti za spoločné dobro a dáva vnútornú motiváciu rešpektovať hodnoty, na ktorých je Európa budovaná, a ktoré sú konštitutívne pre zdravý život jej sociálneho organizmu. Autor poukazuje aj na nové výzvy, ako je spiritualita krásy, zbožštenie erosu a dôraz na kresťanstve ako osobnom vzťahu k Ježišovi Kristovi.

Abstract: If we want to tackle the topics of „New Europe – Challenges and Expectations“ within the Juristic Conference, then the theme „New ways of spirituality and their challenges in forming new European identity“ in its „Law and Religion“ section provides the needed framework and an intellectual preamble. The study is an attempt to present a diagnosis of the spiritual condition of Europe, highlights the main spiritual challenges and the new vital perspectives. Spirituality brings along also new dynamics into the commitment to the common good and provides inner motivation to respect the values upon which Europe is being built and which are constitutive for the healthy life of its social organism. The author points also to the new challenges, such as the spirituality of the Beauty, Eros idolization and the emphasis on Christianity as a personal relationship with Jesus Christ.

Kľúčové slová: spiritualita, identita, Európa, Katolícka cirkev, budúcnosť

Key words: spirituality, identity, Catholic church, Europe, future

ÚVOD

Ak je témou konferencie „Nová Európa – výzvy a očakávania“ a jedna zo sekcií si vytýčila cieľ poukázať na vzťah „Nová Európa – právo a náboženstvo“, zdá sa osožné, ba dôležité všimnúť si, čo formuje duchovnú realitu súčasnej Európy, aká je jej duchovný diagnóza, čo v nej odumiera a čo sa s novou vitalitou prebúdza k životu. Práve toto duchovné prúdenie formuje situáciu, v ktorej sa riešia jednotlivé konkrétne právne otázky. Chceme ponúknuť určitý rámec, dôležitý nielen pre úplnosť pohľadu na sledovanú problematiku, ale aj ako istú „preambulu“, v ktorej svetle možno správne právnický uvažovať.

Ako konštatuje jeden z najkompetentnejších znalcov duše Európy, Joseph Ratzinger, „Európa je zemepisným pojmom iba v celkom druhotnom význame: Európa nie je kontinent, ktorý možno zemepisne jasne vyhraničiť, je to skôr kultúrny a historický pojem.“¹ Ten istý autor o niekoľko rokov neskôr, už ako pápež Benedikt XVI., poukazuje na potrebu „spraviť si veľké spytovanie svedomia. Čo je to skutočný pokrok? Je pokrok aj to, že môžem ničiť? Je to pokrok, ak môžem sám vytvárať, selektovať a ničiť ľudí? Ako možno pokrok eticky a ľudsky ovládať?“² Nie sú to fakultatívne akademické témy, ale existenciálne, nie básnické otázky „byť či nebyť“, ale zásadné. „Žijeme na úkor prichádzajúcich generácií. Aj z toho vidno, že žijeme v klamstve. Žijeme na úver a veľké dlhy berieme ako súčasť nášho života. Aj v tejto otázke sa teoreticky všetci zhodneme na tom, že je potrebná rozvaha, aby sme znova uznali, čo je skutočne možné, čo človek dokáže spraviť a čo spraviť aj môže. Nepreniká to však do ľudských srdc. (...) Nemožno nevidieť, že tu existuje otrávené myslenie, ktoré nás vedie k falošným perspektívam. Oslobodiť sa z neho možno len prostredníctvom opravdivého obrátenia, aby sme tu použili toto pre kresťanskú vieru základné slovo. V našom svete, ktorý je taký upriamený na vedeckosť a modernosť, však tieto pojmy nemajú nijaký význam.“³

V našom príspevku a v jeho medziach chceme predložiť krátku diagnózu duchovného stavu Európy a poukázať na aktuálne duchovné prúdenia a ich výzvy.

¹ RATZINGER, J. *Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti*. Trnava : SSV, 2005, s. 10.

² BENEDIKT XVI. *Svetlo sveta. Pápež, Cirkev a znamenia čias*. Bratislava : Don Bosco, 2011, s. 55. Ucelene sa otázke pokroku venuje Benedikt XVI. v encyklike *Spe Salvi*, bod 16 – 23.ov. BENEDIKT XVI., encyklika *Spe Salvi*, Trnava : SSV, 2008, s. 23-32.

³ *Tamže*, s. 58 – 59.

Schéma, ktorá by si robila nárok na komplexnosť, by aj pri suchej stručnosti bola nesmierne rozsiahla. Poukazujeme teda len na niekoľko aspektov, a to konkrétne z kresťanského hľadiska, ktoré napriek objektívnej relevantnosti zostáva v tieni pozornosti, keďže nezodpovedá mainstreamovým mediálnym, politickým a spoločenským objednávkam. Vychádzame najmä z postojov a analýz posledných pápežov a vatikánskych kongregácií. Nie kvôli slepej „lojálnosti voči vlastnej inštitúcii“. Robíme tak najmä preto, že tieto postoje, napríklad závery biskupských synod, sú výsledkom rozsiahlej práce najkompetentnejších autorov a zahŕňajú dlhodobé, komplexné štúdium danej problematiky.⁴ Spomedzi množstva relevantných autorov sme kvôli limitom príspevku vybrali najmä francúzskeho pravoslávneho teológa Oliviera Clémenta, keďže predstavuje personálny most medzi tradíciami kresťanského Západu i Východu.

1 SYMPTÓMY DUCHOVNÉHO STAVU SÚČASNEJ EURÓPY

Ako prvý krok je logické aj osožné pokúsiť sa pomenovať východiskovú situáciu. Najmä, ak sa má stať odrazovou plochou ďalšieho vývoja. Zameriavame sa na duchovnú oblasť, na duchovnú situáciu v kresťanstve a na príčiny a dôsledky systematického priameho či nepriameho vytláčania jeho vplyvu.

1.1 Očakávaní, sklamaní a vytriezvení

I keď sa už minimálne tri storočia vedie z rôznych strán priamy či nepriamy boj proti náboženstvu a v marxistickom či konzumistickom materia-

⁴ Napríklad Kongregácia pre náuku viery predstavuje inštitúciu, v rámci ktorej pracuje Svetová teologická komisia či biblická komisia s najlepšími odborníkmi z celého sveta. Kongregácia je v kontakte s teologickými komisiami biskupských konferencií všetkých krajín sveta. Počas pravidelných návštev *Ad limina apostolorum* členovia týchto miestnych komisíi navštevujú kongregáciu, podávajú správu o teologickom a duchovnom prúdeňí v ich krajine, študujú príčiny, možnosti riešenia. Okrem toho sa predstavitelia kongregácie zúčastňujú na relevantných kongresoch a konferenciách na celom svete. Podobne to platí o ostatných kongregáciách a najmä organizme Celocirkevnej biskupskej synody. Svätá stolica tak má stáročiami budovanou pyramidálnou štruktúrou možnosť komplexného a súčasne detailného prehľadu v daných oblastiach teológie, liturgie, ekumenického hnutia, pastorácie, sociológie (Sociálna akadémia). *Pozn. autora.*

lizme dokonca proti všetkému duchovnému (niektorí autori hovoria o neúprosnej kultúrnej vojne), chmúrne predpovede vedou prekonaného konca náboženstva či filozofiou hlásaná smrť Boha sa zatiaľ nekoná.⁵ Naopak, sme svedkami nielen rastúceho počtu duchovných prúdov a hnutí, ale najmä záujmu o mystiku. Už Edward Schillebeckx, a práve on, konštatuje, že počiatočný záujem, zameraný na ázijské spirituality (zaiste daný aj ich exotickou atraktívnosťou) sa presúva k mystikom kresťanskej tradície.⁶ Ožíva záujem o klasikov mystiky kresťanského západu, ako Ján z Kríža či Terézia Avilská, alebo porýnskej mystiky Paula Taulera či Majstra Eckharta, a osobitne o spiritualitu kresťanského Východu, v širokom povedomí reprezentovanú Rozprávaním ruského pútnika.⁷ K Bohu kresťanského zjavenia prichádza značná časť našich súčasníkov nie priamočiaro, v kontinuite kresťanskej tradície, ale ako nový osobný objav niečoho úplne nového. Základné dimenzie ľudskej osoby, ako je otvorenosť pre Absolútne, vnútornosť a sloboda, prísľuby konzumnej spoločnosti nielen nenaplnili, ale vytvorili vákuum, v ktorom sa táto potreba ožýva s novou naliehavosťou. „Priemyselná civilizácia nedodrжала svoje sľuby: namiesto toho, aby ponúkla svet podľa miery človeka, kde by mohli ľudia žiť v spoločnom hľadaní dobra, dala nám ako meradlo hodnôt medzi inými výkonnosť, stádovitosť, manipuláciu s ľuďmi, úzkostlivú uzavretosť, hrozivú budúcnosť, vyprahnutie citov a ekologické znečistenie. Dnešný človek preráža tiesnivý pancier, ktorý mu navliekla spoločnosť, a dáva najavo radikálne túžby svojho bytia: dáva za pravdu H. Bergsonovi a počúva jeho volaniu, že moderný svet potrebuje nevyhnutne „ako doplnok dušu“, ktorý by človeku umožnil, aby nebol svojimi vlastnými výplodmi vyvrhnutý a aby opäť našiel sám seba.“⁸

Dejiny európskeho kontinentu nesú pečať oživujúceho vplyvu evanjelia. Ak sa pozrieme na uplynulé storočia, nemožno nevidieť, že kresťanstvo je na našom kontinente prvoradým činiteľom jednoty medzi národmi a kultúrami a integrálneho rozvoja človeka a jeho práv. „Nemožno pochybovať, že kresťanské náboženstvo patrí k najhlbším a určujúcim základom európskej civi-

⁵ Analyzujúc teórie o konci náboženstva novú vlnu náboženského precitnutia predvída už pred storočím G. Baum v štúdií Posvätno prežije. Porov. BAUM, G. La sopravvivenza del sacro. In: *Concilium* 9 (1/1973), s. 21 – 24.

⁶ Porov. SCHILLEBECKX, E., IERSEL Van B. Un Dio personale? In: *Concilium* 13 (3/1977), s. 359 – 360.

⁷ A.A., *Rozprávanie ruského pútnika*. Trnava : Dobrá kniha, 2010, 221 s.

⁸ Porov. De FIORES, S. Nuovo dizionario di spiritualità, heslo *Spiritualità contemporanea*, Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline, 1989, s. 1517.

lizácie. V skutočnosti kresťanstvo dalo tvár Európe tým, že jej vtláčilo pečať niektorých základných hodnôt. Ešte aj moderné európske dejiny, ktoré dali svetu ideál demokracie a ľudských práv, čerpajú vlastné hodnoty zo svojho kresťanského dedičstva. Európu možno definovať ani nie natolko ako geografický priestor, ako skôr kultúrny a historický pojem označujúci skutočnosť, ktorá vznikla vďaka zjednocujúcej sile kresťanstva, schopnej priviesť k sebe a vzájomne sa dopĺňovať rozdielne národy a kultúry, a ktorá úzko súvisí so spoločnou európskou civilizáciou. Dnešná Európa však, ako sa zdá, sa práve v čase, keď sa upevňuje a rozširuje jej hospodárske a politické zjednocovanie, zmieta v hlbokoj kríze hodnôt. Hoci má k dispozícii množstvo prostriedkov, pôsobí dojemom, akoby jej chýbal rozmach, ktorý by živil jej spoločné projekty a dával jej obyvateľom nové dôvody na nádej.⁹

1.2 Človek nie je sám sebe cieľom ani riešením

Keď na základe kompetentných a podrobných podnetov z celej Európy Generálny sekretariát biskupskej synody v Ríme¹⁰ hodnotí vývoj v priebehu prvých osem rokov po páde berlínskeho múra, konštatuje: „Či sa nestalo tak,

⁹ JÁN PAVOL II., posynodálna exhortácia *Ecclesia in Europa. Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameňom nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 2004, č. 108 (s. 98 – 99).

¹⁰ Synoda biskupov je zhromaždenie biskupov, vybratých z rozličných krajín sveta, ktorí sa schádzajú aby udržiavali úzke spojenie medzi pápežom, biskupmi a životom v ich diecézach a aby mu radami poskytovali pomoc, keď ide o neporušenosť a vzrast viery a mravov, dodržiavanie a upevňovanie cirkevnej disciplíny, a aby posúdili otázky, týkajúce sa činnosti Cirkvi vo svete (porov. Kédex kánonického práva, kán. 342). Synoda biskupov má stály generálny sekretariát, na jeho čele je generálny sekretár, vymenovaný Rímskym veľkňazom, a tomu pomáha rada sekretariátu, pozostávajúca z biskupov, z ktorých jedných volí podľa normy osobitného práva sama synoda biskupov, iných vymenúva Rímsky veľkňaz; avšak úloha všetkých sa končí začatím nového generálneho zhromaždenia. Generálny sekretariát sídli v Ríme. Okrem toho pre každé zasadanie synody je ustanovený jeden alebo viacerí zvláštni sekretári, ktorých vymenúva Rímsky veľkňaz, a vo zverenom úrade zostávajú len do skončenia zasadania synody. Súčasným generálnym sekretárom je Lorenzo Baldisseri (21. septembra 2013 –). V minulosti bol jej tajomníkom okrem iného aj kardinál Jozef Tomko (12. júla 1979 – 24. apríla 1985). Synoda a schádza na: a) Riadnom generálnom zhromaždení. Biskupi z celého sveta v širšom zastúpení sa periodicky (v súčasnosti každé 3 – 4 roky) schádzajú, aby diskutovali o aktuálnych otázkach; b) Mimoriadnom generálnom zhromaždení. Biskupi v užšom zastúpení sa schádzajú v určený čas, aby diskutovali o naliehavých témach, ktoré vyžadujú rýchlu odpoveď; c) Zvláštnom zhromaždení. Biskupi z jednej geografickej oblasti sa v určený čas schádzajú, aby diskutovali o otázkach spojených s ich regiónom. o synode pápež často píše tzv. posynodálnu exhortáciu – dokument, ktorý spracováva výsledky rokovania biskupov. Pozn. autora. Zdroj: <http://synoda.kbs.sk/sekcia/osynode>.

že po páde viditeľného múru sa objavil iný, neviditeľný múr, ktorý naďalej delí náš kontinent – múr, ktorý prechádza cez srdcia ľudí? Je to múr postavený na strachu a agresivite, na nedostatku porozumenia pre ľudí iného pôvodu, inej farby kože alebo iného náboženského presvedčenia. Je to múr politického a hospodárskeho egoizmu, múr vytrácajúcej sa citlivosti voči hodnote ľudského života a voči dôstojnosti každého človeka. Dokonca ani úspechy, ktoré v poslednom čase nepochybne zaznamenávame v hospodárskej, politickej a sociálnej oblasti, nemôžu zakryť jestvovanie tohto múru. Vrhá svoj dlhý tieň na celú Európu. Cieľ ozajstnej jednoty Európy je ešte veľmi ďaleko.“¹¹ V prvej časti s titulom „Európa na ceste do tretieho tisícročia“ dokument podrobne analyzuje európsku duchovnú scénu. Prichádza k záveru, že „skúsenosť so zmenami, ktoré prebehli v Európe, nemôže viesť k jednoduchému optimizmu. Skôr musí byť poznačená realizmom, ktorý nesmie zatvárať oči pred krehkosťou súčasnej situácie v Európe. (...) Práve táto zmes sklamaní, obáv a nebezpečenstiev vytvára obraz Európy, ktorá akoby stratila všetku nádej.“¹² Dokument poukazuje najmä nasledujúce dôvody takéhoto pesimistického pohľadu:

- a) Plán nového usporiadania politických, hospodárskych a vojenských záväzkov, nezávisle od kresťanských hodnôt, sa ukázal ako boj o moc a iba čiastočne na prospech obyvateľstva jednotlivých krajín. Výstavba spoločného európskeho domu, ktorý by bol založený na evanjeliu sa napriek všetkým námahám a pokusom ukázala ako ťažko uskutočniteľný cieľ.
- b) Namiesto kultúrnej nadvlády marxizmu nastúpila nadvláda nediferencovaného a tendenčne skeptického alebo nihilistického pluralizmu. Najmä vo východoeurópskych krajinách sklamanie spôsobuje aj fakt, že sa nevzala dostatočne do úvahy antropologická a mravná vyprázdnenosť a živila sa nerozumná ilúzia, že s pádom komunizmu sa všetko napraví.
- c) V sociálnej rovine sa stáva predzvesťou nerovnosti a nerovnosti, nespravodlivosti a odstrkovania jav globalizácie, keďže je často výlučne alebo prevažne riadený komerčným myslením a zameraný na výhodu pre mocných.
- d) Sloboda nárokovaná ako absolútna hodnota skrýva nebezpečie, že robí spoločnosť, ktorú pomáhala budovať.¹³

¹¹ BISKUPSKÁ SYNODA, *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 1999, č. 2 (s. 17).

¹² *Tamže*, č. 11.

¹³ Porov. *tamže*, č. 11 – 13.

- e) Narastajúca priepasť medzi materiálnym pokrokom a duchovnými hodnotami, daná skôr životným štýlom než filozofiou alebo ideovými poňutkami.
- f) Na jednej strane množstvo voľného času ponúka využiť hodnoty športu, turizmu alebo kontaktu s prírodou, na druhej strane sa tieto možnosti u mnohých ľudí premieňajú na malé alebo veľké idoly a na istý druh kolektívnej posadnutosti, ktorá takisto pohlcuje osobnosť jednotlivca.
- g) Vytráca sa zmysel pre obetavosť a askézu, život sa postupne sploštuje a dobro, pravda a krása sa iba vtedy pokladajú za dôležité, keď môžu priniesť bezprostredný úžitok.¹⁴

Napriek konštatovaniu nedostatkov uvedený dokument nabáda „dívať sa na Európu s láskou a sympatiou: s postojom vlastným človeku, ktorý vie oceniť a využiť všetko pozitívne a osožné, čo ho stretne, ktorý však zároveň nezatvára oči pred tým, čo nezodpovedá evanjeliu, a pranieruje to, pričom neúnavne objavuje ďalšie ciele a zameria sa na ne.“¹⁵ Ak patrí kresťanstvo k podstatným prvkom pri utváraní identity Európy, patrí podstatným spôsobom aj k jej súčasnosti. Identita je konštitutívny prvok a popierať ju znamená rúcať základy. „Nikto nemôže poprieť, že kresťanská viera rozhodujúcim spôsobom a podstatne patrí k základom európskej identity. To znamená, a môžeme to zdôrazniť, že kresťanstvo sformovalo Európu a že mu vtlačilo základné hodnoty: vieru v jedného transcendentného Boha, ktorý z lásky vstúpil do života človeka; nový a dôležitý pojem ľudskej osoby a jej dôstojnosti, takže možno povedať, že etický stred ľudskej osoby tvorí poprednú črtu a rozlišovací znak európskej identity; bratstvo medzi ľuďmi ako princíp solidárneho spolužitia pri rozmanitosti ľudí a národov.“¹⁶

Spoločný hlas európskych biskupov pripomína že „nestačí iba vyzývať a nostalgicky alebo romanticky poukazovať na veľmi bohaté európske dedičstvo, na jeho korene a jej kresťanského ducha. Cirkev je poslaná zasievať semená Božieho slova do terénu dnešného sveta.“¹⁷ V konečnom dôsledku tu nejde len o identitu či kresťanstvo, ale o každého človeka ako takého. „Buď sa človek chápe ako Božie stvorenie, od ktorého dostáva slobodu, ktorá mu dáva obrovské možnosti, ale aj presné povinnosti, alebo sa sám povyšuje za absolútnu bytosť, vystrojenú slobodou, ktorá je úplne

¹⁴ Porov. *tamže*, č. 16.

¹⁵ *Tamže*, č. 26.

¹⁶ *Tamže*, čl. 51.

¹⁷ *Tamže*, čl. 51.

bez zákonov, a preto sa oddáva všetkým druhom pudov a uzatvára sa do hedonizmu a narcizmu.“¹⁸

1.3 Neverectvo ako barometer kresťanstva

Stručnú a súčasne komplexnú analýzu súčasnej duchovnej situácie z hľadiska katolicizmu ponúka dokument Pápežskej rady pre kultúru „Kde je tvoj Boh?“¹⁹ Neverectvo považuje za kultúrny fenomén.²⁰ Dokument medzi príčinami nezakrýva nedostatky aj zo strany Cirkvi. Odvolávajú sa na Jána Pavla II. napríklad konštatuje: „Často sa predpokladá, že ľudia poznajú kresťanstvo, no v skutočnosti sa málo číta a študuje Sväté písmo, katechéza nejde vždy do hĺbky a zriedka sa pristupuje k sviatostiam. Tak sa namiesto autentickej viery šíri neurčité a málo zaväzujúce náboženské cítenie, ktoré môže prerásť do agnosticizmu či praktického ateizmu.“²¹ Medzi vonkajšími príčinami neverectva dokument uvádza totalizujúcu aroganciu modernej doby, absolutizáciu človeka ako stredu vesmíru, škandál zla, proces sekularizácie a novú religiozitu, ponúkajúcu „Boha bez tváre“ a náboženstvo vlastného „ja“.

„Roztržka medzi evanjeliom a kultúrou je bez akejkoľvek pochybnosti drámou našej doby“,²² konštatuje už Pavol VI. v dokumente, ktorý spracováva výsledky celocirkevnej biskupskej synody o evanjelizácii pred viac než polstoročím. Kresťanská viera sa stala výlučne historickou a stratila totožnosť ako viera zjavená. Napriek tomu základný postoj kresťanstva je pozitívny a zakotvený aj v pastorálnej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu *Gaudium et spes*: „Kristova dobrá zvesť neprestajne obnovuje život a kultúru padlého človeka. Bojuje proti omylom a zlám, ktoré pochádzajú z ustavične

¹⁸ *Tamže*, čl. 24.

¹⁹ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU, *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005.

²⁰ „V krajinách s kresťanskou tradíciou začína všeobecne rozšírená kultúra nadobúdať na základe panujúcej ľahostajnosti neverecký charakter, a to skôr z praktickej než teoretickej stránky. Postupne sa neverectvo stáva *kultúrnym fenoménom* v tom zmysle, že osoby sa stávajú neveriacimi nie na základe osobného rozhodnutia po dlhej vnútornej námahe, ale preto, lebo „tak robia všetci“. Navyše, je tu ešte nedostatočná evanjelizácia, rastúca neznalosť kresťanskej náboženskej a kultúrnej tradície a nedostatočná ponuka formačných duchovných skúseností.“ *Tamže*, s. 16.

²¹ JÁN PAVOL II., Príhovor počas modlitby Anjel Pána 27. júl 2003. In: *L'Osservatore Romano*, 28. – 29. júl 2003, s. 1.

²² PAVOL VI., Apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi*, (1975). Trnava : SSV, 1999, č. 20.

hroziacich zvodov hriechu, a odstraňuje ich. Neprestajne očisťuje a povznáša mravy národov. Nebeskými bohatstvami akoby znútra zúrodňuje, upevňuje, zdokonaľuje a v Kristovi obnovuje hodnoty ducha a vlohy každého národa a každého veku. A tak Cirkev už tým, že plní svoje vlastné poslanie, podnecuje a napomáha dielo civilizácie, a svojou činnosťou – a to aj liturgickými úkonmi – vychováva človeka k vnútornej slobode.“²³

1.4 Temné tiene osvietenstva

Z hodnotenia kardinála Josepha Ratzingera, ako jedného z najuznávanejších znalcov súčasného filozofického a duchovného prúdenia v teórii aj v praxi, môžu nášmu zámeru poslúžiť aj niektoré postrehy. „Ak na jednej strane kresťanstvo našlo svoju najúčinnjšiu podobu v Európe, na druhej strane treba tiež povedať, že v Európe sa rozvinula kultúra, ktorá je absolútne najradikálnejším protirečením nielen voči kresťanstvu, ale aj voči náboženským a morálnym tradíciám ľudstva.“²⁴ Podľa kardinála „nie zmienka o Bohu uráža príslušníkov iných náboženstiev, ale skôr pokus vybudovať ľudskú spoločnosť absolútne bez Boha.“ Zaujímavé sú aj jeho podnety do témy slobody. Poukazuje na paradox, keď „ponímanie diskriminácie sa neustále rozširuje, a tak sa zákaz diskriminácie môže premieňať stále viac na obmedzovanie slobody názoru a náboženskej slobody“.²⁵

Osvietenstvo, ktoré po veľkých prísluboch prinieslo podobne veľké sklamanie, treba objektívne prehodnotiť. Pretrvávajúci duch osvietenstva, hrdiaci sa svojou slobodymilovnosťou, nevyberanými spôsobmi, dogmaticky, netolerantne a násilne potláča akékoľvek iné postoje, udržiava staré lži a zakrýva historické omyly a ich dôsledky. „Nová identita, určená výlučne osvietenenskou kultúrou, znamená aj to, že Boh nemá nič do činenia s verejným životom a so základmi štátu.“²⁶ Úskalím moderných osvietenských filozofií je, že sú „pozitivistické, čiže antimetafyzické, takže napokon Boh v nich nemôže mať žiadne miesto. Zakladajú sa na samoohraničení pozitívneho rozumu, ktoré je vhodné pre technickú oblasť, ale ak sa zovšeobecní, ve-

²³ DRUHÝ Vatikánsky koncil, pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV, 2008, č. 58 (s. 264 – 265).

²⁴ RATZINGER, J. *Benediktova Európa v kríze kultúr*. Trnava : SSV, 2008, s. 23

²⁵ *Tamže*, s. 25

²⁶ *Tamže*, s. 27.

die k zmrzačeniu človeka. Z toho vyplýva, že človek už nepripúšťa žiadnu mravnú autoritu okrem svojich výpočtov a že ponímanie slobody, o ktorej sa sprvoti zdalo, že sa neobmedzene šíri, nakoniec vedie k samodeštrukcii slobody.“²⁷ Podľa J. Ratzingera „vypustenie kresťanských koreňov nie je výrazom vyššej tolerancie, ktorá rešpektuje rovnako všetky kultúry a žiadnu z nich neuprednostňuje, ale je skôr prejavom absolutizácie myslenia a života, ktoré sa radikálne stavajú proti iným historickým kultúram ľudstva.“²⁸

Na tomto pozadí aj v poslednom čase vznikajú pokusy predstavovať európsku kultúru bez prínosu kresťanstva, ktoré tak výrazne poznačilo jej historický vývoj aj jej univerzálne rozšírenie. „Stojíme pred javom novej kultúry, ovplyvňovanej prevažne masovokomunikačnými prostriedkami, ktorej znaky a obsahy sú často v protiklade k evanjeliu a k dôstojnosti ľudskej osoby. K takejto kultúre patrí čoraz viac rozširovaný náboženský agnosticizmus, spojený s hlbokým mravným a právnym relativizmom, ktorý má svoje korene v strate pravdy o človeku ako základe neodňateľných práv každého jednotlivca. Znaky vytrácania nádeje sa prejavujú prevažne hrozivými formami toho, čo možno označiť za „kultúru smrti“.“²⁹

1.5 Duchovné oživenie a riziká pseudoreligiozít

Olivier Clément³⁰ charakterizuje pozíciu kresťanstva v „supermarkete túžob“ nasledovne: „Je tu biologická implózia, prejavujúca sa demografickou krízou, v tom, že sa neobnovujú generácie. Sociálna implózia, prejavujúca sa vylučovaním, nezamestnanosťou a násilím. Kultúrna implózia vo všemocných oznamovacích prostriedkoch, zasahujúca samotný základ pudov, šíri kult predajnosti a rozkladný erotizmus. A duchovná implózia sa prejavuje najmä vo vláde nihilizmu a v drogách. Keď si ľudia uvedomili túto prázd-

²⁷ Tamže, s. 30

²⁸ Tamže, s. 32.

²⁹ JÁN PAVOL II., posynodálna exhortácia *Ecclesia in Europa. Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameňom nádeje pre Európu*. Trnava: SSV, 2004, č. 9 (s. 14 – 15).

³⁰ Olivier Clément (1921 – 2009) sa narodil v protestantskom prostredí, ideovo zameraný k republikanizmu a socializmu. Ako neveriaci v 27 rokoch pod vplyvom Vladimíra Losského a Nikolaja Berďajeva konvertoval na pravoslávie. Stal sa jedným z najvplyvnejších pravoslávnych teológov. Veľa rokov vyučoval teológiu v Inštitúte sv. Sergeja v Paríži, angažoval sa aj ako filozof, spisovateľ a žurnalista. Pre túto osobnú syntézu tradície kresťanského Východu a Západu možno tohto autora považovať za privilegovane kompetentného hovoriť o duchovnom prúde v Európe. *Pozn. autora*.

notu a rozšíril sa individualistický narcizmus, keď sa každý chce dobre „cítiť“, a keď prišla reakcia na zničené ekosystémy, podporilo to všetko výskyt novej religiozity: okultizmu, oživenie – hlavne v Nemecku – kultu matky zeme – Gáje, vzostup budhizmu, hlavne vo Francúzsku, neosobných ázijských spiritualít a mnohознаčné hmliny „New age“. Vďaka sekularizácii, ktorá v určitom zmysle uvoľnila všetky energie, však veda pokračuje vo svojej nesmiernej práci, pokúšaná najmä v biológii prometeizmom, ale zároveň stále skromnejšia a intuitívnejšia, predovšetkým vo fyzike a kozmológii. Hlboké skúmanie psychiky dosahuje hranice duchovna. Človek vpúšťa vesmír do svojho rozumu a zisťuje, že tento vesmír je inteligentný, ba podľa slov jedného vedca vesmír „prekypuje inteligenciou.“³¹ Dvoznačnosť výziev súčasnej európskej duchovnej scény má nasledujúce charakteristiky:

- a) *Záujem o okultizmus.* Súčasnú dominantnú kultúru charakterizuje oživenie mágie a astrológie. Vidno to z priestoru, pravidelne venovanému horoskopom v médiách, poradne mágov, veštcov, chiromanov aj z množstva kníh, venovaných okultným náukám. Kým mágia ľudových skupín býva označovaná ako poistný ventil psychologického odreagovania proti negatívnym nepriateľským silám, neomágia sa sústreďuje na stratené odveké hodnoty, za ktoré má ponúknuť náhradu, čím sa skutočné riešenie problémov a napĺňanie autentických potrieb ešte viac odsúva a kríza sa ešte prehľbuje. Úniky do sveta mágie a okultizmu sú okrem iného prejavom kultúrnej slabosti a neschopnosti ponúknuť alternatívne hodnoty. Jednotlivec sa v spoločnosti cíti osamelý, nechránený a rozčarovaný. Fenomén záujmu o okultizmus možno vnímať aj ako istý prejav náboženskosti (v kontexte všeobecnej náboženskej nevzdelanosti až analfabetizmu) a ako protest proti príliš racionalistickej, technickej a byrokratickej západnej spoločnosti ale aj preto, že veštenie je odjakživa spojené s potrebou človeka odhaliť to, čo je skryté v tajomstvách kozmu. Nemožno prehliadnúť výpovednú hodnotu paradoxu, že sa mágia, označovaná aj ako prejav nevedomosti rozmáha práve uprostred vedeckého pokroku a odhaľovania tajomstiev kozmu. Záhada života a smrti potvrdzuje, že človek zostáva vo svojej najhlbšej podstate tajomstvom.
- b) *Záujem o východnú meditáciu.* Ázijská mystika a formy meditácie jogy a zenu pôsobia prítlačivým kúzlom. Pôsobenie kresťanských misionárov v Ázii i príchod hinduistických učiteľov a budhistov na Západ umožnilo

³¹ CLÉMENT, O. *Pohledy do budoucnosti*. Velehrad : Refugium, 1998, s. 11 – 12.

oživenie starobylých praktík fyzicko-mentálneho sústredenia a objavenie duchovných náuk ako nenásilie a sila ducha (symbolizovaných osobnosťou Mahátma Gándhiho). Keďže vychádzajú zo spoločnej ľudskej prirodzenosti, našli sa v nich osožné spoločné prieniky. Okrem iného sa ukázalo, že mnohé prakticky boli známe a praktizované aj v kresťanskej spiritualite. Mnohé prvky východných tradícií však neunikli komercializácii a takému prispôsobeniu na potrebu čisto psychologického uvoľnenia, že sa veľmi vzdialili svojmu pôvodnému zmyslu. Viacerí autori okrem toho poukazujú na skutočnosť, že tieto praktiky slúžia skôr na individuálnej rovine a nedokázali vytvoriť hodnoty, všeobecne platné v spoločenskej a náboženskej rovine. Isté je, že je protestom voči vyprázdneným a falošným hodnotám materialistického Západu. Konzumizmom potlačovaný duchovný život, prázdnota a umelo vyvolávané ilúzie šťastia drogou a zábavným priemyslom nachádza v týchto prúdoch návrat k sebe, vnútorný pokoj a súlad s prírodou.

V tomto úprimnom hľadaní duchovna treba rozlišovať nebezpečnú selektívnu a synkretickú spiritualitu s rozličnými „ponukami zmyslu života“, ktoré však neponúkajú a ani nie sú schopné sprostredkovať živú osobnú vieru.³² „Vo väčšine prípadov ide v skutočnosti o romantickú formu náboženstva, určité náboženstvo ducha a „ja“, ktorá má korene v kríze subjektu, čoraz viac sa uzatvára do narcizmu a odmieta každý historicko-objektívny prvok. Ide o silne subjektívne náboženstvo, v ktorom sa duch môže ukryť a kontemplovať sám seba v estetickom hľadaní, v ktorom osoba nemusí nikomu skladať účty zo svojho bytia a správania. Túto novú religiozitu charakterizuje príklon k bohu, ktorý často nemá tvár ani vlastnosti osoby. (...) Vo vedeckých kruhoch nahrádza starý ateistický materializmus nová forma panteizmu, kde sa vesmír chápe ako božský.“³³ Pokiaľ ide o hnutie *new age* s jeho početnými odnožami, komplexnú spoločnú štúdiu viacerých vatikánskych kongregácií ponúka dokument „Ježiš Kristus – prameň živej vody“,³⁴ doplnený stručnými odpoveďami na najčastejšie kladené otázky i s pripojenou bibliografiou k meritu veci.

³² Porov. BISKUPSKÁ SYNODA, *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 199, čl. 44.

³³ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU, *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej lahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005, s. 30 – 31.

³⁴ AAVV. *Ježiš Kristus – prameň živej vody. Kresťanská úvaha o new age*. Trnava : SSV, 2005.

- c) *Rozmach náboženských hnutí.* Uprostred kresťanstva všetkých denominácií sme svedkami vzniku veľmi širokej škály nových náboženských hnutí, skupín a komunit. Niektoré z nich sú neformálne a odmietajú začlenenie do historických cirkví. Niektoré poznačuje sociálna rebélia, iné jednoduchosť hraničiaca s naivitou, iné na odlúštenie a dogmatizmus reagujú familiárnosťou a nekonformnosťou. Niektoré sa nebránia užívaniu drog, ktoré im majú pomôcť nadviazať priamy styk s Ježišom. Skupiny charizmatickej obnovy zdôrazňujú komunitné a mystické hľadisko, objavujú sa medzi nimi prípady hovorenia jazykmi a uzdravovanie, známe v prvotnej cirkvi. Neokatechumenátne hnutia sú reakciou na formalizmus kresťanstva a prostredníctvom dlhých etáp katechézy sa usilujú veriacich viesť do uvedomelého prežívania kresťanstva. Majú však problém zosúladiť sa s miestnymi farskými spoločenstvami. Malé spoločenstvá sú vo všeobecnosti konštruktívnou odpoveďou na mestskú anonymitu. Každé hnutie prechádza vlastným vývojom, ktorý má však isté spoločné charakteristiky ako nadšenie začiatkov, krízu inštitucionalizácie charizmy a postupné zosúladenie so životom cirkvi, v lone ktorej vznikli.
- d) *Citlivosť pre transcendentný rozmer náboženskej skúsenosti.* Hlboké osobné spojenie s Bohom ako klasický model transcencie je síce stále zriedkavým javom. Avšak otvorenosť pre transcendentno ako reakcia na teoretické či praktické popieranie duchovného života, odmietanie metafyziky má iný pôvod, avšak spoločný cieľ. Prejavuje sa ako objavovanie zmyslu pre náboženskú skutočnosť. Transcendencia v dnešnom ponímaní je každodennejšia, dosiahnuteľnejšia, pomáha nachádzať vnútornú jednotu v rozdrobenosti, očistenie, spokojnosť a radosť. Človek sa otvára pre tajomstvo, ktoré nás obklopuje.

Zážitok Transcendentna vyvoláva príroda, sexuálna láska, narodenie dieťaťa, náboženské a liturgické obrady, veľké umelecké diela, vedecké poznatky, básne, tvorivé úsilie, krása. Je spájaná aj s miestami kontemplácie, príťažlivé sú nové ponuky klasických kláštorov. Sú kritikou jednorozmernej spoločnosti, príliš zracionalizovanej a zameranej na výkon a hospodársky rozvoj. Byť človekom znamená počúvať tajomstvo, kontemplovať skutočnosť, znova nachádzať jednotu s prírodou a s druhým človekom, znovu objaviť symbolický jazyk ako prostriedok komunikácie s tým, čo presahuje zmyslové vnímanie. Z povahy Transcendentna ako takého však vyplýva, že ho človek nemôže dosiahnuť svojou iniciatívou a vlastnými silami. Ján Pavol II. už pred dvomi desaťročiami v danom kontexte konštatoval: „Súčasnú ovzdušie stra-

chu a skľúčenosti, čo sa týka zmyslu života, a zjavné zmätenie európskej kultúry nás pobádajú pozerat' sa po novom na vzťahy medzi kresťanstvom a kultúrou, medzi vierou a rozumom. Nový dialóg medzi kultúrou a kresťanstvom poslúži jednému aj druhému a najväčší úžitok bude mať z toho človek, ktorý túži po živote vo väčšej pravde.“³⁵

2 Hlavné línie súčasnej spirituality

Aj v zdravo fungujúcom organizme jedny bunky odumierajú a nahrádzajú ich nové. Aj ruiny a spáleniská sa menia na živnú pôdu nového rastu. To platí aj o duchovnom organizme jednotlivca, cirkvi, spoločnosti a to konkrétne aj v súčasnej situácii. V nasledujúcich úvahách si chceme všímať zrod nových prúdení, pričom si nevšímame natoľko myšlienkové prúdy, ako skôr duchovné, ktoré dávajú do pohybu správanie ľudí.

2.1 Spiritualita ako základná voľba a hodnotový obzor existencie

Prázdno je volaním po naplnení. Súčasnú duchovnú scénu západnej kultúry charakterizuje dvojité pohyby. Ešte stále napreduje proces všestranného vyprázdňovania a odludšťovania človeka vo všetkých dimenziách a na všetkých rovinách jeho bytia. Súčasne sa práve uprostred tohto procesu vynárajú nové životodarné prúdy, nachádzajú širokú odozvu a to najmä medzi mladými, často v situáciách, kde by sa takáto obroda dala najmenej očakávať. Tú negatívnu stránku možno dobre vystihuje nasledujúca charakteristika: „Keď mladý človek stratil duchovné dedičstvo kultúry, v ktorej vyrástol a nenašiel namiesto nej náhradu v spiritualite niektorej inej kultúry, je nemožné, aby sa stotožnil s niekým alebo s niečím. Stane sa z neho skutočné nič a nikto, ako to jasne vidíme v zúfalej prázdnote mnohých mladých ľudí. Kto stratil duchovné dedičstvo vlastnej kultúry, je podľa všetkých účinkov vydedencom. Potom sa niet čo diviť, ak bude hľadať posledné zúfalé útočisko v psychi-

³⁵ JÁN POVOL II., Príhovor k predstaviteľom vedy a kultúry v Mariborskej katedrále (19. mája 1996). In: *L'Osservatore Romano* (nem.), 1996, č. 23, s. 9.

kom pancieri tvrdošijného egocentrizmu, ktorý z neho robí nepriateľa celej spoločnosti.“³⁶

Už v prázdne po Druhej svetovej vojne Paul Tillich konštatuje: „Byť náboženský znamená vášnivo hľadať zmysel života a zostať otvorený aj pre odpovede, ktoré nami môžu hlboko otriasť“.³⁷ V beznádejnej atmosfére koncentračných táborov sa zrodila silná vízia zmyslu: „Kto dokáže mať v živote cieľ, má v rukách neporovnateľnú hodnotu, tak z hľadiska psychoterapeutického, ako z hľadiska duševnej hygieny. Ukázať človeku úlohu je to najlepšie, čo mu môže pomôcť prekonať každú vnútornú ťažkosť a každú nechúť. Tým lepšie, ak si túto úlohu vybrala sama dotyčná osoba, a tým lepšie, ak ide o poslanie.“³⁸

Do unavených a prázdnotou zívajúcich foriem umenia a životnej kultúry ponúka kresťanstvo nové podnety a vnútornú vitalitu. Hoci je zo svojej povahy nadkultúrne, skutočne zakorenené a živo prítomné je až tam, kde je inkulturované, vtelené do konkrétnej kultúry. Podľa Oliviera Clémenta „by tvorivé kresťanstvo mohlo byť určitým kvasom zjednocovania a prehlbovania všetkých odvetví kultúry, oslobodenej práve od ich škatulkovania“,³⁹ v ktorom sa človek stráca ako osoba, žijúca vzťahom a vo vzťahu. Kresťanstvo je vo svojej podstate predovšetkým vzťahom s osobou Ježiša Krista, až drhotne súborom náboženských a kultových praktík a teologickej náuky. „Ak máme hovoriť o Bohu, musíme vedieť hovoriť o človeku. Modernosť musíme prekonať väčšou modernosťou. Moderného sa nemusíme báť. Ani nemusíme milovať zmenu len kvôli zmene. Od zmeny musíme prejsť k novosti v Duchu Svätom, ktorý je skutočnou tvorivosťou.“⁴⁰ Autor navrhuje prekonať modernosť zvnútra. Nie slepo vyvyšovať život, ale prekonať skutočnosť smrti. „Pred tvárou smrti všetci vyvyšujú život, avšak ten je podivne zmiešaný so smrťou. Klášť základy je svedectvo vzkrieseného života: v Kristovi, vo vanutí a v ohni Ducha sa nám otvára priestor pre ne-smrť. (...) Potom sa môžeme pokúšať milovať, pokúšať žiť; večný život začína už teraz.“⁴¹

Kresťanstvo je zjavenie Boha a človeka. Ani v antropológii nemožno prestať hovoriť o Bohu. Nikdy sme tak nepotrebovali ľudí, ktorí chápu človeka

³⁶ LORENZ, K. *L'altra faccia dello specchio*. Milano : Adelphi, 1974, s. 339.

³⁷ TILLICH, P. *La dimension oubliée*. Bruges : Desclée de Brouwer, 1949, s. 46.

³⁸ FRANKL, V. *Logoterapia e analisi esistenziale*. Brescia : Morecelliana, 1975, s. 92.

³⁹ CLÉMENT, O. *Pohlady do budoucnosti*. Velehrad : Refugium, 1998, s. 72.

⁴⁰ *Tamže*, s. 101.

⁴¹ *Tamže*, s. 105.

v jeho hĺbiniach ako dnes uprostred rozdrobenosti poznatkov o človeku. Duchovnú dimenziu človeka nemožno potlačiť. „Ľudia si začínajú uvedomovať, že takto to ďalej nemôže ísť, že nemôže existovať len technologická Európa. Musíme mať aj Európu kultúry, s kresťanským rozmerom tejto kultúry. Nemieme sa znepokojovať, závisí to od nás, od našej schopnosti byť pri tom, od schopnosti modliť sa, tvoriť. Ak tu budú prítomní inteligentní a prorockí kresťania, bude sa naďalej čítať Dostojevskij, Bernanos, Eliot.“⁴² Kľúčom kresťanskej prítomnosti je byť kvasom, byť soľou, ktorá zabraňuje hnilobe vecí, otvára páľčivé problémy ale ponúka aj svetlo východiska.

2.2 „Lux ex oriente“

Na slovnej hračke „*lux ex oriente, luxus ex occidente*“ sa presvedčame o pravdivosti najmä jej druhej časti. Prvá vyjadruje skôr nádeje a očakávania. Pozorujeme, že rastie a oživa záujem o teologický a spirituálny odkaz východného kresťanstva. Slovanský personalizmus vykazuje schopnosť oživovať prekomplikované a abstraktné západné teologické myslenie. Samozrejme, s upozornením, že hovoríme veľmi skratkovito a že v každej veľkej duchovnej tradícii možno nájsť najrozmanitejšie prvky i styčné body. Historicky zakorenenú syntézu možno nájsť v cyrilo-metodskej tradícii. Ján Pavol II. venoval tejto téme jednu z trinástich encyklik svojho pontifikátu, *Slavorum apostoli*. Podľa neho dielo Cyrila a Metoda „je veľmi dôležitým prínosom pre rast spoločných kresťanských koreňov Európy, ktoré svojou pevnosťou a životaschopnosťou tvoria jeden z hlavných styčných bodov, na ktorý musí brať ohľad každý vážny pokus o znovu zjednotenie nášho sveta-dielu novým a aktuálnym spôsobom.“⁴³

Olivier Clément charakterizuje toto životodarné špecifikum kresťanského Východu nasledovne: „Ak existuje personalizmus, neexistuje ontologizmus. Bytie sa rodí z lásky. Vlastné meno Boha nie je bytie, jeho vlastné meno je láska. Bytie tryská skrze lásku, z bezodnej hĺbiny, z nemožnosti preskúmať Osobu a Trojicu. Toto myslenie charakterizuje skôr ontológia

⁴² *Tamže*, s. 99.

⁴³ JÁN PAVOL II. Encyklika *Slavorum apostoli*. Trnava : SSV, 2005, čl. 25, s. 36. „Obaja bratia nielenže plnili svoje poslanie s plným rešpektom voči kultúre, ktorá u slovanských národov už jestvovala, ale pomocou náboženstva ju tiež ustavične zošľachtovali a zvyšovali jej úroveň. Podobne aj dnes starobylé cirkvi môžu a majú pomáhať mladým cirkvám a národom, aby ich vlastná identita dozrievala a rozvíjala sa.“ *Tamže*, čl. 26, s. 37.

lásky, ontológia vzájomného spojenia.“⁴⁴ Ďalšia základná téma pre budúcnosť je téma Bohočlovečstva, priestoru Ducha a tvorivej slobody. „Všetky východné skúsenosti božského a všetky západné skúsenosti ľudského musia nájsť miesto v Bohočlovečenstve.“⁴⁵

2.3 Kultúra, umenie, „cesta krásy“

Popri mnohých iných signáloch môžeme pozorovať, že Západ čoraz viac miluje ikony. Krása ako krása zdieľaná v spoločenstve, v spojení, ako hovorí Dostojevskij, spasí svet. „Proces stretania a konfrontácie s kultúrami je skúsenosť, ktorú Cirkev prežívala už od začiatku ohlasovania evanjelia. Je totiž vlastnosťou človeka, že môže dosiahnuť plnosť pravej ľudskosti iba pomocou kultúry. Človek je súčasne synom i otcom kultúry, s ktorou je spätý. Kristovo evanjelium, ktoré je pre každého človeka a pre celého človeka blahozvestou, zasahuje ho v jeho vlastnej kultúre, ktorá preniká spôsob jeho prežívania viery a postupne ho stvárnjuje. Preto treba nielen vstúpiť do kultúr, ale aj oživiť odkresťančený svet, v ktorom často jedine kresťanské východiská majú kultúrny charakter.“⁴⁶

Krása je privilegovanou cestou, ako priblížiť ľudí k Bohu a uhasiť ich duchovný smäd. „Krása prináša do srdca človeka radosť a je cenným plodom, ktorý odoláva zubu času, spája generácie a v obdive ich vedie k vzájomnej komunikácii. Krása je zároveň schopná svojím symbolickým jazykom zjednocovať ľudí rozličných kultúr v otázke spoločných hodnôt, majúcich korene v ich špecifickej antropologickej identite a v pôvodnej skúsenosti človečenstva, ktorá umožňuje človeku mať otvorené srdce pre čaro tajomstva a absolútna. (...) V kultúre globalizácie, kde prvé miesto zaujíma konanie, tvorenie a práca, je Cirkev povolaná napomáhať bytie, vzdávanie chvál a kontempláciu, aby odhalila rozmer krásna.“⁴⁷

Obrazová kultúra, ktorá nastúpila ruka v ruke s rýchlo sa vyvíjajúcimi a šíriacimi technológiami popri úžasných nových horizontoch, ktoré otvára, nesie so sebou aj množstvo hrozieb. Ukazuje sa, že kresťanstvo, ktoré najmä

⁴⁴ CLÉMENT, O. *Pohľedy do budúcnosti*. Velehrad : Refugium, 1998, s. 28.

⁴⁵ *Tamže*, s. 114.

⁴⁶ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU, *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999, s. 5.

⁴⁷ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KIULTÚRU, *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005, s. 55.

cez symbolickú reč liturgie, ale aj prežívanie absolútneho dialógu modlitbou má do súčasnej vizuálnej kultúry a mediálnej krízy originálne ponuky. „Konec 20. storočia je zreteľne poznačený obrazným vnímaním reality, vedúcim nielen k renesancii ikonopisu ale najmä nevidaný záujem oň z radov laickej verejnosti. Ikony – miesta jednoty medzi hmotou a duchom – totiž predstavujú nielen unikátne spojenie s realitou, ale aj transcendentné prekonanie ľudskej prirodzenosti.“⁴⁸

V abstraktnom a jednostranne technickom západo-myslení sa aj „vzťah“ poníma často abstraktne a v praxi účelovo. V skutočnosti vzťah môže byť len konkrétny, interpersonálny, jedinečný a neopakovateľný. V podstate každý vzťah a každé skutočné poznanie je dané láskou. Ostatné je anti-vzťah. „Kľúč k pochopeniu tvorov je Božia láska. Ak je totiž stvorenie skutkom lásky, jeho základ je v Stvoriteľovi, v jeho láske. Svet spoznáваме ak sledujeme stopy lásky. Tá totiž udáva smer vývoja sveta a je doň akoby vpečatená. Kto túto pečať nepozná, kto ignoruje túto vnútornú logiku lásky, nepochopí vývoj zosobňovania sveta, životný vzťah, ktorý má stvorenie s osobným Stvoriteľom. Ignorovaním lásky si uzatvárame cestu k pochopeniu sveta, vidíme ho ako klamnú realitu.“⁴⁹

Jadrom každej kultúry je priblíženie sa k najväčšiemu z tajomstiev: k tajomstvu Boha. „Viera, ktorá sa nestane kultúrou, nie je vierou úplne prijatou, premyslenou a verne prežívanou.“⁵⁰ Kultúru, ako ju tu ponímame, možno charakterizovať nasledovne: „Niet inej kultúry okrem kultúry človeka, prostredníctvom človeka a pre človeka. Kultúra zahŕňa všetku činnosť človeka, jeho inteligenciu, citovosť, hľadanie zmyslu, zvyklosti a etické súvislosti. Kultúra je taká vrodená človeku, že jeho prirodzenosť je beztvárna, ak sa nerealizuje v jeho kultúre.“⁵¹ Osoba je teda daná vzťahom lásky. Absolútny vzťah absolútnou láskou s absolútnou Osobou. „Ak kultúry, ktorých celok utvárajú nerovnorodé prvky, podliehajú zmenám a zániku, Kristov primát a univerzálnosť jeho posolstva sú nevyčerpatelným prameňom života a spoločnosti.“⁵²

Z uvedeného si možno položiť otázku, či takéto ponímanie nie je násilnou absolutizáciou kresťanstva či preceňovaním jeho odkazu.

⁴⁸ RUPNIK, M. I. *Až se stanou umění a život duchovními*. Velehrad : Refugium, 1997, s. 6.

⁴⁹ *Tamže*, s. 48. Komplexne spracovanú tématiku porov. In: ŠPIDLÍK T., RUPNIK M. I. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2008.

⁵⁰ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU, *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999, s. 6.

⁵¹ *Tamže*, s. 9.

⁵² *Tamže*, s. 15.

Všetko stojí alebo padá na základnom fakte, či totiž bol Ježiš Kristus plne Bohom a súčasne plne človekom, alebo nebol. K tejto otázke bližšie v tretej časti príspevku. Nateraz môžeme odpovedať s Olivierom Clémentom aspoň nasledovne: „V boho-človečenstve božské nepohlcuje ani nepotláča ľudské, ako zas ľudské nemusí kvôli seba potvrdeniu eliminovať božské. Aby sme použili veľkú pravdu gréckych otcov *Boh sa stal človekom, aby sa človek stal Bohom*, teda ľudské v plnosti, schopné milovať a tvoriť v plnosti. Boh sa zjavil s ľudskou tvárou, aby mohla každá ľudská tvár nájsť svoje naplnenie v Bohu. V boho-človečenstve sa stretne kresťanský Západ a Východ, prvý charakterizovaný dôrazom na aktívnu lásku k blížnemu, druhý na „zbožstvenie“ ako pravý cieľ spásy.“⁵³

2.4 Zbožstvenie erosu

Podľa iného hodnotiaceho kritéria býva súčasnosť označovaná ako éra erotizmu či pansexualizmu. Na každom kroku sme svedkami, ako je najhlbšia a najdynamickejšia vnútorná sila ľudskej prirodzenosti manipulovaná, komercializovaná, ponížovaná až sa napokon veľmi často stáva najničivejšou silou osobného, rodinného i spoločenského šťastia a rozvoja. Zo strany cirkvi pozorujeme niečo ako zmenu paradigmy: namiesto moralizujúceho kritizovania výzva ponímať sexualitu v jej posvätnosti a zbožstvenie erosu ako najzávažnejšiu výzvu. „Kultúrnu vojnu nevyhráme, pokiaľ nevyhráme sexuálnu vojnu, pretože sex je účinným náboženstvom našej kultúry a náboženstvo je najväčšou silou na svete, najsilnejšou motiváciou, aká len existuje. Nemalo by nás prekvapiť, že sex znamená viac než peniaze, moc či povesť, pretože sex je jedinečný. Je svätý. Predstavuje jedinú bránu, ktorou sám Boh pravidelne navštevuje náš svet, aby vykonal zázrak, aký dokáže len on sám: vytvorenie nového obrazu seba samého. Sex symbolizuje Boha, pretože vytvára nové obrazy Boha“,⁵⁴ konštatuje Peter Kreeft vo náčrte stratégie v rov-

⁵³ CLÉMENT, O. *Il potere coricifisso. Vivere la fede in mondo pluralista*. Magnano : Edizioni Qiqajon, 2007, s. 63.

⁵⁴ KREEFT, P. *Ako vyhrať kultúrnu vojnu*. Bratislava : Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2008, s. 80 – 82. Výzva posvätenia erosu a sexuality nie je až špecifikom našich čias. Stretáme sa s ňou v teologickej a duchovnej spisbe všetkých čias. Za zmienku z dostupnej literatúry stojí úvaha Roberta J. Marscha *Id quod volo* – erotická milosť v druhom týždni duchovných cvičení. In: BERNARD Z CLAIRVEAUX, *Boží eros*. Bratislava : Lúč, 2007, s. 105 – 118.

nomennej knihe „Ako vyhrať kultúrnu vojnu“. Teológia tela Jána Pavla II., možno jeho najdôležitejší prínos budúcim pokoleniam, je pozitívnou alternatívou k dvom falošným a deštruktívnym filozofiám tela: odľudšťujúcemu materializmu a objektivizácii vedeckého pozitivizmu, modlárskeho duchárčenia a jeho subjektivizácii pomocou gnosticizmu sexuálnej revolúcie.

Týmto istým smerom sa uberá aj presvedčenie pravoslávneho teológa Oliviera Clémenta: „Kresťanstvo nových čias objaví úplný význam erosu. Ukáže jeho napĺňanie v umení, ktoré naznačuje premenu sveta, a v askéze, ktorá pôsobí, že muž alebo žena sa stane „odpútanou od všetkých a spojenou so všetkými“, ako by povedal Evagrius Pontský. (...) Bude oslavovať lásku medzi mužom a ženou, keď eros začlení do stretnutia osôb a keď „extáza života“ sa stane najmocnejšou rečou, ktorou sa môžu muž a žena dorozumievať.“⁵⁵

Katolícku i nekatolícku verejnosť prekvapila téma očakávanej prvej encykliky pápeža Benedikta XVI., venovanej Bohu-láske: *Deus caritas est*, a najmä že hneď celá jej prvá časť je venovaná otázke pôvodného významu *erosu* a jeho zbožštenia.⁵⁶ Začína zásadnou otázkou: „V tomto množstve významov však láska medzi mužom a ženou, v ktorej sa telo a duša nerozlučne spájajú a pred ľudským bytím sa otvára prísľub, akéhosi neodolateľného šťastia, vyniká ako archetyp lásky par excellence, a v porovnaní s ňou už na prvý pohľad blednú všetky ostatné formy lásky. Rodí sa teda otázka: Spájajú sa v konečnom dôsledku všetky formy lásky dovedna a je láska – napriek rôznorodosti svojich prejavov – napokon jediná, alebo naopak používame to isté slovo na pomenovanie úplne rozdielnych skutočností?“⁵⁷ A medzi odpoveďami zaznieva: „V skutočnosti sa tak stretáme s degradáciou ľudského tela, ktoré nie je začlenené do celkového priestoru slobody našej existencie, nepovažuje sa za živé vyjadrenie úplnosti nášho bytia a je odsunuté do čisto biologickej oblasti. Ostentatívne zveľobovanie tela sa môže veľmi rýchlo zmeniť na nenávisť voči telesnosti. Kresťanská viera, naopak, človeka vždy považovala za dvojediné bytie, v ktorom sa duch a hmota navzájom prenikajú, vďaka čomu obe nadobúdajú novú vznešenosť. Áno, eros nás chce povzniesť k Bohu, previesť nás ponad nás samých, no práve preto si vyžaduje, aby sme nastúpili cestu askézy, odriekania, očisťovania a uzdravení.“⁵⁸

⁵⁵ CLÉMENT, O. *Pohledy do budoucnosti*. Velehrad : Refugium, 1998, s. 116.

⁵⁶ BENEDIKT XVI., *encyklika Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006, čl. 2 – 18 (s. 7 – 28).

⁵⁷ *Tamže*, čl. 2.

⁵⁸ *Tamže*, čl. 5.

2.5 Kresťanstvo ako nádej?

Na záver predchádzajúcich úvah sa žiada položiť si základnú otázku: ponúka kresťanstvo pre súčasnú Európu a jej budúcnosť opodstatnené dôvody na nádej? Odpoveďou je dôvera vo vnútornú silu evanjelia a sviatostí, ktoré sú božského, nie cirkevno-ludského pôvodu. „Úloha spočíva v návrate k evanjeliu. S tým presvedčením, že v Európe nenastane jednota, ak nebude spočívať na jednote ducha. Tento najhlbší základ jednoty prinieslo do Európy kresťanstvo; po stáročia ho upevňovalo jeho evanjelium, jeho predstava ľudskosti a jeho príspevok k rozvoju dejín národov a štátov. Ak nás o tom poučajú dejiny, potom platí aj o dnešku, že múr, ktorý sa dnes dvíha v srdciach, múr, ktorý delí Európu, nemožno likvidovať bez návratu k evanjeliu.“⁵⁹

Riešenia, ktoré kresťanstvo ponúka a očakávania, ktoré sú naň zamerané môže priniesť len ak mu európska spoločnosť ponechá primeraný priestor pôsobnosti, čo je v praxi najväčším problémom. „Medzi mnohými aspektmi by som chcel uviesť stratu kresťanskej pamäti a zabúdanie na dedičstvo, sprevádzané istým druhom praktického agnosticizmu a náboženskej ľahostajnosti, pretože mnohí Európania vzbudzujú dojem, akoby žili bez duchovného pozadia a ako dedičia, ktorí si premrhali dedičstvo prenesené cez dejiny. Preto neprekvapuje, že sú tu pokusy vytvárať obraz takej Európy, v ktorej sa s vylúčením jej náboženského dedičstva, a najmä jej hlboko kresťanskej duše, kladú základy práva národov tvoriacich Európu bez toho, aby ich naštepili na kmeň, cez ktorý prúdi životná miazga kresťanstva.“⁶⁰

Jedným z predpokladov efektívnej zmeny je aj zmena ponímania verejnej autority a poslania štátu. „Štát sa teraz chápe v čisto sekulárnom zmysle, je založený na racionalite a vôli občanov. (...) Verejný život sa chápe iba ako vec rozumu, ktorý nedokáže Boha jasne poznať – náboženstvo a viera patria do oblasti citov, a nie rozumu. Boh a jeho vôľa strácajú dôležitosť vo verejnom živote.“⁶¹ Ukazuje sa, že zhoda v hodnotách ako základ Európskej únie je síce pekný, ale utopický predpoklad. Je totiž rozdiel zhodnúť sa na základných hodnotách a mať vnútornú morálnu silu podľa týchto hodnôt konzekventne žiť. „Nárastu našich možností nezodpovedá nárastu našej

⁵⁹ BISKUPSKÁ SYNODA, *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 199, čl. 2.

⁶⁰ JÁN PAVOL II., posynodálna exhortácia *Ecclesia in Europa. Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 2004, č. 7, s. 12 – 13.

⁶¹ RATZINGER, J. *Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti*. Trnava : SSV, 2005, s. 20.

mravnej sily. Mravná sila nevzrastá spolu s rozvojom vedy. Skôr ochabla, lebo technická mentalita vytláča morálku do subjektívnej oblasti, hoci potrebujeme práve verejnú morálku. (...) „Bezpečnosť, ktorú potrebujeme ako predpoklad našej slobody a našej dôstojnosti, nedosiahneme technickými systémami kontroly, ale môže vyvierat iba z mravnej sily človeka. (...) Politický moralizmus nielenže nevytvára cestu k obrode, ale ju hatí.“⁶² Ak chce kresťanstvo splniť očakávaní, prvým krokom je nebáť sa otvorene predložiť a obhájiť svoju ponuku. Nemalo by sa pri tom dať zastrašiť vnucovaným komplexom viny za všetko zlé v minulosti ani vsugerovanou netolerantnosťou pri každom vyjadrení vlastného názoru. Práve odsudzovanie z netolerantnosti, stávanie hraníc tomu, čo môže a čo nemôže byť považované za netolerantnosť, je prejavom agresívnej netolerantnosti ako jedného so smutných tieňov osvietenskej mentality.⁶³

3 NIE KREŠŤANSTVO, ALE KRISTUS

Syntetizujú články Katechizmu Katolíckej cirkvi (č. 144 – 153), vieročné vyhlásenie *Dominus Iesus* O jedinečnom a všeobecnom spásonosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi, pripomína: „Viera je predovšetkým osobným primknutím sa človeka k Bohu; súčasne a neoddeliteľne je slobodným

⁶² RATZINGER, J. *Benediktova Európa v kríze kultúr*. Trnava : SSV, 2008, s. 20 – 21.

⁶³ „Dnes sa napriek tomu čoraz častejšie vyjadrujú pochybnosti o oprávnenosti predkladať druhým to, čo považujeme sa pravdivé pre nás, aby sa s tým mohli sami stotožniť. Takýto postup sa často považuje za útok na slobodu druhých. No takéto chápanie ľudskej slobody, zbavujúce ju jej neodmysliteľného vzťahu k pravde, je jedným z prejavov relativizmu, ktorý je v našej spoločnosti a kultúre veľmi rozšírený, a ktorý nič neuznáva za definitívne, pričom za poslednú mieru všetkého považuje iba vlastné ja s jeho chýbkami a pod zámenkou slobody sa pre každého stáva väzením. V rôznych formách agnosticizmu a relativizmu, ktoré sú prítomné v súčasnom myslení, oprávnená pluralita postojov ustúpila všeobecnému pluralizmu, založenému na tvrdení, že všetky postoje sú rovnocenné; toto je jeden z najrozšírenejších príznakov nedôvery voči pravde, ktorý možno pozorovať v dnešnom svete. Tejto výhrade sa nevyhli ani niektoré náhľady na život, ktoré pochádzajú z Východu. V nich sa totiž upiera pravde jej výlučný charakter. Pritom sa vychádza z predpokladu, že pravda sa prejavuje rovnakým spôsobom v rozličných náukách, dokonca aj v tých, ktoré si navzájom protirečia. Ak človek popiera svoju základnú spôsobilosť poznať pravdu, ak sa stane skeptickým ohľadne svojej schopnosti reálne poznať to, čo je pravdivé, nakoniec stratí to, čo jedinečným spôsobom môže očariť jeho rozum a podmaniť si srdce.“ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *Vieroučná nóta o niektorých aspektoch evanjelizácie*. Trnava : SSV, 2008, čl. 4 (s. 7 – 8).

súhlasom s celou pravdou, ktorú Boh zjavil“. Teda viera, „Boží dar“ a nadprirodzená čnosť, ktorú vlieva Boh, vedie k dvojitej primknutosti: k Bohu, ktorý pravdu zjavuje, a k pravde, ktorú Boh zjavuje pre dôveru, ktorá sa preukazuje zjavujúcej osobe. Preto „v nikoho iného nemáme veriť, iba v Boha, Otca, Syna a Ducha Svätého“.64 Naopak, popri kultúrnom vplyve možno v Európe, v programoch jej politických strán, činnosti jej inštitúcií vidieť jasnú podporu trendov systematického vytlačania kresťanstva z verejného života.⁶⁵

3.1 Ježiš, Mesiáš a jeho jedinečné a univerzálne poslanie

Kresťanstvo ako také prechádza množstvom vnútorných kríz i rozkladných tlakov z vonku. Isté je, že ponuku i očakávania, ktoré sme uviedli, môže naplniť len ak si uchová živý vzťah k osobe Ježiša Krista, Boha a človeka a jej činnosť bude pokračovaním jeho univerzálneho mesiášskeho poslanca. Uvedieme niekoľko zásadných prvkov tohto predpokladu:

- a) V Ježišovi Kristovi Boh ponúka plnosť spásy a života každému človeku. „Cirkev verí, že Kristus, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych za všetkých (porov. 2 Kor 5, 15), dáva skrze svojho Ducha svetlo a silu človeku, aby mohol zodpovedať svojmu vznešenému povolaniu. Verí, že niet pod nehom iného mena, daného ľuďom, v ktorom majú byť spasení (porov. Sk 4, 12). Takisto verí, že kľúčom, stredobodom a cieľom celých ľudských dejín je jej Pán a Učiteľ“ (*Gaudium et spes*, č. 10). Treba preto ako pravdu katolíckej viery pevne veriť, že všeobecná spásanosná vôľa jedného a trojosobného Boha je raz navždy ponúknutá a uskutočnená v tajomstve vtelenia, smrti a zmŕtvychvstania Božieho Syna.“⁶⁶
- b) *Ak je Kristus Mesiáš, jeho poslanie môže byť len jediné a jedinečné.* Nezriedka sa navrhuje, aby sa teológia vyhýbala výrazom ako „jedinečnosť“, „všeobecnosť“ a „absolútnosť“. Ich používanie robí vraj dojem, že sa význam

⁶⁴ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *Vyhlasenie Domunus Iesus, O jedinečnosti a všeobecnom spásanosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 2000, čl. 7 (s. 12 – 13).

⁶⁵ Dobrú syntézu tohto procesu možno nájsť v štúdií Emílie Hrabovec, ktorá spracováva dotazník Rady biskupských konferencií Európy (CEE), mapujúci situáciu v 27 európskych krajinách. Porov. HRABOVEC, E., *Boha a štát: Európa medzi laicitou a laicizmom*. Trnava : SSV, 2014.

⁶⁶ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *Vyhlasenie Domunus Iesus, O jedinečnosti a všeobecnom spásanosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 2000, čl. 13 – 14 (s. 23).

a cena spásonosného diela Ježiša Krista príliš zdôrazňuje oproti iným náboženstvám. Lenže tieto slová jednoducho vyjadrujú iba vernosť skutočnosti zjavenia, pretože vychádzajú zo samotných prameňov viery. Už od začiatku totiž komunita veriacich priznala Ježišovi taký spásonosný význam, že on sám, ako Syn Boží, ktorý sa stal človekom, bol ukrižovaný a vstal z mŕtvych, poslaním, ktoré dostal od Otca, a mocou Ducha Svätého má za úlohu darovať zjavenie (porov. Mt 11, 27) a božský život (porov. Jn 1, 12; 5, 25 – 26; 17, 2) celému ľudstvu a každému človeku. V tomto zmysle sa môže a musí povedať, že Ježiš Kristus má pre ľudské pokolenie a jeho dejiny osobitný a jedinečný, jemu vlastný, výlučný, všeobecný a absolútny význam a vplyv. Ježiš je totiž Božie Slovo, ktoré sa stalo človekom pre spásu všetkých ľudí. (...) Práve táto jedinečnosť priznáva Kristovi absolútny a všeobecný význam, pre ktorý, keďže je súčasťou dejín, je stredobodom a cieľom histórie: „Ja som Alfa a Omega, Prvý a Posledný, Počiatok a Koniec“ (Zj 22, 13).⁶⁷

3.2 Kresťanstvo nie je len jedno z náboženstiev

„Európa sa dnes nemôže jednoducho iba vracieť k svojmu kresťanskému dedičstvu. Musí sa dostať do stavu, v ktorom bude nanovo určovať svoju budúcnosť v stretnutí s osobou a posolstvom Ježiša Krista“,⁶⁸ konštatovali biskupi európskych krajín po historických zmenách na konci osemdesiatych rokov minulého storočia. O desať rokov pripomínajú, že „synoda chce zvestovať Krista ako toho, kto hlása človeku človeka v jeho plnosti Božieho dieťaťa, v jeho neodmysliteľnej osobnej dôstojnosti, v jeho rozumovej schopnosti poznávať pravdu a v jeho silnej vôli konať dobro.“⁶⁹

V tomto dokumente zaznieva aj odvážne ale zásadné tvrdenie: „Jestvuje ešte jedno hľadisko, ktoré chce synoda v súvislosti s terajším čoraz citeľnejším pluralizmom v Európe zvestovať: jedinečnosť a univerzalitu Krista Vykupiteľa, a s tým aj absolútnu neporovnateľnosť kresťanstva s ostatnými

⁶⁷ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. *Vyhlasenie Domunus Iesus, O jedinečnosti a všeobecnom spásonosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 2000, č. 15.

⁶⁸ BISKUPSKÁ SYNODA, *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 199, čl. 28. Dokument tu cituje *Záverčné vyhlásenie Prvého mimoriadneho zhromaždenia pre Európu v roku 1991. Pozn. autora*.

⁶⁹ *Tamže*, č. 29.

náboženstvami. Podľa koncilovej náuky a podľa najnovších vyjadrení Učiteľského úradu treba obnovovať a ohlasovať vlastnú vieru, že *Ježiš je jediný a ustanovený Prostredník spásy pre celé ľudstvo*. Iba v ňom nachádza ľudstvo, dejiny i vesmír svoj konečný pozitívny zmysel a úplnú realizáciu. On vo svojom príbehu a vo svojej osobe skrýva príčinu absolútnej spásanosnosti. *A v nikom inom niet spásy, lebo niet pod nebom iného miesta daného ľudom, v ktorom by sme mali byť spasení* (Sk 4, 12). (...) Na prahu roka 2000 cítime sa nabádaní vysvetľovať a prehľbovať pravdu o Kristovi ako jedinom Prostredníkovi medzi Bohom a ľuďmi a jedinom Vykupiteľovi sveta, pričom ho máme jasne odlišovať od zakladateľov iných veľkých náboženstiev, v ktorých možno nájsť niektoré prvky pravdy a ktoré má Cirkev vo veľkej úcte.“⁷⁰

Viera nie je len nejaké subjektívne zameranie sa na veci, ktoré majú prísť, ale momentálne ešte úplne absentujú. „Viera nám niečo dáva. Dáva nám už teraz niečo z očakavanej skutočnosti a táto prítomná skutočnosť je pre nás „dôkazom“ toho, čo ešte nevidíme. Budúcnosť vŕhahuje do prítomnosti, preto toto „budúce“ nie je už čisté „ešte nie“. Skutočnosť, že toto budúce existuje, mení aj prítomnosť. Prítomnosti sa dotýkajú budúce skutočnosti, a tak sa budúce veci vlievajú do prítomných a prítomné do budúcich.“⁷¹

ZÁVER

„Keď sa znova začína u Krista, spiritualita spoločenstva sa stáva silnou a pevnou spiritualitou učeníkov a apoštolov jeho kráľovstva. Pre zasvätené osoby to znamená zaviazat' sa v službe bratom a sestrám, v ktorých spoznávajú Kristovu tvár. V uskutočňovaní apoštolskej misie sú bytie a konanie neodlučiteľné, pretože tajomstvo Krista vytvára absolútny základ pre pastoračnú činnosť.“⁷² Uvedené myšlienky ukazujú, čo vyplýva z aktuálneho seba ponímania Katolíckej cirkvi a jej poslania v súčasnom svete (a spokojne možno povedať, že aj kresťanstva ako takého), ktoré sme naznačili aj v na-

⁷⁰ BISKUPSKÁ SYNODA, *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 199, č. 30.

⁷¹ BENEDIKT XVI., encyklika *Spe Salvi*, Trnava : SSV, 2008, č. 7. (s. 13).

⁷² KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVATENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Znovu začať u Krista. Obnovený záväzok zasväteného života v treťom tisíc-ročí. Inštrukcia*. Trnava : 2003, č. 34 (s. 67).

šom príspevku. Sú tu zhrnuté odpovede aj na naše hľadanie prameňov obnovy vnútornej vitality Európy.

Cirkev zo svojej strany prijíma tieto výzvy vo vedomí, že neodpovedať na ne by znamenalo poprieť zmysel vlastnej existencie. „Evanjelizačné pôsobenie Cirkvi nemôže nikdy skončiť, lebo Cirkvi nikdy nebude chýbať prítomnosť Pána Ježiša v sile Ducha Svätého, ako to sám prisľúbil: „Som s vami po všetky dni až do skončenia sveta“ (Mt 28, 20). V súčasnosti v náboženskej oblasti rozšírený relativizmus a irenizmus nie je dostatočným dôvodom pre to, aby táto namáhavá, no príťažlivá úloha, ktorá patrí k samotnej povahe Cirkvi a predstavuje jej „prvoradú úlohu“ bola zrušená. „*Caritas Christi urget nos* – nás ženie Kristova láska“ (2 Kor 5, 14): o tom svedčí život mnohých veriacich, ktorí v celých dejinách poháňaní Ježišovou láskou vynakladali svoje sily a vyvíjali rozmanitú činnosť, aby ohlasovali evanjelium celému svetu a vo všetkých spoločenských prostrediach, čím nabádajú a vyzývajú každú kresťanskú generáciu, aby veľkodušne plnila Kristovo poslanie.“⁷³

Cieľom nášho príspevku bolo poukázať na súčasné duchovné prúdenia v Európe a v ňou podstatne utváranej západnej civilizácii ako aj na perspektívy, ktoré ponúka do budúcnosti. Utváranie právneho statusu nie je bez vplyvov životných filozofií a ideológií, ktoré ponúkajú konštanty i premenné nastavenia konkrétnych právnych noriem. Zostáva veriť, že do komplexnej diskusie prinesie svoj špecifický vklad.

Literatúra

1. A.A. *Rozprávanie ruského pútnika*. Trnava : Dobrý kniha, 2010.
2. AA.VV. *Ježiš Kristus – prameň živej vody. Kresťanská úvaha o new age*. Trnava : SSV, 2005.
3. BAUM, G. La sopravvivenza del sacro. In: *Concilium* 9 (1/1973).
4. BENEDIKT XVI., *encyklika Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006.
5. BENEDIKT XVI., *encyklika Spe Salvi*. Trnava : SSV, 2008.
6. BENEDIKT XVI., *Svetlo sveta. Pápež, Cirkev a znamenia čias*. Bratislava : Don Bosco, 2011.

⁷³ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *Vieroučná nóta o niektorých aspektoch evanjelizácie*. Trnava : SSV, 2008, č. 13 (s. 23 – 24).

7. BERNARD Z CLAIRVEAUX, *Boží eros*. Bratislava : Lúč, 2007.
8. BISKUPSKÁ SYNODA, *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 1999.
9. CLÉMENT, O. *Pohledy do budoucnosti*. Velehrad : Refugium, 1998.
10. CLÉMENT, O. *Il potere coricifisso. Vivere la fede in mondo pluralista*. Magnano : Edizioni Qiqajon, 2007.
11. De FIORES, S. Nuovo dizionario di spiritualità, heslo *Spiritualità contemporanea*, Cinisello Balsamo : Edizioni Paoline, 1989.
12. HRABOVEC, E. *Boh a štát: Európa medzi laicitou a laicizmom*. Trnava : SSV, 2014.
13. JÁN PAVOL II. Posynodálna exhortácia *Ecclesia in Europa. Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu*. Trnava : SSV, 2004.
14. JÁN PAVOL II. Encyklika *Slavorum apostoli*. Trnava : SSV, 2005.
15. JÁN PAVOL II. Príhovor k predstaviteľom vedy a kultúry v Mariborskej katedrále (19.mája 1996). In: *L'Osservatore Romano* (nem.), 23/1996.
16. KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *Vyhlasenie Dominus Iesus, O jedinečnosti a všeobecnom spásonosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 2000.
17. KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *Vieroučná nóta o niektorých aspektoch evanjelizácie*. Trnava : SSV, 2008.
18. KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Znovu začať u Krista. Obnovený záväzok zasväteného života v treťom tisícročí. Inštrukcia*. Trnava : 2003.
19. KREEFT, P. *Ako vyhrať kultúrnu vojnu*. Bratislava : Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2008.
20. LORENZ, K. *L'altra faccia dello specchio*. Milano : Adelphi, 1974.
21. PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU, *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999.
22. PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU, *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005.
23. PAVOL VI. Apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi* (1975). Trnava : SSV, 1999.
24. RATZINGER, J. *Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti*. Trnava : SSV, 2005.

25. RATZINGER, J., *Benediktova Európa v kríze kultúr*. Trnava : SSV, 2008.
26. RUPNIK, M.I., *Až se stanou umění a život duchovními*. Velehrad : Refugium, 1997.
27. SCHILLEBECKX, E. – IERSEL Van B., Un Dio personale? In *Concilium* 13 (3/1977).
28. ŠPIDLÍK T. – RUPNIK M.I., *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2008.

E-mail: gavenda@rcc.sk

MIESTNE DANE A OSLOBODENIE OD NICH AKO NEPRIAMA PODPORA NÁBOŽENSKÝCH ORGANIZÁCIÍ¹

EXEMPTIONS FROM LOCAL TAXES AS INDIRECT SUPPORT OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS

JUDr. Róbert Gyuri, PhD.

Fakulta verejnej správy Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

JUDr. Mgr. Michal Jesenko, PhD.

Fakulta verejnej správy Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt: Náboženské organizácie na Slovensku sú v prevažnej miere financované z prostriedkov štátneho rozpočtu. Okrem uvedeného priameho finančného zabezpečenia sú náboženské organizácie podporované aj prostredníctvom rôznych daňových úľav. V tomto prípade hovoríme o nepriamom financovaní. Predmetom tohto príspevku sú miestne dane a oslobodenie od nich ako nepriama podpora náboženských organizácií.

Abstract: The main financial source of religious organizations in Slovakia is the State budget. Apart from this direct funding are religious organizations supported by various tax breaks regarded as indirect funding. The subject of the paper is exemptions from local taxes as indirect support of religious organizations.

Kľúčové slová: náboženské organizácie, cirkvi a náboženské spoločnosti, miestne dane

Key words: religious organizations, churches and religious communities, local taxes

¹ Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci výskumného projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločnosti.

ÚVOD

Existencia územnej samosprávy, etablovaná v slovenských podmienkach predovšetkým po roku 1989, a racionálne a efektívne plnenie jej úloh, je neoddeliteľnou súčasťou každého moderného demokratického štátu. Tá automaticky predpokladá potrebu určitého finančného „obnosu“ v rámci verejných financií, ktorej naplnenie sa zabezpečuje formou ukladania a realizovania daňového bremena. Financovanie územnej samosprávy je nepochybne ontologickou súčasťou a podmienkou celého fungovania územnej samosprávy. Po roku 1989 dochádza v slovenských podmienkach k etablovaniu aj ďalších subjektov v spoločenských vzťahoch, ktorým slobodné a nerušené pôsobenie nebolo zo strany štátu pred rokom 1989 umožnené. Osobitnou skupinou medzi uvedenými subjektmi majú nepochybne náboženské organizácie, ktorými sú podľa slovenskej legislatívy cirkvi a náboženské spoločnosti. Po spoločensko-politických udalostiach, ktoré nastali v roku 1989 došlo k reštrukturalizácii vzťahov medzi štátom a náboženskými organizáciami, ktorým sa umožnilo v spoločnosti slobodne pôsobiť, a to nie len v súkromnej, ale aj verejnej oblasti. Táto skutočnosť našla aj svoj denotát v ústavnej či zákonnej úprave náboženskej slobody. Podobne ako v prípade uvedenej územnej samosprávy bola a je otázka financovania činnosti subjektov *conditio sine qua non* uvedeného problému. V tejto oblasti však (čiastočne okrem uskutočnených reštitúcií²) k zásadným systémovým zmenám nedošlo. Nadalej je vzťah štátu a náboženských organizácií v rovine financovania založený na mechanizme dominantného finančného zabezpečenia náboženských organizácií zo strany štátu. Zabezpečenie najdôležitejších finančných potrieb náboženských organizácií zostáva naďalej v rukách štátu. Štát naďalej podporuje a zabezpečuje fungovanie náboženských organizácií formou vlastného financovania zo štátneho rozpočtu. Finančná podpora štátu má však z technického hľadiska (nie však principiálneho, pozn. aut.) dve podoby. V prvom prípade ide o priamu finančnú podporu, kedy štát aktívne

² Jedným z cieľov reštitučného zákona malo byť postupné finančné osamostatnenie sa cirkví a náboženských spoločností od štátu na Slovensku. Tento cieľ sa však touto formou nedal dosiahnuť. Bližšie pozri: ŠABO, M.: Vývoj vzťahov štátu a cirkví v Českej republike a Slovenskej republike s dôrazom na financovanie cirkví. In: ŠMID, M. – MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.) *Konvergenca a divergencie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 65.

zabezpečuje základné krytie finančných potrieb náboženských organizácií. Krytie finančných potrieb cirkví a náboženských spoločností pôsobiacich na Slovensku je možné rozdeliť do troch oblastí – platy duchovných, prevádzka ústredí cirkví a oprava, údržba a výstavba cirkevných objektov. Národná rada Slovenskej republiky na základe zákona č. 218/1949 Sb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 218/1949 Sb.“) každoročne schvaľuje v zákone o štátnom rozpočte (v rozpočtovej kapitole určenej pre ministerstvo kultúry) účelovo určené finančné prostriedky pre cirkvi a náboženské spoločnosti. Správcom týchto finančných prostriedkov je ministerstvo, ktoré prostredníctvom cirkevného odboru rozpisuje prostriedky pre potreby jednotlivých cirkví a náboženských spoločností a každomesačne poukazuje určené finančné prostriedky jednotlivým ústrediam cirkví. Pri ich rozdeľovaní prihliada predovšetkým na to, aby boli v plnej výške zabezpečené platy duchovných jednotlivých cirkví v súlade s nariadením vlády č. 229/2007 Z. z. o úprave osobných pôžitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Objem finančných prostriedkov poskytovaný cirkvám a náboženským spoločnostiam v rámci rozpočtovej kapitoly ministerstva sa však z roka na rok mení v závislosti od výšky a štruktúry štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.³

Druhou formou podpory náboženských organizácií je nepriama podpora, ktorá sa prejavuje predovšetkým v podobe daňových úľav v prospech náboženských organizácií. V tomto prípade môžeme hovoriť o tzv. pasívnom financovaní. V tejto rovine štát „oslobodzuje“ od povinného peňažného plnenia adresovaného cirkvám a náboženským spoločnostiam, keď ich „uvoľňuje“ z pod daňového bremena. Pasívne financovanie má v tomto prípade podobu inštitútu daňových úľav. V slovenských podmienkach ide o úľavu pri zdaňovaní príjmov právnických osôb, kedy náboženské organizácie získavajú postavenia

³ Základným právnym predpisom regulujúcim finančné vzťahy štátu a náboženských organizácií je zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení neskorších predpisov. V zmysle systematiky uvedeného predpisu môžeme problematiku finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností rozdeliť do niekoľkých oblastí, medzi ktoré zaraďujeme hmotné zabezpečenie duchovných; úhradu vecných nákladov cirkvám a náboženským spoločnostiam štátom; krytie výdavkov na semináre a ústavy pre výchovu duchovných, ako aj opravy a rekonštrukcie cirkevných objektov spolufinancovaním zo strany štátu. Predmetný predpis bol po roku 1989 príslušnými novelami zbavený represívnych ustanovení a aj naďalej zostáva v platnosti a účinnosti, a cirkvi a náboženské spoločnosti sa podľa neho financujú dodnes.

daňovníka dane z príjmov právnickej osoby, sú v zákonom stanovených prípadoch (ich príjmy) oslobodené od daňovej povinnosti. Nezanedbateľným inštitútom je v prospech náboženských spoločností aj úľava v rovine miestneho zdaňovania, konkrétne v prípade zdaňovania nehnuteľností daňou z nehnuteľností. Predmetnou otázkou sa budeme zaoberať v nasledujúcich riadkoch.

1 MIESTNE DANE, ICH PRÁVNA ÚPRAVA A VÝZNAM V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Významným krokom smerom k posilneniu finančnej samostatnosti obcí a vyšších územných celkov najmä s cieľom poskytnúť samosprávam dostatočné vlastné finančné zdroje umožňujúce realizáciu kompetencií nadobudnutých v procese decentralizačnej reformy verejnej správy bolo začlenenie miestnych daní do daňovej sústavy Slovenskej republiky, čím došlo k realizácií jedného z cieľov fiškálnej decentralizácie. Miestne dane sa stali súčasťou daňovej sústavy SR prijatím zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o miestnych daniach“), ktorým boli nahradené zákon č. 544/1990 Zb. o miestnych poplatkoch, zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľností a tiež zákon č. 87/1994 Z. z. o cestnej dani.⁴

⁴ Na tomto mieste súhlasíme s P. Molitorisom, podľa ktorého dôsledky prijatia uvedeného zákona možno zhrnúť do niekoľkých bodov. Prijatím zákona o miestnych daniach došlo k transformácii viacerých dovtedajších miestnych poplatkov v miestne dane. Jediným zachovaným poplatkom ostal poplatok za komunálne a drobné stavebné odpady. Zavedením miestnych daní došlo k realizácii ustanovenia čl. 59 Ústavy SR, ktorý existenciu miestnych daní predpokladá a explicitne zakotvuje, keď určuje, že „Dane a poplatky sú štátne a miestne“. Novovzniknuté miestne dane sa vyznačujú fakultatívnou povahou, keďže o ukladaní a vyberaní jednotlivých druhov daní na svojom území rozhoduje obec resp. VÚC. Výrazom fakultatívnosti miestnych daní je tiež skutočnosť, že obce a VÚC môžu všeobecne záväzným nariadením určiť sadzbu príslušnej dane s ohľadom na zákonom určené limity ale tiež napr. podmienky oslobodenia od dane. Prijatie zákona o miestnych daniach bolo významným krokom smerom k úspešnej realizácii fiškálnej decentralizácie. Príjmy obce získané z miestnych daní predstavujú v zmysle § 5 zákona 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy v znení neskorších predpisov najvýznamnejšiu časť príjmovej stránky obecných rozpočtov – vlastné daňové príjmy. Obce alebo VÚC nesmú na svojom území zavádzať iné druhy miestnych daní, než pripúšťa zákon. Oproti minulosti vystupuje popri iných funkciách obce do popredia aj jej funkcia správcu dane. VERNARSKÝ, M., MOLITORIS, P. *Daňové právo*. Košice : Fakulta verejnej správy UPJŠ v Košiciach, 2008, s. 109.

2 DAŇOVÉ ÚĽAVY NÁBOŽENSKÝCH ORGANIZÁCIÍ PRI MIESTNYCH DANIACH

Znižovanie daňového bremena ako forma podpory náboženských organizácií je prejavom tzv. extrafiskálnej motivácie zákonodarcu v prospech daňovo-povinného subjektu.⁵ Tento sociálny aspekt zdaňovania sa prejavuje popri zdaňovaní príjmov, ako sme už vyššie uviedli, aj v podobe osobitnej formy daňovej úľavy v oblasti miestnych daní, konkrétne existenciou a uplatňovaním inštitútu oslobodenia od dane a zníženia dane z nehnuteľností. Cirkvi a náboženské spoločnosti ako právnické osoby môžu byť subjektom vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam, túto skutočnosť osobitne zvyrazňuje aj ustanovenie § 6 ods. 1 písm. g) zákona č. 308/1991 Zb., podľa ktorého cirkvi a náboženské spoločnosti môžu vlastniť hnutelný a nehnuteľný majetok. Na tomto mieste je však nevyhnutné uviesť, že takýmto právom získavajú zároveň ako latentnú, tak aj reálnu pozíciu daňového subjektu v pozícii subjektu dane (daňovníka) z nehnuteľností.

Oslobodenie od dane možno v zmysle zákona č. 582/2004 Z. z. rozlišovať na tzv. obligatórne oslobodenie od dane, ktoré je upravené v § 17 ods. 1, a tzv. fakultatívne oslobodenie od dane, upravené v § 17 ods. 2 a 3.

Podľa § 17 ods. 1 písm. c) sú obligatórne od dane oslobodené pozemky a stavby (nie byty – pozn. aut.) alebo ich časti vo vlastníctve cirkví a náboženských spoločností registrovaných štátom, ale len za podmienky, ak slúžia na vzdelávanie, na vedeckovýskumné účely alebo na vykonávanie náboženských

⁵ Potreba zabezpečiť požadované množstvo finančných prostriedkov do verejných peňažných fondov, ktorá sa zabezpečuje predovšetkým ukladaním a vyberaním daní (zdaňovaním) sa premieta aj do príslušnej právnej úpravy, do príslušných daňovoprávných noriem a daňovoprávných predpisov. Takéto právne normy slúžia na to, aby sa jednotlivé daňové bremeno rozdelilo na jednotlivých daňovníkov, a aby sa zabezpečili finančné potreby oprávneného subjektu. Tieto daňovoprávne normy nazývame vlastné fiskálne normy, resp. daňovoprávne normy majúce fiskálny účel. Súčasťou daňovoprávnej úpravy sú však aj daňovoprávne normy, ktoré nemajú fiskálny charakter, presnejšie povedané, normy ktoré neplnia apriórne fiskálny účel. Tieto normy nazývame sociálne daňovoprávne normy, pretože plnia pri zdaňovaní sociálny účel. Nie sú motivované fiskálne, ale skôr hospodársko-politicky, sociálno-politicky alebo kultúrno-politicky a majú vo väčšine daňovo-odbremeňovací charakter. Ich obsahom sú spravidla rôzne daňové zvýhodnenia (resp. daňové výhody) majúce podobu daňových subvencií, daňových prémii a v širšom poňatí k nim zaraďujeme aj normy upravujúce negatívne predmet dane a oslobodenie od dane. GYURI, R. Sociálne aspekty v právnej úprave zdaňovania cirkví a náboženských spoločností. In: *Občan a verejná správa (ústavnoprávne aspekty). Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Košice : FVS UPJŠ, 2009, s. 110 – 111.

obradov. Oslobodenie od dane z nehnuteľností je teda viazané okrem ich vlastníctva aj na ich účelové určenie. Uvedený zákonný výpočet však predstavuje relatívne široký diapazón možností realizácie využívania uvedených nehnuteľností, nie však úplne. Cirkvi a náboženské spoločnosti majú zákonný nárok na oslobodenie od dane z nehnuteľností len na nehnuteľnosti, ktoré plnia zákonom uvedený účel. Predmetom dane z nehnuteľností naďalej ostávajú všetky nehnuteľnosti, ktoré na jednej strane náboženskej organizácii patria, avšak využívajú sa na plnenie iného účelu ako sú vzdelávanie, vedeckovýskumná činnosť alebo vykonávanie náboženských obradov. Takého nehnuteľnosti budú riadne postihované daňovým bremenom. Inak povedané, kým kostol či cirkevná škola sú od dane z nehnuteľnosti zo zákona oslobodené, tak napríklad farské budovy, ubytovacie zariadenia či charitatívne budovy a iné nehnuteľnosti určené aj na podnikanie a pod. budú riadne podliehať daňovej povinnosti. V aplikačnej praxi však môže nastať problém, a to v prípade nehnuteľností a ich účelového určenia – „na vykonávanie obradov“. Účelové určenie na vykonávanie obradov štátna evidencia nehnuteľností neupravuje, a o ich využívaní rozhodujú samotné náboženské organizácie podľa svojich vnútorných predpisov. Kvôli zachovaniu právnej istoty v týchto právnych vzťahoch je preto nevyhnutné aby náboženská organizácia každoročne v daňovom priznaní uviedla na aký účel sa predmetná nehnuteľnosť v zdaňovacom období využívala. Ak sa totiž nehnuteľnosť využíva na vykonávanie obradov (napríklad sa náboženské obrady budú vykonávať na farskom úrade), je zo zákona od dane z nehnuteľnosti oslobodená, resp. má nárok na oslobodenie od dane (priamo zo zákona) a správca dane nemôže takúto nehnuteľnosť postihnúť daňovým bremenom.

V prípade uvedeného obligatórneho oslobodenia od dane sa daňový príjem obcí povinne znižuje o časť daňového výnosu priamo z vôle štátu. Toto oslobodenie od dane je priamo ustanovené v zákone o miestnych daniach a obec do tejto otázky nemôže svojim rozhodnutím vstupovať. Je prejavom sociálnej extrafiskálnej motivácie samotného štátu a zákonodarcu. Štát sám odníma finančný príjem územnej samosprávy a neponecháva sa táto otázka do sféry rozhodovania jednotlivých obcí. Motivácia a vôľa obecnej samosprávy (či už pozitívna alebo negatívna) sa v tejto oblasti nemôže prejavíť či prejavovať. Zákonodarca však umožňuje, aby sa aj samotná obec ako subjekt oprávnený v daňovoprávnom vzťahu v postavení správcu dane mohla rozhodnúť o ďalšom finančno-daňovom zvýhodnení náboženských organizácií. Tak obec môže prejavíť aj vlastnú extrafiskálnu vôľu formou ďalšieho

daňového zvýhodnenia v podobe ďalšieho oslobodenia alebo zníženia dane z nehnuteľností. Náboženské organizácie však na takúto formu daňovej úľavy nemajú priamo právny nárok. Je v kompetencii obce či sa rozhodne takéto zvýhodnenia náboženským organizáciám poskytnúť alebo nie. Možnosť daňovo zvýhodniť cirkvi alebo náboženské spoločnosti (fakultatívne oslobodenie) je uvedená v § 17 ods. 2 a 3 písm. a), podľa ktorého obce môžu svojím všeobecne záväzným nariadením podľa miestnych podmienok v obci alebo jej jednotlivej časti ustanoviť zníženie alebo oslobodenie od dane z pozemkov, dane zo stavieb i dane z bytov pozemky, stavby alebo byty vo vlastníctve právnických osôb, ktoré nie sú založené alebo zriadené na podnikanie. Túto kategóriu cirkvi a náboženské spoločnosti spĺňajú. Kým však v prvom prípade pri daniach z pozemkov a stavieb majú cirkvi a náboženské spoločnosti za splnenia zákonom požadovaných skutočností spočívajúcich v účelovom určení nehnuteľností daňovú úľavu zabezpečenú priamo zo zákona, v druhom prípade je táto daňová úľava priamo nenárokovateľná a spočíva na vôli obecného zastupiteľstva, či poskytne resp. neposkytne takúto daňovú úľavu príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti vlastniacej nehnuteľnosť na jej katastrálnom území.⁶ V oboch prípadoch je však vzdanie sa výnosu z dane z nehnuteľností významným prejavom kultúrno-sociálnej motivácie štátu a územnej samosprávy, keďže výnos dane z nehnuteľností predstavuje najvýznamnejšiu časť príjmov do obecných rozpočtov všetkých obcí a miest na Slovensku.⁷

⁶ Bližšie pozri: GYURI, R. Obec a jej zamestnanci pri správe daní z nehnuteľností vo vlastníctve náboženských organizácií. In: *Územná samospráva ako forma verejnej moci. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Košice: FVS UPJŠ, 2012, s. 167 – 168.

⁷ Podľa Národného programu reforiem v Slovenskej republike z roku 2014 však dane z nehnuteľností na Slovensku v porovnaní s ostatnými krajinami OECD alebo EÚ predstavujú menej významnú časť daňových príjmov územných samospráv. Súčasný nastavenie systému (sadzba dane v eurách podľa rozlohy obytnej plochy) je však menej efektívne a spravodlivé, pretože základ dane neodzrkadľuje skutočnú hodnotu nehnuteľnosti (definovanú veľkosťou sídla, polohou nehnuteľnosti, vekom, príslušenstvom prislúchajúcim k nehnuteľnosti a ďalšími charakteristikami), ale iba výmeru. Z toho následne vychádza rôzne efektívne daňové zaťaženie jednotlivých nehnuteľností (podiel zaplatenej dane voči cene nehnuteľnosti) a regresivita systému. Z pohľadu daňovej spravodlivosti a efektívnosti je optimálnym riešením nastaviť systém tak, aby bol základ dane naviazaný na odhadovanú trhovú hodnotu nehnuteľnosti. Takto nastavený systém by zabezpečil, aby sa daňová základňa menila spolu s trhovou cenou nehnuteľnosti a efektívne zdanenie pri nezmenenej sadzbe by bolo konštantné. Národný program reforiem v Slovenskej republike 2014. Dostupné na internete: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=5197>

3 CIRKEVNÉ PRÁVNICKÉ OSOBY A DAŇOVÉ ÚĽAVY PRI MIESTNYCH DANIACH

S problematikou zdaňovania a daňového zvýhodňovania priamo súvisí aj právo cirkví a náboženských spoločností na vlastnú subjektotvorbu. Cirkvi a náboženské spoločnosti môžu zakladať alebo zriaďovať vlastné právne subjekty podľa svojich vnútorných predpisov. Teória ich označuje ako cirkevné právnické osoby.

Keďže cirkevné právnické osoby získavajú právnu subjektivitu rovnako ako samotné cirkvi a náboženské spoločnosti, dostávajú sa aj ony o. i. do pozície daňovníka dane z nehnuteľnosti, rovnako ako aj cirkvi a náboženské spoločnosti samotné.

Normotvorca v úmysle zvýhodniť registrované cirkvi v daňovej oblasti, upravuje v sociálno-účelových daňovoprávnych normách inštitút oslobodenia od dane z nehnuteľností, kde medzi subjekty, ktoré sú od dane oslobodené, započítava aj cirkvi a náboženské spoločnosti. Z hľadiska aplikačnej praxe a vlastnícko-právnych vzťahov niektoré tzv. „cirkevné nehnuteľnosti“ sú vo vlastníctve samotných cirkví a náboženských spoločností a niektoré vlastní právnické osoby, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví alebo náboženských spoločností, najčastejšie organizačné zložky príslušných cirkví a náboženských spoločností, prípadne rôzne komunity, rehole a obdobné spoločenstvá. Toto členenie je síce zásadne formálno-právne, ale keďže ide o formálne samostatné právne subjekty – právnické osoby (na jednej strane cirkvi a náboženské spoločnosti, na strane druhej ich samostatné, od nich odvodené právnické osoby), je jeho reálne uplatňovanie nevyhnutné a tieto subjekty nemožno navzájom stotožňovať.

Ak však zameriame našu pozornosť v predmetnej oblasti na problematiku zdaňovania, prípadne oslobodenia od neho, následne vyvstáva konkrétna otázka, či normotvorcov úmysel oslobodiť od dane z nehnuteľnosti obligatórnou formou podľa § 17 ods. 1 zákona č. 582/2004 Z. z. sa vzťahuje aj na predmetné cirkevné právnické osoby alebo výlučne len na cirkvi a náboženské spoločnosti. Predmetné ustanovenie zákona o miestnych daniach teda možno vykladať doslovne (resp. reštriktívne) alebo extenzívne. V prvom prípade by oslobodeniu od dane za splnenia zákonom stanovených podmienok (t. j. účelové určenie a využívanie nehnuteľností, pozri vyššie) podliehali len nehnuteľnosti vo vlastníctve samotných cirkví a náboženských spoločností,

a nie vo vlastníctve právnických osôb s odvodenou subjektivitou od cirkví a náboženských spoločností, teda ani nehnuteľnosti vo vlastníctve napr. organizačných zložiek samotných cirkví a náboženských spoločností (napr. biskupstiev, farností a pod.). V druhom prípade by pod ustanovenie upravujúce oslobodenie od dane boli zahrnuté akékoľvek cirkevné právnické osoby s odvodenou subjektivitou. V tomto prípade však možno predpokladať, že takýto úmysel normotvorca nemal. Z aplikačnej praxe príslušných správcov miestnej dane vyplýva, že dochádza v praxi k akceptovaniu výkladu predmetného ustanovenia v takej podobe, že za oslobodené od dane z nehnuteľností sa považujú nehnuteľnosti vo vlastníctve cirkví a náboženských spoločností, ako aj vo vlastníctve ich organizačných zložiek, prípadne rehoľných komunít, avšak už nie vo vlastníctve iných cirkevných právnických osôb (rôznych iných cirkevných spoločenstiev). Takýto výklad však vykazuje znaky disparity a zakladá nerovnosť v právnom postavení jednotlivých cirkevných právnických osôb, čo je v priamom rozpore s právnym poriadkom. Takéto chápanie má totiž diskriminujúci charakter, a to v právnom postavení jednotlivých daňovníkov, čo v konečnom dôsledku odporuje všeobecným zásadám zdanenia, ako aj princípu daňovej spravodlivosti, princípu rovnosti postavenia pred zákonom, princípu určitosti textu daňových zákonov a pod. Pri rešpektovaní princípu rovnosti pred zákonom je teoreticky prípustný len prvý alebo druhý výklad, nie však ten, ktorý uplatňujú správcovia dane v praxi. Máme za to, že je vhodnejšie zvoliť radšej extenzívny výklad, ako výklad diskriminujúci. V tomto zmysle úvah *de lege ferenda* by bolo preto vhodnejšie precizovať ustanovenie § 17, kde by mal normotvorca presnejšie vymedziť daňový subjekt, ktorý sa od plnenia daňovej povinnosti oslobodí. Tento problém je problémom legislatívno-interpretáčnym.⁸

⁸ Bližšie pozri: GYURI, R. Obec a jej zamestnanci pri správe daní z nehnuteľností vo vlastníctve náboženských organizácií. In: *Územná samospráva ako forma verejnej moci. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Košice : FVS UPJŠ, 2012, s. 171 – 172.

4 NEPLNENIE DAŇOVÝCH POVINNOSTÍ A NEZÁKONNOSŤ PRI ÚLAVÁCH Z MIESTNYCH DANÍ

Ak opomenieme uvedený problém, aplikačná prax prináša ďalšie otázky a aplikačné problémy v súvislosti s oslobodzovaním od dane tzv. cirkevných nehnuteľností. Ich príčinou však nie je nedostatočná legislatívna úprava, ale nedostatočná odbornosť a znalosť daňovoprávnej legislatívy (a to ako zo strany daňovníkov – cirkví a náboženských spoločností, tak zo strany príslušných správcov dane – obcí). Výsledkom nezalosti právnej úpravy sú potom následky, kde buď dochádza k nadmernému zdaňovaniu zo strany správcu dane alebo sa zdaňuje nedostatočne. Kým v prvom prípade dochádza k porušovaniu zákonnosti zdanenia (zdaňovanie musí mať zákonný rámec a musí byť uskutočňované v jeho rámci), v druhom prípade dochádza k znižovaniu výnosu z dane z nehnuteľností, čo je opäť závažný nežiaduci jav, a to vzhľadom na to, že výnos z dane z nehnuteľností predstavuje už tradične objemovo najvýnosnejší prvok v miestnom zdaňovaní.

Príkladom druhej situácie je skutočnosť, kedy farnosti ako organizačné zložky cirkví a náboženských spoločností žiadajú z rôznych dôvodov daň z nehnuteľností odpustiť a správca dane tejto žiadosti vyhovie (a to z rôznych dôvodov). Je nevyhnutné poznamenať, že zákon o miestnych daniach neobsahuje ustanovenie, ktoré umožňuje správcovi dane daňovú povinnosť odpustiť. Inštitút odpustenie dane v individuálno-právnej rozhodovacej rovine zákon vôbec nepozná. Je možné uplatňovať jedine inštitút fakultatívneho oslobodenia do dane a zníženia dane ktoré správca dane poskytne daňovníkovi iba v prípade, ak konkrétne oslobodenie od dane alebo zníženie dane zavedie všeobecne záväzným nariadením podľa miestnych podmienok v obci (§ 17 ods. 2 a 3 zákona č. 582/2004 Z. z.). V týchto prípadoch oslobodenia a zníženia dane však obec nemôže všeobecne záväzným nariadením upraviť ďalšie podmienky, za ktorých ho poskytne. Pritom rozsah oslobodenia od dane alebo zníženia dane musí byť určený obcou v nariadení účinnom k 1. 1. bežného zdaňovacieho obdobia.

V minulosti boli v zmysle zákona č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľnosti podľa § 4 a § 9 oslobodené pozemky tvoriace jeden funkčný celok so stavbou alebo jej časťou, rovnako ako aj tieto stavby a ich časti slúžiace na vy-

konávanie náboženských obradov cirkví a náboženských spoločností, ďalej pozemky tvoriace jeden funkčný celok so stavbou alebo jej časťou a tiež tieto stavby a ich časti slúžiace ako úradovne osôb, ktoré sú poverené duchovnou správou cirkví a náboženských spoločností, a ak ide o cirkvi a náboženské spoločnosti registrované, oslobodené od dane z nehnuteľnosti zo zákona povinne.⁹ Podľa novej právnej úpravy ustanovenie § 17 ods. 2 a 3 zákona č. 582/2004 Z. z. umožňuje správcovi dane v obci alebo jej jednotlivjej časti ustanoviť zníženie dane alebo oslobodiť od dane nehnuteľnosti, ktorými sú pozemky, stavby, alebo byty, ktoré sú vo vlastníctve právnických osôb, ktoré nie sú založené alebo zriadené na podnikanie, tzn. aj vo vlastníctve cirkvi a náboženskej spoločnosti, a to aj vtedy, ak neslúžia na vykonávanie náboženských obradov. Tu hovoríme o tzv. fakultatívnom oslobodení alebo znížení dane. Podmienkou fakultatívneho oslobodenia od dane alebo zníženia dane je vydanie všeobecne záväzného nariadenia obcou, v ktorom bude výslovne určené oslobodenie pozemkov, stavieb a bytov vo vlastníctve právnickej osoby – nepodnikateľa od dane z nehnuteľnosti. Až po vydaní tohto nariadenia môže daňovník požiadať o oslobodenie od dane z nehnuteľností podľa § 17 zákona o miestnych daniach, alebo požiadať o jej zníženie. Vzhľadom na to, že oslobodenie od dane alebo zníženie dane musí byť určené vo všeobecne záväznom nariadení účinnom k 1. 1. bežného zdaňovacieho obdobia, v prípade že toto nariadenie obec k príslušnému dátumu nevydala, nemožno po tomto čase daňovníka od dane z nehnuteľností oslobodiť.

Ak zákon alebo obec neoslobodí náboženskú organizáciu od dani z nehnuteľnosti, suma, ktorá nebola v ustanovenej lehote zaplatená, stáva sa daňovým nedoplatkom a náboženská organizácia, ktorá má daňový nedoplatok u správcu dane, daňovým dlžníkom. Zákon nesplnenie daňovej povinnosti sankcionuje úrokom z omeškania, a to bez ohľadu na to, či omeškanie zaplataenia dane zavinił daňovník alebo nie.¹⁰ Keďže zákon o miestnych daniach, ani zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov neumožňuje správcovi dane daňovú povinnosť odpustiť, je obec v prípade, že náboženská organizácia podá žiadosť o odpustenie dane z nehnuteľnosti, povinná túto žiadosť zamietnuť a písomne informovať žiadateľa o tomto postupe. Jediným zákonným inštitútom, ktorý priznáva

⁹ Bližšie pozri: SOTOLÁŘ, J. *Zákon o dani z nehnuteľností (komentár)*. Košice : Sotac, s. r. o, 2004, s. 99 a nasl.

¹⁰ K nesplneniu daňovej povinnosti bližšie pozri: KANTOROVÁ, M. Nezaplatenie dane. In: *Verejná správa a spoločnosť*. Ročník XII., č. 2/2011. Košice : FVS UPJŠ, 2011, s. 61 – 69.

výnimku z platenia dane z nehnuteľnosti, je oslobodenie od dane. V prípade pozemkov a stavieb slúžiacich na vykonávanie náboženských obradov, vzdelávanie, prípadne na vedeckovýskumné účely, vo vlastníctve registrovaných cirkví a náboženských spoločností, je správca dane oslobodenie od dane z nehnuteľnosti povinný náboženskej organizácii poskytnúť. Ak však náboženská organizácia nadobudla pozemok, stavbu alebo byt za iným účelom ako vykonávanie náboženských obradov, vzdelávanie, prípadne na vedeckovýskumné účely, môžu byť tieto nehnuteľnosti oslobodené len za splnenia podmienky, že obec vydala všeobecne záväzné nariadenie, v ktorom ako správca dane výslovne určila, že pozemky, stavby alebo byty vo vlastníctve právnických osôb, ktoré nie sú založené alebo zriadené na podnikanie, sú od tejto dane oslobodené. Ak náboženská organizácia nemá dostatok finančných prostriedkov na splnenie daňovej povinnosti alebo s vyrubení dane nesúhlasí, môže využiť povolenie odkladu platenia dane, prípadne povolenie zaplatiť daň v splátkach. Pokiaľ daňovník nestihol uplatniť riadny opravný prostriedok (odvolanie alebo námietku) v určenej lehote a platobný výmer nadobudol právoplatnosť, môže daňovník ešte využiť mimoriadny opravný prostriedok, a to za splnenia zákonom stanovených podmienok.

ZÁVER

Jedným z najvýznamnejších aspektov vzťahu medzi štátom na jednej strane a náboženskými organizáciami na strane druhej, je popri právnej úprave a faktickej realizácii náboženskej slobody aj otázka finančného zabezpečenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Má sa tu na mysli predovšetkým to, z akých prostriedkov uhrádzajú cirkvi a náboženské spoločnosti svoju činnosť, a to bez ohľadu na to, do akej miery si financujú cirkvi a náboženské spoločnosti svoju činnosť z vlastných zdrojov, prípadne do akej miery sa na financovaní podieľa štát alebo iné verejnoprávne subjekty. V podmienkach Slovenskej republiky sa stále uplatňuje systém dominantného finančného zabezpečenia náboženských organizácií z prostriedkov štátneho rozpočtu. Finančná podpora náboženských organizácií sa prejavuje v dvoch rovinách. V prvom prípade ide o priamu podporu formou financovania cirkví a náboženských spoločností, tou druhou je nepriama podpora formou daňových úľav. Práve medzi nimi najvýznamnejšiu úlohu nepochybne zohráva mechanizmus oslobodenia od dane z nehnuteľ-

ností, patriaci do systému fungovania a uplatňovania miestnych daní. Daň z nehnuteľností predstavuje v súčasnosti jeden z najvýznamnejších príjmov obcí, z ktorých sa financujú jej samosprávne úlohy. Uplatnením a realizáciou extrafiskálnych daňových noriem obsahujúcich oslobodenie alebo zníženie dane sa významným spôsobom finančne podporujú náboženské organizácie, keď dochádza k zníženiu ich daňového bremena vo vzťahu k obecným rozpočtom a ich daňovej povinnosti.

Literatúra

1. GYURI, R. Obec a jej zamestnanci pri správe daní z nehnuteľností vo vlastníctve náboženských organizácií. In: *Územná samospráva ako forma verejnej moci*. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice : FVS UPJŠ, 2012.
2. GYURI, R. Sociálne aspekty v právnej úprave zdaňovania cirkví a náboženských spoločností. In: *Občan a verejná správa (ústavnoprávne aspekty)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice : FVS UPJŠ, 2009.
3. KANTOROVÁ, M. Nezaplatenie dane. In: *Verejná správa a spoločnosť*. Ročník XII., č. 2/2011. Košice : FVS UPJŠ, 2011.
4. Národný program reforiem v Slovenskej republike 2014. Dostupné na internete: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=5197>
5. SOTOLÁŘ, J. *Zákon o dani z nehnuteľností (komentár)*. Košice : Sotac, s. r. o, 2004.
6. ŠABO, M. Vývoj vzťahov štátu a cirkví v Českej republike a Slovenskej republike s dôrazom na financovanie cirkví. In: *Konvergencie a divergencie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014.
7. VERNARSKÝ, M., MOLITORIS, P. *Daňové právo*. Košice : Fakulta verejnej správy UPJŠ v Košiciach, 2008.

E-mail: robert.gyuri@upjs.sk, michal.jesenko@upjs.sk

ZAHAĽOVANIE MOSLIMSKÝCH ŽIEN VO SVETLE JUDIKATÚRY ESĽP MUSLIM FEMALE DRESSING IN THE LIGHT OF CASE LAW OF THE ECHR

JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M.

*Katedra teórie práva a ústavného práva, Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave*

Abstrakt: Súčasný vývoj v Európe ešte viac ovplyvnil skutočnosť, že sa vo verejnom diskurze intenzívne rozoberá otázka zahaľovania moslimských žien. Preto sa v našom príspevku pokúšame priniesť malú sondáž právnych aspektov základných foriem odievania ako sú burkini, burka, nikáb a hidžáb. Sústreďme sa pritom predovšetkým na aktuálne prípady z Francúzska, a to tak v kontexte vnútroštátnej právnej úpravy ako aj judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Z tejto je konkrétne predmetom nášho záujmu prípad S.A.S. proti Francúzsku, ktorý Súd rozhodol 1. júla 2014. V našej analýze daný prípad porovnávame s predchádzajúcou judikatúrou (najmä prípady Dahlab proti Švajčiarsku z roku 2001 a Leyla Şahin proti Turecku z roku 2005) a zamýšľame sa nad jeho východiskami.

Abstract: Recent development in Europe further influenced the fact that contemporary public discourse intensely addresses the issue of Muslim female dressing. In this paper we are trying to explore some legal aspects concerning basic forms of Muslim female dresses such as burkini, burqa, niqab and hijab. In this process we are focusing primarily on current cases from France which are described both in the context of national legislation and the case law of the European Court of Human Rights. Special attention concerning the latter is given to the case S.A.S. v France, that the Court ruled on July 1st 2014. In our analysis we compare this case with the previous case law of the ECHR (in particular cases Dahlab v Switzerland, which was handed down by the Court in 2001, and Leyla Şahin v Turkey, handed down in 2005) and think of its consequences.

Kľúčové slová: burka, nikáb, hidžáb, šatka, ESĽP

Key words: burqa, niqab, hijab, headscarf, ECHR

ÚVOD

Po teroristickom útoku v Nice z 15. júla tohto roku¹ sa vo Francúzsku ešte viac zdvihla vlna odporu voči moslimom, ktorá mala za bezprostredný a mediálne najviac sledovaný následok to, že starostovia viac ako 30 francúzskych miest a obcí, najmä letovísk na francúzskej riviére (vrátane Nice), zakázali nosenie burkín.² Tieto zákazy sa takmer okamžite stali predmetom súdneho preskúmania. Prvou reakciou bolo promptné rozhodnutie *Conseil d'État* (Štátna rada pôsobiaca v úlohe francúzskeho najvyššieho správneho súdu) z 26. augusta, ktorým sa suspendovala platnosť zákazu burkín v meste Villeneuve-Loubet s argumentom, že ide o opatrenie diskriminačného charakteru.³ V intenciách tohto precedensu potom postupovali pri svojom rozhodovaní aj miestne správne súdy v Cannes (30. augusta) a v Nice (1. septembra). Dospeli k záveru, že nosenie celotelových plaviek nepredstavuje riziko ohrozenia verejného poriadku, hygieny či mravnosti a zákazy burkín na daných miestach zrušili.⁴ Tým sa však celý vývoj nekončí, keďže samosprávy na svojich zákazoch väčšinou trvajú a chcú vydané či budúce súdne rozhodnutia ignorovať a prípadne zmeniť.

Burkini prirodzene nechceme stotožňovať s inými odevmi moslimských žien, ako sú burka⁵ alebo nikáb.⁶ Aj keď všetky z uvedených majú ženu v konkrétnych parametroch zahalovať, je potrebné medzi nimi diferencovať: burkini (pokiaľ odhliadneme od ich funkcionality) žene na rozdiel od nikábu či

¹ Pozri napr. BAŽÍK, M. *Útočník v nákladiaku vrážal a strieľal do davu v Nice, zabil 84 ľudí, zranil ďalších 100*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/512997/nakladiak-vrazil-do-davu-v-nice-hlasia-desiatky-mrtych/>

² Burkiny sú celotelové ženské plavky, ktoré zakrývajú všetko okrem koncových častí končatín a tváre.

³ BITTERMANN, J., McKENZIE, S., SHOICHET, C. E. *French court suspends burkini ban*. Dostupné na internete: <http://edition.cnn.com/2016/08/26/europe/france-burkini-ban-court-ruling/>

⁴ *Burkini ban in Cannes overturned as French court rules decree 'violates basic freedoms'*. Dostupné na internete: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/burkini-ban-cannes-latest-overturned-french-court-rules-violates-basic-freedoms-a7216901.html>
French court overturns 'illegal' burkini ban in Nice. Dostupné na internete: <http://www.aljazeera.com/news/2016/09/french-court-overturns-illegal-burkini-ban-nice-160901202423711.html>

⁵ Burka je vrchná vrstva odevu ženy, ktorá je určená na zakrytie celého tela (vrátane celej tváre) na verejnosti.

⁶ Nikáb je závoj zakrývajúci celú tvár ženy okrem očí.

burky nezahaľujú tvár (alebo aspoň jej značnú časť). No a práve táto skutočnosť zohrala pred šiestimi rokmi kľúčovú úlohu pri nastavovaní právneho režimu v danej oblasti francúzskym zákonodarcom.

Konkrétne máme na mysli regulačné úsilie, ktoré vyvrcholilo prijatím *LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public* (zákon o zákaze zahaľovania tváre na verejnom priestranstve). Podľa čl. 1 tohto zákona „nikto nesmie nosiť na verejných priestranstvách odev slúžiaci na zakrývanie tváre.“ Pod verejnými priestranstvami sa pritom v zmysle danej úpravy rozumejú všetky verejné komunikácie a priestory otvorené verejnosti alebo určené na verejné účely. Zákaz uvedený v čl. 1 neplatí, „ak je nosenie určitého odevu ustanovené alebo dovoľené iným zákonom alebo podzákonným právnym predpisom, ak je jeho nosenie nutné zo zdravotných alebo profesijných dôvodov, alebo ak je súčasťou výkonu športovej činnosti, osláv, umeleckých vystúpení alebo tradícií.“ Za porušenie zákazu sa trestá pokutou stanovenou pre priestupky druhého stupňa (t. j. až do výšky 150 eur). Namiesto nej môže byť uložená povinnosť zúčastniť sa kurzu občianstva stanovená podľa bodu 8 čl. 131-16 trestného zákonníka.⁷ Zákon o zákaze zahaľovania tváre na verejnom priestranstve novelizoval aj trestný zákonník, do ktorého vložil ustanovenie 225-4-10 zakotvujúce trest odňatia slobody na jeden rok a pokutu 30 tisíc eur pre osoby, ktoré by pod hrozbou, nátlakom, násilím alebo pri zneužití svojho postavenia nútili druhého z dôvodu jeho pohlavia nosiť odev zakrývajúci tvár. Dvojnásobný trest je stanovený, ak by bol tlak vyvíjaný na maloletú osobu.

Uvedený zákon sa na burkini nevzťahuje, zakazuje však nosenie buriek a nikábov. Keďže v tomto prípade išlo o zásah do slobody jednotlivca, ešte pred samotným prijatím bol daný predpis konzultovaný so Štátnou radou (podľa jej štúdie reprezentovala navrhovaná úprava riziko vo vzťahu k francúzskej ústave aj Dohovoru)⁸ a v rámci preventívnej kontroly ústavnosti ho preskúmala aj Ústavná rada (tá dospela k záveru, že úprava nie je zjavne neprimeraná pokiaľ ide o váženie záujmu na ochranu verejného poriadku

⁷ Povinnosť zúčastniť sa kurzu občianstva má podobu krátkodobého školenia, aby si potrestaná osoba uvedomila republikánske hodnoty tolerancie a rešpektovania ľudskej dôstojnosti. Vykonáva sa v skupinkách a daný trest sa zapisuje do Registra trestov.

⁸ Bližšie pozri Étude relative aux possibilités juridiques d'interdiction du port du voile intégral. Dostupné na internete: <http://www.conseil-etat.fr/Decisions-Avis-Publications/Etudes-Publications/Rapports-Etudes/Etude-relative-aux-possibilites-juridiques-d-interdiction-du-port-du-voile-integral>

a ochranu ústavne zaručených práv).⁹ Už tieto vyjadrenia parciálne naznačovali, že sa rozhodovanie o danej právnej úprave môže čoskoro ocitnúť na stole Európskeho súdu pre ľudské práva. Nakoniec k tomu aj pomerne rýchlo došlo a dnes už máme v danej veci k dispozícii rozsudok Veľkej komory ESLP vydaný 1. júla 2014, ktorý si na nasledujúcich riadkoch stručne priblížime.

1 PRÍPAD S.A.S. PROTI FRANCÚZSKU¹⁰

Sťažovateľka, francúzska moslimka pôvodom z Pakistanu, nosila podľa svojho vyjadrenia burku a nikáb z dôvodov viery, vlastného kultúrneho a osobného presvedčenia, nie v dôsledku akéhokoľvek tlaku zo strany manžela alebo iného člena rodiny. Sama nebola za zahaľovanie tváre nikdy sankcionovaná a nikáb nosila v súkromí aj na verejnosti, nie však systematicky. Na verejnosti sa bez neho pohybovala napríklad pri návšteve lekára alebo na stretnutiach s priateľmi, chcela však mať možnosť voľby. Túto možnosť stratila dňom vstupu zákona o zákaze zahaľovania tváre na verejnom priestranstve do účinnosti. Preto podala na ESLP k uvedenému dátumu predmetnú sťažnosť. Sťažovala sa na porušenie svojich práv vyplývajúcich z čl. 3 (proti neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu), čl. 8 (právo na súkromie), čl. 9 (náboženská sloboda), čl. 10 (sloboda prejavu), čl. 11 (sloboda zhromažďovania sa) a čl. 14 (zákaz diskriminácie) Dohovoru.

Súd po získaní všetkých podkladov skúmal predmetný zákaz predovšetkým z hľadiska možného porušenia čl. 8 a čl. 9 Dohovoru s dôrazom na druhý z nich, keďže obmedzenie osobnej voľby vo výbere oblečenia zasahuje do práva na rešpektovanie súkromného života, najmä sa však týka slobody vyjadrenia viery alebo náboženského presvedčenia. Súd predmetný zákaz posúdil ako „trvajúci zásah“, pričom súhlasil so stranami, že bol stanovený zákonom v zmysle čl. 8 ods. 2 a čl. 9 ods. 2 Dohovoru.

Čo sa týka legitímneho cieľa, ktorý zákaz sleduje, Súd odmietol, že by ním mohla byť rovnosť medzi mužmi a ženami. Ak niektoré ženy požadujú

⁹ Bližšie pozri *Décision n° 2010-613 DC du 7 octobre 2010*. Dostupné na internete: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=CE713F69A2B2E053595-206D7B2C81619.tpdjo03v_3&dateTexte=?cidTexte=JORFTEXT000022911681&categorieLien=cid

¹⁰ *S.A.S. proti Francúzsku*, sťažnosť č. 43835/11, rozsudok Veľkej komory ESLP z 1. júla 2014.

mať právo zahaľovať svoju tvár na verejnosti, nemožno im pod rúškom rodovej rovnosti túto možnosť odopierať. Predmetný zákaz tiež podľa Súdu nesleduje ochranu ľudskej dôstojnosti, keďže zahalenie tváre je výrazom kultúrnej identity, ktorá prispieva k pluralizmu, ktorý je pre demokraciu nevyhnutný. Zákaz však podľa Súdu sleduje legitímny cieľ ochrany práv a slobôd iných v podobe „rešpektovania minimálnych požiadaviek na život v spoločnosti“. Tvár má totiž dôležité miesto v sociálnej interakcii a prekážka vytvorená jej zahalením môže byť vnímaná ako porušenie práva ostatných na život v spoločenstve. Zákaz podľa Súdu sleduje tiež cieľ zaistenia verejnej bezpečnosti a ochrany verejného poriadku.

Vo vzťahu k nevyhnutnosti daného zákazu v demokratickej spoločnosti Súd pripomenul, že hoci je sloboda vyznania otázkou svedomia jednotlivca, zahŕňa aj právo vyznanie prejavíť spoločne na verejnosti alebo v kruhu spoluveriacich. Čl. 9 Dohovoru však nechráni každý nábožensky motivovaný čin a v demokratických spoločnostiach, kde koexistuje viac náboženstiev, môže byť nevyhnutné obmedziť slobodu prejavu vyznania v záujme iných skupín. Štát tu vystupuje ako neutrálny a nestranný organizátor výkonu rôznych náboženstiev, aby zabezpečil verejný poriadok, náboženský súlad a toleranciu. Štát však nesmie posudzovať legitimitu náboženských názorov alebo ich prejavov a je naopak jeho povinnosťou zabezpečiť vzájomnú toleranciu medzi jednotlivými skupinami. Pluralizmus, tolerancia a myšlienková otvorenosť sú známkami demokratickej spoločnosti. Štáty však na poli čl. 9 Dohovoru požívajú široký priestor na uváženie a Súd musí brať do úvahy aj existenciu prípadnej zhody na európskej úrovni a spoločné hodnoty vyplývajúce z praxe členských štátov. Miera voľného uváženia je doplnená dohľadom Súdu vzťahujúcim sa tak na zákony, ako aj na rozhodnutia podľa nich prijímané.

Vo veci sťažovateľky preto Súd dospel k záveru, že legitímny cieľ verejnej bezpečnosti mohol byť dosiahnutý miernejšími prostriedkami, pričom žalovaná vláda nepreukázala bezpečnostné ohrozenia, ktoré by takýto zásadný zásah do Dohovorom zaručených práv vyžadovali. Pokiaľ ide o legitímny cieľ ochrany práv a slobôd iných, Súd si všimol dôraz, ktorý kládla dôvodová správa k predmetnému zákonu na „nezlučiteľnosť dobrovoľného a systematického zahaľovania tváre so základnými požiadavkami, spoločného života vo francúzskej spoločnosti“, ktoré „v rozpore s ideálom bratstva neplní minimálnu požiadavku na zdvorilosť potrebnú pre sociálnu interakciu“. Zabezpečenie podmienok, za ktorých môžu jednotlivci žiť spoločne

vo svojej rozmanitosti, je predovšetkým v kompetencii štátu. Zákaz zahaľovania preto môže byť v zásade považovaný za nevyhnutný na ochranu práv a slobôd iných.

Pri posudzovaní primeranosti zásahu Súd pripustil, že rozsah zákazu, ktorý postihuje len malý počet žien vo Francúzsku a ktorý bol kritizovaný celým radom národných aj medzinárodných subjektov, pričom verejná debata jemu predchádzajúca bola poznamenaná islamofóbnymi výrokmi, je široký. Zdôraznil však, že sa nedotýka slobody verejného nosenia úboru či odevu, ktoré nezahaľujú tvár, a nie je výslovne založený na náboženskom význame predmetného úboru. Hroziace sankcie sú navyše jedny z najmiernejších, ktoré francúzsky trestný zákonník stanovuje. Súd preto za daných okolností zistil, že otázka zahaľovania na verejnosti je vecou spoločnosti a že pri skúmaní jej zlučiteľnosti s Dohovorom by mal postupovať zdržanlivo, keďže žalovaný štát požíva v danej veci široký priestor na voľnú úvahu (*margin of appreciation*). V tejto súvislosti Súd tiež podčiarkol, že v danej otázke neexistuje zhoda na európskej úrovni či už v jednom alebo druhom smere. Zákaz zahaľovania na verejnosti možno preto považovať za primeraný sledovanému cieľu, ktorým je zachovanie podmienok „spolužitia“ (*living together, vivre ensemble*) ako súčasť ochrany práv a slobôd iných. K porušeniu čl. 8 a 9 Dohovoru preto nedošlo.

Súd sa tiež zaoberal námietkou nepriamej diskriminácie, keďže zákazu sú vystavené najmä moslimské ženy. O nepriamu diskrimináciu však nejde, ak opatrenie sleduje legitímny cieľ a je primerané. S ohľadom na svoju argumentáciu k čl. 8 a 9 Dohovoru dospel Súd k záveru, že obmedzenie sleduje legitímny cieľ, je primerané a nevyhnutné, a preto o diskrimináciu v tomto prípade nejde. K porušeniu čl. 14 v spojení s čl. 8 a čl. 9 Dohovoru teda nedošlo.

K uvedenému rozsudku pripojili sudkyne Nussberger a Jäderblom spoločné čiastočne nesúhlasné stanovisko. Spochybnili v ňom legitimitu cieľov sledovaných plošným zákazom zahaľovania a odmietli jeho nevyhnutnosť v demokratickej spoločnosti. Podľa ich názoru veľmi všeobecný a vágny pojem „spolužitie“ možno len ťažko zahrnúť pod akékoľvek z práv chránených Dohovorom, pričom hodnoty pluralizmu, tolerancie a myšlienkového otvorenosti sa ťažko budujú zákazom javu, ktorý je vnímaný ako zdroj napätia. Priestor štátu na voľné uváženie v tomto prípade navyše zďaleka nebol tak široký, keďže zákaz sa týka pravidiel náboženského odievania. Napadnutý zákon bol zámerne formulovaný všeobecne, a hoci v európskych štátoch môžu prebiehať diskusie o prípadnom obmedzení zahaľovania, skutočnosť

jasne ukazuje, že francúzsky prístup je výrazne menšinový, teda záver väčšiny sudcov o neexistencii európskej zhody neobstojí. Kriminalizácia zahaľovania môže byť podľa sudkýň len ťažko úmerná cieľu zachovať myšlienku „spoločného života“, naopak postihnuté ženy ešte viac izoluje a sťažuje ich situáciu. Žalovaná vláda zároveň nevysvetlila, prečo nešlo použiť menej reštriktívne opatrenia ako napr. vzdelávanie či osvetovú kampaň. Zásah bol preto neprimeraný cieľu, ktorý navyše nie je bez problémov podraditeľný pod Dohovorom prísne vymedzené dôvody obmedzenia základných ľudských práv.

2 PREDCHÁDZAJÚCA JUDIKATÚRA

Rozhodnutie vo veci S.A.S. proti Francúzsku nebolo prvým v rámci rozhodovacej činnosti ESĽP, ktoré sa týkalo zahaľovania moslimských žien. Predchádzajúcu judikatúru tvorili najmä dva mierne odlišné prípady – rozhodnutie vo veci *Dahlab proti Švajčiarsku* z roku 2001 (sťažnosť č. 42393/98) a rozhodnutie vo veci *Leyla Şahin proti Turecku* z roku 2005 (sťažnosť č. 44774/98).¹¹

2.1 Dahlab proti Švajčiarsku

Prvé uvedené rozhodnutie sa týka švajčiarskej občianky Lucie Dahlab, ktorá pracovala od r. 1989 ako učiteľka na základnej škole v Ženeve. V r. 1991 konvertovala od katolicizmu k islamu, vydala sa za A. Dahlabu z Alžírsku a začala sa na verejnosti zahaľovať moslimskou šatkou (hidžábom).¹² Aj keď sa na túto skutočnosť nikto nesťažoval, dozvedel sa o nej prostredníctvom školského inšpektora zodpovedný orgán pre základné vzdelávanie a zakázal sťažovateľke, aby nosila šatku v zamestnaní, keďže podľa jeho názoru to bolo v rozpore so švajčiarskym zákonom o verejnom vzdelávaní (a s v ňom zakotvenom princípe náboženskej neutrality).

¹¹ K tomu druhému bližšie pozri aj MORAVČÍKOVÁ, M. *Medzi islamom a sekularizmom: Leyla Sahin proti Turecku, alebo návrat k normálnosti?* In: Krošlák, D., Moravčíková, M. (eds.): *Rozhodovacia činnosť súdov a náboženstvo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 15 – 30.

¹² Hidžábom si žena zahaľuje vlasy, krk a poprsie. Na rozdiel od burky a nikábu teda nezakrýva tvár ženy.

Prípad sa v r. 1998 dostal na EŠLP, ktorý vo svojom rozhodnutí z 15. februára 2001 akceptoval, že obmedzenie nosenia moslimskej šatky počas výučby sleduje legitímny cieľ ochrany práv slobôd iných. Súd uviedol, že pozitívna sloboda pani Dahlab demonštrovať jej vieru vo verejnom priestore je obmedzená negatívnou slobodou ostatných nebyť vystavený pôsobeniu náboženských symbolov. S ohľadom na ochranu práv iných Súd vyzdvihol význam základnej školy ako miesta, na ktorom k obmedzeniu dochádza: Malé deti sú náchylnejšie na ovplyvňovanie a v ich prípade sa vyžaduje osobitná starostlivosť. Čo sa týka nosenia hidžábu v západnej spoločnosti, Súd uznal, že je veľmi ťažké zhodnotiť, aký dopad má externý náboženský symbol ako táto šatka na slobodu svedomia a vyznania veľmi malých detí. Žiaci sťažovateľky boli vo veku medzi štyrmi a ôsmimi rokmi, čo je vek, v ktorom sa deti začínajú pýtať na mnoho vecí a môžu byť tiež ľahšie ovplyvnení ako starší žiaci. Za týchto okolností sa nedá vylúčiť, že nosenie šatky môže mať určitý prozelytický efekt (efekt obracania na vieru), tiež s ohľadom na to, že nosenie šatky sa zdá byť ženám uložené zásadou obsiahnutou v Koráne, ktorá, ako poznamenal švajčiarsky Spolkový súd (posledná inštancia na vnútroštátnej úrovni), je ťažko zlučiteľná s princípom rovnosti pohlaví. Nosenie moslimskej šatky je teda ťažko zlučiteľné s posolstvom tolerancie, rešpektu ku druhým a predovšetkým rovnosti a nediskriminácie, ktoré všetci učitelia v demokratickej spoločnosti musia svojim žiakom sprostredkovať.

2.2 Leyla Şahin proti Turecku

V druhom rozhodnutí ide o sťažovateľku, ktorá pochádzala z tradičnej tureckej moslimskej rodiny, študovala do r. 1997 medicínu na univerzite v Burse a v piatom ročníku prestúpila na Istanbulsú univerzitu, na ktorej chcela dosiahnuť absolútorium. Počas celého dovtedajšieho štúdia chodila do školy zahalená v moslimskej šatke a nikomu to nevadilo. Vo februári r. 1998 bol však schválený a publikovaný obežník Istanbulskej univerzity, na základe ktorého mali študenti s bradou alebo hlavou zakrytou moslimskou šatkou zakázaný vstup na prednášky a semináre.

V dôsledku tejto úpravy nebola sťažovateľka kvôli noseniu moslimskej šatky následne pripustená na skúšku a bol jej aj znemožnený vstup na prednášky. Preto podala v júli r. 1999 žiadosť o zrušenie obežníka s odôvodnením, že porušuje jej právo na slobodu vyznania a právo na vzdelanie. Túto jej

žiadosť však Istanbulský správny súd v marci 1999 zamietol s odôvodnením, že univerzita má plné právo regulovať oblečenie študentov na udržanie poriadku na jej pôde. 19. apríla 2001 bolo uvedené rozhodnutie potvrdené aj tureckým Najvyšším správnym súdom.

V konaní pred ESLP sťažovateľka namietala porušenie práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, slobody myslenia, svedomia a náboženského vyznania, slobody prejavu, práva na vzdelanie a porušenie zákazu diskriminácie. Analýza prípadu Súdom bola podobná ako v prípade Dahlab.

ESLP definoval ako legitímny cieľ opatrenia na ochranu práv a slobôd ostatných a uchovanie verejného poriadku. Súd ďalej uviedol, že zákaz šatky môže byť ospravedlnený jednak s cieľom zabezpečiť rovnosť pohlaví a tiež ochranu tých žien, ktoré sa rozhodnú šatku nenosiť. Vo svojej analýze preto dospel k záveru, že zákaz šatiek nie je v rozpore s čl. 9 Dohovoru, keďže ide o obmedzenie slobody náboženstva, ktoré je v demokratickej spoločnosti nevyhnutné. V tomto konkrétnom prípade Súd vychádzal zo skutočnosti, že jedným zo základných princípov tureckého štátu je sekularizmus a skonštatoval, že jeho chápanie v judikatúre tureckého ústavného súladu je v súlade s hodnotami, o ktoré sa opiera Dohovor.

2.3 Posun od rozhodnutí Dahlab a Şahin k rozhodnutiu S.A.S.

Ako sme už naznačili, v prípadoch Dahlab a Şahin dospel ESLP dospel k záveru, že hidžáb je v rozpore s rovnosťou žien a mužov, že nosenie šatky nemožno chápať inak ako výraz náboženského útlaku, ktorý ženy diskriminuje. Avšak v prípade S.A.S. sa ESLP vydal už inou cestou, keď v súvislosti s rovnosťou žien a mužov uviedol, „že zmluvný štát sa nemôže [v súvislosti s výkonom práva zakotveného v ustanoveniach Dohovoru] *dovoľávať rodovej rovnosti, aby tak zdôvodnil zákaz praxe, ktorú samy ženy* [ako napr. sťažovateľka] *obhajujú*“. (§ 119 rozhodnutia) Tento argument predstavuje výrazný odklon od dovtedajšej judikatúry a podľa nášho názoru aj presnejšie vyjadruje a diferencuje situácie reálnej intencionality ohľadom zahaľovania moslimských žien. Nemožno totiž automaticky predikovať, že ženy sú k noseniu zahaľujúcich odevov v právne posudzovaných situáciách nútené a tak *en bloc* diskriminované. To však bolo (resp. malo byť) Súdu aspoň čiastočne zrejmé aj pri rozhodovaní v prípadoch Dahlab a Şahin (ako to zdôrazňuje napr. § 11 nesúhlasného stanoviska sudkyne François Tulkens). Väčšina

sudcov sa však v týchto veciach nechala presvedčiť o opačnom stanovisku a zastávali tradičný západný pohľad, že nosenie šatky (resp. povinnosť nosiť šatku) je znakom podriadenosti ženy.

ZÁVER

Potvrdenie zákazu zahaľovania v prípade S.A.S. proti Francúzsku, ktorý sa už neopiera o princíp rovnosti pohlaví, je určite krokom k náprave niektorých kontroverzií, ktoré vznikali v dôsledku predchádzajúcich rozhodnutí ESLP. Avšak uznanie potreby vytvárať podmienky pre „spolužitie“ ako ospravedlnenie obmedzenia práva prejavovať náboženské vyznanie, je z mnohých dôvodov problematické. Pojem, ktorý nenájdeme ani v Dohovore, ani v doterajšej judikatúre Súdu, totiž akoby získaval prioritu nad konkrétnymi Dohovorom zaručenými individuálnymi právami. Zdá sa tak, že by uvedený pojem mohol do budúcnosti plniť podobnú funkciu ako pojem sekularizmu v prípade Şahin.¹³

Treba však konštatovať aj to, že ohľadom otázky diverzity v európskom verejnom priestore nedochádza v postoji Súdu k zásadnej premene. ESLP v odôvodnení rozhodnutia prípadu S.A.S. opakovane uvádza, že pluralita, tolerancia a veľkorysosť sú charakteristickými znakmi demokratickej spoločnosti. Na druhej strane však Súd dospel k záveru, že k porušeniu práv sťažovateľky nedošlo, čo môže vyzeráť ako protirečenie. Tu si však treba uvedomiť skutočnosť, že uvedené hodnoty a ich praktická implementácia v konkrétnom konaní majú mať určité rámce. To samozrejme Súd zobral do úvahy, a aj keď legitimizoval zákon, ktorý určitý aspekt plurality zo sociálnej sféry *de facto* vylúčil, neznamená to, že pluralitu v plnej miere či v iných aspektoch narušil/odstránil.

V plnej miere však možno súhlasiť s názorom, že daný prístup treba ďalej diskutovať a s veľkou pozornosťou zvažovať (aj v rámci ESLP pre prípad budúcich rozhodnutí), či pri danom výsledku rozhodovacej činnosti zotrvať alebo nie. Argumenty existujú pre obe pozície a je nutné s nimi operovať veľmi pragmaticky a predvídavo.

¹³ AGHA, P. Muslimské šatky v evropském veřejném prostoru. In: *Právnik*, 2015, č. 10, s. 798.

Literatúra

1. AGHA, P. Muslimské šátky v evropském veřejném prostoru. In: *Právnik*, 2015, č. 10, s. 785 – 800.
2. BAŽÍK, M. *Útočník v nákladiaku vrážal a strieľal do davu v Nice, zabil 84 ľudí, zranil ďalších 100*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/512997/nakladiak-vrazil-do-davu-v-nice-hlasia-desiatky-mrtvych/>
3. BITTERMANN, J., MCKENZIE, S., SHOICHET, C. E. *French court suspends burkini ban*. Dostupné na internete: <http://edition.cnn.com/2016/08/26/europe/france-burkini-ban-court-ruling/>
4. BLEIBERG, B. Unveiling the Real Issue: Evaluating the European Court of Human Rights' Decision to Enforce the Turkish Headscarf Ban in Leyla Şahin v. Turkey. In: *Cornell Law Review*, vol. 91, 2005, s. 129 – 170.
5. *Burkini ban in Cannes overturned as French court rules decree 'violates basic freedoms'*. Dostupné na internete: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/burkini-ban-cannes-latest-overturned-french-court-rules-violates-basic-freedoms-a7216901.html>
6. Étude relative aux possibilités juridiques d'interdiction du port du voile intégral. Dostupné na internete: <http://www.conseil-etat.fr/Decisions-Avis-Publications/Etudes-Publications/Rapports-Etudes/Etude-relative-aux-possibilites-juridiques-d-interdiction-du-port-du-voile-integral>
7. *French court overturns 'illegal' burkini ban in Nice*. Dostupné na internete: <http://www.aljazeera.com/news/2016/09/french-court-overturns-illegal-burkini-ban-nice-160901202423711.html>
8. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M.: *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha : C. H. Beck, 2012.
9. MORAVČÍKOVÁ, M. Medzi islamom a sekularizmom: Leyla Şahin proti Turecku, alebo, Návrat k normálnosti? In: Krošlák, D., Moravčíková, M. (eds.) *Rozhodovacia činnosť súdov a náboženstvo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 15 – 30.
10. NĚMČÁK, V. *Zákaz nošení burky ve Francii*. Dostupné na internete: <http://jinepravo.blogspot.sk/2011/04/vitezslav-nemcak-zakaz-noseni-burky-ve.html>

E-mail: daniel.kroslak@gmail.com

REFORMA ORGÁNŮ FINANČNÍHO HOSPODAŘENÍ APOŠTOLSKÉHO STOLCE

THE REFORM OF FINANCIAL MANAGEMENT OF THE HOLY SEE

ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D.

Cyrlometodějská teologická fakulta univerzity Palackého v Olomouci

Abstrakt: Papež František hned po svém nástupu do úřadu avizoval, že se bude snažit o reformování orgánů Římské kurie. Jednou z rovin, kde tuto revizi zahájil již jeho předchůdce Benedikt XVI je oblast finančních mechanismů Apoštolského stolce. Papež František na něj navázal a v roce 2014 ustavil tři nové kontrolní orgány: ekonomickou radu (*Consiglio per l'Economia*), ekonomický sekretariát (*Segreteria per l'Economia*) a úřad generálního revizora (*Ufficio del Revisore Generale*). Jejich statut byl tehdy schválen *ad experimentum*. V červenci 2016 pak byly apoštolským listem papeže Františka „*I beni temporali*“ kompetence těchto orgánů přesněji rozhraničeny. Cílem změn má být větší transparentnost správy hmotného majetku církve, který je určen pro bohoslužbu, zabezpečení kléru, apoštolát i dobročinnost.

Abstract: Pope Francis just after the assuming office announced that he will seek to reform organs of the Roman Curia. One of the areas in which this revision has started its predecessor, Benedict XVI, is the area of financial mechanisms of the Holy See. Pope Francis followed him and he has established three new controlling authorities in 2014: Economic Council (*Consiglio per l'Economia*), Economic Secretariat (*Segreteria per l'Economia*) and the Office of the supervisor general (*Ufficio del Revisore Generale*). Their status was then approved *ad experimentum*. In July 2016 were precisely defined competences of these bodies by the Apostolic Letter of Pope Francis „*I beni temporali*“. The aim of changes should be greater transparency in administration of material sources of the church, designed for religious service, material support of the clergy, apostolate and charity.

Klíčová slova: papež František, reforma, římská kurie, rada kardinálů, ekonomická rada, ekonomický sekretariát, úřad generálního revizora, majetek církve, kontrolní mechanismy.

Key words: pope francis, reform the roman curia, council of cardinals, economic council, economic secretariat, office of the general the supervisor, church property, control mechanisms

ÚVOD

Apoštolský stolec, jakožto subjekt mezinárodního práva veřejného *sui generis* vystupuje jako kolegiální reprezentant světové katolické církve (obdobně jako papež na této rovině vystupuje jako autorita singulární). Přestože se nejedná o primárně politickou reprezentaci, ale o specificky duchovní poslání, ukazuje se jako nutné, aby i jeho záležitosti ekonomické a finanční byly spravovány řádně a odpovědně. Primárním důvodem je poslání církve v oblasti ochrany etických a duchovních hodnot, které může být autentické, pouze pokud je sama vnitřní správa církevních institucí morální a řádná. Dalším z důvodů snahy o urychlené řešení této oblasti byla i medializace zpráv o nepřehlednosti financování těchto institucí. Proto dva poslední papežové, Benedikt XVI a současný papež František postupně revidovali oblast finančních mechanismů a zřídili nové kontrolní orgány pro transparentní správu financí Apoštolského stolce. V příspěvku se chceme zabývat právě těmito nově vytvořenými úřady a jejich kompetencemi; stručně pak také důvody této reformy.

1 APOŠTOLSKÝ STOLEC A JEHO FINANČNÍ ORGÁNY

Ústředí katolické církve zvané Apoštolský stolec má právní subjektivitu podle mezinárodního¹ i kanonického práva. Pojem vymezuje takřka shodně CIC i CCEO:

¹ K pěti základním projevům této subjektivity můžeme počítat: legační právo, kontraktační právo, jurisdikční imunitu, členství v mezinárodních organizacích a postavení Apoštolského stolce v řešení sporů. Podrobněji k specifickým mezinárodněprávního postavení Apoštolského stolce více např. ŠMID, M. K osobitostiam medzinárodnoprávej subjektivity Svätej stolice, s. 115 – 122, In: ŠMID, Marek (ed.), *Právo národov na seba-určenie v kontexte moderného medzinárodného práva*, Trnava, 2012. Jiným mezinárodněprávním subjektem je Stát Vatikánské Město (*Stato della Città del Vaticano*), založený roku 1929 na základě Lateránských dohod mezi Apoštolským stolcem a Itálií.

Apoštolský stolec nebo také Svatý stolec označuje v tomto kodexu nejen papeže, ale též Státní sekretariát, Radu pro veřejné záležitosti církve a ostatní složky římské kurie, pokud z povahy věci nebo textové souvislosti nevyplývá něco jiného.²

Po reformě této kurie v roce 1988³ byla rada pro veřejné záležitosti včleňena do Státního sekretariátu jako jeho druhá sekce (*Sectio de rationibus cum Civitatibus*) a jejím posláním je oblast smluv a vztahů se státy či mezinárodními organizacemi a péče o papežské legáty. Papež Jan Pavel II v konstituci *Pastor bonus* uvádí důvody pro reformu kurie⁴ a zdůrazňuje, že kurie jako taková nemá moc sama od sebe, ale je služebním orgánem ve vztahu k všeobecné církvi a biskupům, má instrumentální charakter a je pouze nástrojem ke službě a správě církve v rukou papeže.⁵ Římská kurie je tedy souhrnem institucí, jejichž prostřednictvím vykonává papež řádně svou nejvyšší pastýřskou službu. Jednotlivé orgány římské kurie vykonávají svou činnost z papežova pověření a jeho jménem.⁶ Úkoly a kompetence jednotlivých orgánů římské kurie jsou dále vymezeny speciálními normami,⁷ přičemž mezi nejdůležitější součásti patří jednotlivé kongregace, rady a soudní tribunály. Mezi ostatními úřady Apoštolského stolce ovšem nacházíme také *ekonomická dikasteria*: Apoštolskou Komoru (*Camera Apostolica*),⁸ Radu pro ekonomii (od února 2014), Prefekturu ekonomických záležitostí Apoštolského stolce (*Prefettura degli Affari Economici della Santa Sede*),⁹ Správu majetku Apoštolského stolce (*Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica*)¹⁰ a generálního revizora (také od února 2014).

Hospodaření, zdroje a příjmy Apoštolského stolce jsou specifické, protože nepochází z vlastního průmyslu či zdrojů, ale ze sbírek a darů věřících

² CIC, kán. 361 (obdobně CCEO, kán. 48).

³ Srov. IOANNES PAULUS II. *Constitutio apostolica Pastor Bonus* (28. 6. 1988), AAS 80 (1988) – Dále PB.

⁴ Srov. PB, úvod, n. 13.

⁵ Srov. PB, úvod, n. 7.

⁶ Srov. CIC, kán. 360.

⁷ Srov. PB, n. 841 – 912.

⁸ Srov. PB n. 171. Pečuje o ekonomické záležitosti Apoštolského stolce zejména v době sedisvakance. V jejím čele je kardinál komoří (*camerlengo*).

⁹ Srov. PB n. 176 – 179. Spravuje ekonomické záležitosti, kontroluje roční uzávěrky, přezkoumává a sestavuje konečný rozpočet Apoštolského stolce.

¹⁰ Srov. PB n. 172 – 175. Má dvě sekce: řádnou, která je zodpovědná za průběžné vedení účetnictví, sestavení roční uzávěrky a návrhu rozpočtu a mimořádnou, která spravuje zvláštní movitý majetek a majetek, který jí byl svěřen jinými institucemi Apoštolského stolce.

a diecézí z celého světa¹¹ a významnou částí také z turistického ruchu či zhodnocení ve finančních produktech (výnosy z akcií, investic apod.). Od roku 2002 je na území Státu Vatikánské město oficiální měnou euro, které nahradilo vatikánskou liru.¹² Ačkoli ne jako součást kurie, existuje banka spojená s Apoštolským stolcem s názvem „Ústav pro náboženské dílo“ (*Istituto per le Opere di Religione* = IOR)¹³, která sídlí v Římě a na její činnost dohlíží od roku 2010 Finanční dozorčí úřad (*Autorità di Informazione Finanziaria* tzv. AIF). Určité orgány hospodářské správy Apoštolského stolce tedy existovaly i před reformními zásahy posledních dvou papežů, ovšem především kontrolní a dozorčí instituce se vyvíjely pomalu a postupně jak bude dále popsáno.

2 DŮVODY REFORMY A ZÁSAHY BENEDIKTA XVI

Tyto důvody vychází z motivů pozitivních i negativních. Pozitivním důvodem je zvýšení svědectví a kredibility církve. Stále větší provázanost oblasti hospodaření s celkovým hodnocením konkrétní společnosti i její důvěryhodnosti vedly k postupnému zhodnocení této roviny i v katolické církvi. Také oblast hospodaření je stále více nahlížena jako oblast misijní, oblast vydávání svědectví a péče o lidskou osobu,¹⁴ která musí být spravována plně

¹¹ Srov. CIC, kán. 1271: Pro spojení poutem jednoty a lásky přispívají biskupové podle možnosti vlastní diecéze k obstarání prostředků, které potřebuje Apoštolský stolec podle současných podmínek, aby mohl řádně poskytovat službu celé církvi.

¹² Stát Vatikánské Město sice není členem Evropské unie, ale sdílí měnovou unii s Itálií, proto přešel na euro společně s ní.

¹³ IOR založil v roce 1942 papež Pius XII. s účelem spravovat finance pro církevní instituce a charitativní práci. Cíle, úkoly a struktura IOR byly upraveny ve Statutu zavazujícím od 1. března 1990. Srov. IOANNES PAULUS II, *Chirographum quo nova ordinatio datur Organismo „Istituto per le Opere di Religione“* (1. 3. 1990), AAS 82 (1990), s. 1619 – 1629 (Statut zde byl ve formě dodatku k textu). V 80 letech 20. století však byla banka zapletena do politických a finančních skandálů, které vedly až k jejímu nařčení z praní špinavých peněz i soudním procesům, následovaným hlubším auditem a kontrolou ze strany Apoštolského stolce.

¹⁴ K duchovnímu rozměru důležitosti řádné správy majetku srov. např. KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Okružní list Orientační zásady pro správu majetku v institutech zasvěceného života a ve společnostech apoštolského života* (2. 8. 2014), Úvod: Ekonomický rozměr je těsně spojen s osobou a jejím posláním. Na ekonomické rovině se odehrávají rozhodnutí velmi důležitá pro život, v nichž musí být patrné evangelní svědectví, pozorně dbající na potřeby bratří a sester. Nebo tamtéž, č. 1.2: Evangelní svědectví vyžaduje, aby správa aktivit pro-

transparentně a čistě. K negativním příčinám, vedoucím k reformám, patřily finanční skandály především kolem banky IOR a snaha některých kuriálních úředníků ovlivňovat tuto oblast.

Papež Benedikt XVI proto v roce 2010 zřídil svým apoštolským listem s názvem „*Pro prevenci a boj proti nelegálním aktivitám ve finanční a měnové oblasti*“ Finanční dozorčí úřad (AIF),¹⁵ instituci, jejímž úkolem je boj proti praní špinavých peněz a financování terorismu jak v oblasti dohledu, tak v oblasti prevence a podávání informací v oblasti financování.¹⁶ První statut tohoto orgánu z roku 2010 byl pak revidován a nahrazen novým v roce 2013. Kroky papeže Benedikta XVI směrem k prověření a novému nastavení finančních orgánů Apoštolského stolce ke konci jeho pontifikátu byly dále urychleny po hodnocení ve zprávě Expertní komise Rady Evropy (tzv. *Moneyval*) z roku 2012, která sice konstatovala jistý pokrok po roce 2010, ale doporučila Apoštolskému stolci přijmout reformy pro dosažení mezinárodních standardů v oblasti boje proti praní špinavých peněz a financování z trestné činnosti především v kontextu banky IOR.¹⁷ Můžeme shrnout, že papež Benedikt XVI. se během svého pontifikátu problémy finanční oblasti (zejména IORu) intenzivně zabýval a situace se začala měnit, leč pomalu. K větší účinnosti těchto opatření ovšem nepřispělo nepružné fungování složitě organizované římské kurie s mocenskými boji. Ke komplexnější reformě této oblasti sáhl pak papež František (papežem od března 2013), který navázal na kroky svého předchůdce papeže Benedikta XVI (papežem 2005 – 2013).

bíhala plně transparentně, při respektování církevních i občanských zákonů, a aby sloužily některé z mnoha forem chudoby. Transparentnost je zásadní pro účinnost a efektivitu působení. Cit. 18. 9. 2016 dle: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsrlife/documents/CIIVCSVA_lettera-circolare-gesione-beni_20140802.pdf

- ¹⁵ Srov. BENEDETTO XVI, *Lett. ap. in forma di motu proprio Per la prevenzione ed il contrasto delle attività illegali in campo finanziario e monetario* (30. 12. 2010). Cit. 18. 9. 2016 dle: http://www.aif.va/ITA/pdf/Lettera%20Apostolica_20101230.pdf. AIF patří mezi ostatní instituce, spojené s Apoštolským stolcem, podle PB č. 186. Od roku 2012 podává každoročně zprávu o financování Apoštolského stolce i Stát Vatikánské Město, o opatřeních v této oblasti a statistiky.
- ¹⁶ Srov. *Statut AIF*, č. 4. Cit 18. 9. 2016 dle: <http://www.aif.va/ITA/Statuto.aspx>
- ¹⁷ Srov. *The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Moneyval: Annual report 2012*, s. 14 a 15. Cit. 17. 9. 2016 dle: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2012_AnnualReport_en.pdf

3 NOVĚ VYTVOŘENÉ KONTROLNÍ MECHANISMY V DOBĚ PONTIFIKÁTU PAPEŽE FRANTIŠKA

Papež František již měsíc po svém zvolení avizoval snahu o reformu celé římské kurie a zrychlil reorganizaci i v této oblasti včetně personálních změn.¹⁸ V září 2013 vytvořil Radu kardinálů (*Consilium Cardinalium*),¹⁹ která má jako poradní orgán papeže podporovat v řízení církve a připravit revizi konstituce o římské kurii. V létě 2013 papež František zřídil komisi pro dohled nad bankou IOR (*Commissio circa Institutum pro Operibus religiosis*),²⁰ a pro lepší plánování ekonomické činnosti kuriálních úřadů papežskou komisi pro organizaci ekonomicko-administrativních struktur Apoštolského stolce (*Pontificia Commissio pro ordinatione structurae oeconomicae-administrativae Sanctae Sedis*).²¹ Papež také v roce 2013 konsolidoval Finanční dozorcí úřad (AIF), zřízený jeho předchůdcem a dal mu nový statut, umožňující bezprostřední dozor s širšími kompetencemi dozoru nad veškerými finančními aktivitami, souvisejícími s Apoštolským stolcem.²² Součástí reformy AIF bylo také vytvoření Výboru finanční bezpečnosti (*Comitatus de nummaria securitate*),²³

¹⁸ V červenci 2013 provedl papež personální změny v Prefektuře pro ekonomické záležitosti jmenováním expertů do této instituce. V srpnu téhož roku byl na postu státního sekretáře vystřídán Tarsicio Bertone, jehož nástupcem se stal Pietro Parolin. Zpráva Moneyvalu z prosince 2013 dosavadní průběh reformy papežského finančního sektoru kvituje s tím, že řada doporučení již byla realizována. Ze šestnácti hlavních uložených povinností byla podle této kontroly dosud splněna jedna úplně, 8 do značné míry, 5 částečně a pouze 2 (dohled nad finančními transakcemi a zmrazení aktiv podezřelých ze souvislosti s teroristickou činností) nedostatečně. Důvodem je dosud omezená efektivita AIF, kterému chybí jí odborníci i formální možnosti zasahovat vůči jiným úřadům kurie. Činnost AIF zpráva hodnotí pozitivně (kromě intenzivnější mezinárodní spolupráce a přísnějšího vatikánského trestního zákonodárství). Srov. *The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Moneyval: Annual report 2013*, s. 25, Cit. 20. 9. 2016 dle: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2013_AnnualReport_en.pdf

¹⁹ FRANCISCUS, *Chirographum quo instituitur Consilium Cardinalium ad adiuvandum Romanum pontificem in Universali Ecclesia gubernanda adque suscipiendum consilium emendationis Constitutionis Apostolicae „Pastor Bonus“ de Curia Romana* (28. 9. 2013), AAS 105 (2013), s. 875 – 876.

²⁰ FRANCISCUS, *Chirographum quo constituitur Commissio circa Institutum pro Operibus Religionis* (24. 6. 2013), AAS 105 (2013), s. 635 – 636.

²¹ FRANCISCUS, *Chirographum quo Pontificia Commissio pro ordinatione structurae oeconomicae-administrativae Sanctae Sedis instituitur* (18. 7. 2013), AAS 105 (2013), s. 707 – 708.

²² Srov. *Statut AIF*, cit. 20. 9. 2016 dle: <http://www.aif.va/ITA/Statuto.aspx>

²³ FRANCISCUS, *Statutum Comitatus de nummaria securitate* (8. 8. 2013), AAS 105 (2013), s. 813 – 814.

jehož úkolem je koordinace příslušných institucí Apoštolského stolce i Státu Vatikánské Město v oblasti prevence a boje proti praní špinavých peněz. Poslání banky IOR bylo potvrzeno v dubnu 2014; banka bude dále pracovat v rámci nových finančních úřadů (tedy ve spolupráci s Ekonomickou radou a na její činnost bude z hlediska její transparentnosti nadále dohlížet AIF proto, aby byla nadále zvyšována transparentnost a soulad s mezinárodní praxí.²⁴ Dalšími kroky k transparentnosti finančních transakcí jsou také pokračující podpisy různých dohod mezi AIF a obdobnými finančními analytickými institucemi různých států v mezinárodní rovině kontroly.²⁵ Prozatím poslední změna ve Statutu IOR proběhla 10. 1. 2015.²⁶

V roce 2014 pak papež apoštolskou konstitucí „*Fidelis dispensator et prudens*“²⁷ zřídil tři nové kontrolní orgány: ekonomickou radu, ekonomický sekretariát a úřad generálního revizora. Jejich statut byl tehdy schválen *ad experimentum*. **Ekonomická rada** (*Consiglio per l'Economia*): má poskytovat orientaci v ekonomickém managementu a dohlížet na struktury, správní a finanční činnost úřadů římské kurie a rovněž institucí napojených na Apoštolský stolec i Stát Vatikánské město. Určuje kritéria pro zcizování majetku či mimořádné správy pro struktury, které dozoruje (k platnosti potřebují potvrzení prefektem Ekonomického sekretariátu).²⁸ Rada dorozuje roční rozpočet i účetní závěrku Apoštolského stolce a Státu Vatikánské Město a připravuje papeži další doporučení v této oblasti.²⁹ Svěřené úkoly má ko-

²⁴ IOR od jara 2014 pokračuje v prověřování účtů, transakcí a aktualizoval seznam institucí a osob, kterým chce do budoucna výlučně poskytovat své služby. Náleží k nim katolické instituce, duchovní osoby, zaměstnanci a bývalí zaměstnanci Městského státu Vatikán, velvyslanectví a diplomati akreditovaní u Apoštolského stolce. Vztahy s jinými klienty chce banka uzavřít pod dohledem Finančního dozorcího úřadu. cit. 19. 9. 2016 dle: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19956>

²⁵ Srov. např. <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19646> Cit. 20. 9. 2016.

²⁶ Srov. *Cardinalium Commissio ad Vigilandum Institutum Operum Religionis (I.O.R.), Rescriptum „ex Audientia SS.mi“* (10. 1. 2015), AAS 107 (2015), s. 286. Šlo i tři změny: zvětšení počtu členů komise kardinálů a dozorcí rady z pěti na šest, k platnosti usnesení těchto grémií je nyní nutná většina hlasů a byla upravena úloha předsedajícího při hlasování.

²⁷ FRANCESCO, *Lett. apostolica in forma di motu proprio Fidelis dispensator et prudens* (24. 2. 2014), cit 20. 9. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20140224_fidelis-dispensator-et-prudens.html

²⁸ Srov. *Statuto del Consiglio per l'Economia*, čl. 2 § 4 cit. 30. 10. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco_20150222_statuti-segreteria-per-economia.html

²⁹ Srov. tamtéž, čl. 3 §

nat v duchu evangelia, podle sociální nauky církve, i podle osvědčené praxe na mezinárodní úrovni v oblasti veřejné správy a finančního řízení.³⁰ Ekonomickou radu tvoří na dobu pěti let patnáct členů, osm z řad kardinálů a biskupů v zastoupení univerzální církve a sedm laických finančních odborníků. Vedením je pověřen kardinál koordinátor. *Ekonomický sekretariát* (*Segreteria per l'Economia*) je dikasterium římské kurie podřízené přímo papeži a kromě dozorčí funkce (obdobně Ekonomické radě) má sledovat také nákup vnějších služeb a nakládání s lidskými zdroji. Jeho hlavním úkolem bude vypracování každoročního rozpočtu a finanční plánování. Sekretariát má sekci dozoru a kontroly, sekci administrativní a další oddělení a kanceláře. Vedením je pověřen kardinál prefekt.³¹ Posledně jmenovaným je pak Úřad generálního revizora (*Ufficio del Revisore Generale*), v jehož kompetenci bude provádění auditů účetnictví a hospodářské správy všech institucí Apoštolského stolce a Státu Vatikánské Město. Generální revizor vykonává svůj úřad plně autonomně a nezávisle, může konat i zvláštní revizi dozorovaných institucí, přijímá informace o nesrovnalostech v činnosti dozorovaných orgánů, provádí jejich přezkum a navrhuje příslušná opatření. Předkládá Ekonomické radě program ročního auditu a správy u své činnosti.³² Po provedené kontrole informuje Radu i Ekonomický sekretariát, zasílá zprávu úřadu AIF, a obrací se na příslušné orgány v případě podezření z trestné činnosti.³³ Tento úřad je tvořen samotným generálním revizorem a jeho kanceláří.

Papež zároveň s vytvořením výše uvedených úřadů potvrdil dosavadní funkce a pravomoci finančního úřadu AIF i povinnosti Správy majetku Apoštolského stolce (APSA). Přesné vymezení kompetencí a vazeb mezi nimi bylo vymezeno v červenci 2016 apoštolským listem papeže Františka „*I beni temporali*“³⁴ kdy došlo k faktickému oddělení správy majetku a kontroly této správy. Správě majetku Apoštolského stolce náleží správa majetku a financí

³⁰ Srov. tamtéž, čl. 1 § 3.

³¹ Srov. *Statuto della Segreteria per la Economia*, čl. 4 § 1 a 2, čl. 20, cit. 30. 10. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco_20150222_statuti-segreteria-per-economia.html

³² Srov. *Statuto dell'ufficio del Revisore generale*, čl. 2 § 1 a 2, čl. 3, cit. 30. 10. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco_20150222_statuti-segreteria-per-economia.html

³³ Srov. tamtéž, čl. 4 § 2.

³⁴ FRANCESCO, *Lett. apostolica in forma di motu proprio Beni temporali circa alcune competenze in materia economica-finanziaria* (4. 7. 2016). Cit. 20. 9. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160704_i-beni-temporali.html

a Ekonomickému sekretariátu kontrola a dohled nad touto správou. V případech sporných otázek přísluší rozhodnutí určenému zvláštnímu delegátovi. Tímto vyjasněním kompetencí byla dokončena reforma ekonomických institucí Apoštolského stolce. Zlepšení situace v popisované oblasti souvisí ne přímo také s vydáním nového *trestního zákoníku Státu Vatikánské Město* v červenci 2013,³⁵ který kromě hlavních oblastí³⁶ umožňuje mimo jiné šetření trestných činů proti veřejné administraci a proti korupci. Byly zavedeny také trestní postihy proti právníkům osobám v případech, kdy profitují z kriminální činnosti svých orgánů nebo zaměstnanců a rozšířena aplikace trestních zákonů na členy, úředníky a zaměstnance různých organismů římské kurie a institucí, které jsou s ní spojeny, na právnícké osoby Apoštolského stolce, papežské legáty a diplomatický personál.³⁷

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Můžeme tedy shrnout, že jakkoli není primárním posláním církve řešit otázky ekonomické, i její nejvyšší představitelé byli nuceni se touto oblastí vážně zabývat, zasáhnout a nově nastavit kontrolní mechanismy právě pro zvýšení kredibility církve, která má být symbolem a nositelem morálních a etických hodnot ve společnosti. Za obou posledních papežů docházelo k reformám, které byly urychleny za papeže Františka a souběžně s nimi i k personálním změnám³⁸ na různých postech, které by měly přispět k větší

³⁵ *Norme complementari in materia penale*. Cit. 23. 9. 2016 dle: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/Legge%20n.%20VIII%20-%20Norme%20complementari%20in%20materia%20penale.pdf>

³⁶ Tj. zavedení trestného činu mučení a vymezení deliktů proti nezletilým (včetně obchodu s dětmi, prostituce, verbování do ozbrojených složek, sexuálního násilí, pedopornografie, přechovávání pedopornografického materiálu a sexuálních skutků s nezletilými), trestů za zločiny proti lidskosti, genocidy a apartheidu, válečné zločiny, terorismu a dalších.

³⁷ Toto rozšíření má za cíl umožnit příslušným orgánům Apoštolského stolce činným v trestním řízení stíhat přestoupení příslušných zákonů také v případech, kdy jsou spáchány mimo hranice Státu Vatikánské město.

³⁸ Již koncem června 2013 ustavil František *Komisi pro reformu IOR*, která navrhla jak lépe uzpůsobit činnost této banky univerzálnímu poslání Apoštolského stolce. Krátce nato odstoupili ze svých pozic generální ředitel IOR Paolo Cipriani a jeho zástupce Massimo Tulli, vyšetřovaní kvůli korupci. Také hlavní účetní majetkové správy APSA Nunzio Scarano byl zbaven místa pro korupci, podvod a pomluvu. Hodnocení těchto i dalších

efektivitě a kontrole tohoto sektoru s cílem dosáhnout mezinárodních standardů finanční oblasti. Reforma úřadu AIF i banky IOR ještě není ukončena. Že však je nakročeno správným směrem dotvrzuje i poslední hodnocení Moneyvalu z prosince 2015, které stále kladněji hodnotí prevenci a utváření účinného systému, schopného předcházet a bránit finanční kriminalitě.³⁹ Transparentnost a tím i věrohodnost hlásání katolické církve totiž bude záviset na i zdravém a stabilním hospodaření s financemi s cílem ne pouze majetek hromadit a zhodnocovat, ale používat ho kromě vlastních bohoslužeb či zabezpečení kléru především pro apoštolát, charitu a solidaritu a zvyšování kvality života lidské společnosti. Papež František v této snaze zaměřuje nejen reformu finančních institucí Apoštolského stolce; celým jeho pontifikátem se nese snaha o větší sociální spravedlnost, solidaritu o hospodaření, které vychází z etiky, sledující zájmy lidské osoby.⁴⁰

Literatura

1. Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Roma : Libreria Editrice Vaticana, MDCCCCLXXXIII. ISBN 82-209-1419-0.
2. IOANNES PAULUS II. Constitutio apostolica **Pastor bonus** de romana curia (28. 6. 1988). In: *Enchiridion Vaticanum 11 (1998 – 1989)*, n. 787 – 1070.
3. ŠMID, M.: K osobitostiam medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice, s. 115 – 122, In: ŠMID, M. (ed.), *Právo národov na sebaurčenie v kontexte moderného medzinárodného práva*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2012. ISBN 978-80-8082-529-4.
4. FRANTIŠEK, *Apoštolská exhortace Evangelii gaudium o hlásání evangelia v současném světě (24. 11 2013)*, český překlad. Praha : Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0.

personálních změn se v článku vyhýbáme z toho důvodu, že jsou dokumentovatelné pouze z novinových zpráv, u nichž nemůžeme ověřit věrohodnost. Mimo to některá vyšetřování dosud nebyla uzavřena.

³⁹ Srov. *The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Moneyval: Annual report 2015*, s. 17 – 18, cit. 20. 9. 2016 dle: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2015_AnnualReport_en.pdf

⁴⁰ Srov. FRANTIŠEK, *Apoštolská exhortace Evangelii gaudium o hlásání evangelia v současném světě (24. 11 2013)*, č. 58.

5. FRANCISCUS, Chirographum quo instituitur Consilium Cardinalium ad adiuvandum Romanum pontificem in Universali Ecclesia gubernanda adque suscipiendum consilium emendationis Constitutionis Apostolicae „Pastor Bonus“ de Curia Romana (28. 9. 2013), AAS 105 (2013), s. 875 – 876
6. FRANCISCUS, Chirographum quo constituitur Commissio circa Institutum pro Operibus Religionis (24. 6. 2013), AAS 105 (2013), s. 635 – 636.
7. FRANCISCUS, Chirographum quo Pontificia Commissio pro ordinatione structurae oeconomicae-administrativae Sanctae Sedis instituitur (18. 7. 2013), AAS 105 (2013), s. 707 – 708.
8. FRANCISCUS, Statutum Comitatus de nummaria securitate (8. 8. 2013), AAS 105 (2013), s. 813 – 814.
9. IOANNES PAULUS II, Chirographum quo nova ordinatio datur Organismo „Istituto per le Opere di Religione“ (1. 3. 1990), AAS 82 (1990), s. 1619 – 1629
10. Cardinalium Commissio ad Vigilandum Institutum Operum Religionis (I.O.R.), Rescriptum „ex Audientia SS.mi“ (10. 1. 2015), AAS 107 (2015), s. 286

Elektronické zdroje:

1. BENEDETTO XVI, Lett. ap. in forma di motu proprio Per la prevenzione ed il contrasto delle attività illegali in campo finanziario e monetario (30. 12. 2010). Cit. 18. 9. 2016 dle: http://www.aif.va/ITA/pdf/Lettera%20Apostolica_20101230.pdf
2. FRANCESCO, Lett. apostolica in forma di motu proprio Fidelis dispensator et prudens (24. 2. 2014), cit 20. 9. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20140224_fidelis-dispensator-et-prudens.html
3. FRANCESCO, Lett. apostolica in forma di motu proprio Beni temporali circa alcune competenze in materia economica-finanziaria (4. 7. 2016). Cit. 20. 9. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160704_i-beni-temporali.html
4. KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, Okružní list Orientační zásady pro správu majetku v institutech zasvěceného života a ve společnostech

- apoštolského života (2. 8. 2014) Cit. 18. 9. 2016 dle: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/CIVCSVA_lettera-circolare-gesione-beni_20140802.pdf
5. Statuto AIF, Cit 18. 9. 2016 dle: <http://www.aif.va/ITA/Statuto.aspx>
 6. Statuto del Consilio per L'economia, cit. 30. 10. 2016 dle: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco_20150222_statuti-segreteria-per-economia.html
 7. Norme complementari in materia penale, Cit. 23. 9. 2016 dle: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/Legge%20n.%20VIII%20-%20Norme%20complementari%20in%20materia%20penale.pdf>
 8. The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Moneyval: Annual report 2012. Cit. 17. 9. 2016 dle: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2012_AnnualReport_en.pdf
 9. The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Moneyval: Annual report 2013. Cit. 20. 9. 2016 dle: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2013_AnnualReport_en.pdf
 10. The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Moneyval: Annual report 2015, cit. 20. 9. 2016 dle: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2015_AnnualReport_en.pdf
 11. Papež rozhodl o budoucnosti vatikánské banky, Cit. 20. 9. 2016 dle: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19956>
 12. Vatikán se stále více zapojuje do boje proti recyklaci peněz. Cit. 20. 9. 2016 dle: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19646>

E-mail: monika.menke@upol.cz

FINANCING OF CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES IN THE SLOVAK REPUBLIC¹

FINANCOVANIE CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.

Právnická Fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstract: Financing, their economic relations are one of the key issues that define relations of the State and the Church in general. They reflect the country's history, contemporary culture and religion, and future of traditions and beliefs. The paper deals with the principles of the financing of churches and religious communities in Slovakia. It reflects the historical development of the research area and the existing bond of registered churches and religious societies in the state budget. Does not neglect other benefits that churches and religious communities enjoy in the form of tax benefits and incentives, or remission of import duties objects linked with liturgy. The future development of economical provision of churches in Slovakia projected on the basis of concluded bilateral treaties and agreements between the state and churches and religious communities.

Abstrakt: Financovanie, ekonomické vzťahy, sú jednou z kľúčových otázok, ktoré definujú vzťahy štátu a cirkví vo všeobecnosti. Odrážajú históriu krajiny, súčasnú kultúru a náboženstvo, ako aj budúcnosť tradícií a náboženskej viery. Predkladaný príspevok sa zaoberá princípmi financovania cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. Reflektuje historický vývoj v skúmanej oblasti i súčasnú väzbu registrovaných cirkví a náboženských spoločností na štátny rozpočet. Neopomína ďalšie benefity, ktoré cirkvi a náboženské spoločnosti požívajú vo forme daňových zvýhodnení, či odpustení dovozných ciel' na liturgické predmety. Budúci vývoj ekonomického zabezpečenia cirkví na Slovensku predpokladá na základe uzatvorených bilaterálnych zmlúv a dohôd medzi štátom a cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

¹ Scientific contribution was elaborated in the framework of the research project VEGA 1/0254/16 Financing of Churches and Religious Societies. / Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci výskumného projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

Key words: financing of churches and religious communities, state budget, clergy, tax advantages, import duties, restitutions of church property, contractual relations between the State and churches and religious communities

Kľúčové slová: financovanie cirkví a náboženských spoločností, štátny rozpočet, klérus, daňové zvýhodnenia, dovozné clá, reštitúcie cirkevného majetku, zmluvné vzťahy medzi cirkvami a náboženskými spoločnosťami

INTRODUCTION

Financing of churches and religious communities, their economic relations are one of the key issues that define relations of the State and the Church in general.² They reflect the country's history, contemporary culture and religion, and future of traditions and beliefs.³ This domain concerns mainly the autonomy of churches.⁴ The degree of freedom of churches and religious communities in the society is directly related to their financial independence. Historical grievances but may not be time-barred. This also applies to questions of church property that was unlawfully nationalized. The right solution for a new model of financing of churches and religious communities in Slovakia is a key starting point for the development of a democratic secular state.⁵

² WIESHAIDER, W. Spôsoby financovania cirkví a náboženských spoločností. In: MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E. (eds.) *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. Pp. 68 – 76.

³ ŠABO, M. Vývoj vzťahov štátu a cirkví v Českej republike a v Slovenskej republike s dôrazom na financovanie cirkví. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. *Konvergenca a divergencie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014. p. 64n.

⁴ ŠMID, M. Aktuálne európske tendencie ovplyvňujúce vzťahy medzi štátom a cirkvami a náboženskými spoločnosťami. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.) *Konvergenca a divergencie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014. Pp. 7 – 14.

ŠMID, M. K subjektívite a právnomu postaveniu cirkví a náboženských spoločností v štátoch Európskej únie vo svetle Lisabonskej zmluvy. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.) *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. Pp. 7 – 13.

⁵ ŠMID, M. Právo na začiatku 21. storočia – nástroj ľudského rozmaru? In: *Studia Aloysiana*, No 5 (2014), Pp. 17 – 28.

HISTORICAL CONTEXT

The ruling Habsburg Dynasty started to exercise its dynastic absolutism as enlightened absolutism in the 18th century. This was also manifested by the change in its approach to the state Catholic Church. The earlier partnership was replaced by absolutist interferences of the State in the life of the Church. Maria Theresa introduced State supervision over the administration of church and monastic property. Revenue of church foundations was predisposed to the benefit of the army and public schools. Joseph II sought to affect the church life, too, and he even issued regulations concerning liturgy matters. He abolished contemplative monasteries and direct effect of canonical regulations on the secular sphere. The Patents of Tolerance by Joseph II were a notable achievement. They, however, enabled only a partial and limited religious tolerance and preserved the privileged status of the Catholic Church.⁶

The emancipation of individual churches was accomplished between 1848 and 1918. The model of absolutist state guardianship of churches was substituted by a system of parity and equality. The Constitution of 1848 guaranteed the freedom of religion and conscience and the autonomy in church and property matters. While up to then, official registers had been run by Catholic parish offices only, new decrees of the Ministry of Interior enabled to run registers by non-Catholic churches, too. The process of emancipation of the Catholic Church and the Protestant churches started. The process included the Concordat of 1855, by which the Catholic Church gained considerable autonomy in dealing with its own issues, as manifested e.g. by the sovereignty of the Catholic Church over matrimonial matters of its members. In 1870 the Concordat was, however, denounced by the Austrian State as result of the acceptance of the dogma of Papal infallibility by the First Vatican Council. In 1874 the Government adopted the Law on regulation of external relations of the Catholic Church, which re-organised the relations between the Apostolic See and the Austrian Monarchy. The parity relation between the Catholic Church and the State was generally adopted, and the same stand was also taken towards Non-Catholics. Full emancipation and parity of the Protestant evangelical churches followed up the Vienna discussions in 1849 –

⁶ The Patent of Tolerance of 1781 granted free exercise of religion to the Evangelical Church of the Augsburg and Helvetic Confessions, the Jewish Religious Community and the Orthodox Church.

1859. Discussions resulted in the so-called „Protestant“ Imperial Patent of 1861. The right to receive state subsidies was one of the attributes of this equality. In 1861 temporary constitutions of Protestant churches were endorsed.⁷ Orthodox Christians became emancipated in Non-Hungarian countries by the 1781 Tolerance Patent.⁸ Gradual emancipation of the Jewish Religious Community was completed by the adoption of the National Basic Law of 1867.⁹

An important milestone was the 1874 Law on Contributions to the Religious Fund and the so-called congrua laws. Since the land religious funds were not sufficient to provide priests with the congrua (maintenance), according to this law, these funds were subsidised partially from state and partially from church resources. This law was basically in force during the whole period of the Austro-Hungarian Monarchy, and Czechoslovakia, as a successor state, adopted this law, too. In 1874 the law regulating the recognition of churches and religious societies was adopted.

The establishment of the independent Czechoslovak Republic was accompanied with dynamic or even dramatic state-church relations; however, in principle the legal status of churches and religious societies was not affected. The initial scepticism, mainly on the side of the Catholic Church, was followed by *Modus Vivendi* signed with the Holy See in 1928 that in fact preserved the previous state. As for the financing of churches, principles of the period of the Austrian Monarchy were valid, and amended several times. We have to mention the Bull of Pope Pius XI, which defined the borders of Catholic dioceses in the former Czechoslovakia so as to align them with national borders and to ensure that no part of the territory falls under the religious jurisdiction outside the territory of the Republic. After the Second World War and the re-establishment¹⁰ of the Czechoslovak Republic, the course of events headed towards suppression of the natural influence of churches in the public life, and the whole process culminated in coup d'état by the Communist Party in 1948. Hence, the current development of state-church relations was forcibly terminated, and it was restored only after November 1989.

⁷ Augsburg and Helvetic Confessions.

⁸ In Kingdom of Hungary, they were recognised in the past already, and that in different ways: In the Directive of 1864 they were called Greek-Eastern Churches.

⁹ TRETERA, J. R., PŘIBYL, S. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha : J. Krigl, 1997. <http://www.prf.cuni.cz/spolky>.

¹⁰ The so-called „War Slovak State“ (1939 – 1945) was established on 14 March 1939 as Hitler's satellite. In the Preamble of its Constitution it defined itself as a Christian state.

Under the communist rule, the religious life – as well as churches themselves – was forcibly and systematically suppressed. This corresponded with the status of churches and religious societies, which existed as subordinate subjects without possibility to freely govern their cult or social and charitable activities. On the other hand, churches at least became a limited area of activities independent of the communist power until November 1989.¹¹

FINANCING OF CHURCHES IN DEMOCRATIC CONDITIONS AFTER THE VELVET REVOLUTION

After the socio-political change due to the collapse of communism a new legislation enabled churches and religious communities to have full internal selfgovernment, but it did not eliminate their direct financial dependence on the state.¹²

Act no. 218/1949 Coll. on financial provision for churches and religious communities, as much amended, eliminated a discriminatory approach and state control over the churches, but still maintains a paternalistic approach to the churches in the field of finance. By means of the Act the communist state imposed a unified form of direct state subsidy on churches and religious communities. The subsidy should have superseded the whole spectrum of individually differentiated traditional sources of income. In the period between 25 February 1948 and 1 November 1949 when the Act no. 218/1949 Coll. came into force, a crucial part of the churches' productive property was nationalised without redress, particularly by means of a unilateral implementation of the Acts on land and agrarian reforms. Restitution of church property is one of the processes enabling churches to start working towards economic independence.

¹¹ MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M. *Cisárovo cisárovi. Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, p. 57.

MORAVČÍKOVÁ, M. The Slovak Republic. In: BEHR, H., HILDEBRANDT, M. (eds.) *Politik und Religion in der Europäischen Union. Zwischen national Traditionen und Europäisierung*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, pp 311 – 340.

¹² MORAVČÍKOVÁ, M. Law, Religion and Belief in Slovakia, the Czech Republic and Poland. In: CUMPER, P., LEWIS, T. (eds.) *Religion, Rights and Secular Society. European Perspectives*. Cheltenham : Edward Elgar, 2012, pp. 233 – 232.

On the basis of Federal Act no. 298/1990 Coll. on the regulation of some property relations of monastic orders and congregations and the Olomouc archbishopric as spelt out in Act no. 338/1991 Coll., some property of monastic orders and congregations was returned. In the territory of the Slovak Republic, 95 monasteries were involved. Act no. 282/1993 Coll. on the mitigation of some of the legal injustices to property caused to churches and religious communities enabled some ownership rights to be restored. This related to movable and immovable things of which churches and religious communities were dispossessed on the basis of decisions of state bodies, civil law and administrative Acts issued in the period between 8 May 1945 – 2 November 1938 in the case of Jewish communities – and 1 January 1990. The Act stipulated that proceedings relating to the surrender of immovable things be exempt from administrative and court fees, and compensation for costs connected with the geographical location of surrendered real estate must be provided by the State. Act no. 97/2002 Coll. amending Act no. 282/1993 Coll., added to the property to be restored lands that are the part of the forest land in national parks.

At present, on the basis of Act no. 218/1949 Coll. and its amendments by Acts no. 88/1950 Coll., no. 16/1990 Coll., no. 522/1992 Coll., no. 467/2005 Coll. and no. 462/2013 Coll. the State must provide churches and religious communities with funds for payment of their clergy stipends, including contributions to social and health care funds and the employment fund – if churches and religious communities so request. Churches and religious communities that were provided with personal benefits for their clergy up to 31 December 1989 are not obliged to do this. The classification and levels of clergy stipends are regulated by Regulation of the Government of the Slovak Republic no. 299/2007 Coll. as amended by Regulation of the Government of the Slovak Republic no. 3/2016 Coll.

The State contributes to the operation of the headquarters of registered churches and religious communities. The Ministry of Culture SR is the administrator of the financial support assigned in the national budget by the National Council SR for churches and religious communities. Through the church department it remits assigned funds to each church headquarters of churches and religious communities on a monthly basis.

TAX AND OTHER ADVANTAGES

All proceeds of church collections, income for church activities, and regular contributions of registered churches' and religious communities' members are tax exempt. The value of gifts provided for humanitarian, charitable and religious purposes of the churches and religious communities registered by the State may be deducted from the taxable income of natural persons and legal entities to the amount stipulated by the Act. Lands forming one functional unit with a building or part of a building which is used for the performance of religious ceremonies, and with the whole or part of a building which serves as offices for persons commissioned for church administration, are exempt from land tax. Lands where cemeteries are founded are also exempt from land tax. Buildings and those parts of them used exclusively for the performance of religious ceremonies or as the offices of church administrators are exempt from the tax on buildings. Legacies and gifts earmarked for the development of registered churches and religious communities¹³ are exempt from inheritance tax. Under conditions stipulated by Ordinance no. 17/1994 Coll., religious objects and gifts for churches and religious communities are exempt from import duty.

2 % OF INCOME TAX

On the basis of Section 48 of Act no. 366/1999 Coll. on tax on earnings, as amended by later regulations, each taxpayer is entitled to remit, through the tax administrator, a sum of money equivalent to 2 % of his or her income tax to one of the specified legal entities¹⁴ among which are agencies of churches and religious communities. In addition to this, churches and religious communities as well as entities with legal personality derived from

¹³ Act no. 366/1999 Coll. on taxes on earnings, Act no. 317/1992 Coll. on real estate tax, Act no. 318/1992 Coll. on inheritance tax, donation tax and transfer tax and real estate transfer.

¹⁴ Apart from the facilities of registered churches and religious communities, these include civic associations, foundations, noninvestment funds, non-profitable organisations providing generally beneficial services, organisations with an international element, and the Slovak Red Cross.

them, may apply for various grants and subsidies. Churches may apply for grants towards the preservation and recovery of cultural landmarks that are in their ownership as well as for social, charitable, educational and cultural projects.

NEW MODEL OF FINANCING OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES

Since 2000, work has been in progress towards the goal of a new model of financial provision for churches and religious communities. In 2001 the Ministry of Culture submitted a Bill on financial provision for churches and religious communities. The Bill preserved the principle of the existing model, but with the difference that financial provision takes into account the number of members of each church and religious community and specific conditions of their activity in relation to their size. The Bill passed through the legislative process up to being discussed by the National Council SR plenary. However, it was removed from the agenda on the proposal of one of the deputies, and up to now it has not been put back. A broad consensus of churches and religious communities, political parties, and other involved society constituents, seems to have foundered again. Since 2010 has been work in this area two new expert groups on the side of churches and the State too. We are expecting a result in near future.

FINANCING OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN BILATERAL ACTS BETWEEN THE STATE AND CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES

The Act no 394/2000 Coll. amending the Act no. 308/1991 Coll. on the freedom of belief and the position of churches and religious societies brought the possibility to conclude agreements with the State. The Catholic Church and other eleven churches made use of this possibility. Agreements, concluded with the Holy See and registered churches and religious commu-

nities, are one of the answers to a high degree of popular religiousness that is not and neither wants to be deprived of certain values, as presented by media. These contracts represent a shift towards the higher qualitative level of legislative improvement of state-church relations. They enable churches to offer some kind of co-operation to the state in specific realms of social life. At the same time, they enable the state to accept the helping hand of churches when solving relevant social problems.

Concerning on the Basic Treaty between the Slovak Republic and the Holy See, the National Council of the Slovak Republic passed the Act No. 394 as of the year 2000. It is a political, international treaty of presidential type. As for the content, it comprehensively regulates the relations between Slovakia and the Holy See. In 2002 the President signed the Agreement between the Slovak Republic and the Registered Churches and Religious Societies in the Slovak Republic no. 250/2002 Coll., which had been granted prior consent by the Government and the National Council. Although of different nature, the wording of this Agreement is almost identical with the Basic Treaty between the Slovak Republic and the Holy See.

The Basic Treaty between the Slovak Republic and the Holy See and the Agreement between the Slovak Republic and the Registered Churches and Religious Societies in the Slovak Republic has settled, inter alia, that the parties would conclude four other partial treaties. Two of them, treaties on pastoral care in armed forces and armed corps, and on religious upbringing and education was concluded and brought financing of the Ordinariate of Armed Forces and Armed Units was established, having the status of a diocese, and The Centre of the Ecumenical Pastoral Care in the Armed Forces and Armed Units of the Slovak Republic. The priests and the deacons permanently authorised to provide pastoral care in the Ordinariate have certain rights and duties, which have been outlined by Canon Law for diocesan ministers and deacons, and they assume the position of employees within the relevant unit of the Armed Forces and Armed Units. The Slovak Republic secures the funding and material needs of clerics working under the Ordinary, according the laws of the Slovak Republic. The Slovak Republic provides financially and materially for the activity for the Ordinariate in the armed forces, for the seat of the Ordinariate, for a church, for a residence for the Ordinary, and for proper places of worship.

Treaty between the Slovak Republic and the Holy See about Catholic upbringing and education says that Catholic schools will be granted financial

funding equal to that of all the schools, in accordance with the legal system of the Slovak Republic. The Slovak Republic upholds the financial funding for Catholic theological faculties and for seminaries for priesthood. The Contracting Parties shall support mutual co-operation between the Catholic University and the other universities in education and research.

Treaties between the Slovak Republic and the Holy See and between the Slovak Republic and eleven registered churches has anticipated the making of two further, so called partial treaties. It's a case of the right to exercise objections in conscience according to the doctrinal and ethical principles of the Catholic Church, and the financial support of the Church, as anticipated by articles 7 and 20 of the Basic Treaty between the SR and the Holy See.¹⁵

CONCLUSION

Religion is perceived as a significant part of the social life in the Slovak Republic. Conditions for the fulfilment of religious needs on behalf of its citizens are made by the state. Religious communities are not excluded from the system, supporting various social activities. The State-church relations, as reflected in religious-legal systems will become an important tool for assertion of the common good. It is very important for the Slovak Republic to reflect upon the experience of neighbouring countries with their respective elements of religious-legal systems, in order to resist the temptation of value emptying and cultural relativism, which would lead to excessive normativity. The specific area in Law-Religion system, financing of churches and religious communities is one of milestones of new modern secular State.

¹⁵ MORAVČÍKOVÁ, M., RIOBÓ SERVÁN, A. Acuerdos entre la República Eslovaca y la Santa Sede. In: *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado* 21, 2009.

ŠMID, M. Bilateral Agreement between State and Churches or Religious Communities in Slovakia and the Protection of Conscience: Fresh Call for Fundamental Debate. In: *Forum Iuris Europaeum*, No 1 (2013), pp 49 – 54. MORAVČÍKOVÁ, M. State and Church in the Slovak Republic. In: ROBBERS, G. *State and Church in the European Union*. Baden-Baden: Nomos, 2005, pp 491 – 518.

Bibliography

1. KROŠLÁK, D. *Introduction to the Slovak Constitutional System*. Praha : Leges, 2013.
2. MORAVČÍKOVÁ, M. The Slovak Republic. In: BEHR, H., HILDEBRANDT, M. (eds.) *Politik und Religion in der Europäischen Union. Zwischen national Traditionen und Europäisierung*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, pp 311 – 340.
3. MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M. *Cisárovo cisárovi. Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001.
4. MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M. *Religiozita na Slovensku II*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003.
5. MORAVČÍKOVÁ, M. State and Church in the Slovak Republic. In: ROBBERS, G. *State and Church in the European union*. Baden-Baden : Nomos, 2005, pp 491 – 518.
6. MORAVČÍKOVÁ, M. Law, Religion and Belief in Slovakia, the Czech Republic and Poland. In: CUMPER, P., LEWIS, T. (eds.) *Religion, Rights and Secular Society. European Perspectives*. Cheltenham : Edward Elgar, 2012, pp 233 – 232.
7. MORAVČÍKOVÁ, M., RIOBÓ SERVÁN, A. Cooperación del Estado con las Iglesias en Materia de Educación: La República Eslovaca. In: *Revista general del Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*. No 7, Enero 2005.
8. MORAVČÍKOVÁ, M., RIOBÓ SERVÁN, A. Acuerdos entre la República Eslovaca y la Santa Sede. In: *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*. No 21, 2009.
9. NĚMEC, D. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990 – 2010)*. Louvain : Peeters, 2012.
10. ŠABO, M. *Model financovania Katolíckej cirkvi v SR*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008.
11. ŠABO, M. Problematika budúcnosti vzťahu štátu a cirkví na Slovensku v kontexte existujúceho modelu financovania cirkví a náboženských spoločností. In: MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E. (eds.) *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, pp 16 – 24.

12. ŠABO, M. Vývoj vzťahov štátu a cirkví v Českej republike a v Slovenskej republike s dôrazom na financovanie cirkví. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. *Konvergenie a divergenie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014, pp 63 – 73.
13. ŠMID, M. Aktuálne európske tendencie ovplyvňujúce vzťahy medzi štátom a cirkvami a náboženskými spoločnosťami. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.) *Konvergenie a divergenie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014, pp 7 – 14.
14. ŠMID, M. K subjektivite a právnemu postaveniu cirkví a náboženských spoločností v štátoch Európskej únie vo svetle Lisabonskej zmluvy. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.) *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, pp. 7 – 13.
15. ŠMID, M. Bilateral Agreement between State and Churches or Religious Communities in Slovakia and the Protection of Conscience: Fresh Call for Fundamental Debate. In: *Forum Iuris Europaeum*, No 1 (2013). Pp. 49 – 54.
16. ŠMID, M. Právo na začiatku 21. storočia – nástroj ľudského rozmaru? In: *Studia Aloisiana*, No 5 (2014), pp 17 – 28.
17. TRETERA, J. R., PŘIBYL, S. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha : J. Krigl, 1997. [dostupné on-line] <http://www.prf.cuni.cz/spolky>
18. WIESHAIDER, W. Spôsoby financovania cirkví a náboženských spoločností. In: MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E. (eds.) *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, pp 68 – 76.

E-mail: michaela.moravcikova@truni.sk

CÍRKEVNÍ DANĚ A JEJICH ZAKOTVENÍ VE VYBRANÝCH PRÁVNÍCH ŘÁDECH

CHURCH TAXES AND THEIR INCLUSION IN SELECTED JURISDICTIONS

Bc. Matěj Mrlina

student V. ročníku Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Abstrakt: Příspěvek se zabývá daněmi, které jsou vybírány církvemi ve vybraných zemích. Tento institut se objevuje napříč Evropou, jak v zemích, které samy sebe označují jako sekularizované státy, tak v zemích, ve kterých funguje tzv. státní náboženství. Z pohledu České republiky, kde ukládání daní je možno pouze na základě zákona a žádný zákon, který by dovoľoval jinému subjektu než státu vybírat na jeho území daně, je velmi zajímavý pohled na právní úpravu zemí, které sdílejí stejné demokratické hodnoty a ideje, ba dokonce v základních právních předpisech některých se český (česko-slovenský) právní řád inspiroval, či jej označuje často jako příkladný, a současně se v této problematice úprava natolik liší. Jinak je to pak samozřejmě v situaci, kdy církev jako státem preferované náboženské společenství je předurčeno k tomu, aby získávala finanční prostředky, jak ze státních rozpočtů, tak případně výběrem daní pro sebe sama. Analýza právní úpravy umožňuje pohlédnout, jak lze na vztah státu a církví, zejména co se týče financování, pojmout jinak, než jak je v česko-slovenském prostředí zvykem.

Abstract: This contribution deals with the taxes which are levied by Churches in selected countries. This institute appears across the Europe in countries which describe themselves as a secular state but also in the countries which operates on the basis of state religion. From the perspective of Czech Republic, where levying of the taxes is possible only on the grounds of statutes which would allow such tax collection and there is no such law or statute which allows subjects different from the state to levy the taxes within the state territory, the view on the legislation of the states may be seen as very interesting in respect of the same democratic values and thoughts these different jurisdictions share, moreover some of them were inspirations for Czech (Czech-Slovak) jurisdiction, or were marked as exemplary, and in the same

moment they are so different. The situation varies in the situation when the Church as a preferred religious communion je predestined to acquire financial resources, both from state budget and from levying of the taxes for itself. The analysis of the legislation enables to look inside of the state-church relation, with special focus on financing agenda, from another angle than it is common in Czech-Slovak environment.

Klíčové slova: církev, náboženství, daň, stát, legislativa, financování církví

Key words: church, religion, tax, state, legislation, financing of churches

1 POJEM CÍRKEVNÍ DANĚ

Je to analogie ke klasické dani vybírané státem, s tím rozdílem, že příjemcem daně zde není stát, ale daná církev. Výběr takovéto daně je pak nejčastěji prováděn skrze státní aparát, tedy samotný výběr daně není realizován samotnými církvemi, nebo jejich orgány, ale prostřednictvím státních orgánů (finančních úřadů nejčastěji), existují i speciální systémy výběru, o těch bude řečeno více v rámci jednotlivých příkladů. Profesor Tretera ji ve svém slovníku církevního práva definuje jako „daňovou přírážku k obecné dani, kterou v Německu stát vybírá od členů církví uznaných za korporace veřejného práva, a to pro tyto církve. Obdobná daň se vybírá i v některých dalších státech, zejména ve Skandinávii“¹ Jak píše prof. Tretera ve své knize, církevní daň je institutem, který je užíván zejména ve Skandinávii, a to ve všech skandinávských zemích kromě Norska, dále je součástí právních řádů Německa a Rakouska, svým způsobem také ve Švýcarsku.

2 CÍRKEVNÍ DAŇ – PROSTŘEDÍ A EXISTENCE

Úvodem je třeba poznamenat, že byt systém fungování církevní daně je, s menšími nebo většími odlišnostmi, podobný ve všech později uváděných zemích, historická vývoj není vzájemným pojítkem a cesta, která v té dané zemi k zavedení církevní daně vedla, se velmi liší už v základní myšlence po-

¹ TRETERA, J. R. *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2011.

jetí vztahu státu a církví. Zjednodušeně lze přístup k tomuto vztahu rozlišit do tří kategorií.²

2.1 Dělbá států s církevní daní dle historických východisek

První kategorií je vzájemně provázaný vztah státu a církve, lze jej také nazvat konfesijním modelem státu, kdy je preferováno jedno vyznání, případně jedna nebo dvě církve a stát si částečně také ponechává určitý vliv ve spojitosti s jejím fungováním. Předělem by pak mohla v rámci této skupiny být situace, kdy by stát aproboval určitou církev do nadřazeného postavení i vůči ostatním církvím na jeho území působícím, zde by však vyvstal základní problém a to kolize s (v evropském měřítku) všeobecně přijímaným právem na svobodu volby náboženství a vyznání, tedy můžeme říct, že takový přístup je spíše otázkou historickou a v dnešní době spatřujeme spíše variantu druhou, a to že existuje určitým způsobem preferovaná církev, ať už je to tedy na základě Ústavy daného státu, či jiného právního předpisu, nicméně tato řekněme „státní církev“ není upřednostňována co do vztahů s ostatními církvemi, tedy zde existuje rovnost příležitostí a podpory, stejně jako neexistence diskriminace na základě příslušnosti k té či oné církvi.³ Tato „moderní varianta“ je formalizováním klasické teorie trůnu a oltáře od de Maistre, byť tato ústavní, či zákonná úprava vesměs následně vylučuje vměšování se státu do vnitřních záležitostí církví.

Jako druhou kategorií pak můžeme klasifikovat tzv. odlukový model, lze se však setkat s konkrétnějším termínem „model nepřátelské odluky“ ten by měl teoreticky zajistit co možná nejvyšší neutralitu státu, zde by měla být sekularizace v nejlepší fázi, stát žádnou církev jako státní neuznává a také žádnou církev neřadí jako státem uznanou.

Třetí a poslední kategorií je vztah státu a církve jako vztah vzájemné spolupráce, nebo také model přátelské odluky. Tato situace pak reálně vypadá tak, že stát nezasahuje do vnitřních záležitostí církve, avšak zároveň oceňuje činnost jakou církev působí na společenský život, toto ocenění se pak může reflektovat v jistém nepřímém financování církví, způsob jakým toto financování funguje je však odlišný téměř doslova stát od státu a tvoření

² JÁGER, P. Hospodářské zabezpečení církví v Německu a Rakousku. In: *svoboda vyznani.cz*, 2008.

³ TRETERA, J. R. *Stát a církev v České republice*. Kostelní vydří, 2002, s.11.

všeobecných pravd zde není na místě a je potřeba v případě zkoumání řešit tyto otázky pro každý stát zvlášť.

Je pravdou, že tento model se pro obecné dělení může zdát překonaným, jak je ostatně naznačeno i prof. Silviem Ferrarim, avšak pro účely tohoto příspěvku je možné toto pracovní dělení ponechat.⁴

2.2 Existence církevní daně v daných státech

Existence církevní daně v první jmenované skupině je dána speciální pozicí, do jaké je církev v daném státě postavena. V případě evropských monarchií, které tvoří majoritu v této skupině, je pozice dané církve jako suveréna dána historickým vývojem, zejména historickou spjatostí moci světské s mocí duchovní. V rámci všeobecného důrazu na význam lidských práv pak také specifickým způsobem privilegia státní církve přechází i na ostatní ve státě působící církve. Církve jsou v těchto zemích podporovány jak ze státní kasy, ale je jim také dána pravomoc k výběru církevní daně, tato pravomoc je vyjádřením onoho důrazu na důležitost existence těchto náboženských institucí a jejich celospolečenský význam, má zajistit kromě příjmů ze státního rozpočtu a získávání prostředků prostřednictvím donací, také zajištění určitého standardu, aby nedocházelo k situacím, že církev nebude mít finanční prostředky na své fungování. Přestože jsou církve financovány z veřejných prostředků, tyto částky netvoří hlavní zdroj příjmu, mají spíše podpůrný charakter, který je finančním vyjádřením dříve zmiňované společenské potřeby náboženských institucí, tímto hlavním zdrojem je právě církevní daň, která má charakter příjmu, jehož hlavním účelem je zajištění jakési provozuschopnosti církve.

V rámci daného tématu je nedůležité rozebírání druhé kategorie tedy modelu nepřátelské odluky. Je téměř nereálné, že v daném prostředí existuje nějaká veřejná podpora církví, natož posilování jejího postavení skrze institut církevní daně. V takových státech dochází naopak k všemožné persekuci církví, je tedy zbytečné se pro účely tohoto příspěvku jimi nadále zabývat.

Třetí skupina, tedy státy s modelem přátelské odluky využívá institut církevní daně jako vyjádření reálného oddělení státu a církve a církevní autonomie, tedy dává církvim samotným do rukou otázku jejich finančního

⁴ K dané problematice více viz: KÜHLE, L. *Legal Regulation of Religion in the nordic Countries*, 2011. In: *Nordic Journal of Religion and Society*, s. 112 – 115.

zajištění. Samozřejmě zde dochází také k nepřímému financování státem, v podobě daňových úlev, možností čerpání dotací apod., avšak hlavní zdroj příjmů zajišťuje církevní daň vybíraná od členů jednotlivých církví.

3 VYBRANÉ STÁTY A JEJICH PRÁVNÍ ÚPRAVA CÍRKEVNÍ DANĚ

3.1 Švédské království

Ve Švédsku, jakožto monarchii, je historicky dáno, že vztah církve a státu byl velice blízký, k oficiální odluce státu od církve zde došlo až v roce 2000^{5,6}, tato blízkost zůstává de facto stále viditelná, byť již stát a církve nejsou nadále institucionálně spojeny. K Církvi Švédska se hlásí téměř 80% obyvatel, Církve Švédska je protestantsko-luteránskou církví, její kořeny sahají do 16. století a její silná tradice pramení také z toho faktu, že je úzce spojena s hnutím národního osvobození. Švédská Církev je veřejnoprávní korporací, tento status získala zákonem č. 1591/1998⁷, který byl významným mezníkem ve vývoji vztahu státu a církve. Zákon Švédskou církev nezakládá, ale do doby než začal platit neměly církve ve Švédsku právní subjektivitu, až s přijetím tohoto zákona je článkem 3 přiznána Švédské církvi subjektivita, tedy de facto zákon jakožto osobu v právním slova smyslu Švédskou církev ustanovuje. Ekvivalentem Zákona o Církvi Švédska pro ostatní církve a náboženské společnosti byl vydán zákon o náboženských společenstvích⁸, který v podstatě kopíruje znění zákona dříve zmiňovaného a postavení právnické osoby, oficiální označení ve Švédsku je „registrovaná církev“, konkrétně v článku 9, nutno podotknout že co se týče fungování těchto registrovaných církví, jejich charakter připomíná spíše klasické korporace soukromého práva a na to

⁵ Economy and finance, Church of Sweden, Dostupné z: <https://www.svenskakyrkan.se/economyandfinance>.

⁶ SUTHERLAND, S. 10 fundamentals of Religion in Sweden, 2016. In: *Official website of Sweden*, Dostupné z: <https://sweden.se/society/10-fundamentals-of-religion-in-sweden/>

⁷ Church of Sweden Act, 1998, Dostupné z: <http://www.legirel.cnrs.fr/spip.php?article-485&lang=fr>.

⁸ Act on religious communities, 1998, Dostupné z: <http://www.sst.a.se/download/18.4c1b31c91325af4dad3800015529/1377188428875/Act+on+religious+communities.pdf>

pamatuje i zákonodárce, neboť tento zákon obsahuje také ustanovení, která řeší případný zánik těchto církví a následnou likvidaci.

Právo k výběru církevní daně je dáno kombinací ustanovení švédské ústavy⁹ a zákonů o švédské církvi a náboženských společnostech. Je však třeba podotknout, že s vejitím zmiňovaných zákonů v platnost došlo k pouze formální změně, která na praxi nemá vliv, nicméně ke změně podstatné. Došlo ke změně církevní daně, která byla vybírána původně, a to pouze Švédskou církví, na církevní poplatek, kdy právo na jeho výběr je přiznáno i ostatním náboženským společnostem. V praxi však k žádné změně nedošlo a tento příspěvek, či daň je nadále pro církev vybírán státem, pomocí daňových úřadů.

Ústava neobsahuje ustanovení, které by opravňovalo církev k výběru této daně, avšak v článku 7 je proklamováno, že místní orgány mají právo vybírat poplatky, které mají sloužit k naplňování jejich úkolů a cílů. Samostatně by takovéto ustanovení jistě k závěru, že církev má právo vybírat církevní daň nevedlo, avšak na toto ustanovení navazuje článek 7 zákona o švédské církvi, který dává členům církve povinnost platit „církevní poplatky“. Výše této daně není dána shora právním předpisem ani rozhodnutím celocírkevního synodu, či jemu odpovídající autoritě v ostatních církvích, ani jinak regulována celoplošně, je na jednotlivých farnostech, aby si dohodly jejich výši, její nejvyšší možná sazba jsou 2 %, průměrná výše se nachází kolem 1 % z veškerých ročních příjmů člena církve.

V rámci přechodu z modelu konfesního státu a utvrzení svobody vyznání a postupného přiznávání práv i jiným církvím než je jen ta majoritní, bylo dáno náboženským společnostem právo k výběru církevních poplatků, toto právo však není tak samozřejmé, jako je tomu v případě švédské církve. Zákon o náboženských společnostech totiž stanoví, že vláda svým rozhodnutím určí, zda daná náboženská společnost dostane od státu pomoc, která je ekvivalentní k pomoci, kterou poskytuje švédské církvi, pomoc je podmíněna splněním dvou podmínek, první je „přispívání a utvrzování v základních společenských hodnotách, na kterých společnost stojí“ a „stabilita společnosti a aktivní role ve společnosti“. Při splnění těchto podmínek je náboženským společnostem přiznáno a garantováno právo k výběru církevních poplatků, a také státní pomoc spojená s jejich výběrem. Nutno podotknout,

⁹ Constitution of the Kingdom of Sweden, Dostupné z: <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/Sweden.pdf>.

že co se týče výběru poplatků, je výběr poplatků a následná alokace financí jednotlivým farnostem poskytována Švédské církvi bezplatně, zatímco pokud se ostatní náboženské společnosti rozhodnou tento poplatek vybírat a využít k tomu zprostředkovanou cestu skrze výběr daní státem, musí za tuto službu státu platit.¹⁰

Poplatky jsou vybírány na základě ročního daňového přiznání fyzických osob, jež jsou členy jednotlivých církví, a to na základě veškerého příjmu jedince, toto zajišťuje, že se daň nebude vztahovat pouze na plátce daně z přidané hodnoty, nýbrž na veškeré členy církve. Lze zde spatřit určitý nepoměr mezi přístupem k Církvi Švédska a k ostatním náboženským společnostem, tento je však zapříčiněn faktem, že situace ve Švédsku je někde na pomezí mezi kategorií států se státním náboženstvím a kategorií států s modelem přátelské odluky. Z pozice pozorovatele je však těžko posoudit, zda nynější situace byla úmyslem zákonodárce, či se jedná o určitou mezifázi, nebo to byla cesta tzv. nutného zla, kdy situaci nešlo reálně vyřešit jinak.

3.2 Islandská republika

Islandská ústava od svého prvopočátku obsahuje článek jež přikládá Evangelické luterské církvi Islandu postavení státní církve, kdy se k ní hlásí okolo 78% obyvatelstva. Povinnost platit církevní daň se zde týká veškerých poplatníků daně starších 16 let bez výjimky, tedy nezáleží, zda poplatník náleží ke státní církvi či k jiné církvi nebo náboženské společnosti státem uznané.¹¹ Aby však nedocházelo k porušování ústavně daného práva na svobodu vyznání, daňový poplatník je oprávněn rozhodnout se, které ze státem uznaných církví bude tato roční daň poskytována.

Pokud by nastal případ, že se daňový poplatník nechce účastnit financování žádné z církví či náboženských společností, je zde možnost směřovat tuto církevní daň na speciální účet Islandské univerzity v Reykjavíku, kdy následně prostředky na něm uložené jsou využívány pro potřeby charitativní,

¹⁰ PETERSON, P. State and religion in Sweden: Ambiguity between disestablishment and religious control, 2011. In: *Nordic Journal of Religion and Society*, s. 121 – 127, Dostupné z: <http://tapir.pdc.no/pdf/NJRS/2011/2011-02-2.pdf>.

¹¹ International Religious Freedom Report 2004, Bureau of democracy, human rights, and labour, U. S. Department of State, Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2004/35460.htm>.

kulturní a jinak sociálně prospěšné.¹² Tato praxe se setkala s tvrdou kritikou ze strany ateistů, kteří tvrdili, že povinnost alokovat jejich poplatek na účet Islandské univerzity porušuje jejich ústavní právo na svobodu sdružování, resp. negativní vymezení tohoto práva, jakožto práva si svobodně zvolit nedsružovat se, když příkazuje kam přesně musí být poplatek směřován v případě, že se rozhodli neprojektovat žádné náboženství, tedy ani nepodporovat žádnou církev, či náboženské společnosti. Tato kritika však nepřinesla žádnou reálnou změnu, tedy praxe na Islandu je stále stejná a všeobecná povinnost pro poplatníky daně platit církevní daň, a to buď islandské státní církvi, či jiným církvím nebo náboženským společenstvem, případně islandské univerzitě stále trvá.

V rámci posledních let 20. století a počátku 21. století zde proběhla veřejná diskuze, která se zabývala názorem občanů na vztah církve a státu, kdy se většina lidí vyslovila pro to, aby byl vztah církve a státu na bázi modelu přátelské odluky, nicméně k reálné změně nedošlo, neboť většina respondentů zároveň jedním dechem dodávala, že legislativní změny, které by k takovému uspořádání vztahů vedly, by měly za následek zánik Islandské církve a protestantského vyznání na Islandu, který také většina respondentů označila zároveň jako jejich kulturní dědictví.

Povaha daně je taková, že je vybírána státem spolu s výběrem ostatních daní, tedy její právní režim se řídí daňovými předpisy platnými na Islandu, a také v souladu s články 62 – 65 Islandské ústavy¹³, na základě seznamu členů jednotlivých církví a náboženských společností, které tyto seznamy poskytují Statistickému výboru a následně je částka na dani vybraná proporcionálně rozdělena mezi církve a náboženské společnosti. Výše daně se liší v závislosti na velikosti příjmů člena.¹⁴ Přestože je islandskou ústavou dáno Evangelické luterské církvi Islandu postavení státní církve, sama sebe v zákoně ji upravujícím (zákon č. 78/1997) jakožto specifickou a nezávislou církev jež požívá speciálního, vztahu se státem. Tento zákon fakticky posunul Island z modelu státu se stání církvi na obdobnou pozici na jaké se nachází Švédsko, tedy někde na půli cesty mezi tímto modelem a modelem přátelské odluky, či modelu spolupráce.

¹² PETTURSON, P. Religion and state in Iceland, 2011. In: *Nordic Journal of Religion and Society*, s. 195. Dostupné z: <http://tapir.pdc.no/pdf/NJRS/2011/2011-02-6.pdf>

¹³ Constitution of the Republic of Iceland, Dostupné z: <http://www.government.is/constitution/>

¹⁴ op. cit., PETTURSON, P. s. 193 – 195.

3.3 Spolková republika Německo

Německo je zde uvedeno jako zástupce kategorie států, které uplatnily tzv. model přátelské odluky. Církevní daň, její uzákonění a účel, mají v Německu dlouholetou tradici a její systém je relativně precizně propracovaný a často zmiňován v případě rozboru církevní daně, nebo obecně financování církvi.

Církevní daň se na území dnešního Německa začala objevovat v průběhu 19. století. Již od roku 1827 začaly některé z tehdejších německých knížectví, malých vévodství apod. inkorporovat církevní daň do svých právních řádů, kdy však za administraci procesu výběru byly zodpovědné jednotlivé farnosti. Po vzniku Výmarské republiky byly tyto lokální církevní daně přetransformovány do podoby Diecézní daně (pro Katolickou církev) a daň zemským církvím (pro protestantské církve). Církevní daň jakožto institut v jaké podobě jej známe dnes byl včleněn do německého práva Výmarskou ústavou z roku 1919, byl vyjádřením práva církvi, s právním postavením veřejnoprávních korporací a suverénů v rámci jejich vlastní agendy k výběru této daně od svých členů. Část Výmarské ústavy, která upravuje vztah státu a církve, tedy také církevní daň, byla recipována také do Grundgesetz, neboli základního zákona tehdejší SRN, a po znovusjednocení Německa v roce 1990 také pro SRN ve sjednocené podobě.¹⁵ Německo v rámci úpravy vztahů stát-církve konstruovalo všechny procesy na základě uplatnění třech základních principů, a to principu náboženské neutrality, tolerance v rámci různých náboženských směrů a odstupňované parity.¹⁶ Náboženskou neutralitou je myšlena skutečnost, že se stát neztotožňuje s žádnou konkrétní vírou, vyznáním či ideologií, ale také nevměšování se do záležitostí církvi samotných. Tolerancí je myšleno vytváření prostředí, kde nebudou určité církve perzekvovány, či diskriminovány na úkor církvi jiných, ale také vytváření prostředí, které bude základem pro relativně rovné postavení církvi a tedy případné zhoršení postavení určité církve, které bude zaviněno církvi samotnou, v rámci klasické soutěže nebo objektivními okolnostmi, při jejichž nastání bude navrácen původní stav. Aplikace principu odstupňované parity pak přináší rovnost v rámci zacházení s církvemi avšak s důrazem na odlišnost významu jednotlivých církvi, zejména z pohledu počtu

¹⁵ BARKER, Ch., R. Church and State Relationships in German „Public Benefit“ Law, 2000. In: *The International Journal of Not-for-Profit Law*. Dostupné z: http://www.icnl.org/research/journal/vol3iss2/art_1.htm

¹⁶ ROBBERS, G. Stát a církve v zemích EU. In: *ACADEMIA*. Praha, 2002, s. 74 – 75.

členů, územního zastoupení apod. První dva ze tří uvedených principů dokonce můžeme nalézt v německém Grundgesetz, základním zákoně¹⁷.

Dříve než bude rozebrána samotná církevní daň v Německu, je třeba si ujasnit organizační strukturu církví v Německu, která je odlišná od těch, které byly zmíněny dříve. V Německu patří prim dvěma církvím, kdy počet jejich členů je téměř shodný, jedná se o Římskokatolickou církev s přibližně 31 % věřících, kteří při sčítání lidu v r. 2011 uvedli křesťanství, jako své náboženství, a Evangelickou církev v Německu se zhruba 31 % věřících, nutno podotknout, že reálně se k protestantské větvi křesťanství hlásí více lidí než k vyznání římskokatolickému, nicméně ostatní protestantské církve nejsou zastřešeny Evangelickou církví v Německu (např. Evangelische Freikirche).¹⁸

Římskokatolická církev funguje v Německu na základě diecézního, příp. arcidiecézního uspořádání, jednotlivé diecéze či arcidiecéze jsou místními organizačními složkami jednotné Římskokatolické církve, která tedy v právních vztazích vystupuje jako jedna osoba. Oproti tomu Evangelická církev v Německu je federací většiny církví luterského, kalvínského, či určitým způsobem kombinovaného vyznání. Není církví v pravém slova smyslu, neboť se sestává z 24 právně nezávislých zemských církví, které jsou samostatnými a nezávislými právníckými osobami a fungují v jednotlivých spolkových republikách nezávisle dle jednotlivých právních řádů.

Uznané církve v Německu mají status korporace veřejného práva, zde se situace liší pro „tradiční církve“, kterým je status osoby veřejného práva přiznán na základě inkorporované části Výmarské ústavy¹⁹. Ostatní církve se o přiznání tohoto statusu mohou přihlásit a ten jim bude přiznán za předpokladu naplnění dvou ústavních podmínek, prokázání záruky trvání církve skrze poskytnutí informací ohledně jejich správy a organizace společně s počtem členů. Církve jakožto veřejnoprávní korporace mají značnou míru autonomie, v čemž se zrcadlí myšlenka přátelské odluky státu a církve společně s významem církví pro společenský život a přiznáním důležitosti a relevantnosti církví v Německu. Nábožensko-filozofická a jiná uskupení pak dosahují právní subjektivity jakožto osoby práva občanského, tyto však pro účely církevní daně ponecháme stranou, neboť nejsou vzhledem k tématu relevantní.

¹⁷ Čl. 137 odst. 1, 3 Výmarské ústavy a čl. 140 Grundgesetz, Dostupné z: https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fcb703634dcd/basic_law-data.pdf

¹⁸ Bevölkerung im regionalen Vergleich nach Religion (Sčítání lidu 2011, položka náboženská vyznání, církve), Dostupné z: https://ergebnisse.zensus2011.de/#StaticContent:00,BEG_4_2_6,m,table.

¹⁹ Římskokatolická církev, Evangelické církve v Německu a Židovské kongregace.

Právo vybírat církevní daň je církvím uznaných jako osoby veřejného práva dáno na základě Výmarské ústavy, konkrétně článku 137 odst. 6, právní režim výběru této daně pak regulují jednotlivé zemské právní řády.²⁰ V Německu tvoří církevní daň hlavní zdroj příjmu jednotlivých církví, kdy tvoří téměř 80% veškerých příjmů církevních rozpočtů. Za dvě hlavní církve vybírá tuto daň stát, za což mu z výtěžku náleží mezi 3 % až 5 % z výnosu daně. Fakt, že za tyto dvě církve vybírá daň stát byl často podrobován kritice, jakožto prolomování principu sekularizace a náboženské neutrality státu.

Výběr daně probíhá na základě daňového přiznání a následně je vybraná finanční částka převedena na centrální orgány církví, které nejdříve z této daně odeberou částku potřebnou na pokrytí mezd kléru a laických zaměstnanců a zbytek poté alokují jednotlivým diecézím/arcidiecézím, či zemským církvím. Jak je zřejmé již ze způsobu vybírání daně, církevní daň se nedotýká osob, které nejsou daňovými poplatníky, tedy osoby v důchodu, děti, nezaměstnaní apod., dále také vzhledem k systému výběru, který je uskutečňován skrze státní daňový aparát dochází k uplatnění daňových úlev také na církevní daň, uplatňují se zde tedy např. rodinné odpočty.²¹ Výše církevní daně se v závislosti na spolkové zemi pohybuje buď ve výši 8% nebo 9%.

Povinnost platit církevní daň není absolutní, kromě situací, kdy na určitou skupinu osob platba církevní daně vůbec nedopadá, se naskytá ještě možnost formálního vystoupení z církve, kdy společně s tímto vystoupením odpadá i povinnost platit církevní daň, ale zároveň není reálně vytvořena překážka další participace na fungování a životě dané církve. Vystoupení z církve má svou vlastní proceduru, nejde tak pouze o reálné konstatování, že jedinec z církve vystupuje, je třeba podat řádné čestné prohlášení, ve kterém je uveden úmysl vystoupit z dané církve a toto prohlášení musí být potvrzeno na formuláři státní autoritou. Toto právní jednání je pak zaneseno jak do civilních tak církevních databází. Z výše uvedených důvodů dopadu církevní daně pouze na omezenou část členů církví, či formálního opouštění církve z důvodu odmítání placení církevní daně, zde existuje další institut tzv. místního církevního poplatku.²²

Tento poplatek je využívám ku prospěchu vlastní farnosti daného člena, tedy jeho účelem není financování celé diecéze, nebo zemské církve, ale pouze komunity, kterou člen reálně navštěvuje a je s ní spjat. Tento institut je

²⁰ op. cit., ROBBERS, G., s. 75.

²¹ op. cit., BARKER, Ch.

²² op. cit., ROBBERS, s. 75.

využíván v několika spolkových zemích vedle církevní daně, a to jak jakožto dobrovolný poplatek, nebo poplatek povinný. Podobně jako církevní daň je vypočítávám z příjmu členů církví, avšak zároveň je zde zohledňována možnost osob reálně toto finanční plnění poskytovat, a to v závislosti na výši příjmů, ale ne jen osob, jichž se dotýká daň z příjmu, resp. daň ze mzdy, nýbrž také na osoby, které této dani nepodléhají, avšak jsou s to poskytnout určitou finanční částku, jakožto příspěvek dané farnosti.

Zároveň se také objevují dvě formy tohoto místního církevního poplatku, první formou je fixní suma, která ale nezohledňuje reálnou možnost platit, jak byla uvedena výše, nebo jakožto procentuální vyjádření podílu z celového příjmu člena.²³ V poslední době je nárůst důležitosti tohoto poplatku značný, neboť stále více osob formální církve opouští za účelem osvobození se od platby církevní daně, tedy touto cestou církvím odpadá část příjmů, nebo z důvodu celospolečenského odklonu od členství v náboženských organizacích, ale vzhledem k narůstajícím nákladům na zajištění fungování církví. Tento systém církevní daně je často předmětem kritiky, a to z různých důvodů, prvním důvodem je již dříve uvedený výběr církevní daně státem za dvě majoritní církve v Německu, dalším důvodem je pak situace, kdy jeden z manželů je členem církve a druhý nikoliv, v takovéto situaci pak některé církve ukládají povinnost platit církevní poplatek pro takové to manželské páry i za tohoto nečlena církve, neboť tím dochází ke kompenzaci ztráty, která církvi vznikne za situace, kdy zejména se tomu tak děje u manželek, takové nejsou plátcem daně, či jejich příjem nedosahuje takové výše, aby se jich církevní daň dotýkala. Základ kritiky je zde postaven tak, že i nečlenové církve se podílí na financování této církve, což porušuje garantované neutrality státu a podrobuje osoby, které svobodně v rámci práva na volbu náboženství zvolily možnost žádné nepraktikovat.

3.4 Rakouská republika

V Rakousku byl institut církevní daně, zde církevní příspěvek, zaveden po anšlusu Rakouska nacistickým Německem, měl mít za následek ekonomické ovládnutí církví a sejetí je s režimem.²⁴ Tento měl zajišťovat finan-

²³ JÄGGER, P. Hospodářské zabezpečení církví v Německu a Rakousku. In: *svobodavyznani.cz*, Dostupné z: <http://www.svobodavyznani.cz/?p=5>

²⁴ op. cit., ROBBERS. G., s. 276.

cování církví samotnými věřícími a výběr byl dán do rukou církví samotných. V této formě zůstal dodnes hlavním zdrojem financování Římskokatolické církve v Rakousku, která zde má dominantní postavení neboť se k ní hlásí kolem 70% obyvatel Rakouska.²⁵ Církve oprávněné tento příspěvek vybírat jsou opět na žádost státem uznané korporace veřejného práva.

Na rozdíl od Německa zde institut církevního příspěvku vyjadřuje větší nezávislost církví na státu, neboť není navázána na daňové předpisy, není vypočítávána na základě daňového přiznání předkládaného statním daňovým úřadům, tedy na daň z příjmu, potažmo ze mzdy, které jsou odváděny státu. V Rakousku nemá církevní příspěvek povahu veřejnoprávní (proto není užíván termín daň) ergo není ani spravován státním aparátem. Výběr příspěvku zajišťuje církev sama. Poplatníkem se stává každý plnoletý člen církve a výše příspěvku je v dikci jednotlivých církví, případně jednotlivých diecézí v případě Římskokatolické církve. Je zde však snaha o sjednocení výše v rámci jednotlivých církví.

Možnost vyvázání se z této povinnosti je zde opět dána možností vystoupení z církve, zajímavostí však je, že v takovém případě se členu, resp. bývalého členu, poplatková povinnost týká ještě tři měsíce po vystoupení, proces vystoupení je zde téměř totožný s procesem používaným v Německu.

V závislosti na regulaci církevního poplatku, který v Rakousku není veřejnoprávní, se odvíjí také postup v případě neplacení tohoto příspěvku, kdy není možné tyto nedoplatky řešit skrze daňovou správu, nýbrž v rámci soukromoprávního sporu daného neplatiče a příslušné církve, kdy může nastat i situace následného výkonu rozhodnutí pomocí exekuce.²⁶

Literatura

1. ROBBERS G. *Stát a církev v zemích EU*. Praha : Academia, 2002.
2. TRETERA J. R. *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2011.0
3. TRETERA J. R. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002.

²⁵ op. cit., JÄGGER, P.

²⁶ op. cit., ROBBERS, G., s. 277.

Internetové zdroje:

1. BARKER, Ch. R. Church and State Relationships in German „Public Benefit“ Law.
2. JÄGGER, P. Hospodářské zabezpečení církví v Německu a Rakousku. In: *svobodavyznani.cz*
3. KÜHLE L. Legal Regulation of Religion in the Nordic Countries, 2011. In: *Nordic Journal of Religion and Society*.
4. PETTERSSON, P. *State and religion in Sweden: ambiguity between disestablishment and religious control*.
5. PETTURSSON, P. Religion and state in Iceland, 2011. In: *Nordic Journal of Religion and Society*, s. 195 Dostupné z: <http://tapir.pdc.no/pdf/NJRS/2011/2011-02-6.pdf>
6. SUTHERLAND, S. 10 fundamentals of Religion in Sweden, 2016. In: *Official website of Sweden*, Dostupné z: <https://sweden.se/society/10-fundamentals-of-religion-in-sweden/>
7. Economy and finance, Church of Sweden.
8. International Religious Freedom Report 2004, Bureau of Democracy, Human rights, and Labour, U.S. Department of State.
9. Bevölkerung im regionalen Vergleich nach Religion (Sčítání lidu 2011, položka náboženská vyznání, církve).

Právní předpisy:

1. Act on religious communities, 1998
2. Church of Sweden Act, 1998
3. Constitution of the Kingdom of Sweden
4. Constitution of the Republic of Iceland
5. Grundgesetz

E-mail: mathewmrlina@gmail.com

SNAHA ÚSTŘEDÍ MUSLIMSKÝCH OBCÍ V ČESKÉ REPUBLICE O PŘIZNÁNÍ OPRÁVNĚNÍ K VÝKONU ZVLÁŠTNÍCH PRÁV¹

CENTER OF MUSLIM COMMUNITIES IN THE CZECH REPUBLIC EFFORTS TO ACHIEVE THE AUTHORIZATION TO EXERCISE SPECIAL RIGHTS

doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Cyrilometodějská teologická
fakulta Univerzity Palackého v Olomouci*

Abstrakt: Článek pojednává o dosud neúspěšných snahách muslimů v České republice dosáhnout oprávnění k výkonu zvláštních práv, tedy výuky náboženství na veřejných školách, vlastního církevního školství, vysílání kaplanů do ozbrojených sil a vězeňských zařízení, financování duchovních ze státního rozpočtu a uzavírání manželství. Analýza dopadu této skutečnosti vede ke konstatování, že se toto oprávnění pro muslimy v České republice nejeví naléhavě potřebné, a to i v oblasti manželství a rodiny.

Abstract: The article discusses the so far unsuccessful efforts of Muslims in the Czech Republic to achieve the authorization to exercise special rights, namely religious education in public schools, foundation of own denominational schools, sending chaplains to the armed forces and prison facilities, financing of clergy from the state budget and contracting of marriage. Analysis of the impact of this fact leads to a statement that this permission does not seem urgently needed for Muslims in the Czech Republic, even in the area of marriage and family.

Klíčové slová: náboženská svoboda, církve a náboženské společnosti, islám, muslimové, zvláštní práva, výuka náboženství, církevní školy, duchovní péče ve veřejných institucích, manželství, rodina

¹ Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci výskumného projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

Key words: religious freedom, churches and religious societies, islam, muslims, special rights, religious education, church school, spiritual care in public institutions, marriage, family

ÚVOD

V tomto příspěvku cíleně navazuji na předchozí sdělení Dr. Moniky Menke pojednávající o státním uznání a registraci muslimů na území současné České republiky, fakticky od 20. století.

První dvě kapitoly budou tvořit uvedení do tématu: v první kapitole shrnu snahy o působnost muslimů v záležitostech narození, manželství a úmrtí v I. československé republice a v druhé kapitole aktuální pojetí zvláštních práv v českém zákonu o církvích a náboženských společnostech.

Tématu získání zvláštních práv ze strany Ústředí muslimských obcí v České republice budou věnovány další dvě kapitoly: třetí pojedná o snaze o přiznání zvláštních práv mimořádnou cestou v r. 2006, čtvrtá pak o možnostech žádat o přiznání zvláštních práv řádnou cestou.

Závěrečná pátá kapitola věcně popisuje míru dopadu dosavadního neudělení zvláštních práv na život muslimů v České republice.

1 SNAHA O SAMOSTATNOST MOSLIMSKÉ NÁBOŽENSKÉ OBCE V ZÁLEŽITOSTECH NAROZENÍ, MANŽELSTVÍ A ÚMRTÍ V DOBĚ I. ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

S pokusem o oficiální státní uznání muslimského náboženství v meziválečném Československu byla spojena snaha o samostatné vedení matrik svých příslušníků, oddávat a pohřbívat je, a to poněkud zvláštní právní cestou: v rámci oznámení o zřízení Moslimské náboženské obce v Praze dopisem Ministerstvu školství a národní osvěty z 31. prosince 1934 o zřízení této obce se konstatuje, že tato obec, zřízená ve smyslu říšského zákona č. 159

ze dne 15. července 1912,² dle ustanovení § 7 a § 8 tohoto zákona má právo vést matriky svých příslušníků, oddávat je a pohřbívat.³

Již toto oznámení prokazuje chabou právní orientací vedení náboženské obce. Uváděné § 7 a § 8 totiž odkazují na říšský zákon č. 51 ze dne 9. dubna 1870,⁴ jehož znění nedává náboženské obci za pravdu:

§ 1

Jednání úřední v příčině manželství a vedení matrik manželských, ježto zákonem přikázána jsou správcům duchovním, konána buďte, když se týkají osoby nějaké, která nenáleží k nijaké církvi neb společnosti náboženské zákonem uznané, od hejtmanství okresního, a v místech, kteráž mají svá statuta obecní, od úřadu obecního, jemuž svěřena jest správa politická.

Příslušnost hejtmanství okresního (úřadu obecního) řídí se dle místa, kde osoby, jichž se týče, obývají.

Co se dotýče ohlášek, vcházení v manželství a překážek v tom, též zapisování do rejstříka oddaných, vydávání úředních vysvědčení z tohoto rejstříka a smiřování manželů před jich rozvedením, má dle podobnosti platnost články II zákona, daného dne 25. května 1868, č. 47 zák. říšsk., a zákon, daný dne 31. prosince 1868, č. 4 zák. říšsk. na r. 1869.

§ 2

V příčině nerozlučitelnosti manželství pokládají se osoby v § 1 dotčené za rovné vyznavačům nekatolického náboženství křesťanského.

§ 3

Rejstříky narozených a zemřelých v příčině osob v § 1 jmenovaných povede hejtmanství okresní (úřad obecní), v jehož okresu se osoba taková narodila neb zemřela.

Tento úřad zapíše takovou osobu prozatím i tehda, kdyby bylo pochybno, zda-liž mu to přísluší; zavede však zároveň další řízení s strany toho.

² Jedná se o známý rakouský Islamgesetz z r. 1912, jehož dobový český překlad je dostupný jako jako Zákon č. 159/1912 ř. z. daný dne 15. července 1912, kterým se přívrženci islamu podle hanefitského ritu uznávají za náboženskou společnost, je dostupný na webu Společnosti pro církevní právo <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/159-12.htm> [cit. 18-10-2016].

³ MENDEL, M., OSTRÁNSKÝ, B., RATAJ, T.: *Islám v srdci Evropy*, s. 336.

⁴ Zákon č. 51/1870 ř. z. ze dne 9. dubna 1870, o manželstvích osob takových, které nenáleží k žádné církvi neb společnosti náboženské zákonem uznané, a o vedení rejstříků narozených, oddaných a zemřelých v příčině těchto osob. Dobové české znění je dostupné na webu Společnosti pro církevní právo <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/51-1870.htm> [cit. 18-10-2016].
Není třeba se zabývat ustanoveními zákona č. 4/1869 ř. z. ze dne 31. 12. 1868, o uzavírání sňatku mezi příslušníky různých křesťanských vyznání, protože ten k našemu tématu není relevantní.

Vysvědčení úřední, jež úřadové politici dle těchto rejstříků od sebe vydají, mají průkazní moc listin veřejných.

§ 4

Ten, kdo jest povinen oznámení učiniti, když se narodí neb zemře někdo, jenž má do matricy od politického úřadu vedené (§ 3) zapsán býti, má takové oznámení u tohoto úřadu v osmi dnech nejprve příštích vůbec osobně učiniti a spolu připomenouti, jaké jméno dítěti narozenému bylo neb bude dáno.

Oznámí-li se, že někdo zemřel, předložen buď lístek umrlčí.

§ 5

Když se dítě narodí, jest předkem jeho otec manželský povinen, to oznámiti. Není-li otec přítomen aneb nemůže-li oznámení učiniti, anebo jde-li o dítě nemanželské, má to oznámiti babič neb bába, a není-li tu babiče a báby, má to učiniti ten, v jehož obydlí dítě se narodilo. Není-li tu nikoho z těchto osob, povinna jest matka, oznámení učiniti.

Zemře-li manžel některý, má oznámení učiniti manžel druhý, který ho životem přechká, není-li ho tu, tedy nejbližší jeho příbuzný a nebyl-li by tento přítomen, má to oznámiti ten, v jehož bytu neb domě manžel dotčený zemřel.

Narodí-li neb zemře-li kdo v porodnici, v domě nalezcenců, v nemocnici, trestnici, robotnici neb některém jiném ústavě veřejném, má oznámení učiniti představený ústavu.

§ 6

Opomenul-li by někdo (§ 5) oznámení učiniti aneb učinil-li by je, když lhůta k tomu vyměřená již prošla, potrestán bude za to pokoutou peněžitou až do 50 latých, a nemohl-li by platiti, vězením až do pěti dní.

Hejtmanství okresní a starostové obecní mají k tomu přihlížeti, aby se tato oznámení v pravý čas činila, a nestalo-li by se toho, mají z povinností úřadu učiniti, čeho v tom potřebí.

Příslušný úsek odkazovaného říšského zákona č. 47 ze dne 25. května 1868⁵ zní takto:

Článek II

Zpěchoval-li by se některý správce duchovní, jemuž dle obecného zákonníka občanského přísluší manželství ohlašovati, z příčiny nějaké, která v zákonech stát-

⁵ Zákon č. 47/1868 ř. z. ze dne 25. května 1868, jímžto se obnovují nařízení druhé kapitoly obecného zákonníka občanského o manželském práve katolickém, přidává se moc soudní u věcech manželských katolíků se týkajících k soudům světským a ustanovuje se, kdy se může sňatek manželský předsevzítí před úřady světskými. Dobový český překlad je dostupný na webu Společnosti pro církevní právo <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/47-1868.htm> [cit. 18-10-2016].

ních není uznána za překážku, manželství ohlásiti, aneb zpěčoval-li by se některý správce duchovní, jemuž přísluší, přijímati k sobě slavné prohlášení, že zasnoubenci k manželství přivolují, byv od nich za to požádán, z příčiny takové manželství ohlásiti nebo slavné prohlášení, že k manželství přivolují k sobě přijmouti, tedy mají toho vůli, dáti manželství své úřadem světským ohlásiti a před tímž úřadem slavně se pronésti, že k manželství přivolují.

V příčině tohoto eventuálního vcházení v manželství před úřadem světským, kteréž se ženichům a nevěstám všech konfesí povoluje, má platnost to, co nařízeno v druhé kapitole obecného zákonníka občanského, s těmito však změnami:

§ 1

Úřadem světským, jemuž přísluší manželství ohlašovati a slavné prohlášení, že zasnoubenci k manželství přivolují, k sobě přijímati, jest c. kr. politický úřad okresní, v městech pak, kteráž mají svá zvláštní statuta, úřad obecní, jemuž svěřena jest správa politická; a bude se za příslušný k tomu pokládati ten politický úřad okresní (obecní), v jehož okresu má sídlo své úřední onen správce duchovní, kterýž oddavků vykonati nechtěl.

§ 2

Aby ti, kdož v manželství vejiti chtějí, za ohlášky a za vykonání sňatku manželského u úřadu světského žádati mohli, jsou povinni, před tímto úřadem prokázati, že příslušný správce duchovní se zpěčoval to i ono předsevzítí, což učiniti mohou, buď písemným vysvědčením od správce duchovního vydaným anebo seznáním dvou mužů soběprávných, kteří bydlejí v okresu úředním.

Nepodá-li se takového příkazu, tedy úřad politický správce duchovního vyve, aby ohlášky učinil a dle případnosti prohlášení, že zasnoubenci k manželství přivolují, k sobě přijal, anebo aby připsesem úředním oznámil, co tomu jest na překážku.

Odpoví-li správce duchovní odmítavě z příčin, kteréž v zákonech státních obsaženy nejsou, aneb žádných příčin nepřiveda, anebo nedojde-li odpověď nejdéle v osmi dnech, v něž se však dni, které připsesy jdou po poště, nepočítají, tedy úřad politický po předložení výkazů a pomůcek, jichž dle obecného zákonníka občanského a nařízení pozdějších potřebí, ohlášky a sňatek manželský ihned vykoná.

§ 3

Všeliké funkce a všeliké rozhodování, ježto dle druhé kapitoly obecného zákonníka občanského a nařízení pozdějších náležejí na správce duchovního, příslušejí, když se stane manželství před úřadem světským, náležitěmu úřadu politickému (obecnímu).

§ 4

Z rozhodnutí politického úřadu okresního (úřadu obecního) mohou zasnoubenci rekurs podat i c. kr. politickému řízení zemskému a z rozhodnutí řízení zemského, c. kr. ministerium záležitostí vnitřních; k podání rekursu není určité lhůty vyměřeno, aniž jest rekursu na překážku, vydaly-li obě nižší instance rozhodnutí stejného znění.

§ 5

Ohlášení manželství, kteréž se státi má před úřadem světským, učiněno buď od tohoto úřadu veřejným přibitím na úřední tabuli vyhlášovací, i způsobem dožádání veřejným přibitím u obecního úřadu toho místa, kde bydlí ženich i nevěsta.

Odbývají-li se u některého c. kr. politického úřadu okresního pravidelně dni úřední, učiněny buďte ohlášky také ústně v jeden den takový nebo po několik dní. K platnosti manželství však potřebí toliko, aby se ohlášky písemné náležitě přibily.

Ohlášky buďte na tabuli vyhlášovací úřadu politického a úřadů obecních po tři neděle přibity, dříve než se předsevezme sňatek manželský.

Z příčin důležitých může c. kr. politické řízení zemské tuto lhůtu ohlašovací zkrátiti a jestli věc náhlá, ohlášky také zcela prominouti. Dokáže-li se, že jest tu blízké nebezpečí smrti, může také politický úřad okresní (obecní) ohlášky prominouti proti tomu, že zasnoubenci přísahou potvrdí, co předepsáno v § 86 obecního zákonníka občanského.

§ 6

Dožádání a delegace některého jiného úřadu okresního (obecního), aby k sobě přijal slavné prohlášení, že zasnoubenci k manželství přivolují, učiniti se může k žádosti zasnoubenců od příslušného politického úřadu okresního (obecního) dle toho, co nařizováno v obecním zákonníku občanském (§ 81 a 82) v příčině úřadů farních.

§ 7

Slavné prohlášení, že zasnoubenci k manželství přivolují, učiněno buď před představeným politického úřadu okresního (obecního) nebo před jeho náměstkem u přítomnosti dvou svědkův a přísežného zapisovatele.

§ 8

O tom, že sňatek manželský byl vykonán, buď protokol vzdělán a jak od ženich a nevěsty, tak i od svědkův a obou osob úředních podepsán.

§ 9

Politický úřad okresní (obecní) povede v příčině ohlášek a sňatků manželských u něho vykonaných knihu ohlášek a rejstřík manželský a bude z těchto rejstříků

k požádání vydávati vysvědčení úřední, kteráž s průvodní mocí listin veřejných prokazují, že ohlášky byly předsevzaty a potahmo sňatek manželský vykonán.

Takové vysvědčení úřední o vykonaném sňatku manželském pošle politický úřad okresní (obecní) z povinnosti úřadu řádným správcům duchovním ženicha i nevěsty.

§ 10

Co se týče rozvedení manželů a rozloučení manželství, má v příčině manželství, vykonaných před úřadem světským, platnost totéž, co nařizeno v obecném zákoníku občanském, při čemž funkce správcům duchovním přikázané konati náležejí politickému úřadu okresnímu (obecnímu), v jehož okršlku má sídlo úřední správce duchovní k těmto funkcím dle zákona ustanovený.

§ 11

Manželé, kteří vešli v manželství před úřadem světským, mají toho vůli, žádati potomně, aby některý správce duchovní té konfesí, ku které manžel neb manželka náležejí, jejich manželství dal církevní požehnání.

Není proto divu, že jednání státních orgánů ve věci státního uznání Moslimské náboženské obce vázla, až zcela uvázla a nedošla naplnění do konce trvání I. československé republiky.⁶

2 POJETÍ ZVLÁŠTNÍCH PRÁV V ČESKÉM ZÁKONĚ O CÍRKVÍCH A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTECH Z R. 2002

Český zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, zavádí fakticky dvoustupňovou registraci církví a náboženských společností tím, že některým z nich přiznává tzv. zvláštní práva,⁷ vyjmenovaná v § 7:

§ 7

Zvláštní práva registrovaných církví a náboženských společností

(1) *Registrovaná církev a náboženská společnost může za podmínek stano-*

⁶ Podrobně proceduru projednávání státního uznání popisuje MENDEL, M., OSTŘANSKÝ, B., RATAJ, T. *Islám v srdci Evropy*, s. 336 – 346.

⁷ Pojetí zvláštních práv je opakovaně odborníky kritizováno, viz např. kapitolu Pojetí tzv. „zvláštních práv“ církví a náboženských společností podle zákona č. 3/2002 Sb. In: PŘIBYL, S. *Konfesněprávní studie*. Brno : L. Marek, 2007. s. 86 – 99.

vených tímto zákonem k plnění svého poslání získat oprávnění k výkonu těchto zvláštních práv:

- a) vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního právního předpisu,
- b) pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky, v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova,
- c) konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu,
- d) zřizovat církevní školy podle zvláštního právního předpisu,
- e) zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejmeně 50 let; tím není dotčena povinnost překazit trestný čin uložená zvláštním zákonem.

(2) Výkon zvláštních práv podle odstavce 1 písm. a) až d) upravují zvláštní právní předpisy.

(3) Registrovaná církev a náboženská společnost s oprávněním k výkonu zvláštních práv každoročně zveřejňuje výroční zprávu o výkonu práv podle odstavce 1 písm. a) až d).

Přiznání zvláštních práv tedy umožňuje působení registrované církve a náboženské společnosti v oblasti veřejných služeb, tedy také v oblasti manželství, velmi citlivé pro muslimy. Do konce r. 2012 existovalo nadto ještě zvláštní právo na financování církví a náboženských společností ze státního rozpočtu uvedené v citovaném paragrafu pod písm. c); toto právo zaniklo v souvislosti s majetkovým vyrovnáním mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi dle ustanovení § 23 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a následná písmena byla přečíslována.

3 SNAHA ÚSTŘEDÍ MUSLIMSKÝCH OBCÍ O PŘIZNÁNÍ ZVLÁŠTNÍCH PRÁV V ROCE 2006

Základní podmínkou pro snahu o přiznání zvláštních práv je registrace církve a náboženské společnosti státem.

Již roku 1991 založené Ústředí muslimských obcí (dále jen „ÚMO“) podalo žádost o registraci 1. března 2004, ale bylo 23. března 2004 vyzváno k jejich doplnění v některých bodech, po doplnění pak ministerstvo kultury 30. srpna 2004 rozhodlo o registraci ÚMO jako náboženské společnosti, ovšem bez přiznání zvláštních práv jmenovaných v § 7 citovaného zákona, pro jejichž získání zákon v § 11 stanoví, aby CNS byla již registrována alespoň 10 let, po stejnou dobu každoročně podávala výroční zprávy o své činnosti, plnila řádně své povinnosti vůči státu a třetím osobám, a aby k žádosti byly připojeny podpisy a základní osobní údaje tolika členů CNS – zletilých občanů ČR nebo cizinců s trvalým pobytem v ČR, kolik odpovídá alespoň 1 % obyvatel ČR podle posledního sčítání lidu.

Pro získání zvláštních práv chtělo r. 2006 ÚMO využít jednoho ze společných ustanovení zákona:

§ 27

Společná ustanovení

[...] (8) Ministerstvo se souhlasem vlády může učinit výjimku a přiznat oprávnění ke zvláštním právům podle § 7 odst. 1 církvím a náboženským společnostem, které reprezentují významné světové náboženství s dlouhou historickou tradicí, působí na území České republiky a jsou registrovány podle tohoto zákona. V tomto případě se nevyžaduje splnění podmínek podle § 11 odst. 1 a 4. Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která plní řádně závazky vůči státu a třetím osobám. Výjimku podle tohoto odstavce lze udělit pouze do 5 let od nabytí účinnosti tohoto zákona.

ÚMO podalo žádost o udělení zvláštních práv spojenou s udělením výjimky 19. dubna 2006, a to o tato práva:

- vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního předpisu,
- pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách ČR, v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova,
- být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností,
- konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu,
- zřizovat církevní školy podle zvláštního právního předpisu.

Nebylo žádáno o přiznání práva zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního nebo obdobného tajemství, pro-

tože zповěď není v islámu praktikována.⁸ Svou žádost opíralo o trojí argumentaci:⁹

1. argumentace historická opírající se o *Islamgesetz* z r. 2012 – tato argumentace však trpí velkými nedostatky, jak jsme poukázali již výše v první kapitole,¹⁰
2. argumentace smyslem naplňování cílů ÚMO – oblastí osvěty a charitativní činnosti, otevřeností mezináboženskému dialogu a účastí na těchto setkáních, odsuzováním všech forem náboženského i protináboženského extremismu, podporou integrace islámské komunity do většinové společnosti a zdůrazňováním nezbytnosti respektování právního systému ČR,
3. argumentace praktickou potřebou pro život muslimů – nutností získání zvláštních práv pro plnohodnotnou praxi svého náboženství a pro poskytování členům své komunity těch služeb, kterých se jim nedostává, např. zavedením náboženské výuky pro děti z muslimských rodin do několika škol,¹¹ a nakonec finančním zaopatřením jednoho až tří duchovních.

Ministerstvo žádost po rozsáhlém připomínkovém řízení¹² 5. října 2006 zamítlo. Odůvodnění rozhodnutí je rozsáhlé; za klíčovou považujeme tuto větu:

⁸ Ústředí muslimských obcí, *Žádost o přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv* ze dne 19. 4. 2006, bez čísla jednacího.

⁹ Ústředí muslimských obcí, *Žádost o přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv* ze dne 19. 4. 2006, Příloha č. 1: *Zdůvodnění žádosti Ústředí muslimských obcí*; Janků, Tomáš: *Analýza přiznání (zvláštních) práv Muslimské náboženské obci v ČR*, s. 96 – 98.

¹⁰ Nadto je možno konstatovat, že ÚMO ve zdůvodnění žádosti užilo polopравdy, neboť uvádí: „V prosinci 1934 byla zřízena Muslimská obec pro Československo, která byla uznána Ministerstvem školství a národní osvěty, do jehož působnosti registrace spadaly.“ Pomlčelo přitom o tom, že toto vyjádření uvedeného ministerstva bylo jen jedním z mnoha právních kroků ze strany státu, a že uznání nebylo do r. 1938 právně dotaženo.

¹¹ Ve zdůvodnění žádosti se uvádí doslova: „Po získání zvláštních práv by podle našeho odhadu mohla být zavedena náboženská výuka asi na dvou státních školách v Praze a na jedné v Brně, a to od školního roku 2007 – 2008 nebo 2008 – 2009. Otevřena zůstává i možnost zřízení církevní školy, která by také naši situaci řešila. V tomto případě se však jedná o složitější organizační záležitost, proto zatím neuvádíme žádný časový horizont.“ Kromě tohoto tématu text zdůvodnění pokračuje poněkud návodným návrhem: „Kromě zájmu o náboženskou výuku dětí z řad muslimských rodin pozorujeme zvýšený zájem o přednášky a besedy s žáky a studenty i ze strany škol. Potvrzuje to náš názor, že alespoň rámcově seznámení s kulturou a vírou, ke které se více nebo méně hlásí jedna a půl miliardy lidí žijících na naší planetě, může být žádané a užitečné pro všechny studenty a především se tak mnoha nedorozuměním a předsudkům, které jsou šířeny některými médii nebo je vytvářejí sami muslimové, kteří se podle islámu nechovají. V tomto směru bychom rádi nabídli spolupráci Ministerstvu školství, včetně konzultací k náboženským tématům, které jsou obsahem učebnic používaných na našich školách.“

¹² Nepodepsaný nedatovaný materiál nazvaný *Vyhodnocení připomínkového řízení k návrhu materiálu pro schůzi vlády* vypracovaný na základě porady k vyhodnocení připomínkového řízení konané dne 6. 9. 2006 má šest stran a shrnuje dvanáct vznesených připomínek.

Ministerstvo kultury na základě výsledků připomínkového řízení a po dalším projednání s dalšími, zejména bezpečnostními složkami státu, rozhodlo o nepřiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv uvedených v § 7 odst. 1 písm. a) až e) zákona.

ÚMO podalo proti rozhodnutí 30. října 2006 rozsáhlý rozklad, v němž se vyjádřilo také jednotlivě ke všem připomínkám státních orgánů, s nimiž nebylo seznámeno před napadnutým rozhodnutím ministerstva z 5. října 2006.¹³ Ministr kultury dne 21. prosince 2006 rozhodnutí ministerstva potvrdil; za klíčové považujeme toto vyjádření v závěru rozhodnutí ministra:

Vedle toho, že na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv na základě výjimky podle ust. § 27 odst. 8 zákona č. 3/2002 Sb. není právní nárok, je v celé věci podstatnou skutečností ta okolnost, že nepřiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv nelze považovat za diskriminační, neboť výkon zvláštních práv není náboženskou činností v hlavním slova smyslu. Ta není tímto rozhodnutím nijak omezena. Ústředí muslimských obcí tak může v současnosti využívat ostatních možností daných právním řádem České republiky, tj.

- a) vyučovat náboženství může ve vlastních (příp. pronajatých) prostorách,
- b) do věznic je duchovním umožněn přístup i na základě individuálních dohod s řediteli věznic,
- c) může rovněž konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky, pouze je navíc nutné uzavřít tento sňatek před příslušným orgánem státní správy,
- d) může zřizovat tzv. soukromé školy.

Nepřiznáním oprávnění k výkonu zvláštních práv tedy nedojde k porušení Listiny základních práv a svobod ani mezinárodních dokumentů upravujících náboženskou svobodu. Svěření takových činností jen některým církvím a náboženským společnostem nevede k nerovnosti v obsahu a podstatě náboženské svobody, která musí být pro všechny občany stejná.

Listina základních práv a svobod totiž chrání speciálně projevy náboženství nebo víry, nikoli působení církví a náboženských společností v ostatních oblastech, kde požívají stejné míry ochrany jako ostatní subjekty.

Vzhledem k tomu, že proti tomuto rozhodnutí již není přípustný opravný prostředek, a že výjimku (se souhlasem vlády) bylo možno udělit pouze do 7. ledna 2007, nebylo možno v této věci dále jednat a nepřiznání zvláštních práv na základě § 27 zákona č. 3/2002 Sb. se stalo definitivním.

¹³ Tento jediný dokument nebyl poskytnut ministerstvem kultury, je dostupný v časopise *Hlas*, ročník 25, číslo 1 – 5, květen 2007, s. 7 – 9.

4 MOŽNOST PŘIZNÁNÍ ZVLÁŠTNÍCH PRÁV BĚŽNOU CESTOU

Pro budoucnost připadá do úvahy jenom žádost o výkon zvláštních práv standardní cestou dle § 11 zákona č. 3/2002 Sb.:

§ 11

Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv

(1) *Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která*

- a) je registrována podle tohoto zákona nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let,*
- b) zveřejňovala každoročně 10 let před podáním tohoto návrhu výroční zprávy o činnosti za kalendářní rok,*
- c) plní řádně závazky vůči státu a třetím osobám,*
- d) je bezúhonná.*

(2) *Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv podává statutární orgán registrované církve a náboženské společnosti.*

(3) *Návrh na přiznání zvláštních práv může být podán buď pro výkon všech zvláštních práv podle § 7 odst. 1 anebo pouze pro výkon zvláštních práv podle § 7 odst. 1 písm. a) až d).*

(4) *Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv podle § 7 odst. 1 písm. a) až d) musí obsahovat*

- a) v originále podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu, s uvedením jejich osobních údajů podle tohoto zákona a s uvedením totožného textu na každém podpisovém archu, který uvádí plný název církve a náboženské společnosti, která sbírá podpisy pro účel její registrace, a z něhož je patrné, že podpisový arch je podepisován pouze osobou hlásící se k této církvi a náboženské společnosti,*
- b) prohlášení, že její dosavadní činnost jako právnické osoby podle tohoto zákona neodporuje podmínkám stanoveným tímto zákonem a že vyhovuje podmínkám podle odstavce 1 písm. c),*
- c) texty výročních zpráv podle odstavce 1 písm. b) a účetních závěrek za dobu 10 let předcházející podání tohoto návrhu.*

(5) *Návrh na přiznání oprávnění k výkonu všech zvláštních práv podle § 7 odst. 1 musí obsahovat náležitosti podle odstavce 4 a navíc dokument potvrzující, že povinnost mlčenlivosti duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství je tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let.*

(6) *Za bezúhonnou se pro účely tohoto zákona nepovažuje registrovaná církev a náboženská společnost, která byla pravomocně odsouzena pro trestný čin související s výkonem zvláštních práv anebo pro zločin, pokud se na ni nehledí, jako by nebyla odsouzena.*

(7) *Bezúhonnost se prokazuje výpisem z evidence Rejstříku trestů. Ministerstvo si vyžádá výpis z evidence Rejstříku trestů podle zvláštního právního předpisu. Žádost o vydání výpisu z evidence Rejstříku trestů a výpis z evidence Rejstříku trestů se předávají v elektronické podobě, a to způsobem umožňujícím dálkový přístup.*

Vzhledem k tomu, že registrace ÚMO jako církve a náboženské společnosti byla udělena r. 2004, další možnost požádat o udělení zvláštních práv byla v roce 2014. Žádost však nebyla předložena až dosud. Existují dva důvody. Za prvé, není snadné dosáhnout počtu nejméně 10 437 zletilých členů – občanů ČR nebo cizinců s dlouhodobým pobytem v České republice; za druhé, ÚMO nikdy dosud nezveřejnilo výroční závěrečnou zprávu o činnosti, jak samo ÚMO sdělilo odboru církví Ministerstva kultury České republiky.¹⁴

5 MÍRA DOPADU NEUDĚLENÍ ZVLÁŠTNÍCH PRÁV NA ŽIVOT MUSLIMŮ V ČESKÉ REPUBLICCE

5.1 Islámské školství a vyučování náboženství

Prvním zvláštním právem, o něž ÚMO žádalo, je právo vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního právního předpisu s oblastí školství a výchovy je věcně spojeno i právo zakládat církevní školy.

V rámci připomínkového řízení k žádosti o přiznání zvláštních práv z r. 2006 k této věci uvedlo resortně příslušné Ministerstvo školství, mlá-

¹⁴ BENDOVÁ, P. Re: *Žádost o poskytnutí informací dle zák. č. 106/1999 Sb.*, e-mail zaslaný autorovi dne 18. července 2016.

deže a tělovýchovy České republiky zásadní připomínku proti zřizování církevních škol ze strany ÚMO, a to z finančních důvodů, nemělo však z finančního hlediska zásadní námitku proti vyučování muslimského náboženství na veřejných školách – jiné hledisko vyjádření ministerstva neuvádělo. V návaznosti na připomínky dalších míst uvedlo ministerstvo kultury ve svém zamítavém rozhodnutí ze dne 6. října 2006, že garance za poskytování veřejných služeb na potřebné úrovni mohou zajišťovat pouze církve a náboženské společnosti mající potřebné odborné zázemí, dlouhodobou tradici v takové činnosti a poskytující potřebné vzdělání pro výkon příslušných povolání. Toto lze bezesporu vztáhnout na oblast školství a náboženské výuky. K výuce náboženství se vyjádřilo zdůvodnění žádosti o udělení zvláštních práv slovy:

Co se týká školství, v České republice žije nejméně několik set dětí z muslimských rodin. Mnohé rodiny projevují zájem o náboženskou výuku svých dětí a v Islámských centrech v Praze a v Brně byly proto otevřeny víkendové kroužky pro děti různých věkových kategorií, kde se snažíme tento zájem, byť velmi nedostatečným způsobem, uspokojit.

Osobní zkoumání autora vedlo ke konstatování, že výuka náboženství tak bývá obvykle realizována v rámci rodinné výchovy. Podpůrnou roli tu mohou hrát aktivity (místní) náboženské obce, resp. islámské nadace, což však není v reálu zajištěno systematicky a pravidelně. Případně tu mohou napomáhat další podpůrné organizace, zvl. ženské (např. Islámská komunita českých a slovenských sester, nakolik je však ještě aktivní) – jejich činnost je však vázána na aktivity jednotlivkyň a v současné době je stagnující.¹⁵ v této oblasti je tedy situace spíše neuspokojivá.

5.2 Duchovenská služba v ozbrojených silách a ve vězeňství

V České republice z důvodu nepřiznání zvláštních práv nepůsobí jediný muslimský kaplan ve veřejných institucích. Na druhé straně je tu ovšem ústavně zaručené právo svobody výkonu náboženství.

Tento rozpor není nutno řešit v armádě (od r. 2005 profesionalizované).

¹⁵ Je možné dohledat pouze jedinou odpovídající webovou stránku, a to soukromou stránku jedné muslimské ženy, *Svět muslimky aneb islám po česku, Úvodní stránka a Odkazy*, viz <http://islamcz.webnode.cz/> a <http://islamcz.webnode.cz/odkazy/> [obojí cit. 16-10-2016]. Na ní se nachází odkaz na stránku *Islámská Komunita sester, Fórum českých a slovenských muslimek* www.proislam.org/forum/, která je však nefunkční; nadto nelze dohledat další zde uvedené stránky.

Prakticky v ní nejsou vojáci muslimského vyznání, proto tu není třeba ani faktická duchovní služba islámských duchovních. Tomu nasvědčuje i připomínka ministerstva obrany k žádosti ÚMO o přiznání zvláštních práv z r. 2006, že v té době působil v armádě jediný voják muslimského vyznání.

Naproti tomu je nezanedbatelný počet osob ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, proto zde faktická potřeba duchovní péče existuje. Na základě dobré vůle vedení věznice existuje ve vazební věznici Praha Ruzyně vedle křesťanské kaple také muslimská modlitebna a muslimský duchovní tam pravidelně dochází, tak jako tam mohou docházet duchovní dalších CNS, aniž by byli vězeňskými kaplany.¹⁶

5.3 Financování náboženské společnosti

Právo na financování církví a náboženských společností ze státního rozpočtu bylo původně v § 7 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. uvedeno pod písm. c), a to v návaznosti na zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Takto byly poskytovány finanční zdroje na osobní náklady duchovních a příspěvek na činnost církevních ústředí. Samo ÚMO v rámci žádosti o přiznání zvláštních práv uvádělo, že by se jednalo pouze o osobní náklady jednoho až tří duchovních (v návaznosti na tehdejší počet evidovaných místních muslimských obcí) – i to bylo negativně komentováno v rámci připomínkového řízení.

Toto právo zaniklo na konci r. 2012 v souvislosti s majetkovým vyrovnáním mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi dle ustanovení § 23 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, jehož § 19 zrušil také zákon č. 218/1949 Sb. a ustanovením § 17 ponechal po přechodnou dobu postupně redukováný a následně ukončený příspěvek na provoz těch církví a náboženských společností, které právo být financovány ze státního rozpočtu realizovaly v r. 2012 – mezi ně ÚMO nepatřilo.

Ani pozdější eventuální přiznání zvláštních práv by na tom nic nezměnilo. ÚMO se tedy musí samofinancovat, což je samo o sobě rozsáhlé téma na samostatné pojednání.

¹⁶ Vězeňská služba České republiky: *Vazební věznice Praha-Ruzyně, Výkon vězeňství*, viz <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyne-90/o-nas-1617/vykon-vezenstvi-1035/> [cit. 18-10-2016].

5.4 Otázky manželství

Jedním ze zvláštních práv, o něž ÚMO r. 2006 žádalo, je právo konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu – tím je v současné době zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Oblast manželství a rodiny je v islámském právu velmi důležitou skutečností, není proto divu, že se o ni jednalo již v meziválečném období, jak popisujeme v 1. kapitole.

Předpisy islámského práva se tu ve více oblastech mohou dostat do konfliktu s českým právním řádem, zvláště ohledně požadavků na náboženskou příslušnost snoubenců, specifického postavení muže a ženy v manželství a rodičovství, možnosti polygamie a nerovností v postavení ženy při rozvodu; islámské právo nadto neuznává občanský sňatek ani občanský rozvod a vyžaduje k platnosti manželství náboženský obřad.

Praktikující muslimové tak mají možnost buď své (první) islámské manželství po náboženském sňatku uzavřít také občanským sňatkem (kde je třeba dodržet také věkové hranice dané českým právem, tedy zpravidla 18 let věku pro obě pohlaví), anebo svou rodinnou situaci před státem neřešit a potřebné záležitosti (zastupování manželů, přístup k informacím o zdravotním stavu, majetkové poměry apod.) řešit jinými občanskoprávními nástroji, což není vždy snadné. Rozhodně není přípustné vícečetné manželství, které je trestným činem (§ 194 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

K rezignování z uzavření manželství před státem paradoxně napomáhá celková mentalita v ČR, tolik (a mnohdy právem) kritizovaná ze strany věřících muslimů: velmi časté volné soužití nebo manželství na zkoušku,¹⁷ pohlavní promiskuita (pod níž by bylo možno skrýt polygamii) a velmi rozšířené rození dětí mimo manželství: zatímco v r. 1989 tvořil podíl takto narozených dětí 7,9 %, v r. 2014 to již bylo 46,7 %.¹⁸ Tímto způsobem jednání se muslimové nedostávají do rozporu se zákonem.

Rozpor by v rámci tohoto mimoprávního jednání však nastal ohledně věku pro manželství, který islámské právo připouští velmi nízký. V České republice

¹⁷ KOHOUTOVÁ, Iva Nesezdaná soužití: hlavně ve velkých městech. *Statistika & my – měsíčník Českého statistického úřadu*, č. 07/08 – 2013, s. 34 – 35.

¹⁸ Český statistický úřad, *Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice*, viz <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38>, [cit. 18-10-2016]; KAČEROVÁ, Eva Děti až po svatbě? *Statistika & my – měsíčník Českého statistického úřadu*, č. 07/08 – 2013, s. 32 – 33.

je nutné pro vyhnutí se rozporu se zákonem dodržet minimální věk pro pohlavní aktivity (ne pouze pohlavní styk), který je 15 let pro obě pohlaví, jinak by se jednalo o trestný čin podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zvl. pohlavní zneužívání podle § 187; trestná je i příprava tohoto trestného činu.

Pro oblast manželství a rodiny byla pod Muslimskou obcí v Praze zřízena r. 2012 *Islámská komise pro rodinu* s celostátní působností. Jejím posláním je: uzavírání manželských svazků, předmanželská a manželská poradna, řešení manželských rozepří, ověřování rozvodů a vydávání islámských právních posudků s tím souvisejících i posuzování a rozhodování v souvislosti s podanými žádostmi o ukončení manželství ze strany ženy¹⁹ – to vše podle práva Šarí'a. Zde reálně hrozí vytváření situací v rozporu s českým právním řádem, ba také s dopadem do zahraničí, neboť osvědčení a právní rozhodnutí vnesená podle práva Šarí'a jsou bezesporu v některých převážně islámských státech přijímána jako úřední dokumenty se státní platností, zatímco podle českého práva se jedná o dokumenty mající platnost pouze v rámci CNS, která je vydala.²⁰

ZÁVĚR

Historický popis období mezi dvěma světovými válkami ukazuje na snahy československých muslimů o samostatné vedení matrik a konání sňatkových obřadů, které ale narazilo jak na byrokratické potíže, tak především na nedostatečné právní povědomí muslimské obce v Praze.

Po dlouhých desetiletích se teprve v r. 2004, po přijetí zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, byla v České republice registrována náboženská společnost Ústředí muslimských obcí, která v r. 2006 požádala o přiznání většiny zvláštních práv (kromě respektování mlčenlivosti

¹⁹ Islámská komise pro rodinu, *Náplň práce IKR*, viz <http://islamskakomise.cz/>, a *Co je Islámská komise pro rodinu?*, viz <http://islamskakomise.cz/co-je-islamska-komise-pro-rodinu/> [obojí cit. 28-09-2016].

²⁰ Platnost těchto – z pohledu českého práva – vnitřních dokumentů ÚMO (nebo její Komise pro rodinu) může způsobit problematické, ba nebezpečné situace v některých převážně muslimských zemích pro nemuslimské manželky, které se se svým muslimským manželem rozvedly pouze podle českého práva, ne však podle muslimského práva. Ty by mohly v těchto zemích (a často opravdu jsou) považovány nadále za manželky muslimského muže se všemi z toho vyplývajícími následky z muslimského práva, zvláště ohledně dětí.

duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního nebo obdobného tajemství) mimořádnou cestou na základě přechodných ustanovení zmíněného zákona, což však bylo na konci r. 2006 definitivně odmítnuto.

Ústředí muslimských obcí může takto požádat o přiznání výkonu zvláštních práv řádnou cestou, čemuž však brání jak vysoký početní census pro takové přiznání (cca 10 000 zletilých osob), tak nedodržení ustanovení zákona o církvích a náboženských společnostech ze strany Ústředí muslimských obcí ve věci zveřejňování výročních zpráv o své činnosti.

Navzdory tomu autor ukazuje, že přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv se pro muslimy v České republice nejeví naléhavě potřebné, protože mnohé své náboženské aktivity mohou realizovat jinými cestami. To platí také pro oblast manželství, tak důležitou v islámském právu, kde muslimům realizaci práva Šarí'a paradoxně umožňuje mentalita české společnosti, která není příznivá pro manželství a ve velké míře toleruje jiné formy soužití; zde však může docházet k rozporům mezi islámskou praxí a českým právním řádem.

Literatura

1. BENDOVIÁ, P. *Re: Žádost o poskytnutí informací dle zák. č. 106/1999 Sb.*, e-mail zaslaný autorovi dne 18. července 2016 spolu s 19 přílohami: dokumenty ohledně registrace Ústředí muslimských obcí v r. 2004 a žádosti Ústředí muslimských obcí o přiznání zvláštních práv z r. 2006.
2. Český statistický úřad: *Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice*, viz <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38>, [cit. 18-10-2016].
3. *Hlas Ústředí muslimských obcí v České republice*, ročník 25, číslo 1 – 5, květen 2007, 12. s., bez ISSN – dokumenty k žádosti Ústředí muslimských obcí o přiznání zvláštních práv v r. 2006.
4. Islámská komise pro rodinu, *Náplň práce IKR*, viz <http://islamskakomise.cz/>, a *Co je Islámská komise pro rodinu?*, viz <http://islamskakomise.cz/co-je-islamska-komise-pro-rodinu/> [obojí cit. 28-09-2016].
5. JANKŮ, T. *Analýza přiznání (zvláštních) práv Muslimské náboženské obci v ČR*. In: *Církev a stát 2013, Sborník z konference*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013, s. 83 – 110. ISBN 978-80-210-6595-6.

6. KAČEROVÁ, E. Děti až po svatbě?, *Statistika & my – měsíčník Českého statistického úřadu*, č. 07/08 – 2013, s. 32 – 33.
7. KOHOUTOVÁ, I. Nesezdaná soužití: hlavně ve velkých městech, *Statistika & my měsíčník Českého statistického úřadu*, č. 07/08 – 2013, s. 34 – 35.
8. MENDEL, M., OSTŘANSKÝ, B., RATAJ, T. *Islám v srdci Evropy*. Praha : Academia, 2007. 499 s. ISBN 978-80-200-1554-9.
9. PŘIBYL, S. *Konfesněprávní studie*. Brno : L. Marek, 2007. 261 s. ISBN 978-80-86263-95-3.
10. *Svět muslimky aneb islám po česku, Úvodní stránka a Odkazy*, viz <http://islamcz.webnode.cz/> a <http://islamcz.webnode.cz/odkazy/> [obojí cit. 16-10-2016].
11. Zákon č. 51/1870 ř. z. ze dne 9. dubna 1870, o manželstvích osob takových, které nenáleží k žádné církvi neb společnosti náboženské zákonem uznané, a o vedení rejstříků narozených, oddaných a zemřelých v příčině těchto osob, viz <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/51-1870.htm> [cit. 18-10-2016]
12. Zákon č. 47/1868 ř. z. ze dne 25. května 1868, jímžto se obnovují nařízení druhé kapitoly obecného zákonníka občanského o manželském právě katolickém, přidává se moc soudní u věcech manželských katolíků se týkajících k soudům světským a ustanovuje se, kdy se může sňatek manželský předsevzítí před úřady světskými, viz <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/47-1868.htm> [cit. 18-10-2016].
13. Zákon č. 159/1912 ř. z. daný dne 15. července 1912, kterým se přívrženci islamu podle hanefitského ritu uznávají za náboženskou společnost, viz <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/159-12.htm> [cit. 18-10-2016].
14. Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění pozdějších předpisů.
15. Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
17. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
18. Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, ve znění pozdějších předpisů.

E-mail: damian.nemec@gmail.com

VERMÖGENSAUSGLEICH MIT DEN KIRCHEN UND RELIGIONSGESELLSCHAFTEN IN DER TSCHECHISCHEN REPUBLIK: GELTENDES GESETZ UND URTEIL DES VERFASSUNGSGERICHTS¹

PROPERTY COMPENSATION WITH THE CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES IN THE CZECH REPUBLIC: THE VALID LAW AND THE SENTENCE OF CONSTITUTION COURT

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Th.D., Ph.D., J.C.D.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Zusammenfassung: Das Thema der Restitutenen widergesetzlich vom kommunistischen Regime in der Tschechoslowakei beschlagnahmten kirchlichen Güter stellte ein gravierendes Problem der Staat-Kirche Beziehungen in der Tschechischen Republik nach den politischen Änderungen des Jahres 1989 dar. Am Anfang der neunziger Jahre wurden einige Klosterbauten restituiert. Abgesehen davon unterlag die materielle Basis der gestohlenen Immobilien keiner Restitution und während mehr als zwanzig Jahre musste man die Kirchenfinanzierungsart fortsetzen, die das kommunistische Regime aufgezwungen hatte. Inzwischen gab es einige Bestrebungen, um die Situation zu ändern. Erst das Gesetz N. 428/2012 wurde endlich erfolgreich, da es die Bedingungen schaffte, unter denen man die Immobilien restituieren und den Kirchen den Finanzersatz gewährleisten konnte. In dieser Situation könnten die Kirchen eine genügende materielle Basis für ihre unabhängige Finanzierung schaffen. Das Gesetz wurde von einigen Parlamentsmitglieder angegriffen und es oblag dem Verfassungsgericht, in seinem Urteil den Mangel an Überzeugungskraft ihrer Argumente zu erklären.

Abstract: The issue of restitution of the Church goods illegally dispossessed by the communist regime in Czechoslovakia was the weighty problem con-

¹ Wissenschaftlicher Beitrag wurde für das Forschungsprojekt VEGA 1/0254/16 Finanzierung von Kirchen und Religionsgemeinschaften vorbereitet./Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci výskumného projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločnosti.

cerning Church and State relationship in the Czech Republic after the political changes of 1989. In the beginning of 90ies only the buildings of some monasteries were restituted. Anyway, the material base of stolen immovable properties was not restituted and more than 20 years the State financing of Churches enforced them by the communist regime was to be continued. Meanwhile there were some efforts leading to the change of such a situation. Only the Act n. 428 issued in 2012 was finally successful, creating the conditions to restitute the immovable properties and affording to the Churches a financial compensation rent. In this way the Churches could create a sufficient material base for their own independent financing. The Act was contested by some members of the Czech Parliament and it was up to the Constitution Court to explain in its Sentence the unconvincing character of their arguments.

Schlüsselworte: kirche, staat, vermögen, restitution, verfassungsrecht, finanzrente.

Key words: church, state, property, restitution, act, constitution court, rent.

1 DAS GRAVIERENDE PROBLEM DER KIRCHENRESTITUTIONEN IN TSCHECHIEN BIS 2013

Das Thema der Kirchenfinanzierung in Verbindung mit der Restitutionsfrage stellte langfristig das bedeutendste und zugleich strittigste Problem in der Beziehung Staat und Kirche in der Tschechischen Republik nach 1989 dar: „Auf der Rechtsebene muss gesagt werden, dass das Verfassungsrecht der Einzelnen, ihren Glauben gemeinsam mit anderen u. a. in Form von Gottesdiensten und religiösen Handlungen, anders gesagt in der Kirche auszuüben, eine Relationskomponente beinhaltet, nämlich die Verpflichtung des Staates, die Existenz solcher Kirchen im angemessenen Maße zu ermöglichen, und zwar natürlich auch auf der ökonomischen Seite. Der Inhalt solcher Rechtsverpflichtung des Staates kann jedoch in erheblich unterschiedlichem Umfang verwirklicht werden: von Ermöglichung eines Darlehens bis zu großzügiger Unterstützung. Ein verpflichtendes Rechtsminimum stellt dabei die Pflicht des Staates dar, den Kirchen ohne jegliche Diskriminierung einen

Vermögenserwerb für eigene Zwecke zu ermöglichen und ihr Eigentumsrecht zu respektieren, gegebenenfalls das widerrechtlich entzogene (z. B. ohne Ersatz enteignete) Vermögen zurückzuerstatten, also zu restituieren. Es muss völlig ernsthaft erklärt werden, dass in der Tschechischen Republik, die ein Rechtsstaat werden will, bisher nicht einmal dieses Minimum erfüllt wurde; verschiedene ‚Begutachtungen‘ und Stellungnahmen, die zu der Schlussfolgerung führen, dass die Kirchen in Tschechien eigentlich nie etwas besaßen, bezeugen eine nicht allzu hohe Rechtskultur.“² Die hier angeführte, offensichtlich zweifelhafte These, dass die Tschechische Republik infolge der bei weitem nicht vollständig durchgeführten Kirchenrestitutionen noch kein Rechtsstaat geworden sei, drückt eher die damalige Frustration der staatskirchenrechtlichen Doktrin und vielen Vertretern der Kirchen aus, die aus ergebnislosen Verhandlungen während der mehr, als zwanzig Jahre nach der politischen Wende 1989 hervorging. Es ist wahr, dass eine auf die Regierungsbestellung ausgearbeitete Begutachtung aus dem Jahre 1999 überraschenderweise behauptete, dass die Katholische Kirche in der Tat am heutigen tschechischen Gebiet kein Kirchenvermögen besaß, weil (geschichtlich gesehen) das Verfügungsrecht mit den Vermögenssubstanzen der direkten Staatsaufsicht unterlag.³ Dabei sogar während des totalitären Regimes „vereinbarte sich die Amts- und gerichtliche Auslegung auf der damals schon residualen Privatnatur des kirchlichen Vermögens mit besonderen Elementen der strafrechtlichen Wahrung aus dem Grund der bestehenden wirtschaftlichen Absicherung.“⁴

2 GESCHICHTLICHER ÜBERBLICK

Die massivsten Säkularisierungen und das destruktivste Vernichten der Kirchengüter auf dem tschechischen Gebiet fanden insbesondere in drei dramatischen geschichtlichen Momenten statt: 1. während der Hussitenkriege

² HRDINA, A. I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha : Euroloex Bohemia, 2004, s. 195 – 196.

³ „Die Rechtsstellung der sog. katholischen Kirchengüter in der zweiten Hälfte des 19. und im 20. Jahrhundert im Gebiet der heutigen Tschechischen Republik“ (*Právní postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR*).

⁴ JÁGER, P. Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1989, In: BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s. 769 – 810, s. 795.

in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts, 2. infolge der Eingriffe des Kaisers Joseph II. seit dem Jahre 1781 (Patent über die Aufhebung von Klöstern) und 3. im Umbruch der 40er und 50er Jahre in der stalinistischen Phase des kommunistischen Regimes.

Nach dem zweiten Weltkrieg, in der Übergangsphase der sog. „Volksdemokratie“ während der Jahre 1945 – 1948, als die kommunistische Partei, trotz einer bisher demokratischen Fassade des Staates, bereits zum entscheidenden politischen Subjekt in der Tschechoslowakei wurde, sollten die während des deutschen nationalsozialistischen Kriegsprotektorats Böhmen und Mähren konfiszierten Kirchengüter zurückerstattet werden, wie es aus dem Präsidentendekret (eines der sog. Beneš-Dekrete) von 1945 folgte.⁵ Die Vollstreckung des Dekretes wurde bewusst gezielt verschoben bis zur Machtübernahme der kommunistischen Partei im Februar 1948, wodurch jede Hoffnung auf die Restitution geschwunden war. Unter dem Vorwand einer weiteren Radikalisierung der tschechoslowakischen Bodenreform von 1919 – 1920 wurde noch vor dem kommunistischen Putsch ein Gesetz erlassen, das durch Enteignung aller Agrar- und Waldgrundstücke über 50 Hektar eine weitgehende Verteilung des Bodens an Landlose bringen sollte und den Grundstücksfonds der Katholischen Kirche auf weniger als 1 % des gesamten tschechoslowakischen Gebietes verkleinerte.⁶

Unmittelbar nach der Machtübernahme hat das Regime jedoch eine dramatische Wende in diesem Bereich durchgeführt, in der Absicht, eine stalinistische Zwangskollektivierung durchzuführen. Durch das zur Vorbereitung dieses Schrittes dienende Gesetz⁷ wurde fast aller Grundstücksbesitz der Kirche beschlagnahmt. Seitdem verblieben im Besitz der Kirchen in der Tschechoslowakei lediglich die Kirchen- und Pfarrgebäude einschließlich eventueller Pfarrgärten in der Größe 1 – 2 Hektare. Das Gesetz sah in seinem § 9 eine finanzielle Kompensation vor, ebenso wie sein Vorgänger von 1947, die aber niemals stattfand: „Die finanzielle Entschädigung für die beschlagnahmten Grundstücke, welche die beiden Gesetze vorausgesetzt hatten, hat die Kirche jedoch nie bekommen, und somit ist auch die Legalität dieser Instrumente fraglich geworden.“⁸

⁵ Dekret N. 5/1945 Sb., über die Vermögensrestitution (*o restituci majetku*).

⁶ Gesetz N. 142/1947 Sb., über die Revision der ersten Bodenreform (*o revisi první pozemkové reformy*).

⁷ Gesetz N. 46/1948 Sb., über die neue Bodenreform (*o nové pozemkové reformě*).

⁸ HRDINA, A. I. *Náboženská svoboda...*, S. 197. Anm. 191.

So wurde den Kirchen ihre materielle Basis durch das kommunistische Regime entzogen und in dieser vorsätzlich geschaffenen Situation hat das Regime den entscheidenden Schritt gemacht, die Kirchen und Religionsgesellschaften durch administrative und ökonomische Mittel vom Staat total abhängig zu machen. Zwecks administrativer Beherrschung der Kirchen und Religionsgesellschaften sollte ein speziell dazu errichtetes zentrales Staatsamt mit Kreis- und Bezirkskirchensekretären (*krajští a okresní církevní tajemníci*) eingesetzt werden.⁹ Ihre wirtschaftliche Abhängigkeit vom Staat wurde dann gesetzlich durch das Gesetz N. 218/1949 Sb., über die wirtschaftliche Absicherung der Kirchen und Religionsgesellschaften durch den Staat (*o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*) fixiert. Die administrative und wirtschaftliche Abhängigkeit der Kirchen und Religionsgesellschaften vom Staat wurden insoweit verflochten, dass ein zeitgenössischer Kommentar aus den siebziger Jahren dazu bemerkte: „Im Sinne dieser Vorschriften haben die Kirchen und Religionsgesellschaften die Natur direkt verwalteter Organisationen: Aus diesem Grund richtet sich die Entscheidungspraxis der Staatsverwaltung in diesem Bereich nicht nach der Verwaltungsverfahrenordnung und nicht einmal nach dem Arbeitsgesetzbuch (...).“¹⁰ Dazu kam noch eine strafrechtliche Repression, direkt zusammenhängend mit der Gesetzesbestimmung über die wirtschaftliche Absicherung der Kirchen und Religionsgesellschaften, und zwar die Straftat „Vereitelung der Aufsicht über die Kirchen und Religionsgesellschaften“ (*maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi*).¹¹ Das kam einer Kriminalisierung jeglicher vom Staat unkontrollierten religiösen Tätigkeit als einer wirtschaftlich relevanten vom Gesetz unerlaubten Tätigkeit gleich. Der Kern des Gesetzes über die wirtschaftliche Absicherung lag in der vom § 7 des Gesetzes über die wirtschaftliche Absicherung festgesetzten Notwendigkeit der staatlichen Zustimmung zur Ausübung der geistlichen Tätigkeit (*státní uznání k výkonu duchovenské činnosti*), die jeden Geistlichen von der Staatsverwaltung abhängig machte und die ohne jede Begründung willkürlich entzogen werden konnte: „Bereits für unproblematische Kandidaten des kirchlichen Amtes musste vor ihrer Wahl oder Ernennung eine staatliche

⁹ Gesetz N. 217/1949 Sb., über die Errichtung des Staatsamtes für kirchliche Angelegenheiten (*o zřízení Státního úřadu pro věci církevní*).

¹⁰ DOBOVÁ, L. *Právní poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem*, Praha : Sekretariáty pro věci církví při ministerstvech kultury ČSR a SSR, 1977, s. 105.

¹¹ Strafgesetz N. 86/1950 Sb., § 173; Strafgesetz N. 140/1961 Sb., § 178.

Zustimmung besorgt werden. Die staatliche Zustimmung war obligatorisch auch für die unbesoldeten Laienprediger.¹² Nur wer sich fügsam im staatlich verwalteten Kirchensystem als Geistlicher anstellen ließ, hat die „Errungenschaften“ der staatlichen Vermögensabsicherung genossen.

3 DIE KIRCHENFINANZIERUNG BIS 2013

Die zweimal nach der politischen Wende 1989 novellierte Grundbestimmung des Gesetzes über die wirtschaftliche Absicherung der Kirchen und Religionsgesellschaften durch den Staat¹³ setzte in seiner letzten Neufassung den Grundsatz fest: „Der Staat gewährt aufgrund weiterer Bestimmungen dieses Gesetzes den registrierten Kirchen und Religionsgesellschaften, denen die Befugnis zur Ausübung der Sonderrechte zuerkannt worden ist, einen festgelegten Ersatz der persönlichen Bezüge der Geistlichen, die als Angestellte der Kirchen und Religionsgesellschaften in der Seelsorge, in der kirchlichen Verwaltung oder in Instituten zur Ausbildung Geistlicher tätig sind, falls die Kirche oder Religionsgesellschaft darum ansucht.“¹⁴ Im neuen gesellschaftlichen Kontext nach 1989 gewann das Gesetz aus der härtesten Zeit der stalinistischen Verfolgung einen neuen Sinn. Befreit vom diskriminierenden § 7 über die staatliche Zustimmung zur Ausübung der geistlichen Tätigkeit, diente es nicht mehr der staatlichen Oberherrschaft über die Kirchen und Religionsgesellschaften, gewährte aber einen provisorischen Ersatz für die mangelnden Kirchenrestitutionen, die sonst eine materielle Basis für die selbstständige Kirchenfinanzierung vor allem bei der Katholischen Kirche werden könnten.

Bis zum aktuellen, am 1. Januar 2013 in Kraft getretenen „Kirchenrestitutionsgesetz“,¹⁵ wurde die Kirchenfinanzierung in der Tschechischen Republik unter die sogenannten Sonderrechte der Kirchen und Religionsgesellschaften eingereiht, die vom allgemeinen Kirchengesetz legislativ

¹² TRETERA, J. R., *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 47.

¹³ Gesetz N. 16/1990 Sb.; Gesetz N. 165/1992 Sb.

¹⁴ Gesetz N. 218/1949 Sb., § 1 (1).

¹⁵ Gesetz N. 428/2012 Sb., über den Vermögensausgleich mit den Kirchen und Religionsgesellschaften (*o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*), abgeändert durch das Gesetzesnovelle N. 177/2013 Sb.

verankert wurden.¹⁶ Es handelte sich um das Anspruchsrecht, „aufgrund einer gesonderten Rechtsvorschrift über die finanzielle Absicherung von Kirchen und Religionsgesellschaften finanziert zu werden“;¹⁷ die erwähnte Rechtsvorschrift stellte soeben das novellierte Gesetz über die wirtschaftliche Absicherung der Kirchen und Religionsgesellschaften durch den Staat. Zweifellos stellte ein solches vom Staat gewährleistetes Einkommen für viele Kirchen das wichtigste Sonderrecht dar: „Aus der Sicht des Staates erscheint diese staatliche Unterstützung von Kirchen als eine geringfügige Summe; denn sie stellt nur 0,1% der Gesamtausgaben des Staatsbudgets dar. (...) Das, was im Staatsbudget ganz winzig erscheint, ist jedoch für die Kirchen eine bedeutende Sache, die ihnen das Leben ermöglicht.“¹⁸ Andere im § 7 des Kirchengesetzes aufgezählten Sonderrechte betreffen die Tätigkeit der Kirchen und Religionsgesellschaften im „öffentlich rechtlichen“ Raum; die ursprüngliche Fassung der Aufzählung von Sonderrechten lautete: „a) Religion an staatlichen Schulen aufgrund einer eigenen Rechtsvorschrift unterrichten, b) Personen, die eine Seelsorgetätigkeit ausüben, mit der Ausübung der Seelsorge in den Streitkräften der Tschechischen Republik, in Haftanstalten sowie Anstalten geschützter Heilbehandlung oder geschützter Erziehung beauftragen, c) aufgrund einer gesonderten Rechtsvorschrift über die finanzielle Absicherung von Kirchen und Religionsgesellschaften finanziert werden, d) Riten vollziehen, durch die kirchliche Ehen aufgrund einer gesonderten Rechtsvorschrift geschlossen werden, e) kirchliche Schulen aufgrund einer gesonderten Rechtsvorschrift errichten, f) die geistliche Schweigepflicht im Zusammenhang mit der Ausübung des Beichtgeheimnisses oder mit der Ausübung eines zum Beichtgeheimnis analogen Rechtes (...) einzuhalten.“¹⁹

¹⁶ Gesetz N. 3/2002 Sb., über die Freiheit des religiösen Bekenntnisses und die Stellung der Kirchen und Religionsgesellschaften – Gesetz über die Kirchen und Religionsgesellschaften (*o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností – zákon o církvích a náboženských společnostech*) in der Fassung des unter der N. 4/2003 Sb. verlautbarten Erkenntnisses des Verfassungsgerichts der Tschechischen Republik, des Gesetzes N. 562/2004 Sb., des Gesetzes N. 495/2005 Sb. und des Gesetzes N.428/2012 Sb.

¹⁷ Gesetz N. 3/2002 Sb., § 7 Abs. 1, c).

¹⁸ KALNÝ, M. *Církevní majetek a restituce*. Praha : Občanský institut, 1995, s. 22.

¹⁹ Gesetz N. 3/2002 Sb., § 7 Abs. 1.

4 DIE EINZELNEN VERSUCHE UM KIRCHENRESTITUTIONEN BIS 2013

Einen erheblichen Vermögensverlust für die Katholische Kirche bedeutete im Jahre 1950 auch die Besetzung und Beschlagnahme aller Klöster in der Tschechoslowakei – auf dem tschechischen Gebiet handelte es sich um etwa 850 Gebäude. Diese widerrechtliche Handlung der geheimen Staatspolizei StB (*Státní bezpečnost*), deren Folge auch das rechtlich nie begründete Verbot aller katholischen Männerorden während der Jahre 1950 – 1989 war, hat das Regime lediglich rückwirkend bestätigt, und zwar durch eine bloße Verlautbarung des Staatsamtes für die kirchlichen Angelegenheiten, die natürlich nur die wirtschaftlichen Folgen dieser Tat erfasst hat,²⁰ ohne den Wortlaut der damals geltenden, auch wenn vom Regime aufgezwungenen Verfassung zu respektieren: „Die Enteignung ist nur aufgrund eines Gesetzes und gegen Ersatz möglich, wenn nicht festgesetzt ist oder wird, dass ein Ersatz nicht gewährt werden soll.“²¹

Die Restitution einiger dieser Klöster in den Jahren 1990 und 1991²² wurde deshalb vor allem als Genugtuung für die mangelnde Religionsfreiheit und nicht als Zurückerstattung der materiellen Basis der Katholischen Kirche gesehen. Von den zirka 850 beschlagnahmten Klostergebäuden wurden durch die beiden ersten Kirchenrestitutionsgesetze den kirchlichen juristischen Personen in ganz Tschechoslowakei insgesamt 170 zurückgegeben.

Die Restitutionsmethode der beiden Gesetze, d. h. die Angabe der einzelnen Immobilien nach dem Kataster in einer Gesetzesbeilage anstatt nach allgemein formulierten Prinzipien, nach denen sich die Restitution richten sollte, wurde teilweise berechtigt zum Gegenstand der Kritik, da diese Gesetze „nicht systematisch, sondern nach dem, was ein jeder durchsetzen konnte, erlassen wurden“.²³ In der Situation der Notlage unmittelbar nach den politischen Ereignissen im November 1989 war jedoch die Aufzählungsmethode die schnellste Lösung: „Die größten Vorränge dieser Aufzählungs-

²⁰ Verlautbarung N. 351/1950 Ú. l., über die Übernahme der Verwaltung einiger Vermögenssubstanzen durch den Staat (*o převzetí správy některých majetkových podstat státem*).

²¹ Verfassungsgesetz N. 150/1948 Sb., (*Ústava Československé republiky*), § 9 (2).

²² Gesetz N. 298/1990 Sb.; Gesetz N. 338/1991 Sb.

²³ KALNÝ, M. *Církev a majetek. K restituci majetku církví a náboženských organizací*. Praha : Občanský institut, 1993, s. 22.

gesetze über die Restitutionen bestehen vor allem in ihrer Genauigkeit (auf den ersten Blick war es offenkundig, was, wem und wann man zurückerstatten soll) und Schnelligkeit (im Verlauf des Gesetzgebungsprozesses, der der Gutheißung des tschechoslowakischen Aufzählungsgesetzes über die Restitution im 1990 war diese Rechtsvorschrift als ‚Nothilfegesetz‘ bezeichnet).“²⁴

Das Ziel dieser anfänglichen Restitution bestand also noch nicht im Versuch, ein neues Modell der Kirchenfinanzierung in der Tschechoslowakei zu schaffen. Die Finanzierung der Kirchen durch den Staat laut Gesetz N. 218/1949 Sb. blieb bestehen, während die Restitution der Kirchengüter sich eher in einen umfangreichen Prozess der „Milderung besitzbezogener Rechte“ (*zmírňování majetkových křivd*) im Verlauf der 90er Jahre einordnen lässt: „Unsere Philosophie der Wiedergutmachung des Unrechts (...) gründet auf einer pragmatischen Einsicht, dass man alles Unrecht, vor allem das nichtmaterielle, nicht vollständig wiedergutmachen kann, ebenso wie die Geschichte nicht abzuändern ist.“²⁵ Das Restitutionsprinzip bestand in der Tatsache, dass eine vollständige Rückgabe des Besitzes grundsätzlich nur physischen Personen zuerkannt wurde, während es sich bei juristischen Personen (Körperschaften) nur um eine teilweise Milderung handeln sollte.

Als ein Versuch, die materielle Lage vor allem der Katholischen Kirche zu klären, wurde im Jahre 1992 dem tschechoslowakischen föderalen Parlament, d. h. der Föderalversammlung (*Federální shromáždění*) ein Gesetzesentwurf vorgelegt, der allgemein formulierte Normen beinhaltete und nicht nur die Gebäude, sondern auch die mit ihnen verbundenen Grundstücke als materielle Basis für die künftige selbständige Kirchenfinanzierung restituieren sollte. Paradoxe Weise war es der slowakische Teil der Nationalenversammlung (*Snemovňa národov*), in dem dieser Entwurf nicht verabschiedet wurde, während nach der Entstehung der selbständig gewordenen Slowakischen Republik am 1. 1. 1993 ausgerechnet dieses Gesetz als Zeichen des hohen Prestiges der Beziehungen zwischen Staat und Kirche vom Slowakischen

²⁴ VALEŠ, V. Vyrovnání s majetkovými křivdami spáchanými na církvích v době komunistické totality v nových zemích EU se zaměřením na odlišnosti v právní úpravě jednotlivých zemí. In: *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. Sborník textů z konference*. Praha : Ministerstvo kultury České republiky, 2009, s. 4 – 20, s. 5.

²⁵ KLAUS, V.: *Postavení církví a zmírňování majetkových křivd*. In: KLAUS, Václav, *Mezi minulostí a budoucností*. Brno – Praha, 1996, s. 180 – 181.

Nationalrat (*Slovenská národná rada*) sehr eilig nach der Verselbständigung der Slowakei verabschiedet wurde.²⁶

In der Tschechischen Republik, wo solche Gesetzgebung fehlte, versuchte man zwei weitere rechtliche Varianten der Rückgewinnung von beschlagnahmten Gütern an: die Exekutivrestitutionen und die gerichtlichen Klagen.

Die ersten, durch einen Regierungsbeschluss im Jahre 1996 eröffneten,²⁷ hatten eine relativ kurze Dauer und ein mageres Ergebnis. Es sollten aufgrund dieses Beschlusses den berechtigten kirchlichen Subjekten die Gebäude und Bauten zurückerstattet werden, die sie vor dem 25. Februar 1948 besaßen und die zu geistlichen, seelsorglichen und administrativen Zwecken der Kirchen dienten, einschließlich der Grundstücke, auf denen diese Objekte stehen. Ebenso sollten diese Immobilien auch im Falle der Sozial-, Karitativ-, Erziehungs- und Bildungseinrichtungen zurückgegeben werden, wenn die Kirchen diese zu ihren ursprünglichen Zwecken benützen wollten, sofern kein öffentliches Interesse dem widerspricht. Die Regierung sollte ihre Restitutionsentscheidungen aufgrund von den Kirchen vorgelegten und von ihr überprüften kategorisierten Immobilienverzeichnissen fällen. Nach vielen Verzögerungen in seiner Durchführung wurde der ursprüngliche Regierungsbeschluss 1999 durch die Regierung selbst aufgehoben.²⁸

Ein weiterer Weg zur Geltendmachung von Vermögensrechten der Kirchen und Religionsgesellschaften war also der gerichtliche. Die einzelnen kirchlichen juristischen Personen wandten sich seit der politischen Wende 1989 oft mit individuellen, an die allgemeinen Gerichte eingereichten bürgerrechtlichen Klagen zur Bestimmung der Vermögensverhältnisse an Immobilien, die ihnen vor den Eingriffen des totalitären Staates gehörten. Hoffnung auf Erfolg hatten vor allem die Klagen gegen die besonders Anfang der 50er Jahre den Religionsorden aufgezwungenen Verträge: „Eine der herkömmlichen, allerdings durchaus gesetzwidrigen Arten, waren die aufgenötigten Schenkungsverträge.

²⁶ Gesetz N. 282/1993 Zb., über die Milderung einiger den Kirchen und Religionsgesellschaften verursachter Vermögensunrechte (*o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam*).

²⁷ Beschluss der Regierung der Tschechischen Republik N. 498 vom 25. 9. 1996, über eine unentgeltliche Übertragung des bezeichneten Immobilienvermögens an kirchliche juristische Personen zwecks Milderung der diesen Subjekten verursachten Vermögensunrechte (*o bezúplatném převodu vymezeného nemovitého majetku církevním právnickým osobám ke zmiřnění majetkových krívd způsobených těmto subjektům*).

²⁸ Beschluss der Regierung der Tschechischen Republik N. 211 vom 9. 4. 1999.

Verschiedene staatliche Organe teilten den Ordensvorgesetzten einfach mit, dass ihr Orden dem Staat dieses oder jenes Objekt geschenkt hätte.“²⁹ Zu diesem Zweck hat das Regime auch den vom Joseph II. im 1782 gegründeten Religionsfonds (ab 1951 unter der Benennung *Náboženská matice*) reorganisiert.³⁰ Das Ziel dieser Foundation bestand in der Vermögenssammlung und nachfolgenden Übertragung der vom Kaiser aufgehobenen klösterlichen Güter. Nicht nur, dass das kommunistische Regime, sich die willkürlichen Manieren der josephinischen Kirchenhoheit zunutze machend, widergesetzliche Schritte durchführte, sondern in diesem Falle bediente es sich auch der wiederbelebten Rechtskontinuität einer vom Joseph II. persönlich gegründeten Institution, was man eigentlich als ein einzigartiges Phänomen bezeichnen darf. Auch diesmal sollte der Religionsfonds der Vermögensliquidierung des Ordenslebens dienen und er wurde die Institution, an die das meiste Ordensvermögen (rechtlich äußerst zweifelhaft) überführt wurde.

Ein befriedigendes Ergebnis im Rahmen kirchlicher Restitutionen hatte in der Tschechischen Republik die Rückgabe des in der Zeit des nationalsozialistischen Protektorats Böhmen und Mähren arisierten Vermögens der jüdischen Religionsgemeinden, Fonds und Vereine. Das jüdische Restitutionsgesetz von 2000³¹ vereinigt in sich sowohl die allgemeinen Kriterien der zurückzuerstattenden Immobilien, als auch die nominale Aufzählung einzelner beweglicher Vermögensstücke.

5 AUF DEM WEG ZUM GESETZ ÜBER DEN VERMÖGENSAUSGLEICH

Die Verabschiedung eines allgemein formulierten Restitutionsgesetzes, auch für alle anderen Kirchen und Religionsgesellschaften, wurde bereits in den Gesetzen vorausgesetzt, die der wirtschaftlichen Transformation Anfang der 90er Jahre dienten, damit die neuen Eigentumsverhältnisse durch wiederbelebtes Privateigentum das Monopol des staatlichen und sozialistischen genossenschaftlichen Eigentums ersetzen könnten. So enthalten das

²⁹ KALNÝ, M. *Církevní majetek...*, s. 25.

³⁰ Die Verlautbarung des Staatsamtes für die kirchlichen Angelegenheiten N. 351/1950 Ú. I.; die Amtserklärung desselben Amtes N. 158/1951 Ú. I.

³¹ Gesetz N. 212/2000 Sb.

Gesetz „über die große Privatisierung“ und das Bodengesetz die sog. Blockierungsparagraphen (*blokační paragrafy*), d. h. Bestimmungen, die den durch das kommunistische Regime beschlagnahmten kirchlichen Besitz von der Privatisierung ausschließen.³²

Den vorletzten, zu seiner Zeit nicht verwirklichten Versuch um den Vermögensausgleich mit den Kirchen stellte durch den Regierungsbeschluss veröffentlichter Gesetzesentwurf aus dem Jahre 2008 dar.³³ Die endgültige Lösung der Vermögensverhältnisse der Kirchen sollte die Rechtssicherheit schaffen, in der künftig klar sein wird, über welche ehemaligen Kirchengütern vor allem die Gemeinden und Selbstverwaltungen verfügen können und welche dagegen den Kirchen zuerkannt werden. Der Gesetzesentwurf setzte eine Kombination der Methoden der Naturalrestitution und der finanziellen Entschädigung voraus. Das kommt den unterschiedlichen Interessen entgegen: „Man gelangt zum ausreichenden Konsens nicht einmal unter den einzelnen Kirchen und Religionsgesellschaften und nicht einmal im Rahmen der größten Römisch-Katholischen Kirche, wo die von der Tschechischen Bischofskonferenz vertretenen Diözesen den Weg der finanziellen Entschädigung bevorzugten, während die von der Konferenz der höheren Männerorden vertretenen Männerorden und Kongregationen (insbesondere die sog. Abtorden, d. h. vor allem die Benediktiner, Prämonstratenser und Rotstern-Kreuzherren) in einer ausgeprägten Mehrheit die Naturalrestitution bevorzugte, wenn auch in einem notwendig begrenztem Maße.“³⁴

³² Gesetz N. 92/1991 Sb., über die Bedingungen der Übertragung des Staatsvermögens an andere Personen (*o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby*), § 3 (1); Gesetz N. 229/1991 Sb., über die Ausgestaltung der Eigentumsverhältnisse zum Boden und zu anderem Landwirtschaftsvermögen (*o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku*), § 29.

³³ Regierungsabschluss N. 333/2008 – Regierungsentwurf des Gesetzes über die Milde- rung einiger den Kirchen und Religionsgesellschaften in der Unfreiheitszeit verursachten Vermögensunrechte, über die Abrechnung von Vermögensverhältnissen zwischen Staat und Kirchen und Religionsgesellschaften und über die Änderung einiger Gesetze – Gesetz über die Vermögensabrechnung mit den Kirchen und Religionsgesellschaften. (*Vládní návrh zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společenstvími a o změně některých zákonů – zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společenstvími*).

³⁴ NĚMEC, D. Návrh zákona o majetku církví a náboženských společenství v České republice z r. 2008 ve světle platných konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi. In: ŠMID, Marek, MORAVČÍKOVÁ, Michaela (eds.), *Clara pacta – boni amici. Zmluvné vzťahy medzi štátom a cirkvami. Contractual Relations between State and Churches*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009, s. 202 – 226, s. 207.

Im Zusammenhang mit den erwähnten Blockierungsparagrafen äußerte sich bereits mehrere Male das tschechische Verfassungsgericht, dass diese in den Kirchen und Religionsgesellschaften eine „legitime Erwartung“ (*legitimní očekávání*) auf Restitution hervorrufen.³⁵ Den Versuch, die Blockierungsparagrafe sogar direkt zu beseitigen, lehnte das Verfassungsgericht definitiv im 2010 ab.³⁶ Die langfristige Untätigkeit des Parlaments, die in der mangelnden Abstimmung einer Rechtsvorschrift über den Vermögensausgleich (Abrechnung) des historischen Vermögens der Kirchen und Religionsgesellschaften fand das Gericht als verfassungswidrig. Die Absenz eines solchen einschlägigen Gesetzes stellt eine Rechtslücke (*lacuna iuris*) dar, die drei Ebene einschließt: 1) Dringlichkeit des öffentlichen Interesses, die mangelnde Rechtssicherheit aufgrund des provisorischen Rechtsstandes zu beseitigen und legislative Willkür zu überwinden, wenn (zu der Zeit des Urteilerlassens) 19 Jahre lang versprochene Rechtsvorschrift immer noch nicht erlassen wurde; 2) Das gesamte Prozess der Restititionen zu vervollständigen, da die Kirchen und Religionsgesellschaften, im Unterschied zu anderen analog vom totalitären Regime beschädigten Subjekten, noch keine umfassende Restitutionsregelung erhielten; 3) Die Charta (Urkunde) der Grundrechte und –freiheiten (*Listina základních práv a svobod*)³⁷ garantiert in Art. 2 Abs. 1, Art 15 Abs. 1 und Art. 16 den religiösen Pluralismus und Toleranz, die Tschechische Republik ist ein konfessionsloser Staat mit der Trennung zwischen Staat und Kirche. Wirtschaftliche Unabhängigkeit der Kirchen vom Staat sollte diesen Prinzipien entgegenkommen.

6 DAS AKTUELLE GESETZ ÜBER DEN VERMÖGENSAUSGLEICH

Das langjährig erwartete Gesetz N. 428/2012 Sb. über den Vermögensausgleich mit den Kirchen und Religionsgesellschaften wurde am 8. Novem-

³⁵ z. B. unter der N. 13/2006 Sb. veröffentlichte Stellungnahme des Verfassungsgerichts; unter den Nummern 582/02, 167/05 und 353/04 Sb. n. a us. ÚS veröffentlichte Urteile (Erkenntnisse) des Verfassungsgerichts.

³⁶ Unter der N. 242/2010 Sb. veröffentlichte Urteil (Erkenntnis) Pl. ÚS 9/07 von 1. 7. 2010.

³⁷ Verfassungsgesetz N. 23/1991 Sb.; nach der Trennung von der Slowakei wurde als Bestandteil der tschechischen Verfassungsordnung (*součást ústavního pořádku České republiky*) als Verfassungsgesetz N. 2/1993 Sb. beschlossen.

ber 2012 abgestimmt. Den Gesetzentwurf wurde von der Regierung Anfang 2011 gebilligt³⁸ und in beiden Kammern des Parlaments der Tschechischen Republik wurde er beinahe während des ganzen Jahres 2012 unruhig abgehandelt. Trotz der ablehnenden Stellungnahme des Senats wurde das Gesetz doch von der Abgeordnetenkammer überstimmt. Der Staatspräsident ließ das Gesetz ohne seine Unterschrift, obwohl er nicht sein Recht des suspensiven Vetos ausnützte: „Ich befürchte, dass das Gesetz in der Gesellschaft auch die Stellung der Kirchen beschädigt, welche ich für so wichtig ich in der heutigen, die traditionellen Werte nicht respektierenden Welt halte.“³⁹

Das Inkrafttreten des Gesetzes verwandelt weitgehend das System der Kirchenfinanzierung in der Tschechischen Republik. Die bisher vom Staatsbudget abhängigen Kirchen und Religionsgesellschaften sollen zur völligen vermögensrechtlichen Autonomie gelangen. Dazu ist es nötig, die Dynamik des ganzen Prozesses so zu gestalten, damit sich die Kirchen in der Übergangszwischenzeit zum neuen, vom Staat unabhängigen Kirchenfinanzierungsmodell, keinen künftig unlöslichen Verlusten unterziehen. Der langfristig fehlende politische Wille zur Ratifizierung des tschechischen Vertrags mit dem Heiligen Stuhl hängt offensichtlich mit diesem Aspekt der Kirchenfinanzierungsfrage zusammen. Der 2002 genehmigte aber bis heute vom Parlament der Tschechischen Republik nicht ratifizierte Vertragstext spricht zwar nirgendwo direkt über die Restitution der durch das kommunistische Regime beschlagnahmten Kirchengüter, dennoch erfordert er von der Tschechischen Republik eine prompte Lösung der Frage des Kirchenvermögens und –finanzierung: „Die Tschechische Republik wird sich auf eine möglichst schnelle und für beide Seiten annehmbare Weise um die Lösung von Fragen bemühen, die das Vermögen der Katholischen Kirche berühren. In der Tschechischen Republik wird die ökonomische Absicherung durch die Rechtsordnung der Tschechischen Republik gewährleistet. Im Falle der Ausarbeitung eines neuen Finanzierungsmodells wird dadurch gesichert bleiben, dass der Prozess seiner Einführung während der Übergangsperiode nicht Ursache ökonomischer Probleme in der Katholischen Kirche wird. Das

³⁸ Regierungsbeschluss N. 21 von 11. 1. 2012.

³⁹ KLAUS, V. Odůvodnění nepodpisu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. In: *Rok desátý: Projevy, články, eseje*. Praha : Knižní klub, 2013, s. 148 – 150, s. 150.

neue Modell sollte das gegenwärtige ersetzen.“⁴⁰ Der Brief des Staatspräsidenten an den Außenminister drückte die Vorbehalte aus, die letztendlich erklären, warum der Vertrag mit dem Heiligen Stuhl für die tschechische Öffentlichkeit und politische Vertretung mehrheitlich nicht annehmbar war: „Im ersten Absatz des Artikels 17 wird ein völlig überflüssig einseitiges Versprechen gegeben, dass sich, die Tschechische Republik auf eine möglichst schnelle und für beide Seiten annehmbare Weise um die Lösung der Fragen bemühen wird, die das Vermögen der Katholischen Kirche berühren‘, auch wenn es offensichtlich ist, dass es sich um ein hohes Politikum der tschechischen Gegenwart handelt, und dass dadurch dieses Versprechen unerträglich, versprechend‘ ist.“⁴¹

Die Benennung des „Kirchenrestitutionsgesetzes“ ist kürzer und deshalb auch praktischer als die des Projekts aus 2008. Im Präambel heißt es: „Das Parlament, erinnernd der bitteren Erfahrungen aus den Zeiten, als die Menschenrechte und Grundfreiheiten im Gebiet der heutigen Tschechischen Republik unterdrückt wurden, entschlossen zum Hüten und zum Entwickeln des geerbten Kultur- und Geistesreichtums, geführt durch das Bemühen, die Folgen einiger Vermögens- oder sonstiger Unrechte die durch das kommunistische Regime im Zeitabschnitt der Jahre 1948 bis 1989 begangen wurden zu mindern, die Vermögensverhältnisse zwischen dem Staat und den Kirchen und Religionsgesellschaften als eine Voraussetzung der Religionsfreiheit abzurechnen, und so durch eine Erneuerung der Vermögensbasis der Kirchen und Religionsgesellschaften ein freies und unabhängiges Wirken der Kirchen und Religionsgesellschaften zu ermöglichen, deren Existenz und Wirken hält das Parlament für einen unerlässlichen Bestandteil einer demokratischen Gesellschaft, hat folgendes Gesetz verabschieden (...).“⁴² Als Unterlage diente dem Gesetz jedenfalls der Entwurf aus 2008; übrigens der Wortlaut der Gesetzespräambel ist mit dem des damaligen Entwurfs identisch. Doch kam es zu einigen Veränderungen im Rahmen desselben Paradigmas: „Nach dem Abkommen mit den Vertretern von Kirchen und Religionsgesellschaften wurden einige von Schlüsselparametern geändert.

⁴⁰ Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolicem o úpravě vzájemných vztahů, Art. 17, Abs. 1 – 2. In: *Revue církevního práva* N. 22-2/02, S. 163 – 175, S. 173 – 174.

⁴¹ Dopis prezidenta republiky ministru zahraničí ke smlouvě s Vatikánem. In: LOUŽEK, Marek (ed.), *Vztah církvi a státu. Sborník textů*. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, s. 117 – 120, s. 120.

⁴² In: KRÍŽ, J., VALEŠ, V.: *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 63.

Vor allem wurde das Verhältnis zwischen der Finanzentschädigungshöhe und der Vermögensmenge verändert, die in der Form von Naturalrestitution aushändigert sein soll. Infolgedessen änderte sich der Bereich der zur Übergabe bestimmten Güter. Weiterhin konnte keine vollständige Naturalrestitution der römisch-katholischen Religionsorden und Kongregationen stattfinden.“⁴³ Das Paragraf § 1 des Gesetzes bestimmt dessen zweifaches Ziel: a) Milderung einiger den Kirchen und Religionsgesellschaften verursachten Vermögensunrechte während des kommunistischen Regimes, für die sich nach 1989 eine Abkürzung „Kirchenrestitutionen“ einbürgerte und b) Ausgleich (Abrechnung) der Vermögensbeziehungen zwischen dem Staat und den registrierten Kirchen und Religionsgesellschaften: „Der funktionelle Zusammenhang beider Ziele halten wir für primär; er gründet sich auf einer engen Beziehung zwischen der sog. wirtschaftlichen Absicherung und der Beschlagnahme des Wirtschaftsvermögens der Kirchen nach 1948 durch Vorgänge, die Vermögensunrechte verursachten, vor allem aber durch (zielbewusst) installierte wirtschaftliche Abhängigkeit der Kirchen und Religionsgesellschaften auf dem Staat.“⁴⁴ Da das Gesetz einen entscheidenden Abschied mit der bisherigen, vom totalitären Regime eingeführten Kirchenfinanzierungssystem bedeutet, wird in der Derogationsklausel (§ 19) das Gesetz N. 218/1949 Sb., über die wirtschaftliche Absicherung der Kirchen und Religionsgesellschaften durch den Staat an erster Stelle genannt, begleitet mit weiteren vier, mit ihm zusammenhängenden Rechtsvorschriften, einschließlich der letzten der Serie von Regierungsverordnungen, aufgrund derer bisher die Geistlichen der betroffenen Kirchen und Religionsgesellschaften vom Staat belohnt wurden.⁴⁵

Das Gesetz bestimmt (§ 1) den sog. „entscheidenden Zeitabschnitt“ (*rozhodné období*), in dem die zur notwendigen Wiedergutmachung bestimmten Vermögensunrechte den Kirchen und Religionsgesellschaften verursacht wurden: vom 25. Februar 1948 bis 1. Januar 1990. Im Falle des *terminus a quo* handelt es sich um den Tag der Putschmachtübernahme des kommunistischen Regimes in der Tschechoslowakei: „Für das Festsetzen der Grenze 25. 2. 1948 gibt es keine besonderen Rechtsgründe (z. B. Einklang

⁴³ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání...*, s. 51.

⁴⁴ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2015, s. 7.

⁴⁵ Regierungsverordnung N. 566/2006 Sb., über die den Geistlichen von Kirchen und Religionsgesellschaften gewährten Bezüge (*o úhradě osobních požitků duchovním církví a náboženských společností*).

mit der Verfassungsordnung), es handelt sich um ein politisch festgesetztes Datum.“⁴⁶ Im § 5 des Gesetzes sind nicht weniger als elf Tatbestände aufgezählt, die während der vierzigjährigen Zeit der kommunistischen Herrschaft das Regime gegen das kirchliche Vermögen unternahm, um sich dessen illegal zu ermächtigen und die nun die Rückübergabetitel für den Staat bzw. für seine im § 4 angeführten Institutionen bedeuten. Entsprechend dem § 3 werden zur Vermögensübernahme folgende kirchliche Subjekte berechtigt: die vom Staat registrierte (anerkannte) Kirche oder Religionsgesellschaft; die innerkirchliche Rechtsperson; andere Rechtsperson die mit der jeweiligen Kirche durch ihre Tätigkeit verbunden ist, sei es im geistlichem, seelsorglichen, karitativen, Gesundheits-, Bildungs- oder Verwaltungsbereich; Religionsfonds (*náboženská matice*). Das letztgenannte Subjekt gewinnt nun – im Unterschied zur Situation während des kommunistischen Regimes – eine neue Aufgabe: „Laut der Bestimmung § 18 Abs. 9 des Gesetzes N. 428/2012 Sb., über den Vermögensausgleich mit den Kirchen und Religionsgesellschaften, vollzieht seine Rechte und Verpflichtungen die Römisch-katholische Kirche.“⁴⁷ Die Vermögensrestitution kann in den heutigen Bedingungen offensichtlich keinen vollständigen, „mechanischen“ Rückkehr zur Lage vor der Machtübernahme der Kommunistischen Partei in der Tschechoslowakei bedeuten. Der § 8 zählt insgesamt acht Vermögensposten, die der Rückgabe nicht unterstehen dürfen: bereits verbaute Grundstücke; Immobilien in der Militär- oder Sicherheitszonen; die seit 1950 vom Staat übernommenen Kirchenmatrikel; Spielplätze; die zwecks des Verkehrs- oder Infrastrukturbauens enteigneten Grundstücke; Immobilien in den Naturschutzgebieten; die aufgrund der sog. Beneš-Dekrete N. 12/1945 und N. 108/1945 konfiszierten Sachen.

Die Restititionen beschäftigen vor allem die Katholische Kirche, den bei weitem bedeutendsten Immobilienbesitzer unter den Kirchen; es ist häufig nicht einfach, einschlägige Dokumente zu finden, die das ursprüngliche Vermögensrecht der kirchlichen Subjekte beweisen können. Außerdem stützt man immer wieder auf die mangelnde Bereitwilligkeit der verpflichteten Subjekte, ihre – oft *bona fide* – gewonnene ursprüngliche Kirchengüter zurückzuerstatten; deswegen führen die einzelnen kirchlichen juristischen Personen zur Zeit nicht wenige Rechtsstreiten: „Der Vorgang des Staates und seiner Organe bei der Übertragung des ursprünglichen Vermögens der

⁴⁶ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání...*, s. 96.

⁴⁷ TRETERA, J. R., HORÁK, Z. *Konfesní právo*. Praha : Leges, 2015, s. 255.

registrierten Kirchen und Religionsgesellschaften ist schwierig überschaubar – nicht nur während des entscheidenden Zeitabschnitts. Das erschwert den berechtigten Personen oftmals die Bestimmung der entsprechenden verpflichteten Personen. Die Restitutionsgesetze sind den ‚üblichen‘ Gesetzen nicht gleich, sondern sie stellen den Weg zur Wiedergutmachung der Vermögensunrechte dar, was auch besondere Gefühlsmäßigkeit beim Zugang zu den Ansprüchen der berechtigten Personen vorzeichnet.“⁴⁸

Die im § 15 des Gesetzes vorausgesetzte Finanzkompensation (Finanzersatz, *finanční náhrada*) für die betroffenen Kirchen und Religionsgesellschaften soll das Ziel erfüllen, die Verluste zurückzuerstatten, welche durch unverbesserlich mangelnde oder heute nicht mehr ausführbare Rückgabe des Vermögens verursacht wurden. Insgesamt sollen während 30 Jahren durch jährliche Teilzahlungen die im Abs. 2 angeführten Summenhöhen der Finanzentschädigung ausgezahlt werden; die Römisch-katholische Kirche gewinnt unter den aufgezählten 17 Kirchen und Religionsgesellschaften die größte Summe, insgesamt 47 200 000 000 Kč, wobei auch die Inflation künftig berücksichtigt werden soll. Mit jeder von den angeführten 17 Kirchen sollte der Staat, bzw. die Regierung, aufgrund des § 16 des Gesetzes einen Konkreten Vertrag über diesen Finanzausgleich schließen. Die Verträge wurden bereits am 22. Februar 2013 unterzeichnet.⁴⁹ Die einzige Kirche, die es ablehnte, war die Bruderschaft der Baptisten (*Bratrská jednota baptistů*).⁵⁰ Zur finanziellen Verselbstständigung in der „unsicheren“ Übergangsphase kommt den Kirchen noch der Beitrag zur Unterstützung ihrer Tätigkeit entgegen, der – entsprechend dem § 17 des Gesetzes – innerhalb von 17 Jahren ausgezahlt sein soll. In der ersten drei Jahren (2013 – 2015) in derselben Höhe, wie die Beiträge, die jeweilige Kirche oder Religionsgesellschaft im 2011 erhielt; seit 2016 soll diese Summe jedes Jahr um 5 % senken und im 2029 soll die letzte Summe ausgezahlt werden. Dieser Beitrag ersetzt die bisherige Unterstützung der Kirchen durch den Staat, die sich vor allem von

⁴⁸ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. *Zákon o majetkovém vyrovnání...*, s. 144.

⁴⁹ Die Verträge wurden durch Mitteilung des Kulturministeriums N. 55/2013 Sb. verlautbart.

⁵⁰ „Bezüglich der Beziehung zur Welt schied sich der Baptismus konsequent mit dem Ideal der ‚christlichen Gesellschaft‘ ab. Die Jünger Christi wirken in der Welt als eine Insel des radikalen Gehorsams und elementarer Gegenliebe; dabei lehnen sie jegliche finanzielle oder legislative Begünstigung seitens der öffentlichen (staatlichen) Institutionen ab.“ – FILIPI, Pavel, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 142.

der Zahl der entlohnten Geistlichen und anderer kirchlichen Angestellten ableitete: „Auf die Höhe des Beitrags werden schon künftig die Änderungen der Zahl von Geistlichen im Verlauf der Übergangsperiode keinen Einfluss haben.“⁵¹

7 EPILOG: URTEIL (ERKENNTNIS) DES VERFASSUNGSGERICHTS BETREFFEND DAS GESETZ ÜBER DEN VERMÖGENSAUSGLEICH

Das Gesetz über den Vermögensausgleich mit den Kirchen und Religionsgesellschaften wurde von einer Gruppe der 18 Senatoren als verfassungswidrig beim Tschechischen Verfassungsgericht angefochten.⁵² Nur diese Senatorengruppe wurde vom Verfassungsgericht als legitimer Antragsteller, Teilnehmer des Verfahrens anerkannt, während zwei weitere Gruppen, diesmal der Abgeordneten – eine von 47, andere von 45 Mitgliedern – stellten ihre Anträge später, als bereits das Hindernis der Streitfeststellung wirkte, jedoch verfahrensmäßig identisch waren, deshalb konnten beide Abgeordnetengruppen mit ihren Anträgen als Seitenteilnehmer des Verfahrens werden.

Die Argumente aller drei Parlamentariergruppen wurden vom Verfassungsgericht in zwei Bereiche ausgeteilt: gegen den Inhalt des Gesetzes und gegen die Legitimität des gesetzgeberischen Vorgangs bei der Parlamentsabstimmung. Zur Illustrierung reicht es, einige der Argumenten bezüglich des eigenen Inhalts des Gesetzes anzuführen: das Gesetz gewährt den Kirchen und Religionsgesellschaften vorteilhaftere Stellung gegenüber anderen Rechtspersonen; beraubt den Staat seines konfessionsfreien Charakters; verankert die Diskriminierung von Atheisten; zerstört die Gedanken von Vatergründer der Tschechoslowakei; überführt das Vermögen gewaltigen Wertes an die Organisationen; die gegen Interesse und Überzeugung Großteiles der Gesellschaft und des politischen Spektrums wirken; unter dem moralistischen Deckmantel gestaltet wirtschaftliche Grundlage für diese Organisationen und ihre politischen Verbündete; die kirchlichen Rechtspersonen haben das Recht auf das Vermögen, zu welchem sie kein Vermögensrecht

⁵¹ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. *Zákon o majetkovém vyrovnání...*, s. 180.

⁵² Einbringung 5. Februar 2013, Rechtsanwalt: Karol Hrádela.

hatten, da es sich um öffentliches Vermögen handelte, das nur zeitweise zum Zwecke des Kultus diente; die Beneš-Dekrete werden als Quelle der Rechtslosigkeit wahrgenommen und der Finanzersatz wird öfters auch für dasjenige Vermögen erstattet, bei welchem nicht sicher ist, wann es zum Staat entfiel, sodass die Grenze 25. Februar 1948 durchgebrochen sei; das Gesetz nimmt keine Rücksicht auf die geschichtlichen Umstände, da sich die Kirche ihres Vermögens durch Bedrückung gegen Religionsfreiheit ermächtigte und seine Entnahme schon während der Zeit der ersten Tschechoslowakischen Republik (Bodenreform 1919 – 1920) stellte eine legitime Bemühung dar, diese Unrechte wenigstens teilweise wiedergutzumachen; die Mitwirkung der staatlichen Organe, welche den Kirchen mit der Feststellung ihres ehemaligen Vermögens helfen sollen, verstößt gegen das Prinzip „das Recht ist für die Wachen da“ (*vigilantibus iura scripta sunt*); der Finanzersatz soll auch den Kirchen ausgezahlt werden, die es in der entscheidenden Zeit auf dem Staatsgebiet nicht gab und anderen, die es gab, soll dagegen kein Ersatz gewährt werden; anstatt der Vermögensselbständigkeit von Kirchen wird ein gegenseitiger Effekt verursacht, da der Staat für 30 Jahre lang für die ausgewählten Kirchen als Gläubiger und Patron auftreten wird.

Das Verfassungsgericht musste sich mit solcher breiten Palette von Einwänden gegen das Gesetz auseinandersetzen. Sein Urteil (Erkenntnis), der in der schriftlichen Fassung ganze 139 Seiten beinhaltet, gehört zu den aus dem Gesichtspunkt der verfassungsrechtlichen Jurisprudenz argumentationsreichsten.⁵³ Entsprechend dem Grundsatz *audiatur et altera pars* wurden als *amici curiae* auch die betroffenen Vertreter der Kirchen und Religionsgesellschaften vorgeladen. Ihre gemeinsame Verlautbarung richteten an das Verfassungsgericht die Vertreter der Tschechischen Bischofskonferenz, des Ökumenischen Kirchenrates in der Tschechischen Republik und der Föderation der jüdischen Gemeinden. Ihre Stellungnahme drückt vor allem die Idee aus, das angefochtene Gesetz stelle eine Antithese zum vom kommunistischen totalitären Regime eingeführten System dar. Es wird das jahrhundertelange System von staatlichen Unterstützung der Kirchen unterbrechen. Aus dem Gewinn vom Finanzersatz werden die Kirchen und Religionsgesellschaften eine vom Staat unabhängige Vermögensbasis bilden.

Das Verfassungsgericht entschied zugunsten des Gesetzes und beseitigte nur ein einziges Wort, betreffend das § 5, in dem die Urfassung die Nationa-

⁵³ Urteil (Erkenntnis) Pl. ÚS 10/1; veröffentlicht unter der N. 177/2013 Sb.

lisierung der Kirchengüter anführt, „die im Widerspruch mit den damals geltenden Rechtsvorschriften stattfand oder ohne Auszahlung einer gerechten Entschädigung vorkam.“ Das gestrichene Wort lautet „gerechte“ und bezieht sich an das Bedürfnis der Entschädigung.

Mit seinem Urteil verwehrt das Tschechische Verfassungsgericht weitere mögliche Eingriffe, die in die eigentliche Rechtssubstanz des Gesetzes gerichtet werden könnten. Die aktuelle gesellschaftspolitische Lage ist dem Gesetz nicht entgegenkommend, doch war es nützlich und sogar notwendig, die Rechtssicherheit in einer so strittigen Frage zu schaffen.

Literatur

1. DOBOVÁ, L. *Právní poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem*. Praha : Sekretariáty pro věci církví při ministerstvech kultury ČSR a SSR, 1977.
2. HRDINA, A. I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha : Euroloex Bohemia, 2004.
3. JÄGER, P. Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1989. In: BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009.
4. JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2015.
5. KALNÝ, M. *Církevní majetek a restituce*. Praha : Občanský institut, 1995.
6. KALNÝ, M. *Církev a majetek. K restituci majetku církví a náboženských organizací*, Praha : Občanský institut, 1993.
7. KLAUS, V. Odůvodnění nepodpisu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. In: *Rok desátý. Projevy, články, eseje*. Praha : Knižní klub, 2013.
8. KLAUS, V. Postavení církví a zmírňování majetkových křivd. In: KLAUS, V.: *Mezi minulostí a budoucností*. Brno – Praha, 1996.
9. KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2013.
10. NĚMEC, D. *Návrh zákona o majetku církví a náboženských společností*

v České republice z r. 2008 ve světle platných konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.): *Clara pacta – boni amici. Zmluvné vzťahy medzi štátom a cirkvami. Contractual Relations between State and Churches*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009.

11. TRETERA, J. R., HORÁK, Z. *Konfesní právo*. Praha : Leges, 2015.
12. TRETERA, J. R.: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002.
13. VALEŠ, V. Vyrovnání s majetkovými křivdami spáchanými na církvích v době komunistické totality v nových zemích EU se zaměřením na odlišnosti v právní úpravě jednotlivých zemí. In: *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. Sborník textů z konference*. Praha : Ministerstvo kultury České republiky, 2009, s. 4 – 20.

E-mail: standa.priyl@volny.cz

RELIGIOUS FREEDOM AND CHURCH-STATE RELATIONS IN THE REPUBLIC OF POLAND

Rev. Prof. Mirosław Sitarz, J.C.D.

Faculty of Law, Canon Law and Administration at John Paul II Catholic University of Lublin

Abstract: The Author, analysing the religious freedom and Church-State Relations in the Republic of Poland, poses the following questions: Does religious freedom in the Republic of Poland constitute a foundation in Church-State relations? Does the Church in Poland, which through its founder Jesus Christ was sent to all peoples to proclaim the Good News, given its religious freedom, have a guaranteed possibility to realize their mission in the country? Therefore, the Author divided the article into two parts: 1) religious freedom and Church-State relations in the teaching of the Church and 2) guarantees of religious freedom in Church-State relations in the Republic of Poland in domestic and international legislation.

Key words: pluralistic society, polish legal order, constitution, mission of the church

On the 40-th anniversary of the promulgation of the Second Vatican Council's *Declaration on Religious Freedom*,¹ Pope Benedict XVI noted: „Religious freedom derives from the unique dignity of the human being who is the only creature of all living on the earth, being able to voluntarily and consciously establish a relationship with his Maker.“² The human person has a right to religious freedom (DH 2). Humans are obliged and have the right to seek the

¹ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de libertate religiosa de iure personae et communitatum ad libertatem socialem et civilem in re religiosa Dignitatis humanae* (7 Dec 1965), AAS 58 (1966), 929 – 946 [henceforth quoted as DH].

² BENEDICT XVI, *Przemówienie o wolności religijnej* (4 Dec 2005). In: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki (eds.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012 [henceforth quoted as KPP], 458. Religious freedom is the right of a human person and community to be guided by the voice of one's own conscience in professing some religion or none. It is a right to demonstrate a given faith in public and give testimony to it in a way that will not violate other people's freedom. See: S. Kowalczyk, *Wolność religijna I. Aspekt społeczny*. In: *Encyklopedia Katolicka*, vol. XX, E. Gigilewicz (ed.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, col. 896.

truth.³ Craving for the truth, sense and openness to transcendence is deeply ingrained in human nature.⁴ „Religious freedom is by no means guaranteed everywhere – sometimes it is taken away for religious or ideological reasons and other times – despite being recognised in theory – its exercise is limited by political authorities or, more deceitfully, by the dominating culture of agnosticism and relativism.“⁵ Therefore, one must pose the following questions. Does religious freedom in the Republic of Poland constitute a foundation in Church-State relations? Does the Church in Poland, which through its founder Jesus Christ was sent to all peoples to proclaim the Good News, given its religious freedom, have a guaranteed possibility to realize their mission in the country?

RELIGIOUS FREEDOM AND CHURCH-STATE RELATIONS IN THE TEACHING OF THE CHURCH

The Church is concerned with the possibility of realising its mission⁶ in different spheres in relation to man in the world – both individually and as a community, both privately and as a public entity.

³ „It is in accordance with their dignity as persons – that is, beings endowed with reason and free will and therefore privileged to bear personal responsibility – that all men should be at once impelled by nature and also bound by a moral obligation to seek the truth, especially religious truth. They are also bound to adhere to the truth, once it is known, and to order their whole lives in accord with the demands of truth.“ (DH 2). „All men are obliged to seek the truth of God and His Church, and once they find it, they have an obligation and right to accept and keep it by the power of God’s law.“ See: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25 Jan 1983), AAS 75 (1983), pars II, 1 – 317; Polish text in: *Code of Canon Law*. Polish translation approved by the Episcopal Conference, Pallottinum, Poznań 1984 [henceforth quoted as CIC/83], can. 748 § 1.

⁴ BENEDICT XVI, Ad XVII Plenariam Sessionem Pontificiae Academiae de Scientiis Socialibus (29 April 2011), AAS 103 (2011), 354 – 355; Polish text in: KPP, 501. The Roman Pontiff added: „If man is endowed with the ability to make a free choice in the light of the truth and God requires man to freely respond to His call, it must be accepted that the right to religious freedom is tightly connected with the fundamental dignity of each human person, just as human nature encompasses the openness of the human heart to God. Authentic religious freedom will allow the human person to be completely fulfilled and to contribute towards the common good of society.“ Ibidem, 501 – 502

⁵ BENEDYKT XVI, *Przemówienie o wolności religijnej*, 459.

⁶ „All authority in heaven and on earth has been given to me. Therefore go and make disciples of all nations, baptising them in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit, and teaching them to obey everything I have commanded you. And surely I am with you always, to the very end of the age“⁶⁶. *Holy Bible, New International Version*, Biblica, Inc., Matthew 28:18–20. St. John Paul II noted: „Christ sent the Holy

Before the Second Vatican Council, the model of the Church-State relationship was based on the eminence of the Catholic religion and State's emphasis on its being the true religion of the majority. As a result the right to religious freedom was granted only to the Catholics as confessors of the true religion and the Church as its only proclaimer. This paradigm became obsolete when the Church acknowledged and supported the actual pluralism occurring within society.⁷ In *Pastoral Constitution of the Church in the Modern World*,⁸ the conciliar fathers noted: „It is of grave importance, particularly where a pluralistic society exists, to foster a proper evaluation of the relationship between a political community and the Church, and to make a clear-cut distinction between what Christians do in their own name as citizens, either individually or in association and being guided by their Christian conscience, and what they do in the name of the Church along with their pastors“ (GS 76). This means that the global community, which is pluralistic, encompasses people of different cultures and religions, who are guided by different world views.⁹

For this reason, Vatican II prescribes that the dignity of the human person everywhere in the world be recognized and all people's rights and freedoms be respected. The Church desires to collaborate, even with its opponents, in a conviction that such collaboration will create conditions that will contribute to people opening to the truth and good. In *Declaration on Religious Freedom*, he states: „it is [...] imperative that the right of all citizens and religious communities to religious freedom should be recognized and made effective in practice“ (DH 6).¹⁰

Spirit from the Father to do his saving work from within and urge the Church to grow [...]. However, on Whitsunday he descended upon the disciples to remain with them always. The Church manifested herself before crowds and the spreading of the Gospel began among peoples by preaching the Word of God. Finally, the unification of peoples in common faith was made apparent in the Church of the New Covenant that spoke in all tongues, lovingly understanding and embracing all tongues, thus overcoming the Babel tower dispersion.“ See: John Paul II, *Duch Święty u początków Kościoła*. Catechesis of 2 Oct 1991. In: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*. Vol. VII. *Katechezy*. Part 2, ed. P. Ptasznik et al. Kraków : Wydawnictwo M, 2007, 361.

⁷ SZOŁTYSIK P. *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła*. Katowice : Księgarnia św. Jacka, 2004, 142.

⁸ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (7 Dec 1965), AAS 58 (1966), 1025 – 1115 [henceforth quoted as GS].

⁹ KRUKOWSKI J. *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*. Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2013, 115.

¹⁰ The Council's interpretation of religious freedom was influenced by the teaching of John XXIII, who declared in his encyclical *Pacem in terris*: „Among human rights is also the

In its postconciliar teaching, the Magisterium of the Church stresses the appropriate understanding not only of the Church and its mission in the world but also the State and its tasks. Pope Paul VI emphasised that the main task of political authorities is, on the one hand, to make sure that human rights are recognized [and therefore the right to religious freedom – M.S.], respected, agreed, protected and continuous development, and on the other, to help citizens fulfil their tasks.¹¹ „Political power, which is the natural and necessary link for ensuring the cohesion of the social body, must have as its aim the achievement of the common good. While respecting the legitimate liberties of individuals, families and subsidiary groups, it acts in such a way as to create, effectively and for the well-being of all, the conditions required for attaining man’s true and complete good, including his spiritual end. It acts within the limits of its competence, which can vary from people to people and from country to country. It always intervenes with care for justice and with devotion to the common good, for which it holds final responsibility. It does not, for all that, deprive individuals and intermediary bodies of the field of activity and responsibility which are proper to them and which lead them to collaborate in the attainment of this common good.“¹²

The Apostolic See, being a sovereign subject of international law and independent of any political power, freely expresses and influences public opinion in the sphere of morality. In the world of today, divided into political, economic and military blocks, there is a particular demand for moral authority which will not be linked with any of these blocks. Such is the moral authority of the Pope. The issue of religious freedom is a matter of particular concern for the Highest Ecclesiastical Authority.¹³ The Catholic Church does not remain

possibility to worship God in accordance with the demands of one’s true conscience and confess religion either privately or publically.“ Ioannes PP. XXIII, Litterae encyclicae de pace omnium gentium in veritate, iustitia, caritate, libertate constituenda *Pacem in terris* (11 April 1963), AAS 55 (1963), 257 – 304, Art. 14. For more, see: M. Sitarz, *Zasady relacji Kościół-państwo w nauczaniu Soboru Watykańskiego II*. In: *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo. Studia in honorem prof. Josephi Krukowski dedicata*, M. Sitarz, P. Stanisław, H. Stawniak (eds.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, 239 – 249.

¹¹ PAULUS PP. VI, Allocutio Iis qui adfuerunt sexagesimo internationali Conventui a publicis legumlatorum coetibus ex universis nationibus Romae celebrato (23. 09. 1972), AAS 64 (1972), 624; Szoltyśik, *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem*, 50 – 51.

¹² PAULUS PP. VI, Epistula apostolica ad E. mum P. D. Mauricium S. R. E. Cardinalem Roy, Consilii de Laicis atque Pontificiae Commissionis Studiosorum a „Iustitia et pace“ praesidem: octogesimo expleto anno ab editis Litteris Encyclicis e verbis appellatis „Rerum Novarum“ *Octogesima adveniens* (14 May 1971), AAS 63 (1971), 401 – 441, no. 46.

¹³ See: JOHN PAUL II, Speech addressed to the diplomatic corps *Założenia i cele między-*

inactive with regard to freedom of conscience and religion. Therefore – to facilitate a scrutiny of this kind of liberty and to ensure its effective application – John Paul II issued to the authorities of the signatory countries to the Final Act of the Helsinki Conference on Security and Cooperation in Europe a special letter raising the subject of religious freedom.¹⁴ The Catholic Church is not confined to any particular territory or borders. The ability to guarantee and observe religious freedom constitutes a major factor that consolidates moral integrity of a country and contributes to the growth of the common good in the nation and to common trust and cooperation among particular nations. „A sound exercise of the principle of religious freedom“ facilitates not only the formation of individual citizens,¹⁵ but also contributes to public order and common good in every country and society, and in consequence to lasting international peace.¹⁶ In his address on the World Peace Day entitled „Religious Freedom as a pre-condition for peaceful coexistence“, St. John Paul II stated: „The State must not extend its competence, indirectly or directly, over the sphere of people’s religious convictions. It must not claim the right to impose or forbid a particular person or community to profess and practice his or her religion in public. In this area, civil authorities are obliged to ensure that the rights of individuals and communities regarding religious freedom be respected in equal measure and simultaneously to guard a just public order.“¹⁷ The role of the State is to guarantee its citizens respect for their rights in respect of their religious freedom. „Faith and seeking sanctity is a private matter as long as man cannot be replaced by anyone else in his personal encounter with God, and when it is impossible to seek and find God elsewhere than in the true internal freedom. [...] the postulate of world-view neutrality holds ground mainly in that the State should protect the freedom of conscience and religion of all its citizens, regardless of their religion and world view. But the

narodowej działalności Stolicy Apostolskiej (15 Jan 1983), „L’Osservatore Romano“ (Polish ed.) 2 (1983), 4 – 6; for more, see: M. Sitarz, *Rodzaje i kompetencje legatów papieskich*, in: *Fides – Veritas – Iustitia. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Antoniemu Stankiewiczowi*, P. Stanisław, L. Adamowicz, M. Greszata-Telusiewicz (eds.). Lublin : Towarzystwo Wydawnictw Naukowych „Libropolis“, 2013, 45 – 59.

¹⁴ IOANNES PAULUS PP. II, *Civilibus Auctoritatibus quae sollemne foedus anno MCMLXXV Helsinki factum subscripserunt missus: de libertate conscientiae et religionis* (1 Sept 1980), AAS 72 (1980), 1252 – 1260; Polish text in: KPP, 404 – 411.

¹⁵ Citizens who „[...] on the one hand, will respect the moral order and be obedient to lawful authority, and on the other hand, will be lovers of true freedom [...]“ (DH 8).

¹⁶ IOANNES PAULUS PP. II, *Civilibus Auctoritatibus*, 410.

¹⁷ IOANNES PAULUS PP. II, *Ob diem paci dicatum missus* (8 Dec 1987), AAS 80 (1988), 278 – 286.

postulate that no sanctity be admitted to either social or state dimension, is a postulate to make the State and social life atheistic, which has little in common with world-view neutrality [...]. We have experienced this huge Catholic ghetto, a ghetto which is as large as a nation. Hence we, Catholics, urge you to consider our perspective – so many of us would not be at ease in a state whose structure were rid of God under the pretence of world view neutrality.“¹⁸

Pope Benedict XVI said: „Religious freedom underpins moral freedom. Essentially, being receptive to the truth, goodness and God are aspects inherent in human nature which give every human being full dignity and guarantee mutual respect. This is why religious freedom should be conceived of not as a lack of coercion but mainly as an ability to subject one’s choices to the truth. There is a close relationship between freedom and respect; indeed individual people and human groups in their freedoms are bound by a moral right to consider the freedoms of other people as well as their own duties towards others and for the common good.“¹⁹

GUARANTEES OF RELIGIOUS FREEDOM IN CHURCH-STATE RELATIONS IN THE REPUBLIC OF POLAND

In order to analyze legal regulations concerning religious freedom in Church-State relations in Poland, we firstly need to analyze the origins of religious freedom in the context of Church-State relations and characterize the Church in the Republic of Poland.

ORIGIN OF GUARANTEES OF RELIGIOUS FREEDOM IN CHURCH-STATE RELATIONS IN POLAND

The baptism of Mieszko I in 966 AD had not only religious consequences but also had political significance, and the establishment of an ecclesiastical organisation in Poland – especially the Gniezno metropolis – had an interna-

¹⁸ These words were spoken in Lubaczów on 3 June 1991. See: W. Słomka, *Państwo świeckie nie znaczy państwo ateistyczne*, „Niedziela Ogólnopolska“ 5/2008, 30.

¹⁹ BENEDICTUS PP. XVI, *Dum Dies XLIV Internationalis commemoratur pro Pace promovenda: „Libertas religiosa, iter ad pacem“* (1 Jan 2011), AAS 103 (2011), 46 – 58, no 3.

tional impact. The connection between the Catholic Church and the State was visible chiefly in the influence of lay rulers on the allocation of ecclesiastical posts. The Peace of Augsburg made in 1555 by Emperor Charles V with German princes guaranteed them a possibility to confess the Catholic or Lutheran faith and then to impose it on their subjects regardless of their emperor's will (*cuius regio, eius religio*). During the Reformation in Poland, Sigismundus Augustus, when faced with an opportunity of establishing a state religion, granted liberty to both the Catholic Church and the Reformed Church, stating: „I am not the master of your conscience.“²⁰ Paweł Włodkowic, a participant of the Council of Constance, was a precursor of free thought in Europe and elsewhere in the world. In 1573, during a convocation seym in Warsaw presided by a catholic bishop, the freedom of religion was guaranteed to the nobility.²¹ In 1791 the Four-Year Sejm passed the so-called Governmental Constitution, i.e. the Constitution of 3 May.²² „The dominant national religion is and shall be the sacred Roman Catholic faith with all its privileges“ (Art. I).

In the Second Polish Republic, the normative act which determined the relationship between the State and religious communities was the Constitution of 1921.²³ The constitutional legislator guaranteed to all citizens the freedom of conscience and religion (Art. 111).²⁴ With regard to religious communities, the legislator distinguished „legally recognized“ religious communities (Art. 113) and „not legally recognized“ ones (Art. 116). „The Roman Catholic religion, being the religion of the preponderant majority of the nation, occupies in the state the chief position among enfranchised religions. The Roman Catholic Church governs itself under its own laws. The relation of the State to the Church will be determined on the basis of an agreement with the Apostolic See, which is subject to ratification by the Sejm“ (Art. 114).

Relations holding between the Republic of Poland and the Catholic Church were then specified in the Concordat of 1925.²⁵ The Catholic Church

²⁰ KRUKOWSKI, *Kościelne prawo publiczne*, 42.

²¹ Information from the website of the Statistical Institute of the Catholic Church. *Wolność religijna*. In: <http://www.iskk.pl/sondazenedzieli/236-wolno-religijna.html> [accessed: 20 Sept 2016].

²² Constitution of 3 May (3 May 1791).

²³ Act of 17 March 1921, *Constitution of the Republic of Poland. Journal of Laws*, no. 44, item 267 as amended.

²⁴ „Freedom of conscience and of religion is guaranteed to all citizens [...]“

²⁵ Concordat between the Holy See and the Polish Republic (10 Feb 1925). *Journal of Laws*, no. 72, item 501.

was granted full freedom. “[...] The State grants the Church a free exercise of its spiritual authority and jurisdiction, as well free administration and management of its affairs and estate in accordance with the Divine Law and Canon Law“ (Art. I). In order to ensure friendly relations between the Republic of Poland and the Holy See, an apostolic nuncio was to be installed in Poland (Art. III).

In the era of the Polish People’s Republic, on 12 September 1945 the Provisional Government of National Unity passed a resolution invalidating the concordat of 1925, informing the public that it had been unilaterally broken off by the Holy See. The basis for mutual relations between the State and the Catholic Church was to be *Agreement between governmental representatives of the Republic of Poland and the Polish Episcopate* of 14 May 1950, but the State would not respect its obligations. On 19 April 1950 the Office for Religious Denominations. The activities of the Office focused on limiting and supervising the activity of churches and other religious organisations.

In the constitution of the Polish People’s Republic of 1952²⁶ the legislator guaranteed the principle of free conscience and religion as well as equal rights of citizens regardless of their religion (Art. 70, para 1). The Church was separated from the State. The principles of Church-State relations as well as the legal and property status of religious organisations were to be regulated by laws (Art. 70 para 2).

Only the dialogue undertaken by the Catholic Church after 1970 led to the drafting of new legislation to regulate Church-State relations, adopted on 17 May 1989.²⁷

²⁶ Constitution of the Polish People’s Republic of 22 July 1952. *Journal of Laws*, no. 33, item 232.

²⁷ MISZTAL, H. *Historia relacji państwo-kościół w Polsce*. In: *Prawo wyznaniowe*, A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław. Katowice : Wydawnictwo C.H. Beck, 2006, 21 – 31.

THE PROFILE OF THE CHURCH IN POLAND²⁸

In Poland there are 187 registered churches and religious organisations, and 85 of them use the word „church“ in their name.²⁹ In the literature, many differing conceptions of the expression „churches and other religious organisations“ have been created, defining primarily the second part and concluding that the notion „church“ is contained in the notion „religious organisation.“³⁰ „According to Catholic teaching [...], if Christ’s Church is present and acts in Churches and ecclesiastical communities that are not fully in communion with the Catholic Church, thanks to elements of sanctification and the truth which they embrace, the notion „subsists“ can be used in reference to the Catholic Church only as it invokes the Symbol of faith therein, a confession that it is „one“ (I believe in... „one“ Church), and this „one“ Church subsists in the Catholic Church“.³¹ Pope Benedict XVI used the

²⁸ SITARZ, M. Bezpieczeństwo w stosunkach państwo-Kościół w Polsce. In: *Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej: Polska-Słowacja-Ukraina*, J. Krukowski, J. Potrzeszcz, M. Sitarz (eds.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2016, 225 – 227.

²⁹ *Kościół i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych*. Publication date: 27 Sept 2016, In: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/relacje-panstwa-z-kosci/13964,Relacje-panstwa-z-Kosciolami-przydatne-informacje-dokumenty-i-akty-prawne.html> [accessed: 27 Sept 2016]; *Wykaz kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie odrębnych ustaw – stan na 20. 06. 2016 r.* In: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/relacje-panstwa-z-kosci/13964,Relacje-panstwa-z-Kosciolami-przydatne-informacje-dokumenty-i-akty-prawne.html> [accessed: 27 Sept 2016].

³⁰ CUPRIAK J., Związek wyznaniowy. In: *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, A. Mezglewski (ed.). Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2014, 586 – 588; MISZTAŁ H., Wprowadzenie do prawa wyznaniowego. In: *Prawo wyznaniowe*, MISZTAŁ H., Stanisz P. (eds.). Lublin : Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, 20032, 30 – 31; Idem, Wprowadzenie do prawa wyznaniowego. In: *Prawo wyznaniowe*, MEZGLEWSKI A., MISZTAŁ H., STANISZ P. Warszawa : Wydawnictwo C.H. Beck, 20113, 3 – 5; PIETRZAK M., *Prawo wyznaniowe*. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 20104, 12 – 14; SKRZYDŁO W., *Leksykon wiedzy o państwie i konstytucji*. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt, 2000, 212; STANISZ, P., Związki wyznaniowe. In: *Encyklopedia Katolicka*, vol. XX, E. Gigilewicz (ed.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, col. 1526 – 1527; ZIELIŃSKI T. J. Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. In: *Prawo i religia*, T.J. Zieliński (ed.), vol. I, Warszawa, 2007, 29 – 53.

³¹ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus (29 June 2007), AAS 99 (2007), 604 – 608, second question; for more, see: Z. KRZYSZOWSKI, *Ekumeniczne implikacje soborowego wyrażenia „subsistit in“ w świetle Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele Kongregacji Nauki Wiary*, „Roczniki Teologiczne“ 55 (2008), book 9, 51 – 66.

term „Church“ for the Catholic Church and Orthodox Churches, and those which evolved out of the Reformation, despite being Christian, he called „ecclesiastical communities.“³²

In 2015, affiliation with the Catholic Church in Poland was declared by 92.8% of Poles (aged 16 or older)³³, i.e 32.9 million citizens, given the total population of the country of 35.8 million. The number of those who were domiciled in a parish but in fact had gone to live abroad was 2.7 million.³⁴

The Church in Poland encompasses 45 particular Churches – 15 metropolies, 29 dioceses, a field ordinariate and Personal Prelature of the Holy Cross and Opus Dei.³⁵ These churches were divided into 10,058 parishes (9,383 diocesan parishes and 627 religious parishes).³⁶ The statistical data suggest that there were 148 bishops of the Latin Rite and 3 of the Byzantine-Ukrainian Rite. In Poland there were 24,724 lay priests, 5,773 religious priests, 20,355 nuns and 922 friars. The number of alumni in seminaries was 2,647.³⁷ Currently, in 97 mission countries there are 2015 missionaries from Poland, including 304 priests, 639 nuns, 1022 friars and 50 lay persons.³⁸

The research conducted by the Statistical Institute of the Catholic Church demonstrates that the Sunday service is attended by 39.1 % of the faithful

³² BENEDICTUS PP. XVI, Adhortatio Apostolica Postsynodalis de Eucharistia vitae missionisque Ecclesiae fonte et culmine *Sacramentum Caritatis* (22 Feb 2007), AAS 99 (2007), 105 – 180, no 15; SITARZ M., Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, „*Kościół i Prawo*“ 4 (17) 2015, no. 1, 153 – 157.

³³ Orthodox Church – 0.7 %, Jehova’s Witnesses – 0.3 %, Protestant Churches – 0.2 %, Greek Catholic Church – 0.1 %; other – 0.2 %. No affiliation with any denomination was declared by 3.1 % of the citizens, 0.5 % of Poles could not identify their confession, while 2.2 % refused to give an answer. See: National Statistical Office, *Życie religijne w Polsce*. In: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/zycie-religijne-w-polsce,3,1.html> [accessed: 20 July 2016].

³⁴ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. AD 2015.*, W. Sadłoń (ed.), Warszawa, 2015, 4, 5 – 8.

³⁵ Ibidem, 5. See also: *Diecezje*, at: <http://episkopat.pl/diecezje-kościoła-katolickiego-w-polsce/> [accessed: 20 July 2016]. The Opus Dei prelatry is not a particular Church because it is not a portion of the People of God and does not contain all elements of a particular Church. See can. 369 CIC/83.

³⁶ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*, 5. For more, see: ADAMCZUK L., SADŁOŃ W., CIECIELAĞ P., *Struktura organizacyjno-terytorialna Kościoła katolickiego*. In: *Rocznik statystyczny. Kościół Katolicki w Polsce 1991 – 2011*, Warszawa : Statistical Institute of the Catholic Church SAC, Central Statistical Office, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2014, 39 – 66.

³⁷ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*, 9.

³⁸ See: *Polacy na misjach*, in: <http://episkopat.pl/polacy-na-misjach-2/> [accessed: 20 July 2016].

(*dominicanes*) and 16.32 % received Holy Communion (*communicantes*)³⁹. The activity of the lay faithful in parishes was 8 %⁴⁰.

Moreover, the Statistical Institute of the Catholic Church ran a study on respect for religious freedom towards Catholics in Poland. It showed that in the years 2012 – 2014 in about 10 % of parishes this principle was violated. In 8.7 % of parishes, acts of desecration of sacred places were noted; in 12.1 % of parishes, priests were subjected to discrimination (mostly in the form of abusive comments), and in 4 % of parishes pastors were visited by people who claimed to suffer religious discrimination.⁴¹

GUARANTEES OF RELIGIOUS FREEDOM IN CHURCH-STATE RELATIONS IN POLAND

Religious freedom, which underpins Church-State relations in Poland, was provided for both in domestic and international legislation.

DOMESTIC LEGISLATION

The constitutional legislator of the Republic of Poland⁴² regulated religious freedom on both an individual and institutional level. With respect to religious freedom of individuals, the Constitution provides: „1. Freedom of conscience and religion shall be ensured to everyone. 2. Freedom of religion shall include the freedom to profess or to accept a religion by personal choice as well as to manifest such religion, either individually or collectively, publicly or privately, by worshipping, praying, participating in ceremonies, performing of rites or teaching. Freedom of religion shall also include possession of sanctuaries and other places of worship for the satisfaction of the

³⁹ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*, 14. See also: GUDASZEWSKI G. *Dominicantes i communicantes – religijne praktyki niedzielne*. In: *Rocznik statystyczny. Kościół Katolicki w Polsce 1991 – 2011*, 183 – 207.

⁴⁰ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*, 20.

⁴¹ *Ibid.*, 23.

⁴² The Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997. *Journal of Laws*, no. 78, item 483 as amended. [henceforth quoted as: Constitution].

needs of believers as well as the right of individuals, wherever they may be, to benefit from religious services. 3. Parents shall have the right to ensure their children a moral and religious upbringing and teaching in accordance with their convictions [...].⁴³ 4. The religion of a church or other legally recognized religious organization may be taught in schools, but other peoples' freedom of religion and conscience shall not be infringed thereby. 5. The freedom to publicly express religion may be limited only by means of statute and only where this is necessary for the defence of State security, public order, health, morals or the freedoms and rights of others. 6. No one shall be compelled to participate or not participate in religious practices. 7. No one may be compelled by organs of public authority to disclose his philosophy of life, religious convictions or belief.“ (Article 53 of Constitution).⁴⁴ The inherent dignity of the person is where freedom of conscience and religion stems from (see Art. 30 of Constitution).⁴⁵

As protection is necessary in the communal dimension, churches and religious organisations have equal rights, and relations between the State and churches and other religious organisations are built upon principles of mutual respect and autonomy, independence from one another in their own right, as well as cooperation for the individual and common good. The State remains impartial in the area of people's religious and philosophical convictions or their world view, ensuring their freedom of expression in public life (see Art. 25 of Constitution).⁴⁶ Given the premise of this article, the Supreme

⁴³ The constitutional legislator prescribes that Article 48 paragraph 1 of the Constitution shall be applied accordingly, saying that „Parents shall have the right to rear their children in accordance with their own convictions. Such upbringing shall respect the degree of maturity of a child as well as his freedom of conscience and belief and also his convictions.“

⁴⁴ For more on Art. 53 of the Polish Constitution, see: BANASZAK B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2009, 270 – 276; WARCHAŁOWSKI K. Poszanowanie i ochrona wolności sumienia i religii. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół a prawo polskie*, Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, 237 – 249.

⁴⁵ „The inherent and inalienable dignity of the person shall constitute a source of freedoms and rights of persons and citizens. It shall be inviolable. The respect and protection thereof shall be the obligation of public authorities“ (Art. 30 of Constitution). In accordance with judicature, this duty should be realized by public authorities mainly where the State functions within an empire, exercising its oppressive function but the exercise may not lead to a restriction of human rights and dignity which is tighter than the protective duties and the purpose of a given measure may require. See: Decision of Court of Appeal in Łódź of 21 February 2013, I ACa 1184/12, LEX 1311989.

⁴⁶ „1. Churches and other religious organizations shall have equal rights. 2. Public authorities in the Republic of Poland shall be impartial in matters of personal conviction, whether religious or philosophical, or in relation to outlooks on life, and shall ensure

Administrative Court in Warsaw ruled that matters which are contentious in respect of their association with the Catholic Church are church cases and as such should be reviewed using principles and mode of conduct prescribed by ecclesiastical law.⁴⁷ In consequence, the Court ensured the exercise of religious freedom guaranteed by the Constitution, which is the foundation of Church-State relations. The constitutional legislator formulated the following principles in Art. 25 of Constitution: 1) Churches and religious organisations have equal rights; 2) public authorities are impartial in matters of personal conviction, either religious or philosophical, or in relation to world views, ensuring their freedom of expression in public life; 3) respect for the autonomy and mutual independence of the State and religious organisations, and cooperation between them for the individual and common good; 4) relations between the State and Catholic Churches and other religious organisations are determined by bilateral agreements and by statute.⁴⁸

In the Act on the Guarantees of the Freedom of Conscience and Faith,⁴⁹ the legislator ensures freedom of conscience and faith to every citizen (*Guarantees*, Art. 2).⁵⁰ First and foremost, it guarantees the citizens of the Republic of Poland an opportunity to establish religious communities, that is churches and other religious organisations (*Guarantees*, Art. 2). The right to be entered in the register of churches and other religious organisations is

their freedom of expression within public life. 3. The relationship between the State and churches and other religious organizations shall be based on the principle of respect for their autonomy and the mutual independence of each in its own sphere, as well as on the principle of cooperation for the individual and the common good. 4. The relations between the Republic of Poland and the Roman Catholic Church shall be determined by international treaty concluded with the Holy See, and by statute. 5. The relations between the Republic of Poland and other churches and religious organizations shall be determined by statutes adopted pursuant to agreements concluded between their appropriate representatives and the Council of Ministers“ (Art. 25 of Constitution).

⁴⁷ Decision of the Supreme Administrative Court in Łódź of 09 February 2016, I OSK 2691/15, LEX 2036057. The ruling describes such issues as the relationship between the State and the Catholic Church, permissibility and scope of potential interference of public authorities with ecclesiastical matters, the use of norms of generally applicable law, including the community law, in mutual relations.

⁴⁸ KRUKOWSKI J. Konstytucyjne zasady relacji państwo-Kościół w III Rzeczypospolitej. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół*, 97.

⁴⁹ Act of 17 May 1989 on Guarantees on the Freedom of Conscience and Faith. Journal of Laws of 2005, no. 231, item 1965 as amended. [henceforth quoted as *Guarantees*].

⁵⁰ „1. The Republic of Poland shall ensure each citizen the freedom of conscience and faith. 2. The freedom of conscience and faith shall include the freedom to choose religion or conviction and express them either individually or collectively, in private or in public. 3. Believing citizens of all denominations and non-believers shall have equal rights in state, political, economic, social and cultural life“ (*Guarantees*, Art. 1).

ensured by the competent minister in charge of religious denominations and national and ethnic minorities⁵¹ and realised on submission of a declaration on a church or religious organisation being established and an application for entry into the register (*Guarantees*, Art. 30). An application may be submitted by a minimum of 100 Polish citizens who enjoy full legal capacity (*Guarantees*, Art. 31 para 1).⁵² Applicants may elect a committee consisting of at least 5 persons from among themselves to provide representation in registration proceedings (*Guarantees*, Art. 31 para 3).⁵³ During registration

⁵¹ According to Art. 4 para. 1, Art. 5 item 25 and Art. 30 of 4 September 1997 on departments of government administration, Journal of Laws of 2016, item 543 as amended.

⁵² An application shall contain: 1) a list of applicants along with their notarised signatures that acknowledge the content of the application and the declaration on the establishment of a church or other religious organisation, name and surname, date of birth, place of residence, type and serial number of the identity document, and the PESEL number of each applicant; 2) information about previous forms of religious activity and the methods of operation of the church or other religious organisation in the territory of the Republic of Poland; 3) information about the fundamental goals, sources and doctrine principles, religious rituals; 4) the registered address of the church or other religious organisation and personal details of persons who constitute the executive managing bodies (names and surname, date of birth, place of residence, type and serial number of the identity document, the PESEL number); 5) statute (*Guarantees*, Art. 32). The statute should include in particular: 1) name of the church or another religious organisation which should be different from names of other organisations; 2) territory and the seat of the authorities; 3) goals as well as forms and rules of their realisation; 4) organs, the manner of their appointment and dissolution, competences and the manner of making decisions; 5) sources of funding; 6) the manner of amending the statute; 7) external representation and manner of incurring property obligations; 8) the manner of acquiring and losing membership as well as rights and obligations of members; 9) the manner of appointing, recalling and the competences of clerical persons referred to in Art. 12 para 3 of *Guarantees* unless the church or another religious organisation envisages the creation of such positions; 10) the manner of dissolving a church or another religious organisation and the management of the remaining estate (*Guarantees*, Art. 32 para. 2). Moreover, if a church or another religious organisation intends to create organisational units which have legal personality, the statute should determine their names, territory, seats, scope of competence, rules of creation, dissolution and transformation of these units, their organs, the scope of competence, the manner of making decisions, the manner of appointing and recalling those organs, external representation and the manner of incurring property obligations, as well as the fate of the remaining estate after the liquidation of estate that is left after the liquidation of a legal church or another religious decision (*Guarantees*, Art. 32 para 3). The application for registration must be accompanied by an original proof of the stamp duty having been paid (10 PLN for a decision on registration) as required by the act of 16 November 2006 on *Stamp Duty*. Journal of Laws of 2015, item 783 as amended, Art. 1 para 1 item 1 letter a).

⁵³ If a founding committee is appointed, the application for registration should include the election protocol, signed by all of the applicants, specifying the date and venue of the election and the following data of the appointees: names and surname, date of birth, place of residence, type and serial number of the identity document, the PESEL number (*Guarantees*, Art. 32).

proceedings the competent minister in charge of religious denominations, national and ethnic minorities may request the applicants to explain the contents of their application and request competent public authorities to verify the data therein (*Guarantees*, Art. 33 para 1). If no circumstances to deny an entry apply,⁵⁴ the registration authority issues, within 3 months of submitting the declaration, a decision to make an entry in the register (*Guarantees*, Art. 34 para 1). The administrative decision concerning an entry of a church or other religious organisation into the register is subject to appeal brought before the Provincial Administrative Court in Warsaw.

Pursuant to the statutory guarantees, Polish citizens – in agreement with the demands of their faith – are allowed to: take part in religious activities and rituals, and discharge their religious obligations and observe holidays, belong or choose not to belong to churches or other religious organisations, proclaim their religion or convictions, rear their children in accordance with their religious convictions, remain silent on the matters concerning their religion or convictions, maintain contact with fellow believers, participate in international religious organisations, use sources of information on religion, produce, buy and use objects necessary for worship and religious practices; produce, buy and own objects necessary to observe religious rules; choose a life of a priest or in a religious order, become associated in lay organisations to perform roles pertinent to the professed faith or religious convictions; be buried in accordance with the professed faith or religious convictions (*Guarantees*, Art. 2).

The guarantee of religious freedom, which underlies the State-Church relations in Poland was also inscribed in the preamble of the Act On the Relationship Between the State and Catholic Church in the Republic of Poland.⁵⁵ The legislator stressed that the function of this regulation is the human good and a need for cooperation of all citizens for the county to grow, for the protection of the Polish nation and state. The Catholic Church in Poland is governed by its own law in its own matters, freely exercises its spiritual authority and jurisdiction, managing its own affairs (Art. 2).⁵⁶

⁵⁴ If the application contains errors, is incomplete or contains clauses that are at conflict with the provisions of statutes protecting security and public order, health, public morality, parental authority or fundamental rights and liberties of others (*Guarantees*, Art. 33).

⁵⁵ Act on 17 May 1989 *On the Relationship Between the State and Catholic Church in the Republic of Poland*, Journal of Laws of 2013, item 1169 as amended.

⁵⁶ For example, the delivery of guarantees provided for by the Act is reflected in the Supreme Court's decision to acknowledge the competence of pastors to represent parishes

Religious freedom in Church-State relations is also guaranteed by a data protection act.⁵⁷ The processing (i.e. collection and storage) of particularly sensitive data (including data concerning religious beliefs, denomination affiliation) is permissible if necessary for the execution of statutory objectives of churches and other religious organisations, associations, foundations or other non-profit organisations or institutions pursuing political, scientific, religious, philosophical or union goals, and provided that the processing relates solely to the members of these organisations or institutions or to the persons who maintain regular contact with them in connection with their activity, and that full safety of the processed data is ensured (PPD, Art. 27 para 2 item 4). This was confirmed by Inspector General for the Protection of Personal Data, who, when asked about the possibility to control the personal data databases maintained by the Church and containing personal data of Church members, gave a negative answer because „the Act on the Protection of Personal Data restricts the rights of the Inspector General for the Protection of Personal Data with respect to such databases.“⁵⁸ Moreover, with respect to databases on persons who belong to

in estate matters between them and third parties in a manner and according to the rules prescribed by CIC/83. See: decision of the Supreme Court of 24 March 2004 r., IV CK 108/03, LEX 145184.

- ⁵⁷ For example, the delivery of guarantees provided for by the Act is reflected in the Supreme Court's decision to acknowledge the competence of pastors to represent parishes in estate matters between them and third parties in a manner and according to the rules prescribed by CIC/83. See: decision of the Supreme Court of 24 March 2004 r., IV CK 108/03, LEX 145184.
- ⁵⁸ Act of 29 August 1997 *On the Protection of Personal Data*, Journal of Laws of 2016, item 922 [henceforth quoted as PPD]. See also: Inspector General for Personal Data, Secretariate of the Polish Episcopal Conference, *Instrukcja dotycząca ochrony danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce* (23 Sept 2009), in: *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. Instrukcja opracowana przez Generalnego Inspektora Danych Osobowych oraz Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski* [Personal data protection in the activity of the Catholic Church in Poland. An instruction developed by the Inspector General for Personal Data and the Secretariate of the Polish Episcopal Conference], Warszawa 2009, 3 – 11. The instruction was drafted in connection with doubts concerning the application of the Protection Act in processing personal data for the purposes of the Catholic Church in Poland. *Czy Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych może kontrolować zbiory danych osobowych prowadzone przez Kościół, zawierające dane osobowe członków Kościoła?* In: http://www.giodo.gov.pl/392/id_art/1715/j/pl/ [accessed: 20 Sept 2016]. By way of explanation, he wrote: „The Roman Catholic Church is an institution whose legal status was regulated in the Polish Constitution, by the Concordat, which is an international agreement, and in statutes which are secondary to an international agreement. Affiliation with the Church rests on the principles of free choice, and freedom is guaranteed by the Polish Constitution. The Act of 29 August 1997 on the Protection of Personal Data is particularly concerned about data which includes but is

the Church or a different religious organisation with a clear legal status, processed as required by this church or a different religious organisation, Inspector General is not allowed to inspect them, issue administrative decisions or review complaints (*PPD*, Art. 43 para 2). The fact that the Church and other religious organisations enjoy autonomy in Poland and provisions of law ensure them a possibility to use internal law restricts the application of generally applicable principles in certain spheres of their activity.⁵⁹

INTERNATIONAL LEGISLATION

Relations between the Republic of Poland and the Catholic Church are determined by an international agreement concluded with the Holy See, and by statutes (Art. 25 para 4 of Constitution). Such an agreement is the Concordat,⁶⁰ whereby the Parties establish the rules and principles of conduct, guaranteeing religious freedom in Church-State relations. „The Republic of Poland and the Holy See reaffirm that the State and the Catholic Church are, each in its own domain, independent and autonomous, and that they are fully committed to respecting this principle in all their mutual relations and in co-operating for the promotion of the benefit of humanity and the good of the community“ (Art. 1 of Concordat). „Respecting the right to religious freedom, the State shall guarantee the Catholic Church, irrespective of rites, the free and public exercise of its mission, as well as the exercise of its jurisdiction, management and administration of its own affairs, in accordance with Canon Law“ (Art. 2 of Concordat).⁶¹

not limited to: information that reveals religious convictions or faith affiliation, not interfering with the constitutional principle of freedom of faith.“ *Ibidem*.

⁵⁹ *Czy Kościół i inne związki wyznaniowe są zobowiązane do przestrzegania przepisów ustawy o ochronie danych osobowych?*, in: http://www.giodo.gov.pl/392/id_art/1734/j/pl/ [accessed: 20 Sept 2016].

⁶⁰ The Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, signed in Warsaw on 28 July 1993, Journal of Laws of 1998 no. 51, item 318 [henceforth quoted as: Concordat].

⁶¹ See also the other norms of the Concordat that guarantee religious freedom in relations between the Republic of Poland and Catholic Church: the establishment of diplomatic representation (Art. 2); freedom of the Church regarding communication (Art. 3); recognition of the legal status of the Church (Art. 4); freedom of the Church with regard to alteration of the territorial structure (Art. 6); freedom in the provision of ecclesiastical offices (Art. 7); freedom to conduct worship activities (Art. 8); observance of Sunday and religious feasts (Art. 9); protection of marriage and family (Art. 10 – 11); freedom to

Church-State relations in the EU legislation have both an individual and institutional aspect. In the individual dimension, respect and protection of religious freedom was ensured by, among other documents, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Art. 9),⁶² Convention on the Rights of the Child (Art. 14)⁶³ and the Charter of Fundamental Rights (Art. 10).⁶⁴ Poland has also ratified the Charter of the United Nations.⁶⁵ One objective of the United Nations Organization is the attain-

provide religious instruction (Art. 12 – 15); military pastoral care (Art. 16); pastoral care in prisons and rehabilitation centres (Art. 17); pastoral care of national minorities (Art. 18); freedom of association (Art. 19); freedom of speech, publication and access to the mass media (Art. 20); freedom to pursue charity, missionary, humanitarian and scientific work (Art. 21 – 22); property rights of ecclesiastical legal persons (Art. 23); freedom to construct sacral buildings (Art. 24 – 25), freedom to establish Church foundations (Art. 26), possibility of further regulation in the form of additional agreements (Art. 27). More on this in: Krukowski J., *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*. Lublin: Verba, 1999.

⁶² Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms was executed in Rome on 4 November 1950, and amended by Protocols nos. 3, 5, 8 and supplemented with Protocol no. 2, Journal of Laws of 1993, no. 61, item 284 as amended. „1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance. 2. Freedom to manifest one’s religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others“ (Art. 9). A similar normalisation is found in the International Covenant on Civil and Political Rights. See: International Covenant on Civil and Political Rights, open for signing in New York on 19 December 1966, Journal of Laws of 1977, no. 38, item 167, Art. 18; *Universal Declaration of Human Rights* (10 Dec 1948), in: KPP, 590 – 596, art. 18.

⁶³ The Convention on the Rights of the Child was adopted by the General Assembly of the United Nations on 20 Nov 1989, Journal of Laws of 1991 no. 120, item 526 as amended. „1. States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion. 2. States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child. 3. Freedom to manifest one’s religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others“ (Art. 14).

⁶⁴ Charter of Fundamental Rights of the European Union, EU Official Journal of 14 Dec 2007, 2012/C 326/02. „1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion. This right includes freedom to change religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or in private, to manifest religion or belief, in worship, teaching, practice and observance. 2. The right to conscientious objection is recognised, in accordance with the national laws governing the exercise of this right“ (Art. 10). More on this in: PŁOSKI T., *Gwarancje wolności sumienia i religii w Polsce*, „Studia Warmińskie“ XL (2003), 144 – 149.

⁶⁵ *Charter of the United Nations Organisation, Statute of the International Court of Justice*,

ment of international cooperation in promoting and encouraging respect for human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion (Art. 1 para 3 of the UN Charter).⁶⁶

With respect to the institutional dimension of religious freedom in Church-State relations, Art. 17 of the Treaty on the Functioning of the European Union,⁶⁷ whereby: „1. The Union respects and does not prejudice the status under national law of churches and religious associations or communities in the Member States. 2. The Union equally respects the status under national law of philosophical and non-confessional organisations. 3. Recognising their identity and their specific contribution, the Union shall maintain an open, transparent and regular dialogue with these churches and organisations.“ In this way, the European Union recognises the legal order existing in the Republic of Poland. The exclusive competence to define Church-State relations lies with the member states.⁶⁸ Simultaneously, philosophical and non-confessional organisations are made equal at law, which unite people whose orientation is hostile towards Christianity and who deny values upon which the EU was founded, i.e. Roman law, Greek philosophy, and Christianity.⁶⁹

and *Agreement Establishing the Preparatory Commission of the United Nations* (26 June 1945), Journal of Laws of 1947 no. 23, item 90 as amended. [henceforth quoted as: UN Charter]. Poland signed the UN Charter on 16 October 1945.

⁶⁶ Therefore the task of the General Assembly is to issue recommendations on the provision of assistance in the realization of human rights and fundamental freedoms for all without distinction to race, sex, language, or religion (Art. 13 para 1 letter b of the UN Charter). Moreover, with a view to the „creation of conditions of stability and well-being which are necessary for peaceful and friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples,“ the Organisation shall promote „universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion“ (Art. 55 letter c of the UN Charter).

⁶⁷ The Consolidated Treaty on the Functioning of the European Union, Official Journal 2010 C 83.

⁶⁸ STANISZ P. Stosunek Unii Europejskiej do religii i kościołów. In: *Prawo wyznaniowe*, Mezglewski A., Misztal H., Stanisiz P., 38 – 39.

⁶⁹ For more, see: KRUKOWSKI J. *Prawo Unii Europejskiej a wartości chrześcijańskie*. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół*, 251 – 278; ORZESZYNA K. *Podstawy relacji między państwem a Kościołami w konstytucjach państw członkowskich i w traktatach Unii Europejskiej*. *Studium prawnoporównawcze*, Lublin : Wydawnictwo KUL, 2007.

SUMMARY

Summing up the above analysis of religious freedom and Church-State relations in the Republic of Poland, the following should be stated:

1. Religious freedom in Church-State relations in Poland was provided for both in domestic and international legislation.
2. Since 1989 the right to religious freedom has been the basis for mutual relations between the State and the Church in Poland.
3. The Second Vatican Council, out of respect for a pluralistic society – drew attention to the necessity of simultaneous recognition and respect for the right of all citizens and religious communities to freedom of religion.
4. Among normative acts of the Polish legal order that guarantee respect and protection of religious freedom in mutual relations, one finds: the Polish Constitution, *the Act on Guarantees of the Freedom of Conscience and Faith*, *the Act on the Relations between the Catholic Church and the Republic of Poland*, and *the Act on the Protection of Personal Data*.
5. International legislation includes, among others: the Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Convention on the Rights of the Child, International Covenant on Civil and Political rights, Charter of Fundamental Rights, and Treaty on the Functioning of the European Union.
6. Despite guarantees of religious freedom in Church-State relations in the Republic of Poland, both in normative acts at the national and international levels, we must admit that the words of Pope Benedict XVI remain regrettably relevant: „although recognised on paper, in practice its exercise is made difficult by political authority or, more deceitfully, the culture of agnosticism and relativism.“⁷⁰

Bibliography

1. *Holy Bible, New International Version*, Biblica, Inc.

Sources of law

1. Act of 16 November 2006 *On Stamp Duty*, Journal of Laws of 2015, item 783 as amended.

⁷⁰ Benedykt XVI, *Przemówienie o wolności religijnej*, 459.

2. Act of 17 March 1921. Constitution of the Republic of Poland. *Journal of Laws* no. 44, item 267 as amended.
3. Act of 17 May 1989. On Guarantees of the Freedom of Conscience and Faith. *Journal of Laws* of 2005, no. 231, item 1965 as amended.
4. Act of 29 August 1997. On The Protection of Personal Data. *Journal of Laws*, item 922.
5. Act of 4 September 1997. On the Departments of Government Administration. *Journal of Laws* of 2016, item 543 as amended.
6. Act of 17 May 1989. On the Relationship Between the State and Catholic Church in the Republic of Poland. *Journal of Laws* of 2013, item 1169 as amended.
7. BENEDICT XVI, Ad XVII Plenariam Sessionem Pontificiae Academiae de Scientiis Socialibus (29 April 2011), AAS 103 (2011), 354 – 355.
8. BENEDICTUS PP. XVI, Adhortatio Apostolica Postsynodalis de Eucharistia vitae missionisque Ecclesiae fonte et culmine *Sacramentum Caritatis* (22 Feb 2007), AAS 99 (2007), 105 – 180.
9. BENEDICTUS PP. XVI, Dum Dies XLIV Internationalis commemoratur pro Pace promovenda: „Libertas religiosa, iter ad pacem“ (1 Jan 2011), AAS 103 (2011), 46 – 58.
10. BENEDYKT XVI. Przemówienie o wolności religijnej (4 Dec 2005). In: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki (eds.). Lublin : Wydawnictwo KUL, 2012, 458 – 459.
11. Charter of Fundamental Rights of the European Union, EU. *Official Journal of 14 Dec 2007*, 2012/C 326/02.
12. Charter of the United Nations Organisation, Statute of the International Court of Justice, and Agreement Establishing the Preparatory Commission of the United Nations (26 June 1945). *Journal of Laws* of 1947, no. 23, item 90 as amended.
13. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25 Jan 1983), AAS 75 (1983), pars II, 1 – 317.
14. Concordat between the Holy See and the Polish Republic (10 Feb 1925). *Journal of Laws* no. 72, item 501.
15. Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, signed in Warsaw on 28 July 1993. *Journal of Laws* of 1998, no. 51, item 318.

16. Congregatio pro Doctrina Fidei, Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus (29. 06. 2007). AAS 99 (2007), 604 – 608.
17. Consolidated Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal 2010 C 83*.
18. Constitution of 3 May (3 May 1791). In: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki (eds.). Lublin : Wydawnictwo KUL, 2012, 691 – 700.
19. Constitution of the Polish People's Republic of 22 July 1952. *Journal of Laws* no. 33, item 232.
20. Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997. *Journal of Laws* no. 78, item 483 as amended.
21. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms was executed in Rome on 4 November 1950, and amended by Protocols nos. 3, 5, 8 and supplemented with Protocol no. 2. *Journal of Laws* of 1993 no. 61, item 284 as amended.
22. Convention on the Rights of the Child was adopted by the General Assembly of the United Nations on 20 Nov 1989. *Journal of Laws* of 1991 no. 120, item 526 as amended.
23. Inspector General for Personal Data, Secretariate of the Polish Episcopal Conference. *Instrukcja dotycząca ochrony danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce* (23 Sept 2009). In: *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. Instrukcja opracowana przez Generalnego Inspektora Danych Osobowych oraz Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski [Personal data protection in the activity of the Catholic Church in Poland. An instruction developed by the Inspector General for Personal Data and the Secretariate of the Polish Episcopal Conference]*, Warszawa, 2009, 3 – 11.
24. International Covenant on Civil and Political Rights, open for signing in New York on 19 December 1966. *Journal of Laws* of 1977, no. 38, item 167.
25. IOANNES PAULUS PP. II. *Civilibus Auctoritatibus quae sollemne foedus anno MCMLXXV Helsinkii factum subscripserunt missus: de libertate conscientiae et religionis* (1 Sept 1980), AAS 72 (1980), 1252 – 1260.
26. IOANNES PAULUS PP. II, *Ob diem paci dicatum missus* (8 Dec 1987), AAS 80 (1988), 278 – 286.

27. IOANNES PP. XXIII. *Litterae encyclicae de pace omnium gentium in veritate, iustitia, caritate, libertate constituenda Pacem in terris* (11 April 1963). AAS 55 (1963), 257 – 304.
28. JOHN PAUL II. Duch Święty u początków Kościoła. Catechesis of 2 Oct 1991. In: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*. Vol. VII. *Katechezy*. Part 2, ed. P. Ptasznik et al. Kraków : Wydawnictwo M, 2007, 361 – 364.
29. JOHN PAUL II. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego Założenia i cele międzynarodowej działalności Stolicy Apostolskiej (15 Jan 1983), „*L'Osservatore Romano*“ (Polish ed.) 2 (1983), 4 – 6.
30. PAULUS PP. VI. Allocutio Iis qui adfuerunt sexagesimo internationali Conventui a publicis legumlatorum coetibus ex universis nationibus Romae celebrato (23 Sept 1972), AAS 64 (1972), 623 – 631.
31. PAULUS PP. VI, Epistula apostolica ad E.mum P. D. Mauricium S. R. E. Cardinalem Roy, Consilii de Laicis atque Pontificiae Commissionis Studiosorum a „Iustitia et pace“ praesidem: octogesimo expleto anno ab editis Litteris Encyclicis e verbis appellatis „Rerum Novarum“ *Octogesima adveniens* (14 May 1971), AAS 63 (1971), 401 – 441.
32. SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (7 Dec 1965), AAS 58 (1966), 1025 – 1115.
33. SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Declaratio de libertate religiosa de iure personae et communitatum ad libertatem socialem et civilem in re religiosa *Dignitatis humanae* (7 Dec 1965), AAS 58 (1966), 929 – 946.
34. Universal Declaration of Human Rights (10 Dec 1948). In: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki (eds.), Lublin : Wydawnictwo KUL, 2012, 590 – 596.

Literature

1. ADAMCZUK, L., SADŁOŃ, W., CIECIELAĞ, P. Struktura organizacyjno-terytorialna Kościoła katolickiego. In: *Rocznik statystyczny. Kościół Katolicki w Polsce 1991 – 2011*, Statistical Institute of the Catholic Church SAC, Central Statistical Office. Warszawa : Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2014, 39 – 66.

2. *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. AD 2015.*, W. Sadło (ed.), Warszawa, 2015.
3. BANASZAK, B.: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa : Wydawnictwo C.H. Beck, 2009.
4. CUPRIAK, J.: Związek wyznaniowy. In: *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, A. Mezglewski (ed.). Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2014, 586 – 588.
5. *Czy Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych może kontrolować zbiory danych osobowych prowadzone przez Kościół, zawierające dane osobowe członków Kościoła?* In: http://www.giodo.gov.pl/392/id_art/1715/j/pl/ [accessed: 20 Sept 2016].
6. *Czy Kościół i inne związki wyznaniowe są zobowiązane do przestrzegania przepisów ustawy o ochronie danych osobowych?* In: http://www.giodo.gov.pl/392/id_art/1734/j/pl/ [accessed: 20 Sept 2016].
7. *Diecezje*. In: <http://episkopat.pl/diecezje-kosciola-katolickiego-w-polsce/> [accessed: 20 July 2016].
8. GUDASZEWSKI, G. Dominicales i communicantes – religijne praktyki niedzielne. In: *Rocznik statystyczny. Kościół Katolicki w Polsce 1991 – 2011*, Statistical Institute of the Catholic Church SAC, Central Statistical Office. Warszawa : Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2014, 183 – 207.
9. *Kościół i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Publication date: 27. 09. 2016 r.* In: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/relacje-panstwa-z-kosci/13964,Relacje-panstwa-z-Kosciolami-przydatne-informacje-dokumenty-i-akty-prawne.html> [accessed: 27 Sept 2016].
10. KOWALCZYK, S. Wolność religijna. 1. Aspekt społeczny. In: *Encyklopedia Katolicka*, vol. XX, E. Gigilewicz (ed.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, col. 896 – 897.
11. KRUKOWSKI, J.: *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*. Lublin : Verba, 1999.
12. KRUKOWSKI, J. Konstytucyjne zasady relacji państwo-Kościół w III Rzeczypospolitej. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół a prawo polskie*. Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, 87 – 114.
13. KRUKOWSKI, J.: *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*. Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2013.

14. KRUKOWSKI, J. Prawo Unii Europejskiej a wartości chrześcijańskie. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół a prawo polskie*. Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, 251 – 278.
15. KRZYSZOWSKI, Z. Ekumeniczne implikacje soborowego wyrażenia „subsistit in“ w świetle Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele Kongregacji Nauki Wiary. „*Roczniki Teologiczne*“ 55 (2008), book 9, 51 – 66.
16. MISZTAL, H. Wprowadzenie do prawa wyznaniowego. In: *Prawo wyznaniowe*, H. Misztal, P. Stanisław (eds.). Lublin : Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, 20032, 30 – 31.
17. MISZTAL, H. Wprowadzenie do prawa wyznaniowego. In: *Prawo wyznaniowe*, A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław. Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 20113, 3 – 5.
18. MISZTAL, H. Historia relacji państwo-kościół w Polsce. In: *Prawo wyznaniowe*, A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław. Katowice : Wydawnictwo C. H. Beck, 2006, 21 – 31.
19. National Statistical Office. Życie religijne w Polsce. In: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/zycie-religijne-w-polsce,3,1.html> [accessed: 20 July 2016].
20. ORZESZYNA, K. *Podstawy relacji między państwem a Kościołami w konstytucjach państw członkowskich i w traktatach Unii Europejskiej. Studium prawnoporównawcze*, Lublin : Wydawnictwo KUL, 2007.
21. PIETRZAK M. *Prawo wyznaniowe*. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 20104.
22. PŁOSKI, T. *Gwarancje wolności sumienia i religii w Polsce*, „*Studia Warmińskie*“ XL (2003), 144 – 149.
23. *Polacy na misjach*. In: <http://episkopat.pl/polacy-na-misjach-2/> [accessed: 20 July 2016].
24. SITARZ M. Bezpieczeństwo w stosunkach państwo-Kościół w Polsce. In: *Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej: Polska-Słowacja-Ukraina*, J. Krukowski, J. Potrzebszcz, M. Sitarz (eds.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2016, 219 – 233.
25. SITARZ, M. Rodzaje i kompetencje legatów papieskich. In: *Fides – Veritas – Iustitia. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Antoniemu Stankiewiczowi*, P. Stanisław, L. Adamowicz, M. Greszata-Telusiewicz

- (eds.). Lublin : Towarzystwo Wydawnictw Naukowych „Libropolis“, 2013, 45 – 59.
26. SITARZ, M. Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych. „Kościół i Prawo“ 4 (17) 2015, no. 1, 153 – 157.
 27. SITARZ, M. Zasady relacji Kościół-państwo w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. In: *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo. Studia in honorem prof. Josephi Krukowski dedicata*, M. Sitarz, P. Stanisz, H. Stawniak (eds.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, 239 – 249.,
 28. SKRZYDŁO, W. *Leksykon wiedzy o państwie i konstytucji*. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt, 2000.
 29. STANISZ, P. Stosunek Unii Europejskiej do religii i kościołów. In: *Prawo wyznaniowe*, A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz. Katowice : Wydawnictwo C.H. Beck, 2006, 38 – 39.
 30. STANISZ, P. Związki wyznaniowe. In: *Encyklopedia Katolicka*, vol. XX, E. Gigilewicz (ed.). Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, col. 1526 – 1527.
 31. SZOŁTYSIK, P. *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła*. Katowice : Księgarnia św. Jacka, 2004.
 32. WARCHAŁOWSKI, K. Poszanowanie i ochrona wolności sumienia i religii. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół a prawo polskie*. Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, 237 – 249.
 33. *Wolność religijna*. In: <http://www.iskk.pl/sondazenedzieli/236-wolno-religijna.html> [accessed: 20 Sept 2016].
 34. *Wykaz kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie odrębnych ustaw – stan na 20. 06. 2016 r.* In: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/relacje-panstwa-z-kosci/13964,Relacje-panstwa-z-Koscio-lami-przydatne-informacje-dokumenty-i-akty-prawne.html> [accessed: 27 Sept 2016].
 35. ZIELIŃSKI, T. J. Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. In: *Prawo i religia*, T. J. Zieliński (ed.), vol. I, Warszawa 2007, 29 – 53.

Judicature

1. Decision of the Supreme Administrative Court in Łódź of 09 February 2016, I OSK 2691/15, LEX 2036057.

2. Decision of the Court of Appeal in Łódź of 21 February 2013, I ACa 1184/12, LEX 1311989.
3. Decision of the Supreme Court of 24 March 2004, IV CK 108/03, LEX 145184.

E-mail: mpsitarz@kul.lublin.pl

MEDZINÁRODNÉ ZMLUVY MEDZI SLOVENSKOU REPUBLIKOU A SVÄTOU STOLICOU S DÔRAZOM NA PRIJATIE OSOBITNEJ ZMLUVY O FINANČNOM ZABEZPEČENÍ KATOLÍCKEJ CIRKVI¹

INTERNATIONAL AGREEMENTS BETWEEN THE SLOVAK REPUBLIC AND THE HOLY SEE, WITH EMPHASIS ON THE SPECIAL AGREEMENT ON THE FINANCIAL SUPPORT OF THE CATHOLIC CHURCH

ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: V predkladanom príspevku sa venujem medzinárodným zmluvám medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou uzavretým po páde komunistického režimu v novembri roku 1989. Predovšetkým ide o Základnú zmluvu medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou a z nej vyplývajúcich osobitných zmlúv. Podrobnejšie sa venujem osobitnej zmluve o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi, ale aj ostatných registrovaných cirkví a náboženských spoločností, ktoré ešte nie sú uzatvorené.

Abstract: In my contribution I focus on international agreements between the Slovak Republic and the Holy See concluded after the fall of the communist regime in November 1989. In particular, it is about a contract between the Slovak Republic and the Holy See and of the resulting specific contracts. I deal in more detail the specific contract relating to the financial security of the Catholic Church, but also other registered churches and religious societies, which are not yet finalized.

Kľúčové slová: medzinárodné zmluvy, cirkvi a náboženské spoločnosti, finančné zabezpečenie, vzťah štátu a cirkví

¹ Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci výskumného projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

Key words: international agreements, churches and religious communities, financial support, State-Church Relations

ZÁKLADNÁ ZMLUVA MEDZI SVÄTOU STOLICOU A SLOVENSKOU REPUBLIKOU

Súčasťou konsolidácie vzťahov medzi štátom a Katolíckou cirkvou na Slovensku, ktorá nastala po novembri 1989, bolo prijatie Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou (ďalej SR), ako najdôležitejší akt právnej istoty pre veriacich Katolíckej cirkvi. Zmluva reagovala prevažne na existujúci právny stav, keďže náprava represívnych opatrení komunistického režimu sa najskôr vykonala v zákonodarstve republiky. Po ukončení vyjednávania a prípravného procesu 16. 8. 2000 vláda SR vyslovila súhlas s uzatvorením Základnej zmluvy v predložennom znení uznesením č. 653 z r. 2000. Následne 17. 11. 2000, po prerokovaní ďalších návrhov na doplnenie a zmeny zo strany Svätej stolice, ktoré sa vyriešili bez obsahových zásahov do textu, oznámila aj Svätá stolica svoju pripravenosť na podpis Základnej zmluvy. Táto bola podpísaná vo Vatikáne 24. 11. 2000 predsedom vlády SR Mikulášom Dzurindom a pápežským štátnym sekretárom kardinálom Angelom Sodanom. 27. novembra 2000 vláda SR opätovne prerokovala podpísanú Základnú zmluvu a uznesením č. 962 z r. 2000 ju predložila NR SR na vyslovenie súhlasu pred ratifikáciou.²

„NR SR vyslovila súhlas so Základnou zmluvou pred jej ratifikáciou na svojom rokovaní dňa 30. novembra 2000 uznesením č. 1159. Ratifikáciu podporili poslanci všetkých parlamentných strán, zo 113 prítomných bolo za jej ratifikáciu 100.³ Prezident SR ratifikoval Základnú zmluvu 4. decembra 2000. Vo Vatikáne 18. decembra 2000 boli pápežským štátnym sekretárom kardinálom A. Sodanom a prezidentom SR R. Schusterom vymenené ratifikačné listiny a týmto dňom nadobudla Základná zmluva medzi Svätou stolicou a SR platnosť.“⁴

² Porov. ŠMID, M. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom, s. 38 – 40.

³ MORAVČÍKOVÁ, M. State-Church Relations and Secular Principles in the Slovak Republic. In: *Studia z Prawa Wyznaniowego*. 17/2014, s. 47 – 69.

⁴ KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G. a. i. Slovensko 2001: Súhrnná správa o stave spoločnosti, s. 47.

V súvislosti s prijatím Základnej zmluvy so Svätou stolicou, narastali obavy ostatných registrovaných cirkví a náboženských spoločností pôsobiacich na Slovensku z prípadného privilegovaného postavenia Katolíckej cirkvi v SR. Národná rada SR preto vyhovelá žiadosti Ekumenickej rady cirkví v SR a dňa 31. októbra 2000 novelizovala zákon č. 308/1991 Zb. o náboženskej slobode a postavení cirkví a náboženských spoločností, zákonom č. 394/2000 Z. z. Osobitne významným sa stal § 4 ods. 5 tohto zákona, ktorý umožňuje uzatvárať cirkvám a náboženským spoločnostiam, vrátane katolíckej cirkvi, zmluvy o vzájomnej spolupráci so štátom.⁵ S ostatnými registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré mali záujem o podpísanie dohody so štátom bola uzatvorená Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Zmluva bola 6. marca 2002 jednohlasne odsúhlasená vládou SR a 14. marca 2002 schválená v Národnej rade SR. Slávnostný podpis Zmluvy medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami sa uskutočnil v prezidentskom paláci 11. apríla 2002 za účasti prezidenta SR, predsedu NR SR, predsedu vlády SR a štatutárnymi zástupcami cirkví a náboženských spoločností.⁶

Pri príprave Základnej zmluvy sa vychádzalo z platného právneho stavu vzťahu štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam v SR. Sú to hlavne tieto:

1. Ústava SR z 1. 9. 1992 č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z., ústavného zákona č. 9/1999 Z. z. a ústavného zákona č. 90/2000 Z. z.
2. Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z.
3. Zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností
4. Zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom
5. Vládne nariadenie č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností

⁵ Porov. GYURI, R. Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami ako prostriedok ochrany menšinových náboženských organizácií. In: MORAVČÍKOVÁ, M., ŠMID, M. (eds.) *Vznik štátu a ochrana menšín*, s. 144 – 145,

⁶ Porov. ČIKEŠ, M. Zmluva medzi SR a registrovanými CaNs. In: *Ročenka Ústavu pre vzťah štátu a cirkví 2001*, s. 182 – 183.

6. Zákon č. 142/1947 Zb. o revízii prvej pozemkovej reformy
7. Zákon č. 282/1993 Zb. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam, Zák. č. 298/1990 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd
8. Zákonné opatrenie č. 211/1990 Zb. o usporiadaní majetkových vzťahov medzi Gréckokatolíckou a Pravoslávnou cirkvou
9. Zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch.
10. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine
11. Zákon č. 480/1991 Zb. o dobe neslobody
12. Zákon č. 125/1996 Z. z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému⁷

Základná zmluva je hlboko zakotvená v právnom systéme SR. Podľa preambuly Základnej zmluvy vychádza SR zo svojich ústavných noriem.

„Preambula ústavy uvádza, že slovenský národ pamätá na dedičstvo svojich predkov, uznáva cyrilometodské duchovné dedičstvo a historický odkaz Veľkej Moravy, v ústave sa ďalej uvádza, že SR je zvrchovaným, demokratickým a právnym štátom, ktorý sa neviaže na nijakú ideológiu, ani náboženstvo. Ide o konfesnú neutralitu štátu, ktorý sa neidentifikuje so žiadnou cirkvou. Občania majú právo slobodne sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeníach, podľa čl. 29 Ústavy, čiže aj v náboženských združeníach.

Aj keď štátna cirkev v SR neexistuje v rovine právneho poriadku nemožno hovoriť o odluke cirkví od štátu, lebo sú v účinnosti zákony, ako napr. zák. č. 308/1991 Zb. a rad ďalších právnych predpisov, na základe ktorých sa štát priamo stará o finančné potreby CaNs.“⁸

Základná zmluva rešpektuje tento princíp nezávislosti a autonómnosti Katolíckej cirkvi a štátu. Princíp nezávislosti Katolíckej cirkvi a štátu znamená finančnú odluku. Článok 20 Základnej zmluvy⁹ umožňuje zachovanie dotačného princípu vo finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi. Základná zmluva je postavená, v zmysle článku 2, na princípe spolupráce

⁷ Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 51 – 52.

⁸ Porov. NEMEC, M. Právne postavenie a činnosť cirkví v SR. In: *Revue cirkevního práva*, 1996, č. 3, s. 152.

⁹ Článok 20 ods. 1: „Zmluvné strany uzavru osobitnú medzinárodnú zmluvu o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi.“

štátu a Cirkvi a princípu rovnosti a nediskriminácie v oblasti vzťahu k ďalším cirkvám a náboženským spoločnostiam, ako aj vzťahu týchto subjektov k štátu.¹⁰

Veľmi významný je článok 7 ods. 5 Ústavy SR, ktorý ustanovuje: „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“¹¹

Právnymi piliermi Základnej zmluvy sú garancie náboženskej slobody a slobody Katolíckej cirkvi, ktoré sú zakotvené v ustanoveniach Ústavy SR. Podľa čl. 24 ods. 1 a 2 Ústavy SR majú občania právo na „slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, právo zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru, verejne prejavovať svoje zmýšľanie, náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na vyučovaní.“ Podľa čl. 24 ods. 3 „cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov.“ Podľa čl. 24 ods. 4 ústavy sa tieto práva môžu obmedziť „iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných“¹².

Podľa Základnej zmluvy je možné uplatnenie si týchto práv: „v čl. 2 ods.1 – sloboda Katolíckej cirkvi a jej členov; čl. 4 – sloboda komunikácie; čl. 5 – sloboda vykonávania apoštolského poslania Katolíckej cirkvi; čl. 7 – uplatňovanie výhrad vo svedomí, čl. 8 – nedotknuteľnosť svedného tajomstva; čl. 12 – výchova detí; čl. 13 – vzdelávanie detí; čl. 14 – duchovná služba v armáde a polícii; čl. 15 – pastoračná činnosť v ústavoch na výkon väzby a trestu;

¹⁰ Porov. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. In: ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 9 a 16.

¹¹ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

¹² MORAVČÍKOVÁ, M. Vzťahy štátu a cirkví na Slovensku a v Českej republike – Dvadsať rokov po rozdelení spoločného štátu. In: *Konvergenca a divergenca v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*, s. 32 – 33.

čl. 16 a 17 – činnosť v zdravotníckych a ďalších zariadeniach a ich zriaďovanie a čl. 18 – spoločenské oznamovacie prostriedky.“¹³

Okrem týchto práv majú cirkvi a náboženské spoločnosti všetky ďalšie práva priznané Ústavou vo všeobecnosti právnickým osobám. „Sú to práva na nedotknuteľnosť súkromia, ochranu mena, majetku, dedenia, ochranu pred vyvlastnením, listové a iné tajomstvá, slobodu pohybu a pobytu, slobodu prejavu a práva na informácie, petičné právo, právo sa zhromažďovať, združovať, slobodu bádania, umenia, ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva a právo na súdnu a inú právnu ochranu.“¹⁴

„SR ďalej garantuje dodržiavanie Základnej zmluvy prostredníctvom konania Ústavného súdu. Garancie sú najmä v čl. 125 a 127 ústavy. Prvý sa týka garancií súladu všeobecne záväzných právnych predpisov so Základnou zmluvou, ktorá má prednosť pred týmito predpismi, a druhý z nich sa týka ochrany pred prípadným porušovaním základných práv vyplývajúcich zo Základnej zmluvy.“¹⁵

OSOBITNÉ ZMLUVY A OTÁZKA FINANCOVANIA

Základná zmluva medzi Svätou stolicou a SR finančné zabezpečenie Katolíckej cirkvi komplexne rieši a táto otázka, podobne ako ďalšie tri, a to školstvo, ozbrojené sily a výhrada svedomia, je ponechaná na hľadanie výhodného modelu pre obe strany zmluvy, čo má byť upravené v budúcich čiastkových medzinárodných zmluvách pre každú oblasť.¹⁶ Prvá bola uzatvorená Medzinárodná zmluva o duchovnej službe katolíckym veriacim v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch v Slovenskej republike (ďalej

¹³ Porov. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. In: ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 9 – 16.

¹⁴ Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 55.

¹⁵ Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 57.

¹⁶ Prijatie osobitných zmlúv upravujúc v Základnej zmluve: čl. 7 predpokladá prijatie Zmluvy o práve uplatňovať výhrady vo svedomí; čl. 13 ods.9 prijatie Zmluvy o katolíckej výchove a vzdelávaní, čl. 14 ods. 4 prijatie Zmluvy o duchovnej službe katolíckym veriacim v OsaOz SR; čl. 20 ods. 1 prijatie Zmluvy o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi.

„OsaOz SR“). „Medzinárodnú zmluvu o duchovnej službe katolíckym veriacim v OsaOz SR ratifikoval prezident Rudolf Schuster 28. októbra 2002 vo Vatikáne.“¹⁷

Ako druhá bola prijatá Zmluva o katolíckej výchove a vzdelávaní pričom súbežne bola schvaľovaná aj dohoda s ostatnými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Poslanci Národnej rady SR vyslovili súhlas so zmluvou 20. januára 2004 a slávnostný podpis oboch dokumentov sa uskutočnil 13. mája 2004.¹⁸ Pripravená na prijatie bola aj Zmluva o výhrade vo svedomí, ktorej obsah sa žiaľ stal súčasťou politického boja, kvôli čomu sa dočasne zastavil proces jej ratifikácie. Stále je však platný medzinárodný záväzok SR na jej uzatvorenie vyplývajúci zo Základnej zmluvy.¹⁹

Keďže aj pri Zmluve o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi, na ktorej prijatie sa SR zviazala v článku 20 ods. 1 Základnej zmluvy,²⁰ existuje silné politické a mediálne púkanie pre zneužívanie tejto témy, je potrebné pri-niesť, čo najviac odborných argumentov a nezaujatej diskusie odborníkov. Na príprave zmluvy pracuje za Katolícku cirkev komisia pod vedením Mons. Stanislava Zvolenského, predsedu Konferencie biskupov Slovenska, a zo strany štátu MF SR a MK SR.

Základná zmluva už určuje niektoré princípy, na základe ktorých sa tento model môže rozvíjať a to v konkrétnych otázkach škôl a školských zariadení v čl. 13 ods. 2; zdravotníckych a sociálnych zariadení v čl. 17 ods. 3; a kul-túrnych pamiatok v čl. 21 ods. 1. Ide o oblasti spoluzodpovednosti záujmu štátu a Cirkvi z osobitných dôvodov, napr. otázka vzdelania detí obsahuje finančný prvok týkajúci sa Cirkvi, nie je však, prirodzene, výlučne jej zá-ujmom a vecou, keďže tu ide o právo rodičov vychovávať deti podľa svojho presvedčenia. Text Základnej zmluvy neprejudikuje obsah vnútroštátneho právneho predpisu v oblasti finančného zabezpečenia Katolíckej cirkvi. Vyššie uvedené články Základnej zmluvy ustanovujú, že v budúcej medzinárod-

¹⁷ Prezidenta SR dnes po piaty krát na audiencii prijme pápež Ján Pavol II. In: *SME*, 29. októbra 2002, s. 2.

¹⁸ Porov. Správa o realizovaní cirkevnej politiky vlády SR a plnenie Základnej zmluvy medzi SR a Svätou Stolicou a Zmluvy medzi SR registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Správa predložená ministrom kultúry a ministrom zahraničných vecí SR na rokovanie vlády 2. júna 2004, zverejnené na www.vlada.gov.sk.

¹⁹ MORAVČÍKOVÁ, M. Otázky hodnôt, cirkevná politika a spoločensko-politické dimenzie neprijatia zmlúv o práve uplatňovať výhrady vo svedomí. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds): *Výhrada vo svedomí*. s. 362.

²⁰ Porov. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. In: ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 16.

nej zmluve bude určená miera štátneho finančného zabezpečenia Katolíckej cirkvi v oblastiach školstva, zdravotných a sociálnych zariadení a kultúrnych pamiatok. Ide o oblasti, v ktorých sa štát nevyhnutne musí podieľať na ich zabezpečení, keďže ide o ústavné práva občanov bezplatne využívať tieto služby.²¹

Čl. 13 ods. 2 Základnej zmluvy ustanovuje, že „školy a školské zariadenia uvedené v ods. 1 majú rovnaké postavenie ako štátne školy a školské zariadenia a sú neoddeliteľnou a rovnocennou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy SR.“. Ide predovšetkým o vyjadrenie princípu, na základe ktorého sa má postupovať pri uzatváraní osobitnej zmluvy, v ktorej sa podrobne vyšpecifikuje finančné zabezpečenie katolíckych a cirkevných škôl.²²

Otázku financovania katolíckych škôl, však už rieši Zmluva medzi SR a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní v čl. 1 ods. 8, v ktorom ustanovuje, že katolíckym školám sa poskytuje finančné zabezpečenie v rovnakom rozsahu, ako ho majú všetky ostatné školy, v súlade s právnym poriadkom SR. Rovnako túto otázku rieši článok 1 ods. 11 Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní.²³

Čl. 17 Základnej zmluvy sa dotýka vykonávania činností a zriaďovanie zariadení vzdelávacích, výchovných, vedeckovýskumných, misijných, charitatívnych, zdravotníckych a sociálnych v súlade s právnym poriadkom SR. Pri vzdelávacích, výchovných a vedeckovýskumných sa predmet ich činnosti primárne nevzťahuje na školské zariadenia. Týmto zariadeniam sa garantuje rovnaké postavenie ako štátnym zariadeniam rovnakého typu, najmä v oblasti úhrady výkonov za zdravotnícku starostlivosť z povinného poistenia. Čl. 17 ods. 3 ponecháva podrobnú úpravu rozsahu finančného zabezpečenia zo strany štátu na osobitnú zmluvu.²⁴

Čl. 21 ods. 1 ustanovuje, že „zmluvné strany sa budú podieľať na udržiavaní a obnove nehnuteľností nachádzajúcich sa na území SR, ku ktorým má vlastnícke právo Katolícka cirkev a ktoré sú podľa právneho poriadku SR kul-

²¹ Porov. ŠMID, M.: *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou*. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2000*, s. 116.

²² Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 101 – 102.

²³ Porov. NĚMEC, D. *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990 – 2008)*, s. 478.

²⁴ Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 112. 113.

túrnymi pamiatkami“. Rozsah štátneho angažovania je opäť ponechaný na osobitnú zmluvu. Keďže kultúrne pamiatky sú dedičstvom národa, toto dedičstvo by mal zveľaďovať aj štát, ako je tomu aj vo všetkých krajinách EU.²⁵

Základná zmluva zvlášť garantuje právo Katolíckej cirkvi organizovať kostolné zbierky, pričom podľa čl. 20 ods. 2 príjmy z hospodárenia s takto získanými prostriedkami nepodliehajú zdaneniu, ani povinnosti verejného vyúčtovania. Ide o ustanovenie, ktoré je už zapracované v právnom poriadku SR.²⁶

OSOBITNÁ ZMLUVA O FINANČNOM ZABEZPEČENÍ KATOLÍCKEJ CIRKVI

V čl. 20 ods. 1 je ustanovenie, že „zmluvné strany uzavru osobitnú zmluvu o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi“.

Na prvom mieste je dôležité objasnenie pojmov, čo v Základnej zmluve znamená pojem „finančné zabezpečenie Katolíckej cirkvi“. Predovšetkým pod týmto termínom treba rozumieť finančné zabezpečenie činnosti výkonu kultu, platov duchovných, nákladov na činnosť ústredí a s uvedenými položkami súvisiacich odvodov do príslušných fondov poisťného. Na druhom mieste sú to spomínané čiastkové otázky, a to školy a školské zariadenia, zdravotnícke a sociálne zariadenia a kultúrne pamiatky. Finančné zabezpečenie Katolíckej cirkvi ako som už zdôraznil Základná zmluva nerieši a ponecháva vhodný priestor na hľadanie možného modelu na osobitnú medzinárodnú zmluvu, ktorá je najjistším prostriedkom garancií v tejto oblasti. Princípy, na ktorých je Základná zmluva postavená, ale poukazujú na to, že v mnohých oblastiach majú tak štát, ako aj Cirkev spoluzodpovednosť. Sú to školstvo, zdravotníctvo, sociálne veci, služba v armáde a polícii, kultúrne pamiatky, ale i všeobecná prospešnosť pôsobenia Cirkvi pri formovaní mravnosti. Pokiaľ nebude táto čiastková medzinárodná zmluva podpísaná, tak sa predpokladá, že bude zatiaľ zachovaný súčasný dotačný model pre všetky cirkvi a náboženské spoločnosti.²⁷

²⁵ Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 118.

²⁶ Porov. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou*. In: ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 16.

²⁷ Porov. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, s. 115 – 117.

Pri návrhoch budúceho možného modelu financovania cirkví a náboženských spoločností na Slovensku sa musíme pamätať na doterajší vývoj vzťahov medzi štátom a cirkvami na Slovensku, ale tiež nám môže pomôcť spôsob úpravy týchto vzťahov v európskych krajinách, hlavne zhodnotením jednotlivých modelov financovania cirkví a náboženských spoločností v Európskej únii aj vo svete. V krátkosti môžeme načrtnúť, že ide o model samofinancovania cirkví na spôsob Francúzska a USA, o cirkevnú daň a príspevok na spôsob Nemecka a Rakúska, o asignačnú daň na spôsob Talianska a Španielska a dotačný model na spôsob Belgicka a Luxemburska.

Pri zhodnutí a použití týchto modelov na situáciu v Slovenskej republike je dôležité na prvom mieste rešpektovať už prijaté záväzky SR aj medzinárodné dohody medzi štátom a Cirkvou, vlastné dejiny, konkrétne postavenie cirkví a náboženských spoločností na Slovensku, vrátane spoločných bodov pri práci pre veriacich a občanov štátu, ako aj názor veriacich a neveriacich na túto otázku.

Treba zdôrazniť, že história vzťahov štátu a cirkví na našom území bola za posledných 200 rokov poznačená značným naviazaním financovania cirkví na štát, a to z popudu jeho predstaviteľov. Vývoj po r. 1989 môžeme hodnotiť pozitívne. Mnohé projekty si cirkvi dokážu zabezpečiť financovaním z vlastných zdrojov. Napriek tomu je závislosť od štátnej pomoci stále značná, hlavne v otázke financovania platov duchovných a centrálnych ústredí, ako dedičstva minulosti, čoho následky rovnako nesú súčasní predstavitelia cirkví, ako aj štátu, bez toho, že by to zavinili. Žiaľ ani reštituovaný majetok cirkví nebude stačiť na výlučné finančné zabezpečenie činnosti cirkví. Tradícia štátneho prispievania na činnosť cirkví je tak hlboko zažitá, že sa prejavila aj v zmierení sa s týmto stavom u veriacich cirkví.²⁸ Za posledné desaťročia sa vzťah štátu a cirkví uberať cestou kooperačného, partnerského modelu, čo sa prejavilo hlavne prijatím Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a SR, ako aj dohodami s jednotlivými cirkvami a náboženskými spoločnosťami registrovanými v SR, ktoré o to prejavili záujem, a tiež čiastkovými zmluvami v OsaOz SR a v školstve, ktoré rešpektujú tento paritný – kooperačný model. Cirkvi a náboženské spoločnosti preto očakávajú, že tento vzájomný rešpekt bude pokračovať aj v ďalších dohodách, a že budú prekonané nedorozumenia, ako v prípade zmluvy o výhrade vo svedomí, ktorá určite nie je trójskym koňom na všeobecné presadzovanie

²⁸ Porov. PŘIBYL, S. *Konfesněprávní studie*, s. 199 – 200.

určitej ideológie, legitímne sa však dožaduje rešpektovania náboženskej slobody v otázke náboženského presvedčenia, ktoré neuberá na ľudských právach iným.

Pri otázke budúceho modelu financovania je dôležité aj konkrétne postavenie cirkví a náboženských spoločností v našej spoločnosti. Toto možno ilustrovať na základe posledného sčítania obyvateľov, domov a bytov. Na Slovensku bolo naposledy uskutočnené 31. mája 2011. Pri tomto sčítaní sa ku Katolíckej cirkvi prihlásilo 65,8% obyvateľstva (z toho Rímskokatolícka cirkev 62% a gréckokatolícka cirkev 3,8%). K Evanjelickej cirkvi a. v. to bolo 5,9%, k Reformovanej cirkvi 1,8%, k Pravoslávnej cirkvi 0,9%, k ostatným registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam v SR to bolo spolu 1%. Pomerne veľká skupina občanov 10,6% nepriznala svoju náboženskú príslušnosť, čo bol oproti poslednému sčítaniu nárast o 7.6 %. Ďalších 13,4% sa deklarovalo, že sú bez vyznania, čo bol od posledného sčítania zanedbateľný nárast o 0,4%.²⁹ Zaujímavým je teda údaj zvýšeného nepriзнania svojej náboženskej príslušnosti, čo môže byť prejavom zvýšeného vnímania tejto otázky ako súkromnej záležitosti jednotlivca, čo je stále viacej prezentované v médiách. Napriek tomu však tieto údaje vypovedajú o tom, že náboženské presvedčenie hrá stále významnú úlohu v živote obyvateľov Slovenskej republiky.

ZÁVER

Otázka vzťahu štátu a cirkví a náboženských spoločností na Slovensku v oblasti financovania je často zatažená rôznymi predsudkami, ale aj dobre mienenými postojmi, ktoré predpokladajú jednoduché riešenie problému. Túto otázku však nemožno oddeliť od jej historických koreňov, v ktorých vznikla a od súčasnej reálnej situácie, ktorú vyjadruje postoj a možnosti veriacich. Vo svojom článku som chcel poukázať na momentálne platnú zmluvnú úroveň vzťahov medzi Svätou stolicou, ktorá tu reprezentuje Katolícku cirkev na Slovensku na najvyššej úrovni a Slovenskou republikou. Z prehľadu vyplýva, že otázka finančného zabezpečenia Cirkvi nie je na mŕtvom bode, ale stavia na už existujúcom zmluvnom základe. Samozrejme nemôžeme si

²⁹ Porov. TAB. 159 Obyvateľstvo podľa vekových skupín, pohlavia a náboženského vyznania, In: www.census2011.statistics.sk, navštívené 10. 12. 2016.

zakrývať oči pred skutočnosťou, že najzávažnejšie rozhodnutia v tejto oblasti nás ešte len čakajú a bude veľmi dôležité, aby boli prijaté po náležitom odbornom výskume v atmosfére nekonfrontácie, v záujme hľadania najlepšieho riešenia pre občanov štátu, z ktorých tvoria širokú skupinu veriaci občania.

Literatúra

1. ČIKEŠ, R. Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. In: MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ E.: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2001*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002, 180 – 184 s. ISBN 80-968559-6-4.
2. GYURI, R. Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami ako prostriedok ochrany menšinových náboženských spoločností. In: MORAVČÍKOVÁ, M., ŠMID, M. *Vznik štátu a ochrana menšín*. Kraków : Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2014, 143 – 153 s. ISBN 978-83-7490-791-0.
3. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G. *Slovensko 2001 – Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2001, 904 s. ISBN 80-8935-26-1.
4. MORAVČÍKOVÁ, M. State-Church Relations and Secular Principles in the Slovak Republic. In: *Studia z Prawa Wyznaniowego*. 17/2014, s. 47 – 69. ISSN 2081-8882.
5. MORAVČÍKOVÁ, M. Otázky hodnôt, cirkevná politika a spoločensko-politické dimenzie neprijatia zmlúv o práve uplatňovať výhrady vo svedomí. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds): *Výhrada vo svedomí*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 352 – 383. ISBN 80-89096-28-X.
6. MORAVČÍKOVÁ, M. Vzťahy štátu a cirkví na Slovensku a v Českej republike – Dvadsať rokov po rozdelení spoločného štátu. In: ŠMID, M., MORAVČÍKOVÁ, M. (eds) *Konvergenie a divergencie v slovenských a českých štátno-cirkevných vzťahoch – dvadsať rokov od vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014, 30 – 48 s. ISBN 978-80-8082-766-3.
7. MORAVČÍKOVÁ, M. The Mutual Roles of Religion and State in Slovakia. In: SCHANDA, B. (ed.) *The Mutual Roles of Religion and State in Europe*. Trier : University of Trier, s. 177 – 191. ISBN 978-3-9814926-2-0.

8. MORAVČÍKOVÁ, M. *Ludské práva, kultúra a náboženstvo*. Praha : Leges, 2014, 248 s. ISBN 978-80-7502-063-5.
9. MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M. *Cisárovo cisárovi. Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001. 278 s. ISBN 80-968559-0-5.
10. MORAVČÍKOVÁ, M. Sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania. In: KOL. *Verejná správa. Základné práva a slobody*. Krakow : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015. s. 146 – 161. ISBN 978-83-7490-906-8.
11. NEMEC, M. Právne postavenie a činnosť cirkví v Slovenskej republike. In: *Revue cirkevního práva* č. 3/96, Praha : Společnost pro církevní právo, 1997, 151 – 168 s. ISSN 1211-1635.
12. NĚMEC, D. *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990 – 2008)*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, 542 s. ISBN 978-80-89096-45-9.
13. PŘIBYL, S. *Konfesionálněprávní studie*. Brno : L. Marek, 2007, 264 s. ISBN 978-80-86263-95-3.
14. ŠMID, M. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava : Lúč, 2001, 138 s. ISBN 80-7114-351-0.
15. ŠMID, M. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. In: MORAVČÍKOVÁ, M.; VALOVÁ, E.: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2000*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, 114 – 126 s. ISBN 80-968559-1-3.

E-mail: martin.sabo@truni.sk

DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

NOVÁ EURÓPA – VÝZVY A OČAKÁVANIA

**NEW EUROPE – CHALLENGES
AND EXPECTATIONS**

PRÁVO A NÁBOŽENSTVO

LAW AND RELIGION

Zodpovedný redaktor: PhDr. Erich Rabel

Sadzba: Tomáš Lisý, info@toMY.graphics

Prvé vydanie

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer s. r. o.

Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava

e-mail: office@wolterskluwer.sk

internet: www.wolterskluwer.sk

v roku 2016.

ISBN 978-80-8168-567-5 (online – pdf)

ISBN 978-80-8168-568-2 (CD-ROM)